

Başlangıç / Founded 2015

e-ISSN 2458-7672

Uluslararası Hakemli Tarih Araştırmaları Dergisi

TARİH VE GELECEK

Cilt 7, Yıl (Eylül 2021), Sayı 3

International Peer-Reviewed Journal of History

HISTORY & FUTURE

Volume 7, Year (SEPTEMBER 2021), Issue 3

MUŞ ALPARSLAN
ÜNİVERSİTESİ
2007

Editor: **Doç. Dr. Celal ÖNEY**

Muş Alparslan Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

VOLUME 7, ISSUE 3 – SEPTEMBER 2021
CİLT 7, SAYI 3 - EYLÜL 2021

Editör / Editor

Doç. Dr. Celal ÖNEY

Muş Alparslan Üniversitesi / Muş

Yalın Dili / Publication Language
Türkçe / English

Yabancı Dil Editörü (İng)

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut AKAR

+904362491552

Email: tarihgelecek@gmail.com

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jhf>

Adres: Muş Alparslan Üniveristesi, Fen Edebiyat Fakültesi / Tarih Bölümü
Muş /Merkez

*Uyarı 1. Bu dergide yer alan makalelerdeki görüşler, bu görüşlerden doğabilecek hukuki ve cezai sorumluluklar, varsa yazım eksiklikleri ve hataları makale sahiplerine ait olup **TARİH VE GELECEK** dergisini bağlamaz.*

*Uyarı 2. Dergide yayımlanan eserlerin **teelif hakları** yazarlarına aittir. Bu nedenle **TARİH VE GELECEK DERGİSİ** eserini yayımladığı yazara ücret ödemez. Yazardan izin alınmadan eserin çoğaltılması, basılması veya ticari amaçlar için kullanılması yasaktır. Lütfen yazar ile iletişime geçmek için iletişim bilgilerinin yer aldığı eserin ilk sayfasına bakınız.*

DERGİ HAKKINDA

Tarih ve Gelecek Dergisi (Journal of History and Future), 2015 yılında yayın hayatına başlamış olup geniş ölçekte Tarih dar ölçekte ise Arkeoloji, Sanat Tarihi, Yerel Tarih, Sözlü Tarih, Tarih Metodolojisi ve Dinler Tarihi alanlarında özgün çalışmaların yayınlanmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuş bir dergidir. Tarih ve Gelecek Dergisi, uluslararası hakemli bir dergidir. Açık Erişim Politikası'nı benimseyen dergimiz, gönderilen eserlerin değerlendirmesinde Kör Hakemlik sistemini kullanmaktadır. Dergimiz yayımladığı eserlere doi numarası atama yetkisine sahiptir. 7. yılına giren Tarih ve Gelecek Dergisi her yıl 4 sayı (Aralık, Mart, Haziran ve Eylül) yayınlayarak yayın hayatını sürdürmektedir. Dergimizi tarayan indekslerin sayısı her geçen gün artmakla birlikte dergimiz her sayısında kalitesini bir adım öteye taşımaya çalışarak Impact Factor'ünü artırmayı hedeflemektedir. Dergimize gönderilen eserler Turnitin intihal programından geçirilerek olası intihallerin önüne geçilmesine önem verilmektedir. Alanında uzman hakemlere gönderilen eserlerin en az 2 hakemin "Olur"u ile yayınlayan dergimiz, alanına katkı yapabilecek özgün eserlerin tercih edilmesine özen göstermektedir. Tarih ve Gelecek Dergisi an itibariyle E- DERGİ şeklinde yayımlanmaktadır.

AMAÇ

Tarih ve Gelecek dergisinin amacı Tarih alanında özgün eserlerin akademik bir süzgeçten geçirildikten sonra yayınlanması için çaba sarf etmektir.

KAPSAM

Tarih ve Gelecek dergisi kapsam olarak geniş ölçekte Tarih dar ölçekte ise Arkeoloji, Sanat Tarihi, Yerel Tarih, Sözlü Tarih, Tarih Sosyolojisi, Tarih Felsefesi, Dinler Tarihi, Tarih Metodolojisi, Edebiyat Tarihi, Bilim Tarihi, Felsefe Tarihi, Eğitim Tarihi ve Uluslararası İlişkiler alanlarını kapsamaktadır.

YAYIN İLKELERİ

- Tarih ve Gelecek Dergisi, uluslararası düzeyde bilimsel niteliklere sahip çalışmaları yayımlayarak Tarih alanında bilgi birikimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.
- Dergiye gönderilen çalışma metninin tamamı, büyük bir bölümü daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olmalıdır.
- Derginin yazım kuralları, atıf ve kaynak stiline göre düzenlenmemiş çalışmalar dikkate alınmaz.
- Tarih ve Gelecek Dergisi, yılda dört kez (Aralık, Mart, Haziran ve Eylül) aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
- Derginin yayın dili Türkçe veya İngilizce'dir.
- Dergide yayımlanacak makaleler, öncelikle kendi alanlarına uygun araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmış özgün ve akademik çalışmalar olmalıdır. Dergiye gönderilen çalışmalar başka bir yerde yayımlanmış ya da yayımlanmak üzere gönderilmiş olmamalıdır. Dergimize yapılan gönderiler Turnitin intihal tespit programı ile taranmaktadır. İntihal tespit edilen yazılar hakem sürecine dâhil edilmeden reddedilir.
- Gönderilen yazılar öncelikle şekil açısından incelenir. Yayın ve yazım ilkelerine uyulmadığı görülen yazılar, içerik incelemesine tabi tutulmadan gerekli düzeltmelerin yapılması için yazara iade edilir.
- Yayımlanmayan yazıların dergi arşivinde saklı tutulur.
- Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen yazılar, ön incelemesi yapıldıktan sonra yayın kurulu tarafından belirlenen konunun uzmanı hakemlere gönderilir. En az iki olumlu hakem raporu ile yazının yayımlanmasına karar verilir. İki hakemin olumsuz görüş belirtmesi halinde ise yazı yayımlanmaz. Aynı makale için olumlu ve olumsuz hakem raporları mevcut olduğunda yazı ya editör tarafından ret edilir ya da bir hakeme raporuyla daha desteklenerek kabul veya ret kararı verilir.
- Sayı hakemlerinin isimleri derginin ilgili sayısında yer alır.
- Yayımlanan makaleler için yazara telif ücreti ödenmez.

- Burada Belirtilmeyen hususlarda karar yetkisi, Baş Editörlere aittir

MAKALE YAZIM KURALLARI

MAKALENİN TÜRKÇE VE İNGİLİZCE BAŞLIĞI

- Türkçe ve İngilizce Başlık yer almalı
- Kısa, anlaşılır ve özgün olmalı
- Türkçe ve İngilizce başlık anlamsal olarak birbiri ile uyumlu olmalı
- İngilizce başlıkta özellikle imla kurallarına dikkat edilmeli
- Başlık makalenin konusunu tam olarak yansıtabilmeli
- Başlık hazırlanırken makale çalışmasının sınırlaması başlığa yansıtılmalı, yani çalışmanın hangi dönemi, hangi yıllar arasını kapsadığı kesin bir şekilde belirtilmeli
- Bir inceleme, Bir Analiz, Bir Değerlendirme, Bir Bakış ve Bir Örneğ gibi kelimeler ile biten başlıklar olmaz.
- Başlık bir soru kelimesi içermeli, makalenin sorunsalını tam yansıtmalı

MAKALENİN ÖZETİ VE ASTRACT

- Özet ve Abstract makale çalışmasından ayrı ve kendi içinde bir bütünlüğü olarak kaleme alınmalı
- Özet ve Abstract arasında anlamsal bir uyum olmalı
- En az 300 en fazla 400 kelimedenden meydana gelmeli
- Abstract kaleme alınırken mutlaka İngilizce diline hâkim birisinden yardım alınmalı
- Her iki dil için de imla kuralları gözetilerek yazılmalı
- İki paragraftan oluşmalı
- Özet ve Abstract bir bütün olarak kaleme alınarak ilk paragrafta yazarın neyi, neden ve nasıl kaleme aldığı ikinci paragrafta ise yazarın ulaştığı sonuçlardan kapsayıcı bir sonuç cümlesi yazarak okuyucunun bu makaleyi neden okuması gerektiğini belirlenen kelime sınırlaması içinde kalarak tartışmasını yapması beklenir.
- Özet ve Abstract alanında dipnot kullanılmaz
- Özet ve Abstract, her iki dilde de temiz anlaşılır, genellikle tek yargılı cümleler kullanılarak kaleme alınmalı.

ANAHTAR KELİMELELER / KEYWORDS

- Makale çalışmasını vurgulamalı
- Tek kelimeler tercih edilmeli
- İngilizce kelime yazarken kelime anlamları üzerinde durulmalı
- Eşit sayıda olmalı
- En az 3 kelime olmalı
- İngilizce kelimelerin hecelenmesine dikkat edilmeli
- Rakam kullanılmamalı

GİRİŞ

- Makale yazımında en son bölüm olarak kaleme alınmalı
- Giriş bölümü yazarın düşüncelerini içereceğinden bu bölümde dipnot kullanılmaz
- 3 sayfayı geçmemeli
- Numaralandırma burada uygulanmaz

- Giriş bölümünde yazar tartışmaya girmez
- Makalenin okunmasını ve atıf alma potansiyelini artırmak için giriş bölümü makale çalışmasının adeta reklamı içeren bölüm bu nedenle cümleler net ve yargılar tek olmalıdır.

• Yazar bu bölümde çalışmasının problematiğini net bir şekilde açıklamalı, seçtiği bu problemi ne tür varsayımlar kullanarak tutarlı bir problem olduğunu ortaya koymalı, bu problemi çözümlerken seçmiş olduğu araştırma yöntem ve teknikleri hakkında bilgiler vererek problematiğin dâhil olduğu literatürün ne tür kaynaklardan meydana geldiği, hangi kaynaklara ulaşabildiği ve hangi kaynaklara ulaşamadığını, arşiv kaynaklardan nasıl yararlandığı, kaynakları nasıl topladığı, nasıl bir fişleme yöntemi kullandığı ve kaynakları okurken nasıl bir yorumlama içerisinde olduğunu dile getirerek okuyucuya çalışmasının nasıl şekillendiğini açıklamalıdır. Makale konusunun ait olduğu literatüre olan hâkimiyetini okuyucuya göstermek açısından ilgili konunun birincil ve ikincil kaynaklarının neler olduğunu, kendisinin bu kaynakları analiz ederken ortaya konulan varsayımların hangi kaynaklar tarafından cevaplandığını ve hangilerinin cevaplanmadığının bir tartışmasını yaparak kalem aldığı bu çalışmanın, ilgili literatürün hangi eksikliğini doldurduğunu ve nasıl bir farklı bakış açısı kazandırdığını okuyucuya anlaşılır bir şekilde sunmalıdır.

• Tartışma bölümü hakkında fazla bilgi vermeden o bölüm içeriğine değinerek vardığı sonuçlar hakkında belirli ipuçları vererek okuyucuyu meraklandırmalı

• Giriş bölümü de özet bölümü gibi makale çalışmasından bağımsız bir şekilde düşünülerek kaleme alınmalı ve belli bir kurgusunun önceden hazırlanması gerekmektedir.

• Bu bölümde gereksiz tartışmalara girilmemeli okuyucu bu bölümde bilgilendirilerek hemen tartışma bölümüne sevk edilmelidir.

• Okuyucu giriş bölümünü okuduğunda, yazarın tutarlı olduğunu, konunun literatürüne hakim olduğunu, ortaya koyduğu varsayımların peşine düştüğünü, bu varsayımları doğrulamak veya yanlışlamak için birincil ve arşiv kaynaklarına ulaştığını veya ulaşmaya çalıştığının izlenimini edinmeli.

TARTIŞMA BÖLÜMÜ

- Bir makale çalışmasını en önemli bölümü bu bölümdür
- Yazarın iddiaları bu bölümde başladığı için atıf verme bu bölümle başlar ve bu bölümde biter
- Yazar atıf ve kaynakça stil ve kuralları hakkında bilgili olmalı ve çalışmayı göndereceği derginin stil isteklerini göz önünde bulundurmalı
- Yazar bu bölümde problematiğini ispatlamalı
- Gereksiz tartışmalardan uzak durularak okuyucuya bilinen ve kolay bir şekilde erişebileceği bilgi vermekten ve bilgi tekrarlarından uzak durmalı
- Girişte açıklanan sınırlamaya bu bölümde mutlaka uymalı
- Yazar bu bölümde ortaya koyacağı her pozitif ve negatif iddialarını kanıta dayandırmalı
- Bu bölümde bağımsız bir bölüm olduğundan dolayı kurgusu yapılmalı ve belli bir hiyerarşik sıralamaya dayandırılmalı
- Bu bölümde kullanılacak başlıklandırma kısa ve net olmalı ve ayrıca çok fazla alt başlık uygulamasına gidilmemeli
- Her başlık en az iki paragraf ile açıklanmalı
- Her paragraf bir soruya cevap arayacağı için paragraflar kendi içerisinde tutarlı olmalı, her paragrafın giriş gelişme ve sonuç bölümünden oluştuğu akılda tutulmalıdır
- Her başlık altında yer alan paragraflar belli bir kurgusallığa göre sıralanmalı ve aralarında birbirlerini bağlayan cümleler özenle oluşturulmalıdır.
- Bu bölüm yazarın kalitesini, araştırma üslubunu, edinmiş olduğu yazma alışkanlığını, metodolojiye olan hakimiyetini, yazım ve dil bilgisine olan yetkinliğini, makale konusunu ele alırken yapmış olduğu felsefeyi ve bu felsefe çerçevesinde geliştirmiş olduğu sorular ve bu sorulara cevap ararken kullandığı kaynaklar hakkında okuyucuya izlenim vereceğinden oldukça önemlidir.

• Bu bölümde kullanılacak atıflar, metinde yer alacak tablolar, resimler ve şekiller uygun bir sıralama içerisinde olmalı ve okuyucunun bilgi edinmesi kolaylaşması gerektiğinden yazarın bilgisayar kullanma beceresi ile doğru orantılı olacağından yazarın önceden antrenmanlı olması gerekmektedir.

• Bu bölümde kullanılacak tablo ve şekiller hem yorumlanmalı hem de okuyucuların bu materyallere kolay bir şekilde ulaşmasını sağlamak açısından künyeleri veya buldukları adresler çok net bir şekilde hem atıfta hem de kaynakçada belirtilmelidir.

• Künyesi olmayan veya oluşturulamayan materyaller bu bölümde yer almamalı

• Yazarın kendisinin üretmiş olduğu resim, şekil veya ses kaydı gibi materyaller kullanılıyorsa yazar bunların künyelerini oluşturmalı ve İnternette okuyucuların erişebileceği sanal arşivlerde barındırarak okuyucuya kanıtlamak için atıf ve kaynakçada tam adreslerinin verilmesine dikkat edilmeli,

• Çok gerekmedikçe direkt atıftan kaçınılmalı ve makale çalışmasının tümü yazarın kendi cümleleriyle oluşturulan anlatım ile sağlanmalıdır.

• Blok ve tıpatıp alıntılama yapılmamalıdır.

• Mümkün olduğu kadar kendine atıftan kaçınılmalıdır.

• Arşiv belgeleri metindeki anlatımda yer alan iddiaları destekleyici veya çürütücü şekilde kullanılmalı belgelerin Latinize edilmiş versiyonunu veya transkripsiyonu metinde kullanılmamalıdır.

• Konu ile ilgili Türkçe kaynaklar araştırılmalı ve mutlaka bu kaynaklardan yararlanılmalıdır.

• Yabancı makalelerin yorumlanarak çevrilmesi ve bu çevirinin yazarın kendi eseriymiş gibi yeni bir makale çalışması olarak yansıtılması hem bir intihal çeşidi olduğu hem de bu tür çalışmaların her ne kadar intihal programlarında benzerlik üretmese de literatürü bilen hakemlerin bu girişimi kolay bir şekilde tespit edip ortaya çıkaracağı unutulmamalıdır.

• Yazar atıf verirken kullanacağı kaynağın yazarının ismiyle başlamalı ve bu yazarın belirttiklerini anlamsal olarak bozmadan kendi kelimeleri ile kurgulayıp öyle vermeli. Aksi taktirde yazarın yorum nerede başlıyor ve nerede bitiyor ve ayrıca atıf verdiği yazarın iddiası nerede başlıyor nerede bitiyor bilinmez. Yani demek istenilen şu ki yazar genel geçer bilgilere atıf vermemeli sadece çalışmasına katkı yapan ve yazara yol gösteren kaynaklara atıf vermeli ve verirken de hemen belirtmeli.

• Bu bölüm yazarın atıf kullandığı bölüm olduğundan dolayı yazarın kaliteli bir literatür taraması yapıp yapmadığı ve fişleme konusundaki tecrübesinin ne derecede olduğu bu bölümde kendisini göstereceğinden yazarın çok dikkat etmesi gerekmektedir.

• Bu bölüm çok fazla uzun olmamalı genel olarak en az 5 en fazla 8 sayfa olmalı ve yine en az 2 ve en çok 3 ana bölümden oluşmalıdır. Bölümlemeyi Tez yazımındaki gibi bölümleme olarak görülmemeli gizli olarak makalede uygulanmalıdır. Aksi taktirde makalenin uzaması gereksiz bölümleme veya yetersiz bölümleme olması durumunda okuyucunun yaklaşımı negatif yönde olacaktır.

• Bu bölüm yazarın paragrafa ve kurguya olan yetkinliğinin etkisi altında olacağından antrenmanlar yapılmamdan kaleme alınmamalıdır.

• Gereksiz dipnot kalabalığından kaçınılmalı

• Bu bölümde çoklu atıflar verilirken kaynakçaya da yansımaları unutulmamalı ayrıca tekrar eden atıfların numaralandırılması iyi takip edilmeli

• Bir kaynağa bir den fazla atıf yapılırken verile sayfa numaraları tutarlı olmalı

SONUÇ

• Sadece yazarın analizinden meydana gelir

• Yazar kendi çıkarımlarını belirteceği için kimseye atıf vermez ve dolayısıyla bu bölümde atıf kullanılmaz

• En az iki paragraftan oluşmalı ve tutarlılık ön planda olmalıdır.

• Yazar öneri ve tavsiyelerde bulunacağı gibi yaptığı makale çalışmasının hangi alanlarda eksik kaldığını belirtebilir

• Gereksiz yerme ve tavsiye durumundan kaçınılmalı, makalenin çalışma konusunun dışına çıkılmamalıdır

- Bilimsellik ön planda olmalıdır
- Yazar isterse çıkarımlarını numaralandırarak da verebilir
- Bu bölüm, çalışmanın konusunu çalışmak isteyen araştırmacılara da bir yol gösterici özelliğe sahip olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Manuel olarak yazılacaksa çok dikkat edilmeli
- Tartışma bölümünde kullanılan dipnotların tümü kaynakçada gösterilmeli
- Zotero gibi kaynakça oluşturma programı kullanılması yazarın daha disipline olmasını sağlayıp konu ile ilgili bulunan literatürün düzgün bir şekilde fişlendiği taktirde atıf ve kaynakçada problem yaşanmasının önüne geçilecektir.
- Alfabetik sıralamaya dikkat edilmeli ve özellikle makale gibi süreli kaynakların yayınlandığı sayfa aralıkları dikkatli bir şekilde girilmeli
- Makale çalışmasında kullanılan resim, şekil ve grafiklerin künyeleri kaynakçada verilmeli
- Kullanılan gazetelerin de künyeleri oluşturulmalı ve kaynakçaya eklenmelidir.
- Makale çalışmasının verileceği dergi atıf stili mutlaka iyi incelenmeli makale yazımına bu inceleme yapıldıktan sonra başlanmalıdır.

EKLER

- Bu bölüm kaynakçadan sonra olmalı
- Makale metni içerisine yerleştirilmeyen resim, grafik, şekil ve haritalar bu bölümde belli bir sırtlandırma dâhilinde hazırlanır
- Her materyale künye oluşturulur ve bu künyeler derginin belirttiği kurallar çerçevesinde kaynakçaya eklenir,
- Genel bir başlıklandırılmadan kaçınılmalı
- Telif olan materyallere dikkat edilmeli kaynağı net olarak yazılmalıdır.
- Bu bölüme tablo eklenmemeli, tablolar metin içerisinde kullanılmalı ve yorumlanmalıdır.

Bu yazının her hakkı Tarih ve Gelecek Dergisi'ne aittir. Kopyalanamaz ve Çağaltılamaz.

MAKALELERİN YAYIMLANMASINI ENGELLEYEN ÖNEMLİ HUSUSLAR

- Editör Kurulunun uygun görmediği,
Yazar ORCID tahsis numarası olmayan,
Yazar üye ve künye bilgileri yeterli olmayan,
Dergi yazım kurallarına göre hazırlanmamış,
İki yazardan fazla yazarı olan,
Türkçe, İngilizce özeti olmayan veya düzgün hazırlanmayan,
Klasik sayfa altı dipnot sistemi kullanılmayan,
Editörler Kurulu'nun özel kararı dışında, yazarın yılda bir makale sayısını aşan,
Editör ön incelemesinde içerik, düzen, kaynak, değerlendirme, yöntem, dil vs. bakımından yetersiz görülen,
Editörler Kurulu'nun özel kararı dışında, 8 sayfadan az, 30 sayfadan fazla olan,
Derginin basım ve yayım sürecine girmesine kadar değerlendirme süreci tamamlanamayan,
Hakemlerin düzeltme isteklerini itinalı bir şekilde yerine getirmeyen
Editörün iletişim girişimlerini cevapsız bırakma veya zamanında geri bildirim yapmama
Derginin ilgili sayı kapasitesini aşan makaleler değerlendirmeye alınmaz/yayımlanmaz.
Yabancı makalelerin yorumlanarak çevrilmesi ve bu çevirinin yazarın kendi eseriymiş gibi yeni bir

makale çalışması olarak yansıtılması

- Dergimize gönderilen yazılar, geniş ölçekte Tarih dar ölçekte ise Arkeoloji, Sanat Tarihi, Dinler Tarihi, Yerel Tarih, Sözlü Tarih, Tarih Sosyolojisi, Tarih Felsefesi, Dinler Tarihi ve Tarih Metodolojisi alanlarını kapsamaktadır. Başvuruda bulunan eserler bilime katkısı olan özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır
- Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır
- Türkçe ve yabancı dildeki en az 150-200 kelimelik özetler; yazının amacını, kapsamını, ara başlıklarını ve sonuçlarını yansıtmalıdır.
- Türkçe makalelerin başına Türkçe ve İngilizce; İngilizce makalelerin başına Türkçe ve İngilizce; özet eklenmelidir. Türkçe ve yabancı dildeki özetlere beş kelimelik anahtar kelime eklenmelidir.
- Makaleler, dil ve ifade bakımından dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, makalede açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, ayrıca amaç ve kapsam dışına çıkan gereksiz bilgilere yer verilmemelidir.
- Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı, yazının amacına ve kapsamına uygun olarak seçilmeli, makalede değinilmemiş gereksiz belgelere ve kaynaklara yer verilmemelidir.
- Makalede kullanılan tabloların üstünde; şekil, figür, resim, harita ve belgelerin altında kolayca anlaşılır biçimde yalın ve yeterli bir açıklama bulunmalıdır.
- Makalede kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, kullanılan her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
- Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara sonuçta yer verilmemelidir.
- Yazarın adı hemen başlığın altında bulunmalı, “*” dipnotuyla unvanı ve çalıştığı kurum yazılmalıdır. Makaleyi gönderen kişi ayrıca iletişim için adresini, telefon numaralarını ve e-postasını açık olarak yazmalıdır.
- Yazılarda ve kısaltmalarda Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu’na uyulmalıdır.
- Çeviri (tercüme) gönderenler, orijinal metnin bir örneğini ve bibliyografik künyesini de dergiye iletmelidir.
- Gönderilen makaleler 35 sayfayı geçmemelidir (Önemine binaen daha uzun makaleler Yayın Kurulu kararı ile yayımlanır.).
- Kurallar dâhilinde dergimize yayınlanmak üzere gönderilen çalışmaların her türlü hukuki, cezai ve bilimsel sorumluluğu yazar/yazarlarına aittir. Dergi ile hiçbir şekilde bağlayıcılığı yoktur. Yazar, burada bulunan tüm ilkeleri peşinen kabul etmiş sayılır.
- **MAKALENİN SAYFA YAPISI**
- Makaleler sayfa yapısı, yazım ve kaynakça bakımından aşağıdaki biçimde düzenlenmiş olmalıdır:
- Türkçe Başlık
- Türkçe Öz (160 Sözcük)
- Türkçe anahtar kelimeler (5 adet)
- İngilizce başlık
- İngilizce ABSTRACT çok önemlidir, eserin Türkiye dışında taranması ve doğru bir şekilde bulunması için özetin Türkçe özetle tutarlık göstermesi ve anlaşılır olması gerekmektedir. (160 Sözcük)
- İngilizce anahtar kelimeler (5 adet)
- Yazar hakkında bilgi dipnotu (Ünvan, Çalıştığı Kurum, Email ve Orcid Numarası) mutlaka olmalı
- Giriş : Yazar giriş bölümünde eserin problemi, hedefleri, temel amacı, yöntemi ve ilgili alan yazın tartışmasını mutlaka yapmalıdır.
- Tartışma Bölümü

- En az iki başlık içermelidir
- Sonuç
- Ekler
- Çalışmada başlıklar;
- 1. -----
- 1.1. -----
- 1.1.1.----- biçiminde olmalıdır.
- Kısa alıntılar, tırnak (“) arasında, metin içinde ve istenirse italik olarak yazılır. Beş satırı aşan alıntı yazılar yine tırnak (“) içinde, italik, 9 punto, sağdan ve soldan 1 cm. içeride ayarlanarak yazılır.
- Dipnot sistemimiz klasik (Sayfa altı) dipnot sistemi CMS’dir (Chicago Manuel of Style 17. Edition Full Note) Dipnot verirken ve kaynakça oluştururken Zotero Programını kullanmanızı tavsiye ediyoruz. Program ili ilgili eğitici videolar https://www.youtube.com/playlist?list=PLty-xcfaLVH5UQGSDyW_TaeEKfViNvVS7
- Dipnotların ve kaynakçanın hiçbir alanında bold özellik kullanılmaz.
- Tablo başlık noları, şekilde görüldüğü (Tablo 1.) gibi numaralanır, hepsi aynı puntoda olmak şartıyla 8 veya 9 punto, bold, öncesi ve sonrası 6 nk, satır aralığı En az 13 nk. ve 1 cm. içeriden Times New Roman karakteri ile yazılır. Tablo başlıkları, aynı puntoda, kelimelerin ilk harfleri büyük ve sağa yaslı olarak yazılır. Tablo içi yazılar başlıkla aynı punto ve öncesi ve sonrası sıfır (0) aralıklı olmalıdır. Bununla birlikte, metin içinde uygun düşmesi halinde, başlıkları ve iç yazıları, normal metin ile aynı puntoda olabilir.
- Şekil, figür, grafik, resim, harita vb.’de başlıklar altta, öncesi 6 nk, ve sonrası sıfır (0) nk., başlık noları 1 cm. içeride, bold, sıralı, hepsi aynı puntoda olmak şartıyla Times New Roman 8 veya 9 punto, “Şekil 1., Resim 1.” şeklinde, başlıkları ise aynı puntoda, normal ve kelimelerin ilk harfleri büyük olarak yazılır. Bunlar için kaynak gösterimi CMS’dir (Chicago Manuel of Style 17. Edition Full Note)
- Kaynakça (Chicago Manuel of Style 17. Edition Full Note) stiline göre hazırlanır.
- Kaynakçada sıra numarası verilmez
- Makale teslim edilirken;
- Yayınlanması istenen makaleler, yayın ve yazım ilkelerine göre hazırlanıp dergipark.gov.tr/jhf adresinden dergi sistemine yüklenerek gönderilecektir.
- Hakemlerden olumlu rapor alamayan ve dergimiz yazım kurallarına göre hazırlanmayan makaleler yayınlanmaz, yazarına iade edilmez; bu konuda idari ve adli bir sorumluluk kabul edilmez.

ETİK KURALLARI

TR Dizin Etik kurallar başlığı altında aşağıdaki hususlara uyulmalıdır.

Sosyal bilimler dahil olmak üzere tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.

Bu başlık altında, hakem, yazar ve editör için ayrı başlıklar altında etik kurallarla ilgili bilgi verilmelidir.

Makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine uyulduğuna dair ifadeye yer verilmelidir.

Ulusal ve uluslararası standartlara atıf yaparak, dergide ve/veya web sayfasında etik ilkeler ayrı başlık altında belirtilmelidir. Örneğin; dergilere gönderilen bilimsel yazılarda, ICMJE (International Committee of Medical Journal Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)’un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları dikkate alınmalıdır.

Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makale ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalandığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir.

Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine riayet edilmesi gerekmektedir.

YAZARLAR

Gönderilen makalenin akademik alanlara katkı sunacak nitelikte olması yazarın sorumluluğundadır.

Çalışmaların özgün olması ve araştırmaya dayalı olması gerekmektedir. Makalede ismi yazılacak olan diğer yazarların araştırmaya katkı sağladığından emin olunmalıdır. Akademik katkısı olmayan kişilerin ilave yazar olarak gösterilmesi veya katkı sırası gözetilmeksizin, unvan, yaş ve cinsiyet gibi bilim dışı ölçütlerle yazar sıralaması yapılması bilim

etiğine aykırıdır.

Her ne kadar intihal taraması dergi tarafından yapılacaktır da akademik onursuzluk olan intihalin sonuçları tamamen yazara yönelecektir.

Makale aynı anda farklı dergilere gönderilmemelidir ve daha önce başka bir dergiye gönderilmiş olmamalıdır.

Dergiye makale gönderen yazarların derginin yayım ve yazım ilkelerini okuduğu ve kabul ettiği varsayılır ve yazarlar bu ilkelerde kendinden beklenenleri taahhüt etmiş sayılmaktadır.

Atıflar ve kaynakça gösterimi eksiksiz olmalıdır.

HAKEMLER

Hakemler dergide yayımlanacak makalenin akademik kalitesinin en temel tespit edicisi olduklarının bilinciyle davranmalı ve akademik kaliteyi artırma sorumluluğuyla değerlendirme yapmalıdır.

Hakemler, yalnızca uygun bir değerlendirmeyi yapmak için gereken uzmanlığa sahip oldukları, kör hakemlik gizliliğine riayet edebilecekleri ve makaleye dair detayları her şekilde gizli tutabilecekleri makalelerin hakemliğini kabul etmelidirler.

Makale inceleme süreci sonrasında da incelenen makaleye dair herhangi bir bilgi hiçbir şekilde başkalarıyla paylaşılmamalıdır.

Hakemler, yalnızca makalelerin içeriğinin doğruluğunu ve akademik ölçütlere uygunluğunu değerlendirmelidir. Makalede ortaya konan düşüncelerin hakemin düşüncelerinden farklı olması değerlendirmeyi etkilememelidir.

Hakem raporları objektif ve ölçülü olmalıdır. Hakaret içeren, küçümseyici ve itham edici ifadelerden kesinlikle kaçınılmalıdır.

Hakemler, değerlendirme raporlarında yüzeysel ve muğlak ifadelerden kaçınılmalıdır. Sonucu olumsuz olan değerlendirmelerde sonucun dayandığı eksik ve kusurlu hususlar somut bir şekilde gösterilmelidir.

Hakemler, kendilerine tanınan süre içerisinde makaleleri değerlendirmelidir. Şayet değerlendirme yapmayacaklarsa, makul bir süre içerisinde dergiye bildirmelidirler.

EDİTÖRLER

Editörler, dergi politikasında belirtilen ilgili alanlara katkı sağlayacak makaleleri değerlendirme sürecine kabul etmelidir.

Editörler, kabul veya ret edilen makaleler ile herhangi bir çıkar çatışması/ilişkisi içinde olmamalıdır.

Editörler bir makaleyi kabul etmek ya da reddetmek için tüm sorumluluğa ve yetkiye sahiptir.

Hakemlerin ve yazarların isimlerinin karşılıklı olarak gizli tutulması editörlerin sorumluluğudur.

Yayımlanmak üzere gönderilen makalelerin intihal taraması ve böylece akademik onursuzluğun önüne geçilmesi için editörler gerekli çabayı göstermelidir.

Dergiye gönderilen makalelerin ön inceleme, hakemlik, düzenleme ve yayımlama süreçlerinin vaktinde ve sağlıklı bir şekilde tamamlanması editörlerin görevidir.

Editörler dergiye katkısı olmayan kişileri yayın kurulu üyesi veya yardımcı editör olarak göstermemelidir.

MAKALELERİN YAYIMLANMASINI ENGELLEYEN ÖNEMLİ HUSUSLAR

- Editör Kurulunun uygun görmediği,
- Yazar ORCID tahsis numarası olmayan,
- Yazar üye ve künye bilgileri yeterli olmayan,
- Dergi yazım kurallarına göre hazırlanmamış,
- İki yazardan fazla yazarı olan,
- Türkçe, İngilizce özeti olmayan veya düzgün hazırlanmayan,
- Klasik sayfa altı dipnot sistemi kullanılmayan,
- Editörler Kurulu'nun özel kararı dışında, yazarın yılda bir makale sayısını aşan,
- Editör ön incelemesinde içerik, düzen, kaynak, değerlendirme, yöntem, dil vs. bakımından yetersiz görülen,
- Editörler Kurulu'nun özel kararı dışında, 8 sayfadan az, 30 sayfadan fazla olan,
- Derginin basım ve yayım sürecine girmesine kadar değerlendirme süreci tamamlanamayan,
- Hakemlerin düzeltme isteklerini itinalı bir şekilde yerine getirmeyen
- Editörün iletişim girişimlerini cevapsız bırakma veya zamanında geri bildirim yapmama
- Derginin ilgili sayı kapasitesini aşan makaleler değerlendirmeye alınmaz/yayımlanmaz.

YAYIN SIKLIĞI

Tarih ve Gelecek Dergisi her yıl 4 sayı (Aralık, Mart, Haziran ve Eylül) yayımlayarak yayın hayatını sürdürmektedir.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Hakem Değerlendirme Süreci

Hakem değerlendirme sürecinin amacı, nitelikli ve özgün bilimsel çalışmaların yayınlanmasını sağlamaktır. Tarih ve Gelecek Dergisi'nde yayımlanan bütün makaleler hakemli olup, yayımlanması amacıyla gönderilen her makale aşağıda ifade edilen hakem değerlendirme sürecinden geçmektedir.

Ön Değerlendirme

Dergiye gönderilen tüm yazılar önce Editör ve Yayın Komisyonu tarafından bir ön değerlendirmeye tabi tutulur. Dergi kapsamına girmeyen veya bilimsel bir yazı formatına içerik ve şekil şartları açısından uymayan yazılar, hakemlik süreci başlatılmadan geri çevrilir ya da bazı değişiklikler istenebilir. Bu aşamada, hiçbir makale, olumlu hakem raporu olmadan editör tarafından yayına kabul edilemez.

Hakem Değerlendirmesi

Tarih ve Gelecek Dergisi, sürecin her aşamasında, hakemlerin ve yazarların isimlerinin saklı tutulduğu çift kör hakemlik sistemini kullanmaktadır.

Ön değerlendirme aşamasını geçen yazılar, editör ve/veya yazı kurulu tarafından belirlenen üç hakeme gönderilir. Hakemler, uzmanlık alanları göz önünde bulundurularak hakem havuzundan seçilmektedir.

Hakemler kendilerine gönderilen yazıları; orjinallik, metodoloji, literatüre katkı, bulguların sunumu ve sonuçların desteklenmesi ve daha önce yapılan çalışmalardan yararlanma açısından değerlendirirler. Hakemler makaleyi kabul edebilir, reddedebilir veya yazarlardan biçime ve/veya öze yönelik düzeltme yapmalarını isteyebilirler. Bir makalenin yayına kabul edilebilmesi için, en az iki hakemin olumlu görüş bildirmesi gerekmektedir.

Hakem veya hakemlerin düzeltme istemeleri durumunda, yazar(lar), hakemler tarafından yapılan eleştiri ve önerileri göz önünde bulundurarak istenen düzeltmeleri en geç 30 gün içerisinde tamamlayarak Yayın Komisyonu'na tekrar gönderirler. Yayına kabul edilmeyen yazılar, yazarlarına iade edilmez.

Son Değerlendirme

Hakemler tarafından olumlu görüş bildirilerek yayımlanma aşamasına gelen tüm makaleler için son değerlendirme, Yayın Komisyonu tarafından yapılır. Yayın Komisyonu tarafından "yayıma uygundur" kararı verilen makaleler yayım sırasına alınır.

Hakem Değerlendirme Süresi

Tarih ve Gelecek Dergisi; ön değerlendirme aşaması 1 hafta, hakem değerlendirme aşaması 5 hafta ve son değerlendirme aşaması 1 hafta olmak üzere bir makalenin toplam hakem sürecini 6 hafta (40 gün) içerisinde tamamlamayı hedeflemektedir. Tarih ve Gelecek Dergisi'ne makale gönderen yazar(lar), Dergi'nin söz konusu hakem değerlendirme koşullarını ve sürecini kabul etmiş sayılırlar.

- Tarih ve Gelecek Dergisi'ne gönderilen yazılar, önce Yayın Kurulunca dergi ilkelerine uygunluk açısından bir ön değerlendirmeye tabi tutulur. Dergi kapsamına girmeyen veya bilimsel bir yazı formatına içerik ve şekil şartları açısından uymayan yazılar, hakemlik süreci başlatılmadan geri çevrilir ya da bazı değişiklikler istenebilir. Yayın için teslim edilen makalelerin değerlendirilmesinde akademik tarafsızlık ve bilimsel kalite en önemli ölçütlerdir.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'ne yayın kurallarına uygun olarak gönderilen makaleler, değerlendirilmek üzere o alandaki çalışmalarıyla tanınmış iki hakeme gönderilir. Tarih ve Gelecek Dergisi, sürecin her aşamasında, hakem ve yazarların isimlerinin saklı tutulduğu çift-kör hakemlik sistemini kullanmaktadır. Hakem raporlar beş yıl süreyle saklanır. Makaleyi değerlendiren iki hakemden birisinin olumlu diğerinin olumsuz rapor vermesi durumunda makale üçüncü hakeme gönderilmekte veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı vermektedir.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'ne gönderilen çalışmalarda yazarlar, hakem ve Yayın Kurulunun eleştiri ve önerilerini dikkate alırlar. Katılmadıkları hususlar varsa gerekçeleriyle birlikte itiraz etme hakkına sahiptirler. Dergideki hakemlik sürecinde, akademik unvana sahip kişilerin yayınları için ancak eşit ya da üst derecede akademik unvana sahip kişiler hakem olabilir.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'nin hakem değerlendirme süreci, istenilmeyen nedenlerden dolayı bazen uzun sürebilmektedir. Normal koşullarda editör tarafından ön değerlendirme aşaması bir hafta; hakem değerlendirme süreci de 4 hafta olarak planlanmaktadır. Ancak hakemlerden zamanında dönüş olmaması nedeniyle yeniden hakem atama vb. nedenlerden dolayı hakem değerlendirme süreci uzayabilmektedir.

- Tarih ve Gelecek Dergisi'ne makale gönderen yazar/yazarlar, Derginin söz konusu hakem değerlendirme koşullarını ve sürecini kabul etmiş sayılırlar.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'nde yayımlanmasına karar verilen (kabul edilen) çalışmaların telif hakkı, yazara aittir.
- Tarih ve Gelecek Dergisi, ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan, tarih alanında özgün ve nitelikli çalışmaları, bilimsel bir yaklaşımla ele alarak tarih alanındaki çalışmaların niteliğinin yükselmesine, yöntem ve uygulamaların gelişmesine, kuram ve uygulama alanlarındaki çalışmalar arasında iletişimin güçlenmesine ve tarih alanındaki literatürün zenginleşmesine katkı sağlamak amacıyla yayımlanmaktadır.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'nde, geniş ölçekte Tarih dar ölçekte ise Arkeoloji, Sanat Tarihi, Yerel Tarih, Sözlü Tarih, Tarih Metodolojisi ve Dinler Tarihi alanlarında özgün ve nitelikli bilimsel çalışmaları destekleyerek bilim camiasında üretilen bilgileri akademisyenlerin ve kamuoyunun istifadesine sunmak amacıyla yeni ve özgün çalışmalara yer verilmektedir.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'ne gönderilecek çalışma, alanında bir boşluğu dolduracak özgün bir yazı olmalı ya da daha önce yayımlanmış çalışmaları değerlendiren, konuya dair yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan bir inceleme olmalıdır.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'ne gönderilecek yazılar makale, çeviri ve kitap tanıtımı türünde olmalıdır. Dergimize gönderilen çeviri yazılar için, makale sahibinin yayın izni ve orijinal metin gereklidir.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'nin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir;
- Tarih ve Gelecek Dergisi'ne gönderilen çalışmalar daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış ve hâlihazırda yayımlanmak üzere sunulmamış olmalıdır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, durum açıkça belirtilmek şartıyla dergiye gönderilebilir.
- Tarih ve Gelecek Dergisi, Aralık, Mart, Haziran ve Eylül, sayısı olmak üzere yılda dört defa düzenli olarak yayımlanmaktadır.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'ne gönderilen yazılara telif hakkı ödenmez.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'nde yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'nde yer alan yazılardaki görüş ve düşünceler yazarlarının kişisel görüşleri olup derginin ve bağlı olduğu kurumların görüşlerini yansıtmaz.
- Tarih ve Gelecek Dergisi'ne gönderilen çalışmalar, TÜBİTAK ULAKBİM'in DergiPark Sistemi (UDS) üzerinden elektronik ortamda gönderilmektedir

ABOUT THE JOURNAL

Journal of History and Future (JHF) is an internationally refereed academic journal, published quarterly (December, March, June, September). The journal aims to provide a national and international academic platform to meet the professional interests of researchers in different disciplines in the field of History. The target audience of the journal consists of academicians, researchers, and related professional and academic institutions and organizations. Journal of History and Future (JHF) is a peer-reviewed journal that publishes essays, reviews and translations covering original research in the History field. Journal of History and Future's scope on a large scale is History and on a narrow scale Archaeology, History of art, Local History, Oral History, History of Sociology, History of Religions, History Methodology, History of Literature, History of Science, History of Philosophy, History of Education, International relations areas.

AIMS

Journal of History and Future (JHF) is an internationally refereed academic journal, published quarterly (December, March, June, September). The journal aims to provide a national and international academic platform to meet the professional interests of researchers in different disciplines in the field of History. The target audience of the journal consists of academicians, researchers, and related professional and academic institutions and organizations.

SCOPE

Journal of History and Future (JHF) is a peer-reviewed journal that publishes essays, reviews and translations covering original research in the History field. Journal of History and Future's scope on a large scale is History and on a narrow scale Archaeology, History of art, Local History, Oral History, History of Sociology, History of Religions, History Methodology, History of Literature, History of Science, History of Philosophy, History of Education, International relations areas.

A. FOCUS AND SCOPE

HISTORY AND FUTURE is a peer-reviewed international journal that publish original and qualified works with a scientific approach in the field of History.

B. CITATION STYLE

The Chicago Manual of Style 17 Edition

C. AUTHOR GUIDELINES

1. Articles must be original (not plagiarism) and has never been published in another journal. If ever presented in the form of seminars, workshops, etc., say the name of the activity.
2. Articles are written by a program Microsoft Word to the top, A4 size paper, page margins: top 4 cm, left 3 cm, bottom 3 cm, and right 3 cm, typed with 1,5 density spacing, font Times New Roman 11 (Title 12, footnote 9).
3. Please submit your manuscript file as a Microsoft Word extension Document (DOC) only.
4. Title and Abstract write in Turkish and English, content manuscript can be written in Turkish or English.
5. The article goes into the desk editors selected by the editor. Articles can be accepted without repair, refurbishment accepted, or rejected, and the article is rejected is not returned unless requested by the author.

Structure of Paper

- Title (in Turkish or English): written in a concise and informative, maximum 15 words (single-spaced, Bold, Center, Times News Roman14, UPPERCASE) should reflect the substance of the variables described in the article body.
- Author: Without titles, the author can be an individual or a team (Times News Roman12).
- Affiliation and E-mail :Name of the institution (Times News Roman12).E-mail Address, which is

located under the author's name (Times News Roman12),, italic).

- Abstract: (in Turkish and English): the length of 150-200 words, abstracts written in one paragraph includes: scientific review article consists of a discussion of the core issues and substantially while the results of the research article consist of goals, methods, and results. The abstract is single-spaced and Italic for English.

- Keyword: terms that reflect the essence of the concept within the scope of the problem may consist of several pieces of terms

The Body of Manuscript

1. Research Article consist of an A.INTRODUCTION, B.METHODS, C.RESULTS AND DISCUSSION and D.CONCLUSIONS.

2. Review Article consist of an A. INTRODUCTION (preliminary scientific study) that shows the problems and framework of analysis, sub-subtitle that contains the B.DISCUSSION and C. CONCLUSIONS.

3. Reference / Bibliography: use CMS Citation rules, cultivated from a primary source, and if it comes from the most current cultivated journals (3-5 years) and just acknowledgment of the source designated in the article body. Instead, the name that is referenced in the body must exist in the bibliography. Second row to the right of the entrance 7 letter. Here are some examples of writing a bibliography of several types of sources. Recommended to use Citation Software Ex. Mandeley, Zoterotc.

D. PEER REVIEW PROCESS

The papers that are sent to HISTORY AND FUTURE are subjected to preliminary assessment by the Editorial Board to see whether the work complies with the principles of the journal. The papers that are out of the scope of the journal or do not comply with the format of a scientific text either in terms of content or style are either rejected or demanded to be corrected prior to peer-review process. Academic objectivity and scientific quality are the most important criteria for the assessment of the articles that are submitted to be published.

The articles that comply with the publication principles of HISTORY AND FUTURE are sent to two reviewers who are known for their studies in the relevant field. HISTORY AND FUTURE Journal employs double-blind review system in which the names of neither the reviewers nor the authors are disclosed in any of the phases of the process. Reviewer reports are saved for five years. If one of the reviewers gives positive feedback while the other gives negative feedback, the article is either sent to a third reviewer or Editorial Board examines the reviewer reports to make the final decision.

The authors submitting papers to HISTORY AND FUTURE take into account the criticisms and suggestions of the reviewers and the Editorial Board. The authors also have the right to object to the points with which they disagree. In the reviewing process, the publications of people with academic titles are only reviewed by academics of either an equal or a higher degree.

Assessment process of HISTORY AND FUTURE may sometimes take long periods of time due to undesired reasons. Normally, preliminary assessment by the editor takes a week while reviewer's assessment period takes 8 weeks. However, reviewer assessment process may get longer when reviewers do not respond on time or in cases of appointing a new reviewer and so on.

The author/authors submitting papers to HISTORY AND FUTURE is/are considered to have accepted the aforementioned reviewing conditions and process of the journal.

E. PUBLICATION FREQUENCY

HISTORY AND FUTURE is published quarterly. Regular issues come out in December, March, June, September . Additionally, a special issue is published annually, announcement for which shall be made on this website and relevant mailing groups.

F. PRIVACY STATEMENT

The names and e-mail addresses entered in this journal site will be used exclusively for this journal and will not be made available for any other purpose or any other party.

G. OPEN ACCESS POLICY

HISTORY AND FUTURE provides instant access to its content to promote scientific research and favors the growth of scientific knowledge.

PUBLICATION PRINCIPLES

- The Journal of History and Future aims to contribute to the accumulation of knowledge in the social sciences by publishing internationally recognized scientific studies.

- The Journal of History and Future is an international refereed journal published quarterly (December, March, June and September).

- The publication language of the journal is Turkish or English.

- The articles to be published in the journal should be original and academic studies prepared primarily by using appropriate research methods in their field. The works submitted to the journal should not be published or sent for publication elsewhere. Shipments to our journal are screened by Turnitin plagiarism detection program. Articles which was determined by plagiarism will be rejected without being included in the referee process.

- Manuscripts are first examined in terms of shape. The manuscripts which are not observed in the publication and writing principles shall be returned to the author in order to make necessary corrections without being subject to content review.

- Unpublished manuscripts are stored in the journal archive.

- The manuscripts sent to be published to the journal will be sent to the referees who are experts in the subject determined by the editorial board after the preliminary examination. It is decided to publish the manuscript with at least two positive reports. In case two referees give negative opinions, the manuscript will not be published. When positive and negative referee reports are available for the same article, the manuscript will be rejected by the editor or a decision of acceptance or rejection will be given through one more referee's supporting report.

- The names of the number referees are included in the relevant issue of the journal.

- No copyright fee is paid to the author for the published articles.

- The Journal of History and Future (JHF) is an internationally refereed academic journal, published three times a year in December, April and August. The journal aims to provide a national and international academic platform to meet the professional interests of researchers in different disciplines in the field of History. The target audience of the journal consists of academicians, researchers, and related professional and academic institutions and organizations.

- The Journal of History and Future (JHF) is a peer-reviewed journal that publishes essays, reviews and translations covering original research in the social sciences. At the same time, various articles such as history, literature, sociology, ethnicity, book, criticism and evaluation are also included. JHF applies at least two peer-review processes. The referees and editors in the submitted articles should have the corrections made within 20 days and the final version of the manuscript should be uploaded to the journal system. The content and format of the manuscripts submitted to the journal may be rejected by the editorial board unless deemed appropriate.

- The scientific and legal responsibility of the published work belongs to the author(s).

- All publication rights of articles accepted for publication belong to Journal of History and Future.

- The decision of the Chief Editor will not be taken into consideration for the matters not mentioned here.

ETHICAL PRINCIPLES

AUTHORS

- It is authors' responsibility to ensure that the submitted article is of a quality that contributes to the academic field.

- The works must be original and based on research. It should be made sure that other individuals shown as co-authors, have contributed to the research. It is contrary to the scientific ethics to add some, who are not academic contributors to the article, as co-authors or to put in order co-authors with non-academic criteria such as title, age, and gender regardless of the order of contribution

- Although the plagiarism scan will be carried out by AID, authors are responsible for academic consequences of plagiarism.

- The articles should not be sent to different journals at the same time. Also, the articles must be unsent to the other journals before.

- It is assumed that authors who submit articles to the journal read and accept the publishing and writing principles of the journal and the writers are deemed to have committed themselves to these principles.

- Citations and bibliography should be complete and realistic.

REFEREES

- Referees should act with the awareness that they are the most basic determinant of the academic quality of the article to be published in the journal and should evaluate it with a view increasing the academic quality.

- Referees should only accept the articles that they have the expertise necessary to make an appropriate appraisal. Also, they should only accept the articles that they can adhere to the double-blind peer-review secrecy and they should keep the details of the article in every way confidential.

- Any information about the article examined in the review process should not be shared with anyone in any way.

- Referees should only evaluate the correctness of the content of the articles and the appropriateness of the academic criteria. The opinions put forth in the article by authors may differ from those of the referees. The differences should not affect the evaluation.

- Referee reports should be objective and moderate. Defamatory, derogatory and accusatory statements must be avoided.

- Referees should avoid superficial and ambiguous expressions in evaluation reports. For the evaluations that resulted negative, the missing points and imperfections of the article must be shown clearly and concretely.

- Referees must evaluate the articles within the time-frame granted to them. If they will not evaluate the article, they must notify the journal within a reasonable time.

EDITORIAL BOARD

- Editors should accept the articles that may contribute to the relevant areas expressed in the scope of the Journal to the evaluation process.

- Editors should not be in any conflict of interest with the accepted or rejected articles nor take advantage from them.

- Editors have all the responsibility and authority to accept or reject a submission.

- It is the responsibility of editors to keep the names of referees and authors confidential.
- Editors should take the necessary effort to ensure that the articles submitted for publication will be scanned to prevent plagiarism that is an academic dishonesty.
- It is the responsibility of editors to complete the review, refereeing, editing and publishing processes of the submitted articles in a timely and healthy manner.
- Editors should give priority to academic concerns and criteria when accepting the articles to the journal.
- Editors should not list the names of those who do not contribute the journal, as a member of editorial board or assistant editor.

Kurullar / Board

Editör

Doç. Dr. Celal ÖNEY

Yayın Kurulu Başkanı / Head of Publication Board

Prof. Dr. Sabit DUMAN

Muş Alparslan Üniversitesi

Yayın Kurulu / Publication Board

Prof. Dr. Hüseyin Üreten

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Nuri TÜRKMEN

Batman Üniversitesi / İslami İlimler

Doç. Dr. Danko LEOVAC

Sırbistan Belgrad Üniversitesi / Tarih Bölümü

Doç. Dr. Orlin SABEV

Bulgaristan Bilimler Akademisi

Prof. Dr. İbrahim GASHİ

University of Prishtina

Prof. Dr. Gazmend RİZAJ

University of Prishtina

Prof. Dr. Abdullah Mesud KÜÇÜKKALAY

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Prof. Dr. Halim BAJRAKTARİ

University of Prizren

Prof. Dr. Selahattin DÖĞÜŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Prof. Dr. Gazmend RİZAJ

University of Prishtina

Doç. Dr. Hatip YILDIZ

Dicle Üniversitesi

Doç. Dr. Metin AKSOY

Giresun Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU

Gaziantep Üniversitesi

Doç. Dr. Saman HASHEMPOUR

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi

Doç. Dr. Yahya BAŞKAN

İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Danyal TEKDAL

İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Efe DURMUŞ

Harran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Faruk TAŞKIN

Artvin Çoruh Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan TAŞKIRAN

Bitlis Eren Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Üftade MUŞKARA

Kocaeli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fitim RİFATİ

Institute of History – Pristina

Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

Batman Üniversitesi / Tarih Bölümü

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK

Fırat Üniversitesi / Tarih Bölümü

Prof. Dr. Tamella ALİYEVA

Muş Alparslan Üniversitesi / Edebiyat Bölümü

Doç. Dr. Fahri YETİM

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Tarih Bölümü

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Gaziantep Üniversitesi / Tarih Bölümü

Doç. Dr. Canser KARDAŞ

Muş Alparslan Üniversitesi / Edebiyat Bölümü

Doç. Dr. Şarika GEDİKLİ BERBER

Gazi Üniversitesi / Tarih Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Gülbin FIRAT ONAT

Muş Alparslan Üniversitesi / Edebiyat Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Selim ADALI

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi / Tarih Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi / Tarih Bölümü

Bilim Kurulu / Science Board

Prof. Dr. Ömer Soner HUNKAN

Trakya Üniversitesi / EDİRNE

Prof. Dr. Özer KÜPELİ

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi / İZMİR

Prof. Dr. Mustafa GÜLER

Afyon Kocatepe Üniversitesi / AFYON

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Ahi Evran Üniversitesi / KIRŞEHİR

Prof. Dr. Haşim Şahin

Sakarya Üniversitesi / SAKARYA

Prof. Dr. Numan ELİBOL

Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi / ESKİŞEHİR

Prof. Dr. İbrahim SEZGİN

Trakya Üniversitesi / EDİRNE

Prof. Dr. Abdullah KIRAN

Muş Alparslan Üniversitesi / MUŞ

Doç. Dr. Cihan ÖZGÜN

Ege Üniversitesi / İZMİR
Doç. Dr. Güven DİNÇ
Akdeniz Üniversitesi /ANTALYA
Doç. Dr Yasin COŞKUN
Siirt Üniversitesi /SİİRT
Doç. Dr. Oktay BOZAN
Dicle Üniversitesi / DİYARBAKIR
Doç. Dr. Cafer ACAR
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi /ANKARA
Doç. Dr. Emine GÜMÜŞSOY
Eskişehir Osmangazi üniversitesi / ESKİŞEHİR
Doç. Dr. Fahri YETİM
Eskişehir Osmangazi üniversitesi / ESKİŞEHİR
Doç. Dr. Abdullah KAYA
Cumhuriyet Üniversitesi /SİVAS
Doç. Dr. Serkan YAZICI
Sakarya Üniversitesi /SAKARYA
Doç. Dr. Tufan TURAN
Sakarya Üniversitesi /SAKARYA
Doç. Dr. Vedat TURĞUT
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi / BİLECİK
Doç. Dr. Başak ERGÜDER
İstanbul Üniversitesi / İSTANBUL
Doç. Dr. Ercan ÇAĞLAYAN
Muş Alparslan Üniversitesi / MUŞ
Doç. Dr. İrşad Sami YUCA
Muş Alparslan Üniversitesi / MUŞ
Doç. Dr. Ferhat BERBER
Manisa Celal Bayar Üniversitesi / MANİSA
Doç. Dr. ALİ GÜVELOĞLU
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi / RİZE
Doç. Dr. Aziz TEKDEMİR
Trakya Üniversitesi / EDİRNE
Doç. Dr. Cavid Qasimov
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi / VAN
Doç. Dr. Ahmet YÜKSEL
Cumhuriyet Üniversitesi / SİVAS
Doç. Dr. Erol AKCAN
Trakya Üniversitesi / EDİRNE
Dr. Öğr. Üyesi Zülfiye KOÇAK
Bitlis Eren Üniversitesi / BİTLİS
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZALPER
Muş Alparslan Üniversitesi / MUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Musa GÜMÜŞ
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / AYDIN
Dr. Öğr. Üyesi Şükran YAŞAR
Manisa Celal Bayar Üniversitesi / MANİSA
Dr. Fatma Çalik ORHUN

Trakya Üniversitesi / EDİRNE
Dr. Öğr. Üyesi Hayrettin İHSAN ERKOÇ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi /
ÇANAKKALE
Dr. Öğr. Üyesi Bülent ÇELİK
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / AYDIN
Dr. Öğr. Üyesi. Erol KARCI
Çankırı Karatekin Üniversitesi / ÇANKIRI
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali KARAMAN
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / BURDUR
Dr. Öğr. Üyesi Hatice DURGUN
Akdeniz Üniversitesi /ANTALYA
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ŞEHİTOĞLU
Muş Alparslan Üniversitesi / MUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM
Batman Üniversitesi /BATMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TUNÇ
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi /
KAHRAMANMARAŞ
Dr. Yusuf YILDIZ
Abant İzzett Baysal Üniversitesi / BOLU
Dr. Öğr. Üyesi Esra ÇIPLAK
Muş Alparslan Üniversitesi / MUŞ
Dr. Öğr. Üyesi İskender DÖLEK
Muş Alparslan Üniversitesi / MUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Murat ALANOĞLU
Muş Alparslan Üniversitesi / MUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Kamil DOĞANCI
Uludağ Üniversitesi / BURSA
Dr. Öğr. Üyesi Fatih DEMİREL
Uludağ Üniversitesi / BURSA
Dr. Ahmet TUNÇ
İnönü Üniversitesi / Malatya
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNERİGÖK
Muş Alparslan Üniversitesi / MUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Hasan TAŞKIRAN
Bitlis Eren Üniversitesi / BİTLİS
Dr. Öğr. Üyesi A.Vahap ULUÇ
Hacı Bayram Veli Üniversitesi / ANKARA

Tarih ve Gelecek

Uluslararası Hakemli Tarih Araştırmaları Dergisi

History and Future

International Peer-Reviewed Journal of History Researches

Hakemler - Referees

VOLUME 7, ISSUE 3 – SEPTEMBER 2021

CİLT 7, SAYI 3 - EYLÜL 2021

(Sayı Hakem Kurulu/ Issue Referee Board)

Tahir KODAL

Prof. Dr.

Eğitim Fakóltesi

Pamukkale Üniversitesi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi

Türkan POLATCI DEMİRKOL

Dr. Öğr. Üyesi

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Cem KARAKILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Zekeriyya AKDAĞ

Dr. Öğr. Üyesi

İnönü Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi
ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Sabit DUMAN

Prof. Dr.

Muş Alparılan Üniversitesi

Hüseyin Erkan BEDİRHANOĞLU

Arş. Gör. Dr.

Muş Alparılan Üniversitesi

Efe DURMUŞ

Dr. Öğr. Üyesi

Harran Üniversitesi

İlyas UÇAR

Dr. Öğr. Üyesi

Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakóltesi

Ercan GÖRDEGİR

Arş. Gör. Dr.

Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakóltesi, Tarih Bölümü

Ahmet ÇELİK

Arş. Gör. Dr.

İnsani ve Sosyal Bilimler Fakóltesi »
Tarih Bölümü

Mehtap NASIROĞLU AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi

Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakóltesi

e-ISSN 2458-7672

Tarih ve Gelecek

Uluslararası Hakemli Tarih Araştırmaları Dergisi

History and Future

International Peer-Reviewed Journal of History Researches

Hakemler - Referees

VOLUME 7, ISSUE 3 – SEPTEMBER 2021

ÇİLT 7, SAYI 3 - EYLÜL 2021

(Sayı Hakem Kurulu/ Issue Referee Board)

Osman KARLANGIÇ

Dr. Öğr. Üyesi

Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat

Fakültesi

Çiler ÖZBAYRAK

Dr. Öğr. Üyesi

Haliç Üniversitesi

Neslihan ALBAY

Dr. Öğretim Görevlisi

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Prof. Dr. Alban Dobruna

Institute of History – Prishtina, Str.

“Muharrem Fejza”, p.n., 10000 Prishtina, Republic of Kosova

Prof. Dr. Selim Bezeraj

University of Prishtina, Faculty of Philosophy, Str. Eqrem Çabej, nr.21, 10000

Prishtina, Republic of Kosova

Ass. Prof. Dr. Armend Mehmeti

The Institute of History Prishtina, Republic of Kosova

Dr. sc. Sedat Sahitaj

School Center of Competence Malisheva, Republic of Kosovo

Prof. Dr. Sevdail Demiri

Institute of History – Prishtina

Prof. Dr. Skënder Lutfiu

Institute of History – Prishtina

Prof.ass.dr. Haxhi Ademi

Institute of History – Prishtina

Prof.ass.dr. Orges Drançolli

Institute of History – Prishtina

e-ISSN 2458-7672

DOAJ

DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS

RESEARCHBIB
ACADEMIC RESOURCE INDEX

ingenta
CONNECT

acar
index

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE
HUMANITIES AND

NAVER 학술정보

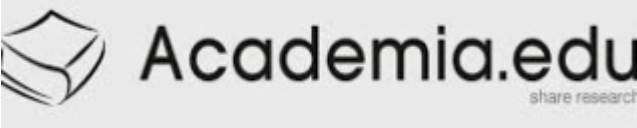

JournalTOCs
The latest Journal Tables of Contents

SINDEX

asos
akademia sosyal bilimler indeksi

SOBIAD
100'lerce Sosyal Bilimler Dergisinde Atif Ara

SCRIBD

ESJI
Eurasian Scientific Journal Index
www.ESJIndex.org

ROAD
DIRECTORY OF OPEN ACCESS SCHOLARLY RESOURCES

Google

Open Access Library
Search Engine, Journal, Index, Repository

ResearchGate

Scholar

idealonline

Türkiye Kaynakçası
kaynakça.info

JOURNAL FACTOR

Crossref

I I JOURNAL MASTER I

Laredo College

STUDYLIB

Tarih ve Gelecek

Uluslararası Hakemli Tarih Araştırmaları Dergisi

History and Future

International Peer-Reviewed Journal of History Researches

Hakemler - Referees

VOLUME 7, ISSUE 3 – SEPTEMBER 2021

CİLT 7, SAYI 3 - EYLÜL 2021

(Sayı Hakem Kurulu/ Issue Referee Board)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

1. The Beginning of Serbian Mobilization in Kosovo and Rise of Nationalism.....520
Kosova'da Sırp Seferberliğinin Başlangıcı ve Milliyetçiliğin Yükselişi
Sedat KRYEZIU
2. The Tradition of Wedding Gifts in Albanian Families during the Middle Ages (1368 -1451).....529
Ortaçağ Arnavut Ailelerinde Evlilik Hediyeler Geleneği (1368-1451)
Teuta SHALA-PELİ
3. The Ideopolitical Differentiation and Violence of The Serbian Rule Against Albanian Lecturers and Students at the University of Prishtina (1981-1990).....536
Sırbistan Hükümeti'nin Priştine Üniversitesi'nde Arnavut Öğretmen ve Öğrencilerine Karşı İdeopolitik Farklılık ve Şiddeti (1981-1990)
Avni REXHA
4. Paris Barış Konferansı'nda; "İstanbul ve Boğazlar Mandası" Tartışmaları.....543
Discussions on "Mandating Istanbul and Straits" at Paris Peace Conference
Kadir KASALAK
5. Milliyetçi ve İlmî Kültür Dergiciliğinin Bir Örneği: Türklük Dergisi.....553
An Example of Nationalist and Scientific Cultural Journalism: Turkluk Journal
Mustafa MÜJDECİ; Taner ŞAHİN
6. The Constitution Of The Socialist Autonomous Province Of Kosovo Of February 27, 1974 And The Functioning Of The Central And Judicial Institutions Of Kosovo According To This Constitution.....579
27 Şubat 1974 tarihli Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti Anayasası ve Kosova Merkez ve Yargı Kurumlarının Bu Anayasaya Göre İşleyişi
Shkodran IMERAJ

7. Social Identity and the Loss of Individuality in Toni Morrison's a Mercy.....595
Toni Morrison'ın Merhamet Adlı Eserinde Toplumsal Kimlik Ve Bireyselliğin Yitirilmesi

Gökçen KARA

8. Tanzimat Sonrası Urfa Mahkemelerinin Durumu ve Mahkeme Görevlileri Hakkında Bir Değerlendirme.....604
An Evaluation About the Situation of the Urfa Courts and Court Officials After the Tanzimat

Zafer BENZER

9. Orta Çağ Akdeniz'inde Beyrut Limanı.....620
Beirut Port in Medieval Mediterranean Sea

Abdullah EKİNCİ; Büşra BARAN

10. Cultural and scientific aspects in magazine "Fjala" 1974-1991 633
1974-1991 Tarihli "Fjala" Dergisindeki Kültürel Faaliyetler

Kosovar BASHA

11. The Role of International Mediation in Defining Kosovo's Final Status.....642
Kosova Nihai Statüsünün Belirlenmesindeki Uluslararası Arabuluculuğun Rolü

Milazim HAJRA

12. Türk Sağındaki Ordu İmgesi Üzerine Düşünceler.....650
Thoughts on the Image of Army on the Turkish Right-wing

Sacit YARIMOĞLU

Independent Researcher
Sedat KRYEZIU20000 Suhareka- Prizren
Republic of Kosovo
sedatkryeziu2014@gmail.com

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8522-5457

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuruda bulundu. / Applied
18/08/2021Kabul edildi. / Accepted
21/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: http://dx.doi.org/10.21551/jhf.984408

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

The Beginning of Serbian Mobilization in Kosovo and Rise of Nationalism

Kosova'da Sırp Seferberliğinin Başlangıcı ve Milliyetçiliğin Yükselişi

Abstract

The Kosovo Albanian student demonstrations of 1981 have been used as an alibi for Serbian nationalism to strengthen its ranks in Kosovo. The rise of Serbian nationalism started several years ago, but its first appearance occurred at "Francuka 7" Street, in Belgrade, Republic of Serbia, where the seat of Serbia's Writers' League (henceforth: SWL) was located. This seat released clear instructions for the mobilizing actions of Serbs in Kosovo and further. The construction of various ideas was supported also by the Serbian Academy of Sciences and Arts (henceforth: SASA) and by the Serbian Orthodox Church (henceforth: SOC). This would become like a three leafed flower (SWL-SASA-SOC) whose intoxicating smell affected many Serbian minds. Therefore, the paper "The beginning of Serbian mobilization in Kosovo and rise of nationalism", aims to elaborate the factors that influenced the beginning of rise of the Serbian nationalism, its organization and escalation, and consequences deriving from it.

Key words: Mobilization, Orthodox Church, nationalism. Dobrica Cosic, Bozur, etc.

Öz

1981'deki Kosovalı Arnavut öğrenci gösterileri (1981 arnavut baharı), Kosova'daki Sırp milliyetçiliğinin saflarını güçlendirmesi için bir mazeret olarak kullanıldı. Sırp milliyetçiliğinin inşaatı, Sırbistan Yazarlar Birliği'nin genel merkezinin bulunduğu "Francuska 7", Belgrad, Sırbistan Cumhuriyeti, caddesinde yıllar önce başlamıştı. Buradan, Kosova'daki Sırp'ların seferberlik eylemleri için net talimatlar veriliyordu. Çeşitli fikirlerin inşası Sırp Bilim ve Sanat Akademisi (bundan böyle: SASA) ve Sırp Ortodoks Kilisesi (bundan böyle: SOC) tarafından da onaylanıyordu. Bu, pek çok Sırp'ların zihinlerini etkileyecek, sarhoş edici kokusuyla, üç yapraklı çiçeğe (SWL-SASA-SOC) dönüşecekti. Bu nedenle, "Kosova'da Sırp seferberliğinin başlangıcı ve milliyetçiliğin yükselişi" makalesi, Sırp milliyetçiliğinin başlangıcını, örgütlenmesini ve tırmanmasını etkileyen faktörleri ve bundan kaynaklanan sonuçları incelemeye amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Seferberlik, Ortodoks Kilisesi, milliyetçilik. Dobrica Cosic, "Bozur".

ATIF: KRYEZIU Sedat, "Kosova'da Sırp Seferberliğinin Başlangıcı ve Milliyetçiliğin Yükselişi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (520-528)

CITE: KRYEZIU Sedat, "The Beginning of Serbian Mobilization in Kosovo and Rise of Nationalism", *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (520-528)

Introduction

After the Albanian demonstrations of March 1981, a fire that engulfed an annex of the Serbian Patriarchate complex in Peja on the night of 15 March 1981, increased further the tensions in Belgrade. Although the building was located far from the Patriarchate and lacked any architectural value, the public opinion in Serbia described the event as an act of Albanian “irredentist”, regardless that the investigation findings confirmed that the fire was caused by a gap in electrical system.¹

The two events mentioned above marks the beginning of the open mobilization of Serbian nationalism, who throughout the seventh decade of the twentieth century latently had resisted to federal and republican leadership, particularly regarding the issues concerning Kosovo. In fact, these events activated the renewal of the identity policy based on the recycling the myth about Kosovo that had begun in Serbia after Tito’s death (1980), and which primarily was only a project of Serbian nationalists about the Serbian culture and Orthodox Church, attracting thus a prominent part of the informal opposition to Serbian communist regime.²

The cultural and literary institutions of Serbia marked the initial mobilisation of Serbian nationalism. As the well-known Serbian academician Milorad Ekmecic said - if the seat of Czech national movement was a café shop in Prague during the nineteenth century – then in case of Serbia the seat would surely be the Writer’s League, on the street Francuska 7. During the 1980’ being surrounded by brandy and tobacco smoke the Greater Serbia appeared in their minds. Numerous plans to achieve such a goal were elaborated on the ceiling of this seat.³

Their dissatisfaction with the legal position of Serbia and other issues of national character, which had been accumulated mainly during the years 1970, found an expression in the new circumstances that had arisen after Tito’s death. Thus, in 1981, less than a year after Tito’s death, Gojko Dogo wrote a collection of poems entitled “Vumena vremena” (Wolly Times). But, because of its insulting content regarding the socialist revolution and Tito, was withdrawn from its publication and destroyed later.⁴

The writers were followed by academicians. At the same time academician Dobrica Cosic and the group around him came up with the magazine “Javnost”. The magazine aimed to serve as a tool to draft a new political platform. The editorial board of this magazine consisted of well-known people from Serbian science, known for their nationalism and opposition to the communist system regarding the constitutional changes of 1968-1974, such as Ljuba Tadic (editor in chief), Dobrica Cosic, Dusan Boskovic (philosopher), Nebojsa Popov, Zoran Djindjic, etc. But this magazine was banned and never published.⁵

In addition to SWL and SASA the death of Tito marked a new era even for the Serbian Orthodox Church. Now the SOC aimed to gain its role in society which “had been abducted unjustly and violently”. During the years 1980 three theologians were distinguished by their activities. They were young and reputable monks, lecturers at the Faculty of Theology and were called Justinians⁶.

1 Vickers Miranda, *Midis Serbëve Dhe Shqiptarëve* (Tiranë: Toena, 2004), 242-243; Јевтић Атанасије, *Страдања Срба На Косову и Метохији Од 1941. До 1990. Године* (Приштина: Јединство, 1990), https://www.rastko.rs/kosovo/istorija/stradanje_srba/index_c.html.

2 Čolović Ivan, “Tako je govorio Milošević,” accessed May 10, 2018, <https://pescanik.net/tako-je-govorilo-milosevic/>.

3 Tomaniq Millorad, *Kisha Serbe Në Luftë Dhe Luftërat Brenda* (Shkoder: Camaj-Pipaj, 2006), 14.

4 Tomaniq Millorad, 14-15.

5 Biserko Sonja, *Kovanje Antijugoslovenske Zavere*, Knjiga 1 (Beograd: Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji, 2006), 106.

6 Justinian were called students of Justin Popovic, a Serbian theologian; Popovic was expelled from the University of Belgrade; he was sent to Monastery of Qelija, near Valjevo, where he was held in kind of a

Amfilofije Radovic, Irinej Bulatovic and Atanasije Jeftic, due to their open anti-communist and nationalist stance, as well as because of their extraordinary activities in the field of writing, were admitted to Serbia Writer Association in January 1985.⁷ This was a unique case in the Yugoslavia's scientific section. Their admission marked a reconciliation of national interest opinions and putting them in service or in coordinated cooperation in achieving common goals of nationalist character.

Following these issues, the building at "Francuska 7" became an address where all main players of 1980's events were gathered. This union marked the Three leafed Serbian flower (SWL-SASA-SOC), whose intoxicating fragrance influenced a large number of Serbian minds.⁸

In order to express their nationalist views freely, a lift up on restriction on free expression, which had been installed by the Yugoslav communist regime, was needed. Protests and reactions against the Yugoslavia's policy against writers and political dissidents started. The University of Belgrade (particularly the Faculty of Law and Philosophy), SASA, Social Sciences Institutes, Writer's Associations, etc., became seats of a free opinion and resistance. The demand for rehabilitation of political prisoners was increasingly emphasized in public.⁹ All those efforts resulted in establishment of the Council for protection of Free Thought and Expression, which consisted of 23 intellectuals, 12 of whom were academicians. This led to amendment of the Criminal Code, respectively the annulment of Article 133 which sanctioned the verbal conflict.¹⁰

The annulment of this article, whereas promoted the freedom of expression, indeed only facilitated the expression of Serbian nationalist tendencies. Scientific, academician and journalist section begun to publish various articles containing the theme of Serbian revival, which later was accompanied by an anti-Albanian propaganda. The "Knjiga o Milutinu" (Book about Milutin), which reflected the "tragic fate" of Serbian people and its meaning for abandonment of "Yugoslav illusions", may be considered as a powerful statement towards a new isolation of Serbs. Through several novels dedicated to his hometown in Bosnia-Herzegovina during the World War II, Vuk Draskovic (one of the main oppositional leaders later) elaborated the tragic legacy on the genocide against Serbs conducted by the Independent Croatian State. At the end, "Gresnik" and "Optadnik", works of Dobrica Cosic, the most politically influential of these authors, mocked the internationalist illusions of the pre-war Serbian communists, who based on Comintern instructions facilitated the establishment of an anti-Serbian regime in post-war Yugoslavia.¹¹

These were clear warnings about the concept that these forces pursued, which was based on the historical right of a Serbian state, whereas Yugoslavia was perceived as a strategic mistake of Serbs.

Contrary to the nationalist mobilisation in Serbia, the mobilisation of Kosovo Serbs took place mainly as a reaction to changes in the political context and within the political environment that was not entirely favourable for local groups of this community.¹² The Kosovo Serbs were mainly mobilised through two organizations: "Otpor" (Resistance) and "Bozur" (Peony).^{13*} These

---

semi internment, see further: Tomaniq Millorad, 16.

7 Tomaniq Millorad, 16.

8 Tomaniq Millorad, 16.

9 Cvetković Srđan, "Traže Ujedinjenje Albanskih Zemalja," August 20, 2018.

10 Biserko Sonja, "Srpska Elita i Realizacija Srpskog Nacionalnog Programa" (Zbornik radova sa naučne i stručne rasprave o knjizi "Bosanski Rat" Dobrice Čosića, Sarajevo, 2012), 105-106.

11 Vujacic Veljko, "Serbian Nationalism, Slobodan Milosevic and the Origins of the Yugoslav War," *The Harriman Review* 8, no. 4 (n.d.), <https://studylib.net/doc/8550754/serbian-nationalism--slobodan-milosevic-and-the-origins-o...f>, 4.

12 Pavlović Momčilo, "Kosovo under Autonomy 1974-1990," Research Team 1, n.d., <https://www.cla.purdue.edu/si/Team1Reporte.pdf>, 31.

13 This pre-political and pre-institutional organization had a tremendous impact, due to the great support from the highest instances in Belgrade. These organizations became an important factor in the realization of the scenarios prepared by Milosevic. So, in a way, Milosevic himself was dependent on them. Bozur,

names were not unintentional: while the first one pretends the resistance against the displacement and protection of national identity, the second one symbolizes the shed of Serbian blood during the Battle of Kosovo in the year 1389. According to Serb belief, peony flowers were exclusively white until the battle of Kosovo, when red peonies grow on the soil wet with the blood of Serbian heroes.¹⁴ This was a clear message about the “blood that the Serbs shed for Kosovo”, in defence of the Christian civilization from the Islamic civilization, which at the same time claimed the historical and legal right over the land of Kosovo.

The real mobilization of Kosovo Serbs was observed in 1982 when a group of Serbs begun to react against “perfidious pressures from state positions”, whereas Fushe Kosova/Kosovo Polje was their seat. The early nucleus of this group consisted of Miroslav Soljevic, Kosta Bulatovic and Boshko Budimirovic. They and their supporters organized meetings, mainly with local Socialist League, to present their concerns. Conclusions deriving from these meetings were addressed to provincial, republican and federal level. This group was consolidated and turned into power in 1985, incorporating in its organization Zoran Grujic, university lecturer and Dusan Ristic, a former senior official in Kosovo. The organization of Serbs was implemented in all areas they lived in Kosovo.¹⁵

The primary purpose Kosovo Serb organization was to stop the displacement of Serbs and the return of those who had been displaced, and therefore supported the party policy of 1981 to stop the displacement of Serbs. In fact, these were only official claims of their demands, while the real goal was not to tolerate anything Albanian, and if possible, to change the demographic structure of Kosovo. Miroslav Soljevic emphasized that Kosovo Albanian population was divided into “Albanci” and “Shiptari”. With the first he claimed the emigrants from Albania who settled in Kosovo in 1941, who had to be deported, while with the second, although an offensive name, were considered autochthonous Albanians. He went even further, making divisions on religious grounds, dividing “Albanci” and “Shiptari” into Muslims and Catholics, and that of these groups only “Shiptari” Catholics could be trusted.¹⁶ In this way, the expulsion of unfaithful measures would resolve or facilitate the resolution of the Kosovo issue. This was a sufficient indication of the true intentions of this political grouping.

During this period, the phase of organization, the manifestation of Serbian and Montenegrin nationalism was done through slogans, letters and pamphlets, which often were anonymous; also some letters from chetnik organizations called Serbs “to rise up for a liberation war...”¹⁷

But this group was relatively small and powerless in Kosovo, so their demands could not be realized without the political support from Serbia. Claiming that the republican and federal circles were not aware of the true situation in Kosovo, this group, using the mediation of Serbs who had previously moved to Serbia, managed to establish contacts with Serbian political circles, achieving to meet privately then the President of Serbia, Nikola Ljubicic in 1983.¹⁸

The group’s efforts begun to take a turn for worse when they managed to establish contacts with national circles in Serbia, who gave instructions on how to work and present themselves.¹⁹ Of

---

although retaining its supra-party character, remained a cohesive political force of Kosovo Serbs. Bozur had the program and the statute of the organization, which contained 35 points. Its essence is related to the necessity of changing the national structure of Kosovo and its Serbification.

- 14 “Božur u Tradiciji Srba,” accessed May 10, 2018, <https://www.bastabalkana.com/2016/03/bozur-u-tradiciji-srba-crveno-cvece-natopljeno-junackom-krvlju/>.
- 15 Pavlović Momčilo, “Kosovo under Autonomy 1974-1990,” 31-33.
- 16 Zarić Zorica, “Ko Je Ovaj Čovek? Miroslav Šolević,” accessed July 4, 2018, <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/06/30/srpski/T02062902.shtml>.
- 17 Политика, March 20, 1986, 7.
- 18 Pavlović Momčilo, “Kosovo under Autonomy 1974-1990, 31-33.”
- 19 “Intervistë e Rrahman Morinë, Sekretar Krahinor i Punëve Të Brendshme, Në “Politika,” March 20, 1986, 7.

a particular interest was meeting with Dobrica Cosic, politically expelled from Communist Party in 1968 because he opposed the policy towards Kosovo. Cosic supported their claims and suggested them to use all legal remedies for complain. The Petition of October 1985 was the main act of this group. The Petition with nationalist tones was signed initially by 76 individuals: “*This is our land. If Kosovo and Metohija was not a Serbian land, then we have no land*”. In the late fall of 1985 this Petition was signed by 2.016 Kosovo Serbs and Montenegrins”.²⁰

This Petition was drafted by journalists of Duga magazine Rajko and Danica Djurdjevic, supplemented by Dobrica Cosic and monk Atanasije Jetic, regardless that Kosta Bulatovic pretends to have drafted it. This Petition was addressed to republican and federal assembly, to Presidency of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, and to other state institutions. This 15-point petition described the plight of Serbs and explained how this situation could be improved.

The “Petition 2016” marks the number of people that signed the original document, and after being published in newspapers this document was signed by more than 40.000 other people.²¹

Besides describing the position of Serbs in Kosovo, as were usual words about pressure, beatings, rapes, etc., the Petition included 15 claims; bellow are listed most important ones:

- A guaranty to enforce basic human rights in accordance to SFRY Constitution and other international provisions, rights that were “denied”;
- Republic of Serbia should obtain a similar statehood status as other republics in Yugoslavia;
- To discharge from republican and provincial institutions Albanian chauvinists, which were carrying on an uprising in Kosovo and to place them in front of justice;
- To reveal the names of people who drafted a genocide against Serbs in Kosovo;
- To terminate the permission of migrants from Albania who came in Kosovo in 1941;
- To cancel all agreements about the selling of Serbs property in Kosovo.²²

But, anyway, the core of this Petition laid on the following paragraph: “*About 200.000 people were displaced from Kosovo during the past 20 years and more than 700 settlements were ethnically cleansed, and the displacement continues at the same pace. Kosovo and Metohija are becoming ethnically cleansed and the aggression go beyond the provincial borders,*²³ *therefore this is a call to federal and republican bodies to take needed measures*”. But, at the same time the Petition also threatened the federal and republican bodies: “*If the Yugoslav and republican leadership was not prepared to accomplish their state and party duties, at least they should not obstruct organizing of our self-defence for freedom, honour and dignity*”.²⁴

The above-cited paragraph marks the most sensitive official or unofficial point of Serbs, because the displacement of Serbs from Kosovo and change of its demographic structure means nothing less than losing of Kosovo, therefore the “efficient measures” would prevent it.

According to Bulatovic, who in his declarations always found reasons to attack Albanian communist leaders for unfair treatment of Serbs and their demands, the communist party leadership in Pristina had stressed that the Petition was a political pamphlet of its kind with hostile content, directed against the policy of Yugoslavian Communist Party.²⁵

The support that Kosovo Serb group found in Belgrade and the medial effect of their claims facilitated a further approach of this group with nationalist circles in Serbia. The Petition was

20 Clark Howard, *Civil Resistance in Kosovo* (London: Pluto Press, 2000), 17.

21 Stefanović Andrej, *Antibirokratska Revolucija* (Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2011), 10.

22 “Илустрована Политика,” March 4, 1986, 12.

23 Biserko Sonja, *Kovanje Antijugoslovenske Zavery*, 113.

24 Meier Viktor, *Yugoslavia a History of Its Demise* (London and New York: Routledge, 1999), 70.

25 “Илустрована Политика,” March 4, 1986, 12.

published in “Knjizevne Novine” on 15 January 1986.²⁶ Furthermore, in January 1986 about 200 intellectuals from Belgrade signed another petition in support to Kosovo Serbs, whereas the WLS organized several meetings about the same topic.²⁷ There was not a doubt about the influence of Dobrica Cosic regarding the last petition. The most famous intellectuals that signed this petition included: Antonije Isakovic, Kosta Cavoski, Vojislav Costunica, Nebojsa Popov, Mihailo Djuric, Zagorka Golubovic, etc.²⁸

In March 1986, following a three day debate about situation and books about Kosovo, attended even by representatives of SOC, a new alliance between the intellectuals, radical groups within the Communist League of Serbia and some other politicians, was formed. These groups described themselves as the “opposition to the regime” and objected the failure to implement measures to protect Serbs in Kosovo.²⁹

By the first half of 1986 the above-mentioned alliance commenced to abuse the Serb movement in Kosovo, aiming thus to accomplish common goals. Thus, the first step includes the event when Kosta Bulatovic officially promoted the Kosovo Serb movement at the hall of SWL on 2 March 1986.³⁰ The location when the promotion was organized indicates a strong proof that Kosovo Serb movement passed under control of nationalist circles of Serbia, while on the other hand Dobrica Cosic advised them about steps to follow. “I told them that tomorrow, as they can, they should go to Dusan Ckrebic, chairman of Presidency of the Socialist Republic of Serbia. He has to admit you. Lie down in front of his door”.³¹

Throughout the 1986 the Fushe Kosove/Kosovo Polje group, including newly joined Bogdan Kecman worked on union of local groups into a political force. Each activist took a responsibility regarding specific regions in Kosovo and worked to strengthen links between activists, recruitment of new activists and finding of supporters related to their initiative. Prior to this the Fushe Kosove/Kosovo Polje group managed to mobilize small groups of activists to demonstrate in an outside of Kosovo. Complaints included the lack of protection by rule of law institutions, inequality in public sector, and so on, gradually evolving towards the constitutional issue. The demonstrator claimed that Kosovo should go under control of republican authorities of Serbia if provincial institutions fail to protect Serbs of Kosovo.³² The mobilization of various groups within this community was inspired, organized, and coordinated by officials of the Milosevic regime or by Serbian nationalist intellectuals, or both. In fact, it was a basic mobilization.³³

Pushing forward its claims this group besides protests managed to travel to Belgrade in order to meet republican and federal officials. Through their appearance and physical pressure they aimed to warn the federal and republican officials about the situation in Kosovo, particularly when by the end of February 1986 the Federal Executive Council had planned to discuss about the issue of displacements of Serbs from Kosovo.³⁴

Following this strategy more than one hundred of Kosovo Serbs arrived in Belgrade on 26 February 1986. This marks first demonstration of Kosovo Serbs in Belgrade against the “pressures

26 Vickers Miranda, *Midis Serbëve Dhe Shqiptarëve*, 270.

27 Pavlović Momčilo, “Kosovo under Autonomy 1974-1990.”, 36.

28 Biserko Sonja, “Srpska Elita i Realizacija Srpskog Nacionalnog Programa.”, 106.

29 Pešić Vesna, *Ethnic Mobilization in Serbia* (MIRICO: Human and Minority Rights in the Life Cycle of Ethnic Conflicts, 2007), <http://www.eurac.edu/en/research/autonomies/minrig/Documents/Mirico/Serbia%20Report%20WEB.pdf>, 10.

30 Dragović Rade, “Osma Sednica CK KP Srbije,” n.d., http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:686773-Terror-nad-Srbima-na-Kosovu.

31 Biserko Sonja, *Kovanje Antijugoslovenske Zavere*, 111.

32 Pavlović Momčilo, “Kosovo under Autonomy 1974-1990.”, 34.

33 Pavlović Momčilo., 34.

34 “НИН,” March 2, 1986, 29.

from Albanians”. These Serbs in a violent manner entered into the building of Federal Parliament.³⁵ Later the workers of “Uljanik” and “Borovo” enterprises, joined them. According to Miroslav Soljevic, the plan for entrance of Kosovo Serbs into Parliament was achieved by consent of Miodrag Trifunovic, then the head of Federative Council.³⁶

Certainly, it was a secretly arranged act with the purpose to make pressure on federal bodies, particularly in the eve of the Federal Executive Council meeting, and to inform the Yugoslavian people about the awkward positions of Serbs in Kosovo. At the same time, the mentioned act paved the way for conversion of this issue from a Yugoslavian to a Serbian problem.

According to media in Serbia, who supportively observed the activities of Kosovo Serbs, they (Kosovo Serbs) had threatened with a collective displacement if the federal authorities would not take any actions regarding the claims mentioned in the Petition. Also, Serbian topics or complaints were repeated about displacement, sale of property, violence by Albanians, beatings and rapes, inefficiency of the security organs, but also emphasizes that the Albanian flag hinders them during weddings or the construction of houses. Furthermore, Kosovo Serbs repeated their complaints about displacement, sale of estate property, violence caused by Albanians, beatings and rapes, failure of rule of law authorities, but also emphasized that the Albanian flag during the parties hinders them, or they have been hindered by construction of Albanian houses.³⁷

Besides to consolidation as a movement, the second quarter of 1986 highlighted the aggressiveness of the movement. On 2 April 1986 Kosta Bulatovic has been arrested and charged with a “Hostile propaganda”. About 20.000 Serbs gathered in front of his house in Fushe Kosova/Kosovo Polje. It was a very fragile situation.³⁸ The arrest of Bulatovic was considered as a provocation to Serbs because it happened on the same day with the anniversary of League of Prizren.³⁹ The Kosovo Serbs protested throughout Kosovo. However, this was just a prank because in Albanian historiography the League of Prizren was not established in April but in June. Bulatovic was released. But, to calm the situation down, Ivan Stambolic, then the chairman of Central Committee of Serbia Communist League and later the chairman of Socialist Republic of Serbia Presidency, visited Fushe Kosove/Kosovo Polje. He tried to calm the situation among Serbs by using the usual communist rhetoric which opposed Serbian nationalism. This visit did not bring what the Kosovo Serbs wanted, and according to them “the incidents continued, the displacement of Serbs continued with perhaps higher intensity”.⁴⁰

In fact, the Serbian movement was interested to find a leader that would push forward the Serbian issue. According to Soljevic: “Ivan Stambolic had a chance to become a leader of Serbs, but he didn’t use this opportunity. For another year long we got revolted, we shouted, got pushed, faced injustices, pressures, but anyway nothing achieved...”⁴¹

During the period July-November 1986 the Kosovo Serb movement exercised a special pressure on federal institutions through their presence in Belgrade and by organization of various political events.⁴²

35 “НИИ.”

36 Ast Slobodanka, “Miroslav Šolević: Režim Nas Je Iskoristio,” *Vreme*, September 18, 1999; Vickers Miranda, *Midis Serbëve Dhe Shqiptarëve*, 270.

37 “Илустрована Политика,” March 4, 1986, 12.

38 Dragović Rade, “Osma Sednica CK KP Srbije.”

39 The League of Prizren was an [Albanian](#) political organization officially founded on June 10, 1878 in the old town of [Prizren](#), in the [Kosovo Vilayet](#) of the [Ottoman Empire](#), and suppressed in 1881. The main aims of the League was to establish an Albanian autonomous province within the Ottoman Empire in Balkans and to struggle in arms to defend the wholeness of the territories of Albania.

40 Stefanović Andrej, *Antibirokratska Revolucija*, 10-11.

41 Ast Slobodanka, “Miroslav Šolević: Režim Nas Je Iskoristio.”

42 Dragović Rade, “Osma Sednica CK KP Srbije.”

The pressure of Kosovo Serbs was continuous and persistent. It was intensified during the first half of 1987, respectively in June, when the ninth meeting of Central Committee of Communist League of Yugoslavia was planned. This meeting had to elaborate the ideological-political issues in the Kosovo Socialist Autonomous Province. While preparing this meeting the Federal Secretary Office during the May-June received some information from Kosovo Internal Affairs Office and from Serbia Internal Affairs Office about possible appearance in Belgrade of a number of Kosovo Serbs and Montenegrins or their gatherings in some points in Kosovo in the eve of above-mentioned meeting. Another daily report released by Kosovo Internal Affairs Office, of 8 June 1987, included the propaganda on local Serbs for a massive travel to Belgrade. It was said that Kosta Bulatovic was visiting villages in Gilani neighbourhood in support of the above-mentioned goal.⁴³ The first representatives of Serbs arrived in Belgrade on 22 June. It was decided that a gathering of Kosovo Serbs in Belgrade to happen on 26 June, at the same day when the Central Committee of Yugoslavian Communist League will start its meeting. According to news of 26 June 1987 a large number of Serbs and Montenegrins arrived in Belgrade using the railway line Prizren-Belgrade. While staying at the railway station they have been recorded by TV Belgrade journalist, by Ranko Milosavljevic- newspaper "Politika", newspaper Routers, etc. Some people that arrived in Belgrade had declared in front of media that they come in Belgrade to support the Yugoslavian Communist League to solve "the Kosovo issue properly". They said they were decisive to stay in Belgrade until the meeting of Central Committee League of Yugoslavia ended.⁴⁴

Furthermore, on the same day while staying at the park "Pionir" the Kosovo Serbs and Montenegrins were visited by Vojislav Seselj, writers Milan Komnenic and Miodrag Bulatovic. At about 14:00 hrs a delegation of Kosovo Serbs and Montenegrins that had a talk with federal officials came back to the park. Miroslav Soljevic informed gathered people that he was satisfied with the talks and later an official statement will be released. Regardless this positive attitude, during the evening hours another delegation was formed to talk with federal bodies. This talks ended before the midnight. But, no one from delegation wanted to address to 1000 gathered people to inform them about the result of the talks. Kosta Bulatovic and Miroslav Soljevic argued about who should address them. As no one wanted to address to gathered people, Jovica Vuckovic from Belgrade, member of a delegation, did it. He, among other things, ironically stressed that during the talks "it was said that destructive elements were within the citizens of Kosovo" and that the federal officials asked gathered people to leave. At the end he added: "They do not have the power to listen us and they asked us to leave in order to avoid serious incidents".⁴⁵

The chronological description of the events and the stay in the park indicates that the group of Serbs and Montenegrins was abused by Soljevic and Bulatovic. They both, supported by some other activists, mobilized Kosovo Serbs and Montenegrins and sent them to Belgrade in order to make pressures on federal bodies.

Conclusion

The mobilisation of Serbs started right after the Tito's death when higher scientific, literary and theological institutions begun to initiate a cause for protection of Serbs against the Albanian "genocide". Such a cause was accepted as real by provincial, republican and federal political levels. The nationalist hysteria of Serbs will become a determinant factor for raise of extreme figures on the power in Serbia. Such a case was Milosevic – the man who caused and directed the crime and genocide in Yugoslavia.

43 "Arhiv Republike Slovenije, Fondi: Centralni Komitet Komunistički Lige, Škatla 872-KOSOVO," n.d.

44 "Arhiv Republike Slovenije, Fondi: Centralni Komitet Komunistički Lige, Škatla 872-KOSOVO."

45 "Arhiv Republike Slovenije, Fondi: Centralni Komitet Komunistički Lige, Škatla 872-KOSOVO."

Bibliography

- “Arhiv Republike Slovenije, Fondi: Централни Комитет Комунистички Лиге, Škatla 872-KOSOVO,” n.d.
- Ast Slobodanka. “Miroslav Šolević: Režim Nas Je Iskoristio.” *Vreme*, September 18, 1999.
- Biserko Sonja. *Kovanje Antijugoslovenske Zavere*. Knjiga 1. Beograd: Helsinski odbor za ljudska prava u Srbiji, 2006.
- . “Srpska Elita i Realizacija Srpskog Nacionalnog Programa.” Sarajevo, 2012.
- “Božur u Tradiciji Srba.” Accessed May 10, 2018. <https://www.bastabalkana.com/2016/03/bozur-u-tradiciji-srba-crveno-cvece-natopljeno-junackom-krvlju/>.
- Clark Howard. *Civil Resistance in Kosovo*. London: Pluto Press, 2000.
- Čolović Ivan. “Tako Je Govorio Milošević.” Accessed May 10, 2018. <https://pescanik.net/tako-je-govorio-milosevic/>.
- Cvetković Srđan. “Traže Ujedinjenje Albanskih Zemalja,” August 20, 2018.
- Dragović Rade. “Osma Sednica CK KP Srbije,” n.d. http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:686773-Teror-nad-Srbima-na-Kosovu.
- “Intervistë e Rrahman Morinës, Sekretar Krahinor i Punëve Të Brendshme, Në “Politika,” March 20, 1986.
- Meier Viktor. *Yugoslavia a History of Its Demise*. London and New York: Routledge, 1999.
- Pavlović Momčilo. “Kosovo under Autonomy 1974-1990,” Research Team 1, n.d. <https://www.cla.purdue.edu/si/Team1Reporte.pdf>.
- Pešić Vesna. *Ethnic Mobilization in Serbia*. MIRICO: Human and Minority Rights in the Life Cycle of Ethnic Conflicts, 2007. <http://www.eurac.edu/en/research/autonomies/minrig/Documents/Mirico/Serbia%20Report%20WEB.pdf>.
- Stefanović Andrej. *Antibirokratska Revolucija*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, 2011.
- Tomaniq Millorad. *Kisha Serbe Në Luftë Dhe Luftërat Brenda*. Shkoder: Camaj-Pipaj, 2006.
- Vickers Miranda. *Midis Serbëve Dhe Shqiptarëve*. Tiranë: Toena, 2004.
- Vujacic Veljko. “Serbian Nationalism, Slobodan Milosevic and the Origins of the Yugoslav War.” *The Harriman Review* 8, no. 4 (n.d.). <https://studylib.net/doc/8550754/serbian-nationalism-slobodan-milosevic-and-the-origins-o...f>.
- Zarić Zorica. “Ko Je Ovaj Čovek? Miroslav Šolević.” Accessed July 4, 2018. <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2002/06/30/srpski/T02062902.shtml>.
- “Илустрована Политика.”, Belgrade, March 4, 1986.
- Јевтић Атанасије. *Страдања Срба На Косову и Метохији Од 1941. До 1990. Године*. Приштина: Јединство, 1990. https://www.rastko.rs/kosovo/istorija/stradanje_srba/index_c.html.
- “НИН. News Magazine”, Belgrade, March 2, 1986.
- Политика. News Magazine”, Belgrade, March 20, 1986.

Prof. Asoc. Dr.

Teuta SHALA-PELİ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2231-4775>

Institute of History "Ali Hadri" - Prishtina

teuta_shala@hotmail.com

Başvuruda bulundu. Applied

Kabul edildi. Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 07/09/2021 22/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.992343>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

The Tradition of Wedding Gifts in Albanian Families during the Middle Ages (1368 -1451)

Ortaçağ Arnavut Ailelerinde Evlilik Hediye Geleneği (1368-1451)

Abstract

An important feature to which Arbanon families during the Middle Ages paid a special attention on the occasion of marriage were the dowries, gifts and various privileges, which were given not only by family members but also by a wider ring. In the Middle Ages, in the Arbanon lands, on the occasion of a girl marriage, the giving of the dowry was practiced, which was usually given in the form of a real estate or money (perpera, exagia).¹ The dowry was practiced by noble families as well as by other society strata. Certainly, the value of the dowry within Arbanon noble families was greater, thus certain lands were given. The aim of this paper was not only to introduce or point out the type or value of the dowry and gifts, but also to review some samples, as far as the documentary data provides, in order to point out their role and status in the marriage, because the dowry given to a girl was an exclusive right of her and then of her husband, which could be used accordingly to their needs or requirements, since it might have positively affect the economic condition of a family. Of course, noble albanian families had a higher dowry value where usually were given certain territories. The dowry was usually given by parents and there were occasions when dowry was given by authorized persons. In addition to dowry, different presents were provided not only by family members or relatives, but also by leaders of neighboring countries at the time of marriage. Such presents were mentioned on the occasion of the marriage of Gjergj II Strazimir, Balsha III, as well as Gjergj Kastrioti-Skënderbeu.

Key words: Albania, middle ages, wedding gifts

Öz

Ortaçağ dönemindeki Arbëriyalı (Arnavut) ailelerinin evlilik esnasında önem ve ilgi gösterdikleri unsurlarından biri çeyiz hediyeleridir. Bu hediyeler, sadece yakın aile tarafından değil, akraba ve dostlardan da verilemekteydi. Ortaçağ Arbëriyalıların evlilik hediyesi genellikle gayri menkûl veya nakit para (perperë, heksagie) olmuştur. Bazen de ev eşyaları veya daha değerli eşyalar hediye olarak verilmiştir. Evlilik hediye alışkanlığı soylu ailelerde olsa da, orta ve düşük geliri olan aileler de uygulamışlardır. Soylu ailelerin hediye değeri yüksek meblağlarda olup çoğu zamanda evlilik hediyesi

1 *Perpera* was a silver coin issued and used by Ragusa and neighboring areas; *exagia* was a golden coin used during the Middle Age.

ATIF: SHALA-PELİ Teuta, "Ortaçağ Arnavut Ailelerinde Evlilik Hediye Geleneği (1368-1451)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (529-535)

CITE: SHALA-PELİ Teuta, "The Tradition of Wedding Gifts in Albanian Families during the Middle Ages (1368 -1451)", *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (529-535)

(çeyiz) olarak belli topraklar verilmiştir.

Evlilik Hediyesi (Çeyiz) genellikle ebeveynler tarafından verilirdi. Onların yokluğunda kardeşleri veya temsilen üçüncü kişiler tarafından verildiği bilinmektedir. Evlilik hediyesi (çeyiz)'nin yanı sıra, düğün vesilesiyle sadece aile veya diğer akrabalar tarafından değil, komşu ülke liderleri tarafından da çeşitli hediyeler verme geleneği uygulanmıştır. Benzer bir uygulamaya II. Gjergj Stratizmir'inin torunu'nun evlilik esnasında, III. Balşa ve Gjergj Kastriot İskendebeu'de görülmüştür.

Anahtar kelimeleri: Arnavutluk, Ortaçağ, Evlilik Hediyeleri (Çeyiz).

Introduction

An important feature to which Arbanon² families during the Middle Ages paid a special attention on the occasion of marriage were the dowries, gifts and various privileges, which were given not only by family members but also by a wider ring. In the Middle Ages, in the Arbanon lands, on the occasion of a girl marriage, the giving of the dowry was practiced, which was usually given in the form of a real estate or money (*perpera*, *exagia*).³ The dowry was practiced by noble families as well as by other society strata. Certainly, the value of the dowry within Arbanon noble families was greater, thus certain lands were given. The aim of this paper was not only to introduce or point out the type or value of the dowry and gifts, but also to review some samples, as far as the documentary data provides, in order to point out their role and status in the marriage, because the dowry given to a girl was an exclusive right of her and then of her husband, which could be used accordingly to their needs or requirements, since it might have positively affect the economic condition of a family.

The dowry was mainly given by the parents, in their absence by the brothers, and sometimes even by entrusted individuals; its value depended primarily on the economic condition and social rank of a family. The richer the family, the bigger the dowry was given to the girl. Numerous documentary sources referring to this issue prove that furniture and other valuable assets were given as a dowry in addition to real estate and money. In this view, in 1368 Luka from Bar⁴ gave one-third of his property to his daughter who was marrying a Ragusan.⁵ On the 4th of February 1400 Mark Thani from Ulcinj declared to have received a dowry of eight hundred *perpera* and one hundred *exagia* on behalf of his wife,⁶ whereas Marince Bratoslaviq from Ulcinj, on 7th of August 1400 declared to have received fifty large *perpera*, a bed with furniture, including twenty additional *perpera*, as a dowry on behalf of his wife Juliana, daughter of Kobelle de Barrullo, residing in Ragusa.⁷ Even a Tomko Ratmanoviq, so-called Vella, testified on 23rd February 1401 to have received five hundred *perpera* on behalf of his wife Katrina, daughter of Marince from Bar.⁸ This kind of dowry continued in the early years of century XV. As proved by documents of

2 The Albanians appear in medieval Byzantine chronicles in the eleventh century as *Albanoi* and *Arbanitai*, in the fourteenth century Latin sources as *Albanenses* and *Arbanenses*, or in Serbian medieval sources as *Arbanasi*. ... read further: *Historia e Popullit Shqiptar*, Vol. I, Toena, Tiranë, 2002, 206; Robert Elsie, *Fjalori historik i Shqipërisë*, Eugen, Tiranë, 2011, 48-49.

3 *Perpera* was a silver coin issued and used by Ragusa and neighboring areas; *exagia* was a golden coin used during the Middle Age.

4 Bar (Tivar – in Albanian) is a city in today's Montenegro and it was known in medieval period as: *Antivarion* or *Antibarium*.

5 Ludovicus Thalloczy-Costantinus Jeriček-Emilianus Sufflay, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. II, Vindobonae. 1913-1918, 58.

6 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. I, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë--Instituti i Historisë, Tiranë. 1987, 76.

7 Ibid, 128.

8 Ibid, 175.

the time, Nikola declared on 10th of November 1401 to have received a dowry of two thousand five hundred and fifty four *perpera* and one hundred *exagia* on behalf of his wife Perve, daughter of Milutin from Ulcinj.⁹ On 9th May 1407 Marin Dabivizi, from Scutari, stated to have received a dowry of six hundred *perpera* on behalf of his wife Slavisa.¹⁰

However, there were cases when the dowry was given by brothers or other entrusted individuals. Such cases were mentioned on 20th and 27th of November 1400. In the first case, Gjon Progni Laiblemi from Durres (named *Dyrrachium* during the Ancient period), a tailor by occupation, resident in Ragusa, declared to have received a dowry of two hundred coins from Dobrulla Milcenoc, brother of his wife Stanka, a daughter of the late Miltine.¹¹ While in the second case Shtjefen Marini from Ulcinj testified that as a dowry, on behalf of his wife Domenika, daughter of the late Nikolle Spani from Drishti (*Drivastum* or *Drivasto* during Middle Ages) or, received two hundred *perpera* from his brother-in-law Don Pjetër Spani.¹² In turn, through a testament, Vlasna - the mother of Don Pjetër Spani, left her entire movable and immovable property to Don Pjetër; she justified that Don Pjetër Spani, following the death of his father Nikolle Spani, with his assets in cash and movable property that he had earned, facilitated the marriage of his two sisters, giving them an appropriate dowry as he agreed with their husbands.¹³ The giving of a dowry by a brother was also mentioned in a document dated 28th of July 1403, when Dhimitër Zvetkovi, a shoemaker by occupation, testified that on behalf of his wife Domusha, a daughter of the late Pribosh from Bar, received one hundred and ten *perpera* from Domusha's brother, priest Domenik.¹⁴

In specific cases, the dowry was also given by entrusted individuals, aside from the brothers. On 19th December 1402 a girl named Marusha entrusted (proxy)¹⁵ his uncle Menze Cudrouich from Bar, to arrange her marriage with any man his uncle may chose, but with a specific condition – the promises and liabilities concerning the dowry should not exceed two hundred golden coins and that clothes and ornaments to be in accordance to the city habits where Marusha goes as a bride.¹⁶ A document dated 17th January 1405 indicates that Frank Zivki Dabojeviq has declared to have received one hundred and fifty *perpera* as a dowry from Simon Nikoliqi from Bar, the uncle of his wife Stana.¹⁷ On 19 January 1404, Damko – a son of a man from Bar, declared that he had received on behalf of his wife Marusha, daughter of the late Stagno Nesnoviq, a dowry of two hundred *perpera* from Miltin Pribojeviq and Tomko Grampa – custodians of Stagno's heirs. About the remaining two hundred *perpera* he said to have given a half of Stagno's house, which was a joint property with the heirs of Stagno's brothers.¹⁸ Even Miroslav Krenetiq, declared on 9th October 1411, to have received from Don Mateu from Ulcinj, chapelan of mister Marin Bona, fifty *perpera* on behalf of his wife Gojka, a daughter of Jursi.¹⁹

After the death of the wife, the husband was forced to give the dowry back to the wife's relatives or to distribute it to her children, if she had any. A specific case of giving the dowry back

9 Ibid, 250.

10 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. II (1406-1410), Akademia e Studimeve Albanologjike-Instituti i Historisë, Tiranë. 2019, 264.

11 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. I, 158.

12 Ibid, 158.

13 Ludovicus Thalloczy, et. al. *Acta et diplomata res Albaniae*, 210.

14 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. I, 444.

15 Proxy: in the practice of civil acts the proxy was in charge of protecting the interests of those he represented.

16 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. I, 358.

17 Ibid, 552-553.

18 Ibid, 480.

19 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. III (1411-1415), Akademia e Studimeve Albanologjike-Instituti i Historisë, Tiranë. 2018, 179.

was the one of Marushe from Ulcinj. Upon her and her husband's death, her brother Don Mateu and brothers of her husband, Milloje and Vitiko, claimed their heirs over the dowry. An understanding was reached and dispute was transferred to their entrusted individuals for a solution: Mate Bicje, Anthonia Butku and Stipkum de Vocinja. The parties declared to obey to the arbitration and to respect it, otherwise the one rejecting it would be fined with fifty *perpera*, which would be paid to Ragusa authorities.²⁰

Despite all, there were cases when a wife lost her right over the dowry, and this happened in case of an adultery (*adultere*). On 28th of March 1414 a case was cited, when Nikolata – the wife of Marsili from Ulcinj, was accused of committing an adultery. She was sentenced with four month of jail; she also lost her dowry, which was given to her husband. Two month of jail were also given to the man with whom Nikolata was involved in an adultery.²¹ The documents in question are just some examples of a dowry giving in form of currency, whose value, as we saw, was 50 to 2554 *perpera*, with some small objections where a part of a house, ornaments or other valuable items were given as a dowry. As mentioned above, the value of the dowry depended on the social and economic status of the family. More advanced or richer – the dowry was greater; the dowry also depended from the social rank of the family where the girl got married. In the case of Albanian nobleness, the marriage was, at first instance, a political act. It aimed to reinforce the political and economic position of feudal families and to ensure the transfer of the holdings to lawful heirs. The marriage was concluded in a form of a contract, providing among others the dowry to be brought by a bride.²² In this view there is a dowry that Gjergj Arianiti gave to his daughter Donika, when she got married with George Castriota Skanderbeg in 1451.²³ According to Barleti, Skanderbeg's marriage contract was drafted by Muzake Topia;²⁴ the dowry had to be evaluated by the father-in-law and was accepted as he decided: worthy for the donator, worthy for the recipient.²⁵ Although it was not mentioned specifically what Gjergj Arianiti gave as a dowry to Donika, anyway there is an opinion that the dowry contained money and lands. It was also said that, just because of a high dowry value, the sons of Gjergj Arianiti didn't participate to the wedding party of their sister Donika with George Castriota Skanderbeg.²⁶

The issue of the dowry occupied an important position within the Statutes of Scutari, which were on power since the first part of century XIV. These statutes regulated the giving and use of the dowry: a dowry could not be a property released for rent, regardless if they are vineyards, fields or houses;²⁷ in case the dowry vineyards or fields were cultivated, then the affiliation of the fruits had to be determined, otherwise they were calculated on the favour of the assignee.²⁸ By these statutes was forbidden to give foreign property as a dowry, and penalties were provided for the ones abusing it.²⁹ On the occasion of the marriage girls benefited a dowry from wealth of their parents, and according to these statutes, the remaining wealth belonged only to sons, except where there no male heirs.³⁰ According to these statutes, brothers of a girl hold the right to give a dowry and this was practiced when a girl had no parents.³¹ Since the dowry was an exclusive right

20 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. II, 378-379.

21 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. III, 510-511.

22 Aleks Luarasi, "E drejta në shtetin e Skënderbeut", *Studime për Epokën e Skënderbeut* 3, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë-Instituti i Historisë, Tiranë. 1989, 41.

23 Fan Noli, *Gjergj Kastrioti Skënderbeu*, Rilindja, Prishtinë. 1968, 110.

24 Marin Barleti, *Historia e Skënderbeut*, Rilindja, Prishtinë, 1989, 291.

25 *Ibid*, 291.

26 Fan Noli, *Gjergj Kastrioti Skënderbeu*, 110.

27 *Statutet e Shkodrës në gjysmën e parë të shekullit XIV me shtesat deri më 1469*, përgatitur nga Lucia Nadin, Onufri, Tiranë, 2010, Head: 43.

28 *Ibid*, Head: 44.

29 *Ibid*, Head: 163.

30 *Ibid*, Head: 162.

31 *Ibid*, Head: 160.

of a wife, its use could be done only after her consent. Thus, if husband took something from the dowry, even with the consent of his wife, he was forced to give it back and to fill it up from his own property.³² Furthermore, the women also had the right, while drafting a testament, to leave a portion of their dowry for their soul prayers.³³

The dowry was considered as something very significant and its abuse represented a serious obstacle for the men who seek to get married again.³⁴ Therefore, as provided by these statutes, when a man lost his wife and seeks to get married again, if he has no children with his first wife, he should initially hand over the dowry of his first wife to her relatives. If he doesn't obey this rule, he cannot get a second wife.³⁵ Beside that, if a man has a child with his first wife, and if the children of his first wife didn't receive the dowry of their mother because their father was alive, when he marries a second woman and has children with her, at first he should set aside the dowry of his first woman, namely the mother of the children.³⁶ In fact, the Statutes of Scutari not only regulated the dowry issue, but at first they protected and strengthened the right of women to keep and use it, as she perceived it.

In the case of marriages between aristocratic families, various gifts were made not only by family or other relatives, but also by the leaders of neighbouring countries. Such gifts were made by Ragusa on the occasion of the wedding of the granddaughter of George II (the second) Strazimir, as well as Balsha III (the third). At the beginning of October 1395, George II Strazimiri had begun wedding preparations for his niece. Ragusans have been informed about this event. In this regard, on October 30th 1395 in Ragusa was decided to participate in the celebrations on the occasion of the wedding that was being prepared in Ulcinj.³⁷ Certainly, in addition to the participants, the Major Council in Ragusa had decided to send some gifts to George II Strazimir. In fact, on November 31st and December 1st 1395, the Major Council of Ragusa had decided to donate a quantity of precious cloth to him.³⁸ On the occasion of the marriage of Balsha III with the daughter of Koja Zaharia³⁹ the Senate of Ragusa convened the Minor Council and the Major Council to decide on the ambassadors who would attend the ceremony, as well as the gift that would be given. On this issue the Minor Council and the Major Council of Ragusa discussed from 8 to 25 November 1412.⁴⁰ On November 11th 1412, in the Senate, which consisted of 32 people, two proposals were presented; the first to make a gift worth 600 *perpera*, while the second proposal that the value of the gift be up to 800 *perpera*.⁴¹ These two proposals were forwarded to the Major Council, which consisted of 98 people. Apparently, the second proposal passed in the Major Council with a total of 55 votes,⁴² namely the gift is worth up to 800 *perpera*. On November 11th 1412, the Major Council of Ragusa discussed the ways how to prepare the persons who will represent the Republic at the wedding of Balsha III. It was decided to send two ambassadors, and each of them to be given 40 *perpera*; then it was decided to be given two armed boats as well as six servants and each servant to be given 4 coins per month. The daily expenses of ambassadors and servants going to Balsha's wedding party were covered. They received two and a half of *perpera* per day, but to give back if something

---

32 Ibid, Head: 165.

33 Ibid, Head: 196.

34 Ermal Baze, *Një qytet me statute, Shkodra në gjysmën e parë të shekullit XIV*, Muzgu, Tiranë. 2013, 168.

35 *Statutet e Shkodrës në gjysmën e parë të shekullit XIV me shtesat deri më 1469*, Head: 172.

36 Ibid, head:173.

37 Giuseppe Gelcich, *Zeta dhe dinastia e Balshajve*, "55", Tiranë. 2009, 197.

38 Ibid, 197.

39 Pranvera Bogdani, *Balshajt lufta e principatës së Balshajve dhe të sundimtarëve të tjerë shqiptarë kundër Venedikut në 20 vjetët e parë të shek. XV*, Akademia e Studimeve Albanologjike-Instituti i Historisë, Tiranë. 2018, 182.

40 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. III, 333, 334, 335, 343, 344, 345.

41 Ibid, 333-334.

42 Ibid, 355.

remains from this money.⁴³ On November 18th 1412, the Major Council of Ragusa appointed two ambassadors to attend Balsha's wedding. Saracen Bona and Nikolle Gondola have been chosen.⁴⁴ Regarding the wedding of Balsha III, two additional decisions were taken in Ragusa on November 24th and 25th 1412. On November 24th 1412, three people were chosen to buy the gift to be given to Balsha III,⁴⁵ while on November 25th, Ragusa decided to make a payment slip for the ambassadors going to Balsha III.⁴⁶

Even George Castriota-Skanderbeg, on the occasion of his marriage to Donika in April 1451,⁴⁷ received numerous gifts from local nobles, as well as from Venice and Ragusa. According to Barleti, the neighbouring princes and almost all the nobles of Epirus, either took part in that miracle themselves with a very large suit and magnificent gifts, or sent congratulations and representatives with the most beautiful gifts. The Venice Senate had also sent gifts from the state treasury.⁴⁸ As about the gifts that came to Skanderbeg from Alfonso, Barleti says that they were so large that Skanderbeg did not want to keep them, but finally king's envoys forced him to take them; king sent him additional gifts, such as horses, slaves, and other items of barbarians and the belongings of defeated enemies, as was his tradition.⁴⁹ In addition to tradition, gifts were made to maintain or relax the relationship between them, as well as to prove the friendship, as Barleti cited.⁵⁰

Based on documentary data we may conclude that the dowry was an important and legally systematized factor of a private right. As a tradition, the dowry was given not only by parents but also by brothers, and by other entrusted individuals. There are two issues proving that the dowry was a factor that influenced the marriage relationships: first, agreements concerning the dowry before the marriage, and second – marriages arranged between noble families. Giving gifts on the occasion of marriage also conveyed a certain message, particularly when the gift was made by local nobles and leaders of neighbouring countries.

Bibliography:

Barleti, Marin, *Historia e Skënderbeut*, Rilindja, Prishtinë 1989.

Baze, Ermal, *Një qytet me statute, Shkodra në gjysmën e parë të shekullit XIV*, Muzgu, Tiranë 2013.

Bogdani, Pranvera, *Balshajt lufta e principatës së Balshajve dhe të sundimtarëve të tjerë shqiptarë kundër Venedikut në 15 vjetët e parë të shek. XV*, Akademia e Studimeve Albanologjike-Instituti i Historisë, Tiranë 2018.

Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV, vol. I, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë--Instituti i Historisë, Tiranë 1987.

Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV, vol. II (1406-1410), Akademia e Studimeve Albanologjike-Instituti i Historisë, Tiranë, 2019.

Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV, vol. III (1411-1415), Akademia e Studimeve Albanologjike-Instituti i Historisë, Tiranë 2018.

Elsie, Robert, *Fjalori historik i Shqipërisë*, Eugen, Tiranë, 2011.

43 Ibid, 335-337.

44 Ibid, 343.

45 *Dokumente për historinë e Shqipërisë të shek.XV*, vol. III, 344.

46 Ibid, 345.

47 Fan Noli, *Gjergj Kastrioti Skënderbeu*, 110.

48 Marin Barleti, *Historia e Skënderbeut*, 292.

49 Ibid, 292.

50 Ibid.

Gelcich, Giuseppe, *Zeta dhe dinastia e Balshajve*, “55”, Tiranë 2009.

Historia e Popullit Shqiptar, Vol. I, Toena, Tiranë 2002.

Luarasi, Aleks, “E drejta në shtetin e Skënderbeut”, *Studime për Epokën e Skënderbeut 3*, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë-Instituti i Historisë, Tiranë. 1989, 33-53.

Noli, Fan, *Gjergj Kastrioti Skënderbeu*, Rilindja, Prishtinë 1968.

Statutet e Shkodrës në gjysmën e parë të shekullit XIV me shtesat deri më 1469, përgatitur nga Lucia Nadin, Onufri, Tiranë, 2010.

Thalloczy, Ludovicus – Jeriček, Costantinus - Sufflay, Emilianus, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. II, Vindobonae, 1913-1918.

Researcher
Avni REXHAORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3955-429X>Ministry of Education, Science and
TechnologyRruga: "Agim Ramadani",
10000 Prishtina

Republic of Kosovo

avni_rexha@hotmail.com

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuruda bulundu.
AppliedKabul edildi.
Accepted

18/08/2021

21/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.984408>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

The Ideopolitical Differentiation and Violence of The Serbian Rule Against Albanian Lecturers and Students at the University of Prishtina (1981-1990)

Sırbistan Hükümeti'nin Priştine Üniversitesi'nde Arnavut Öğretmen ve Öğrencilerine Karşı İdeopolitik Farklılık ve Şiddeti (1981-1990)

Abstract

The years 1966-1974 marked a turning point in the modern history of Kosovo. The political changes in Yugoslavia, which followed the fall of the Serbian hegemonic block, facilitated the efforts of the Albanian population to achieve national and political rights. The opportunity to continue education in the Albanian language was accompanied by the advancement of the constitutional position of the Socialist Autonomous Province of Kosovo within the Yugoslav federation. The opening of the University of Prishtina, the Academy of Sciences, scientific research institutes, cultural institutions, etc., resulted in the raising of the Albanian national consciousness not only in Kosovo but also in other areas inhabited by Albanians in the former Yugoslavia. In 1981, Albanian student demonstrations broke out in Kosovo, the main demand of which was to equalize Kosovo's legal status with other Yugoslav republics. But Yugoslav political circles viewed the demonstrations as an attempt to overthrow Yugoslavia's constitutional order. They were forcibly suppressed. At the same time, Serbian political circles, which had always tried to obstruct Albanian national achievements, took the opportunity to politically attack the University of Prishtina, which they considered a source of Albanian nationalism, and possibly to close it. Many lecturers and students were convicted, imprisoned, and expelled from the University. Therefore, the paper "The ideopolitical differentiation and violence of the Serbian rule against Albanian lecturers and students at the University of Prishtina 1981-1990" aims to elaborate the approach of Yugoslav communist policy to the 1981 student demonstrations in Kosovo, the Yugoslav state violence against lecturers and students, and the measures that were taken to collapse the University of Prishtina, respectively ideological and political differentiation.

Key words: University, demonstrations, students, Communist League, differentiation, etc.

ATIF: REXHA Avni, "Sırbistan Hükümeti'nin Priştine Üniversitesi'nde Arnavut Öğretmen ve Öğrencilerine Karşı İdeopolitik Farklılık ve Şiddeti (1981-1990)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (536-542)

CITE: REXHA Avni, "The Ideopolitical Differentiation and Violence of The Serbian Rule Against Albanian Lecturers and Students at the University of Prishtina (1981-1990)", *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (536-542)

Öz

1966-1974 yılları, Kosova'nın modern tarihinde bir dönüm noktasıdır. Yugoslavya'da Sırp hegemonik bloğunun *çöküşüyle* kendini gösteren siyasi değişimler, Arnavut nüfusunun ulusal ve siyasi haklara ulaşma *çabalarını* kolaylaştırdı. Yugoslav federasyonu içindeki Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nin anayasal konumunun gelişmesiyle birlikte Arnavutça eğitime devam etme olanağı da sağlandı. Priştine *Üniversitesi'nin*, Bilimler Akademisi'nin, bilimsel araştırma enstitülerinin, kültür kurumlarının vb. açılması, yalnızca Kosova'da değil, aynı zamanda eski Yugoslavya'da Arnavutların yaşadığı diğer bölgelerde de Arnavut ulusal bilincinin yükselmesiyle sonuçlandı. 1981'de Kosova'da Arnavut *öğrenci* gösterileri patlak verdi. Bu gösterilerde *öğrenciler* Kosova'nın diğer Yugoslav cumhuriyetleriyle hukuki statüsü eşitlenmesi talebinin istedikler. Ancak Yugoslav siyasi *çevreleri*, gösterileri Yugoslavya'nın anayasal düzenini yıkmaya girişimi olarak gördü. Göxterilere güç kullanarak, bastırıldılar. Bu durumda, her zaman Arnavut ulusal başarılarını engellemeye *çalışan* Sırp siyasi *çevreleri*, Arnavut milliyetçiliği için bir eğitim yuvası olarak gördükleri Priştine *Üniversitesi'ne* siyasi olarak saldırma ve muhtemelen onu kapatma fırsatını yakaladılar. Birçok profesör ve *öğrenci* mahkum edildi, hapsedildi ve *üniversiteden* atıldı. Bu nedenle, "Sırp hükümetinin 1981-1990 Priştine *Üniversitesi'ndeki* Arnavut profesörlere ve *öğrencilere* karşı ideolojik farklılaşması ve *şiddeti*" makalesi, Yugoslav komünist politikasının Kosova'daki 1981 *öğrenci* gösterilerine, Yugoslav devletinin profesörlere yönelik *şiddetine* yaklaşımını detaylandırmayı ve *öğrenciler*, Priştine *Üniversitesi'nin* yıkılmasına yönelik alınan *önlemleri*, ideolojik ve siyasi farklılaşmayı yı amacı vardır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite, gösteriler, öğrenciler, Komünist Birliği, farklılaşma vb.

Introduction

Following the student demonstrations of March 11, 1981, the Yugoslav political circles, from the lowest to the highest instances, gathered and discussed the events in Kosovo. The demonstrations were described as directed against the Yugoslav state, while the demonstrators were described as nationalists and irredentists. Everyone rushed to propose the most draconian measures, to present the most oppressive plans to those who took part in the demonstrations.¹

The same attitude was also supported by the joint meeting of the highest provincial political leadership of Kosovo, which was held immediately after the demonstrations. After a long discussion, where student demands and slogans were reviewed, the demonstrations were by a majority of voters considered to be "in the service of hostile nationalist forces and tendencies".²

The attitude that the majority of Kosovar leadership adopted meant a determination to stand behind the anti-Albanian policy of the Yugoslav communist nomenclature. This was the origin of

1 Basha Keçmezi Sabile, "Diferencimet Ideopolitike Ndaj Intelektualëve Shqiptarë Në Kosovë 1945-1990," January 5, 2010, http://www.zemrashqiptare.net/news/id_12255/Sabile-Ke%C3%A7mezi-Basha:-Diferencimet-ideopolitike-ndaj-intelektual%C3%ABve-shqiptar%C3%AB-n%C3%AB-Kosov%C3%AB-1945-1990.html.

2 Lita Qerim, *Çështja Shqiptare Në RSFJ 1981-1990 (Përmbledhje Dokumentesh)*, (Shkup: Shoqata e historianëve shqiptarë në Republikën e Maqedonisë, 2014), 55-56.

ideological and political differentiation, which as a process of cleansing the Albanian cadres was continuously developed in various forms until 1989, with the abolition of Kosovo's autonomy.³

The ideopolitical differentiation took place in all areas of life and work and included workers, pupils, students, lecturers, and in particular, the prominent educational, cultural, scientific and political cadres. Undoubtedly, the attack of Serbian rule was directed towards the University of Prishtina, whom they considered as a stronghold of Albanian nationalism and irredentism in Kosovo. Their aim was the complete collapse of the University and the removal of the university staff from the political and educational life in general. Therefore, this was the main reason why ideopolitical differentiation first began at the University of Prishtina.

At the beginning of the process, the Albanian intellect faced a dilemma: to line up with the demonstrators and bear the consequences of the persecution and arrest, or to condemn the demonstrations as Yugoslav leadership wished. In most cases, they were forced to tacitly approve the condemnation of the demonstrations or they tried to find a middle ground between surviving and maintaining the educational system in the hope that this situation would be overcome. Most of the lecturers were afraid of repression and admitted a kind of self-criticism that they had not been careful enough about the phenomena of nationalism, but in most meetings in organizational and party units of the Communist League, they did self-criticism in generalized forms without acknowledging that the demonstrations were counter-revolutionary and aimed at the overthrow of Yugoslavia. In most cases, the blame laid through police repressive actions.⁴

Aiming to "deepen the ideopolitical war and differentiation at the University of Prishtina", the University Action Conference on November 9, 1981, defined, elaborated and approved the detailed criteria for the evaluation of work, attitudes, conduct and responsibility regarding the inconsistent implementation of the Action Plan of the Provincial Committee of the Communist League of Kosovo. Each basic organization of the Communist League at the University of Prishtina had to evaluate separately its members, employees and students, based on the following criteria:

- *"If any lecturer, associate and another employee, through his/her work in the period before the hostile demonstrations, through teaching or other forms, has deliberately helped to create a nationalist and irredentist worldview and action, showing nationalist euphoria to students and others;*

- *Is there any case of incitement and participation in the organization of hostile demonstrations and other actions in the line of nationalism and irredentism;*⁵

- *Who didn't pay attention to the realization of the Communist League policy for national equality, brotherhood, unification of nations and nationalities and their coexistence, and has opposed that policy from nationalist, chauvinist and other positions?*

- *If any of lecturers, associates and other staff through their attitudes and activity has abused the projected activities with the University of Tirana, particularly if anyone showed a flattering attitude towards those who came from that university, or who was behaved unworthily during his*

---

3 Dushi Minir, *Universiteti i Kosovës (1981-1983)*, (Prishtinë: Universiteti i Prishtinës, 2004), 269.

4 Dushi Minir, 274-275.

5 Dushi Minir, 271.

*stay in the People's Republic of Albania.*⁶

There were other criteria similar to the above to be taken to differentiate the staff at the University of Prishtina. This course took place in almost all faculties of the university. The proposals and measures imposed were the dismissal from the Communist League and then from the work. After the analysis by the municipal committee of Communist League of Prishtina, in coordination with the working group established by decision no. 512 dated September 16, 1982, had jointly proposed:

a). To dismiss lecturer Ali Hadri from the Communist League due to the lack of commitment against Albanian nationalism and irredentism;

b). The municipal committee of the Communist League to issue the following measures against the below-mentioned lecturers:

- Hamdi Gashi, professor assistant at the Agricultural Faculty – dismissal from the Communist League;

- Ali Aliu, professor at the Philosophy Faculty – last warning;

- Agim Vinca, professor at the Philosophy Faculty – last warning;

- Murat Blaku, professor at the Philosophy Faculty – last warning;

- Fehmi Agani, professor at the Philosophy Faculty – last warning;

- Hivzi Islami, professor at the Mathematic-Natural Sciences Faculty – last warning;

- Riza Binishi, professor at the Medical Faculty – last warning.

In the course of ideopolitical differentiation the communist bodies issues following measures against below-mentioned lecturers:

- Reshit Alidema, professor at the Mathematic-Natural Sciences Faculty – dismissal from the Communist League;

- Muje Rugova, professor at the Mathematic-Natural Sciences Faculty – dismissal from the Communist League;

- Nexhat Daci, professor at the Mathematic-Natural Sciences Faculty – last warning;

- Mustafa Baca, professor at the Mathematic-Natural Sciences Faculty – last warning;

- Idriz Barani, professor at the Mathematic-Natural Sciences Faculty – last warning;

- Rexhep Qosja, professor at the Philosophy Faculty – last warning;⁷

Furthermore, under the pretext of “incompetence and irresponsibility following staff was discharged from managerial positions:

- Hamdi Sylejmani was discharged from the position of Head of Communist League Action Conference of Technical Faculty;

- Ahmet Gashi was discharged from the position of Head of Communist League Action

---

6 Dushi Minir, 288-289.

7 Dushi Minir, 288-289.

Conference of Agricultural Faculty;

- Fadil Batalli was discharged from the position of Head of Institute of Medical Faculty;

Due to their “unacceptable omissions and attitudes”, the following lecturers were fired: Ymer Jaka, Fehmi Rexhepi, Ali Hadri, Pajazit Nushi and Fehmi Agani – the Philosophy Faculty, Rashit Alidema and Mark Krasniqi – the Mathematic-Natural Sciences Faculty, Gazmend Zajmi – the Law Faculty, Sahadete Mekuli, Jusuf Rexhepi, Skender Boshnjaku and Shefqet Canhasi – the Medical Faculty.⁸

The illegal dismissal of academic staff from the teaching at the university was done without any argument, but by slandering non-existent things and making various assumptions. Due to “open hostile activity and support of demonstrations and counter-revolutionary efforts”, the following lecturers had been punished: Ukshin Hoti, Muhamet Ternava, Shaqir Shaqiri and Shemsi Recica – the Philosophy Faculty, Ruzhi Sefa – the Technical Faculty, and Halil Alidema – administrative staff – the Philosophy Faculty. All these individuals had previously been dismissed from the League of Communists and their basic organizations.⁹

From 1981 to 1988, 1,004 Albanian teachers and 1,873 Albanian primary and secondary school students were convicted on various political grounds in Kosovo, while 179 students were expelled from the University of Prishtina.¹⁰

The ideopolitical differentiation was accompanied by other measures aiming to collapse the University of Prishtina. Following this course, in the year 1986 the Presidency of Yugoslavia and the Presidency of the Communist League of Yugoslavia, issued the following conclusions: early retirement of Albanian lecturers, formation of ethnically mixed classes and bilingual teaching, etc. But these measures had been rejected by the Kosovo Assembly.¹¹

The differentiation and expulsion of teaching staff continued throughout 1989. During 1989-90 about 700 Albanian teachers were fired. The Serbian police had received many powers, which were out of its competencies. Without any warning, Serbian police brutally interfered in educational facilities.¹²

The ideopolitical differentiation was implemented against students as well. Following the Student Demonstration of 1981, 19 students were dismissed from the Communist League, 365 students were removed from the records of the Communist League and 157 students were banned to follow the teaching. For similar reasons, 113 students were expelled from the dormitory. Due to “misconduct and participation in demonstrations”, 38 students were expelled and banned to enrol in the next five years, 78 students were expelled and banned to enrol in the next one year, 82 students received the last written warning before the expulsion, whereas 34 students were sentenced

8 Dushi Minir, 290.

9 Koliqi Hajrullah, *Mbijetesa e Universitetit Të Prishtinës 1991-1994* (Prishtinë: Universiteti i Prishtinës, 1995), 18.

10 “Aktuelnosti u Vaspitanju i Obrazovanju,” no. br. 1/1989 (1989), 33.

11 Demi Zeqir, *Zhvillimi i Sistemit Edukativo-Arsimor Në Kosovë Mbi Bazën e Legjislacionit Arsimor 1945-1990* (Prishtinë: Libri Shkollor, 2005), 323.2005

12 Koliqi Hajrullah, *40 Vjet Të Tempullit Tonë Të Diturisë* (Prishtinë: Universiteti i Prishtinës, 2010), 20.

to reprimand.¹³

Following this course, 568 Albanian students were denied the right to study or were expelled. In the period 1981-82 and 1990-91, the number of Albanian students decreased by 11,068 or 35.93%, respectively from 30,804 to 19,736. This was a result of ideopolitical measures and increasingly difficult economic circumstances.¹⁴

From the academic year 1982-83 until 1989 there were restraining orders for admission of new students in the University of Prishtina. These restraining orders contained the names, surnames, addresses or exact data of Albanian students who would not be allowed to follow studies. These lists were kept in the state security organs or had disappeared altogether, as it was the attempt case to destroy the student admission list for the years 1981-82 to 1989-90. The lists of potential candidates banned to enrol in higher education institutions were compiled by two bodies: municipal assemblies and the General defence organization. Each municipality was tasked to draft a list of students from Kosovo and from other areas inhabited by Albanians in former Yugoslavia (Macedonia and Montenegro). The lists were submitted to the University of Prishtina. The list included not only the names of new students but of current students as well. There were not listed the reasons, but only basic features of a student or his/her family regarding the “hostile activities”. Being unable to classify the subjects that had submitted such lists, we are giving their number for each academic year processed and published by Mr. Abdyl Rama:

- academic year 1981-82 – 156 students (8 of them from Struga and Ohrid) were banned;
- academic year 1982-83 – 178 students were banned;
- academic year 1983-84 – 243 students were banned;
- academic year 1984-85 – 269 students were banned;
- academic year 1985-86 – 265 students were banned;
- academic year 1986-87 – 179 students were banned;
- academic year 1987-88 – 236 students were banned;
- academic year 1988-89 – 84 students were banned;
- academic year 1989-90 – 184 students were banned;¹⁵

Conclusion

The ideopolitical differentiation had serious consequences for the University of Prishtina in general and for lecturers and students in particular. Under the pretext of ideopolitical differentiation, the most prominent Albanian scientific cadres and the most distinguished students were imprisoned, convicted and fired. The focus of Serbian violence was particularly directed against faculties that promoted the raising of national consciousness, such as the Faculty of Philosophy. The Serbian violence aimed to destroy and eventually close the University of Prishtina, which was a source

---

13 Dushi Minir, 290-291.

14 *Universiteti i Prishtinës 1970-2005* (Prishtinë: Universiteti i Prishtinës, 2005), 23.

15 “Gazeta Zëri,” June 15, 1991.

of national education not only for Albanians from Kosovo but also from other areas in the former Yugoslavia.

Bibliography

“Aktuelnosti u Vaspitanju i Obrazovanju,” no. br. 1/1989 (1989).

Basha Keçmezi Sabile. “Diferencimet Ideopolitike Ndaj Intelektualëve Shqiptarë Në Kosovë 1945-1990,” January 5, 2010. http://www.zemrashqiptare.net/news/id_12255/Sabile-Ke%C3%A7mezi-Basha:-Diferencimet-ideopolitike-ndaj-intelektual%C3%ABve-shqiptar%C3%AB-n%C3%AB-Kosov%C3%AB-1945-1990.html.

Demi Zeqir. *Zhvillimi i Sistemit Edukativo-Arsimor Në Kosovë Mbi Bazën e Legjislacionit Arsimor 1945-1990*. Prishtinë: Libri Shkollor, 2005.

Dushi Minir. *Universiteti i Kosovës (1981-1983)*,. Prishtinë: Universiteti i Prishtinës, 2004.

“Gazeta Zëri.” June 15, 1991.

Koliqi Hajrullah. *40 Vjet Të Tempullit Tonë Të Diturisë*. Prishtinë: Universiteti i Prishtinës, 2010.

———. *Mbijetesa e Universitetit Të Prishtinës 1991-1994*. Prishtinë: Universiteti i Prishtinës, 1995.

Lita Qerim. *Çështja Shqiptare Në RSFJ 1990-1981 (Përmbledhje Dokumentesh)*,. Shkup: Shoqata e historianëve shqiptarë në Republikën e Maqedonisë, 2014.

Universiteti i Prishtinës 1970-2005. Prishtinë: Universiteti i Prishtinës, 2005.

Doç. Dr.

Kadir KASALAK

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6843-5866>Süleyman Demirel Üniversitesi Fen
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Isparta. kadirkasalak@sdu.edu.tr

Başvuruda bulundu. Applied

Kabul edildi. Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 07/09/2021 22/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.992042>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Paris Barış Konferansı'nda; "İstanbul ve Boğazlar Mandası" Tartışmaları

Discussions on "Mandating Istanbul and Straits" at Paris Peace Conference

Öz

Birinci Dünya Savaşının bitimi sonrasında yapılan bir dizi konferanslarda tartışılan en önemli konulardan birisi de; İstanbul ve Boğazların geleceği olmuştur. Paris, Londra ve San Remo konferanslarında büyük tartışmalara neden olan İstanbul ve Boğazların geleceği, dönemin büyük devletleri diye adlandırılan devletlerarasındaki çıkar çatışmaları ile Türk ve İslam dünyasına bakışlarını ve niyetlerini bu tartışmalarda açıkça ortaya koymuşlardır. Bu örnekler günümüz olaylarına ışık tutması bakımından da çok önemlidir.

Yeni Dünya Düzeni kurma, amacıyla başta ABD olmak üzere pek çok ülke; 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı adıyla toplanan konferans da bir araya gelmişlerdir. Konferansta oluşturulan onlar konseyi daha sonra dörtler konseyi, dünyanın yeni yapısını şekillendirme çalışmalarına başlamışlardır. Bu konferanstaki çalışma ve tartışmalar ABD, İngiltere ve Fransa'nın istekleri doğrultusunda oluşmuş; İtalya ve Japonya çok etkin rol oynayamamıştır. Londra ve San Remo konferansları da bir bakıma Paris Barış Konferansının sonuçlarının olgunlaştırılması ve uygulaması olmuştur.

Paris Barış Konferansının önemli sonuçlarından birisi; dünya barışını tesis etmeye yönelik cemiyet-i akvamın kuruluşu ise, bir diğeri de; bu cemiyetin devletlerarası rekabete ve sömürgeciliğe (sözde !) yeni bir düzen getirmek olmuştur. Bu düzen de "manda sistemi"dir.

Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusya'sının yıkılması sonrasında, mevcut durum bir yandan sömürgeci ülkelerin iştahını kabartırken, diğer yandan Rusya Çarlık yönetiminin yerine kurulan "Sovyet rejimine" karşı ortak tavır alarak, Sovyet yayılcılığına engel olma fikrini geliştirmiştir.

Türk aydın ve yöneticileri de bu konferanslar sürecindeki tartışmaları yakından izlemiş; ağırlıklı olarak "manda sistemi" ve Osmanlı Devleti üzerinde uygulanacak sistemleri tartışmışlardır. Bağımsızlığın sürdürülemediği endişesiyle hareket eden bazı Türk aydın ve idarecileri, manda, himaye ve Bolşeviklik üzerinde yaklaşık iki yıldan fazla bir süre tartışmışlardır. Bu tartışmaların yapılmasındaki ana etkenlerin başında; manda sisteminin kurulması ve Sovyet yönetiminin kurulma sürecinin önemli olduğunu ifade etmeliyiz.

Bu bildiriye yukarıda değindiğimiz ana fikirlerden hareketle, "İstanbul ve Boğazlar" üzerinde kurulması düşünülen ve tartışılan manda yönetimi tartışmalarını inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Paris Barış Konferansı, Manda Sistemi, Cemiyet-İ Akvam, İstanbul ve Boğazlar Mandası, Sömürgecilik.

ATIF: KASALAK Kadir, "Paris Barış Konferansı'nda; "İstanbul ve Boğazlar Mandası" Tartışmaları", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (543-552)

CITE: KASALAK Kadir, "Discussions on "Mandating Istanbul and Straits" at Paris Peace Conference", *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (543-552)

Abstract

One of the most important issues discussed during a series of conferences after the end of World War I was the future of Istanbul and the Straits. The future of Istanbul and the Straits caused great controversies at Paris, London and San Remo conferences. These debates or disputes clearly showed the clash of interests of the great powers in international relations in this period and their attitudes and intentions towards the Turkish and Islamic world. These examples are also very important for providing an insight on today's events.

Many countries, especially the United States came together to establish a New World Order on 18 January 1919 at the Paris Peace Conference. The Council of Ten and later Council of Four forming at the Conference began their work to shape the new structure of the world. The work and discussions at this conference were organized according to the wishes of the USA, Great Britain and France. Italy and Japan did not play very active roles. The London and San Remo conferences also became a phase and implementation of the results of Paris Peace Conference.

One of the many conclusions of the Paris Peace Conference was the establishment of League of Nations to build world peace and bringing (so-called) a new order by this organization to the international competition and colonialism.

While the collapses of the Ottoman Empire and Tsarist Russia were whetting colonialist states' appetites, an idea was developed to prevent Soviet expansionism by adopting a common attitude against "Soviet regime" established in place of the Tsarist regime.

The Turkish intellectuals and administrators closely followed the discussions in these conferences; they mainly discussed the "mandate system" and the systems to be implemented on the Ottoman State. Some Turkish intellectuals and administrators, concerned with the fear that their independence could not be sustained, had discussed for more than two years on bolshevism, mandate and patronage. We must state that the most important thing of the main factors in making these discussions was the establishment of the mandate system and the establishment of the Soviet administration.

In this presentation, from the main ideas mentioned above, we will examine the debates on the mandate governance which was planned and discussed to be established on "Istanbul and the Straits".

Keywords: Paris Peace Conference, Mandate System, League of Nations, Mandating İstanbul and Straits, Colonialism.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte gündeme gelen soru şu olmuştur: "yenidünya düzeni" nasıl olmalıdır? Dünyada çok önemli değişimler ki, Bolşevik Rusya'nın ortaya çıkışı. Amerika Birleşik Devletlerinin büyük bir devlet olarak tarih sahnesinde yerini alması, imparatorlukların yerini "milli devletler" in alması, sanayileşmenin toplumların yaşamlarını değiştirmesi vb. gibi. Bu ortam, Paris Barış Konferansının toplanmasında çok önemli rol oynamış, savaştan galip çıkan itilaf devletlerinin kendi arzuladıkları "yenidünya düzenini kurma" yolunda adım atmalarını sağlamıştır. Woodrow Wilson'un ABD Senatosuna gönderdiği ve tarihte "Wilson Prensipleri" olarak bilinen 14 madde halinde ifade edilen hususlar bir bakıma konferansın yol haritasını belirlemiştir. Konferansta kabul edilen ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının çekirdeğini oluşturan "Milletler Cemiyeti nizamnamesi (bir bakıma anayasası) ve bu nizamname içindeki "manda" sistemi en çok tartışılan ve dikkati çeken konuların başında gelmektedir. Paris Barış Konferansı'nda gündeme getirilen manda sistemi, İngilizce "Mandate", Fransızca "Mandat", Latince "Mandatium" kelimelerinden gelmekte olup, kelime "vekâlet" ve "vesayet" anlamlarında kullanılmış ve kullanılmaktadır.

Paris Barış Konferansı'nda Woodrow Wilson tarafından önerilen bu sistem; "toprak ilhakını önlemeye yönelik insancıl bir sistem olarak" gözükmektedir. Woodrow Wilson'un¹ 8 Ocak 1918'de Amerikan Senatosu'na gönderdiği 14 maddeden oluşan muhtıraya dayandırılan manda sistemi, kurulması öngörülen sömürü düzeninin "elma şekeri" gibi gizlenmesinden başka bir şey değildi.

4 Aralık 1918 günü, *George Washington* gemisi ile New York limanından ayrılan Wilson ve delegasyonu, 13 Aralık 1918 günü Fransa'nın Brest limanına ulaşmıştı.² Wilson'a göre; Almanya ve Osmanlı Devleti gibi İtilaf Devletleri karşıtı devletlerin yenilmesi ile bu devletlerden ayrılacak toprakların üzerinde yaşayanların yönetilmesi için bir hükümet şekli ihtiyacından doğan bu sistem Milletler Cemiyeti Misakı ile gündeme getirilmiştir.³ Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte "yenidünya düzeni"nin nasıl olacağı sorusu ve buna bağlı olarak kurulması düşünülen manda sistemi Paris Barış Konferansı'nda en çok tartışılan konulardan birisidir.

Aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri sömürgelerini meşrulaştırmak amacıyla da Milletler Cemiyeti'ni kurmuştur.⁴ Bu çalışmalarla manda sistemi "kutsal uygarlık görevi" kılıfıyla en etkili sömürge aracı olarak kullanılmıştır

Milletler Cemiyeti'nde ortaya konulan manda sistemi ile kendi kendini yönetemeyecek olan toplumların refah ve gelişmesinin sağlanması amacına hizmet ettiği düşüncesi öne sürülmüştür. Bir başka ifadeyle manda altındaki devlet bağımsızlığı kısıtlı devletlerden sayılmaktadır. Uluslararası hukukta manda sistemi bu şekilde ortaya konulurken, bununla birlikte üç sınıf (A,B,C) manda sistemi ortaya konulmuştur. A sınıfı mandalar; "Mandater devlet mandasını üzerine aldığı devlete kendini idare edebilecek düzeye gelinceye kadar yardım edecek" şeklinde açıklanmaktadır. Osmanlı'dan ayrılacak Mezopotamya (Irak), Filistin (İngiliz Yüksek Komiserliğine bağlı, Şerif Hüseyin'in oğlu Abdullah'ın başında bulunduğu Ürdün Emirliği de dâhil) ve Suriye bu gruba dâhildir.⁵ Fakat bu sistem ortaya konulduğu gibi uygulanmadığından ve uygulanan bölgelerde de halka zulüm, acı, eziyet getirdiğinden amacına hizmet etmemiş, sömürgecilik özellikle İngiliz ve Fransızların elinde daha önceki anlayışla uygulaması yapılmıştır. Dolayısıyla sakat doğan manda sistemi uygulaması itibarıyla her ne kadar görünüşte insancıl ifadeler ihtiva etmekle birlikte, yeni bir sömürgecilik anlayışından başka bir şey değildi.

1. Paris Barış Konferansında; İstanbul ve Boğazlar Mandası

Paris Barış Konferansında, Osmanlı Devletinin toprakları üzerinde yaşayan Müslüman Türklerin yaşadıkları topraklarda dâhil olmak üzere üç çeşit manda sisteminin kurulması tartışılmıştır: a) İstanbul ve Boğazlar, b) Anadolu Toprakları, c) Ermenistan mandası⁶ olmak

1 "Wilson 1856 yılında, Amerika iç Savaşından hemen önce, Virginia'da doğmuştu. Bazı bakımlardan ömrü boyunca "güneyli" olarak kalmış biriydi, örneğin onur kavramındaki ısrarı, kadınlara ve siyahılara karşı yukarıdan bakan babacan tavrı, tipik güneyli olduğunu gösteriyordu... Wilson gerçi 1916 seçimlerinde kampanyasını, ülkenin tarafsızlığını koruyacağına dayandırmıştı, ama ABD 1917 Nisan'ında savaşa girdi. Bir Presbiter papazın oğlu olduğunu, babasının (öğütlerini tutmaşa da) derin derin dini akidelerini paylaşan biri olduğu için bu çok önemliydi... Kariyeri bir dizi zaferlerden oluşuyor gibiydi, ama arada, gerek kişisel, gerekse siyasal alanda, daha karanlık dönemler de vardı. Depresyon krizleri, birdenbire patlayan şaşırtıcı hastalıklar söz konusuydu. Ayrıca ardından da, edindiği düşmanlar Demokrat Partinin New Jersey liderlerinden biri, şerefe kadeh kaldırırken Wilson için, "Nankör ve yalancı," demişti. Wilson kendisinden farklı görüşte olanları asla bağışlamazdı. Başkanın basın sözcüsü ve büyük hayranı Ray Stannard Baker bir keresinde onun için, "İyi nefret eder," demişti. Aynı zamanda inatçıydı. Bir seferinde House onu hayranlık dolu bir sesle şöyle tarif etmişti: "Ortaya bir sorun çıktığında, tümüyle açık fikirli davranır, doğru karar verebilmek için her türlü öneri ve öğütleri dinler. Ama bunları ancak sorunu tartarken, kararını vermeye hazırlanırken dinler. Bir kere kararını verdiğinde, artık kesindir, öğütlerinde, önerilerin de artık sonu gelmiştir. O noktadan sonra onu kıpırdatmaya olanak yoktur..." (Margaret Macmillan, *Barış Yapanlar:1919 Paris Barış Konferansın Savaşlara Son Verme Girişimi*, 2015, ALFA Basın Yayın Dağıtım San.ve Tic. Ltd.Şti., s.27-28.)

2 *A.g.e.*, s. 44.

3 Kadir Kasalak, *Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 11-12.

4 Kadir Kasalak, "Suriye'de Manda Yönetiminin Kurulması ve Türkiye'ye Etkileri", *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, C. IV, S.2, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ 2006, s. 70.

5 *A.g.e.*, s. 65, Macmillan, *a.g.e.*, s. 171.

6 İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981, s. 90.

üzere. Osmanlı Devletinin Mondros öncesi işgal edilen Arap nüfusun çoğunluk olarak yaşadıkları bölgeler zaten A sınıfı manda sınıfında düşünülüyordu.

İstanbul ve Boğazların geleceği konusu, 18 Ocak 1919’ da Paris Barış Konferansı ile başlayan ve Lozan’a kadar sürüp giden ve devamlı konuşulan bir konu olmuştur. Bu konunun en çok konuşulan ve en çok üzerinde durulan konulardan olmasının başlıca nedenleri; a) İstanbul ve Boğazların Asya’yı Avrupa’ya bağlayan coğrafi ve stratejik konuma sahip olması. b) Osmanlı Sultanının ve İslam dünyasının Halifesi olan Padişahın İstanbul’ da oturması. c) Türkler’ in Asya’ ya sürülerek yaptıkları katliamların önüne geçilmesi. d) Anadolu’daki milliyetçi hareketin gücünün azaltılmasıydı. İstanbul ve Boğazların İngiliz emperyalizmi ve İtilaf devletleri açısından ayrı bir önemi vardı.⁷ Rusların bu bölgedeki emelleri ise öteden beri bilinmekteydi. Bu istekler İstanbul ve Boğazlar sorununun bir an evvel çözümlenmesini gerektiriyordu. Bu şartlar altında da sorun çok karmaşık bir hal alıyordu. O nedenledir ki İstanbul üzerinde pek çok öneriler ileri sürülmüş fakat İtilaf Devletleri kesin bir anlaşmaya varamamıştır. Elbette bu durum Türk Milletinin derlenip toparlanması, mili mücadele hareketini güçlendirmesi, yayılması için zaman kazanma fırsatını yaratmıştır. “Türk milletinin haklı davasında “Türk milletinin ekmeğine bilmeyerek yağ sürmüşlerdir”. İstanbul üzerinde düşünülen formüllerden birisi de İstanbul ve Boğazların mandası olmuştur. İstanbul ve Boğazlar Mandası; sadece Paris Barış Konferansında değil, aynı zamanda Londra ve San-Remo konferanslarında da tartışılmıştır.

Manda sisteminin yeni bir sömürge sistemi olması nedeniyle; Paris Barış Konferansında en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Paris Barış Konferansı tutanaklarından yararlanarak “Woodrow Wilson ile ilgili çok değerli bir makale kaleme alan, İsmail Köse, makalesinde konu ile ilgili şu hususlara yer vermektedir:

“Konferans açıldıktan on gün sonra, büyük beşler (İngiltere, ABD, Fransa, İtalya, Japonya) arasında yapılan toplantıda, mağlupların topraklarında kurulması planlanan manda idareleri ve bu doğrultuda Osmanlı Devleti’nin nasıl parçalanacağı ele alındı. Toplantı sonunda “Ermenistan, Suriye, Mezopotamya (Irak), Filistin ve Arabistan” topraklarının Osmanlı Devleti’nden tamamen kopartılmasına karar verildi. Toplantıda ABD başkan, İngiltere, Fransa ve İtalya başbakan düzeyinde temsil ediliyordu. Filistin, Arabistan ve Mezopotamya İngilizlerin manda idaresini almak istediklerini ve hâkimiyet kurmayı planladığı bölgelerdi. İngilizler gönülsüz olsa da Suriye’yi Fransızlara verilecekti. Toplantı esnasında gündeme gelen Ermenistan ise, Karadeniz ile Akdeniz’de olmak üzere iki kuzey güney limanına sahip olarak Anadolu’nun hemen hemen yarısını kapsıyordu.”⁸

İngiliz basınında o günlerde hâkim olan genel kanaat Türklerin Avrupa’dan atılması yolundadır. Ergün Aybars, dönemin İngiliz basınından verdiği bilgi ile o günlerdeki havayı şöyle yansıtır: «*Manchester Guardian Gazetesi 6 Mart 1919*” tarihli nüshasının iç safhasında “*Orta Doğu*” başlıklı yazısında konuyu İstanbul, İzmir, Anadolu, Ermenistan başlıkları altında incelerken, Paris Barış Konferansına yol göstermektedir. Aybars’ın makalesinde İngiliz basınına dayanarak şu hususların özellikle altı çizilmektedir.

“Constantinople (İstanbul): İstanbul’ un uluslararası bir önemi olduğunu, bu sebeple hem Karadeniz’e kıyısı olan devletler hem de Boğazlardan yararlanan diğer devletler için burada barış ve huzurun sağlanmasının önemli olduğunu belirtiyor. Avrupa’nın gıda maddelerinin bu yoldan sağladığını da ekliyor. İstanbul’ un nüfusunun bir milyonu biraz aştığını, Türklerin az farkla üstün olduğunu bunun nedenini de İstanbul’un başkent oluşuna bağlanmaktadır.”⁹

Özellikle yazıda; “*İstanbul için manda kabul edilmeli ve sınırı şehrin su deposu olan Terkos gölünü ve Çatalca’yı da içine almalı, Doğu Trakya bu mandaya dâhil olmalıdır*”¹⁰ denmesi dikkat

7 A.g.e., s.108.

8 İsmail Köse, “Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson’ın Türk Algısı”, *History Studies*, Volume 6 Issue 3, April 2014 P.219-238, s. 219.

9 Ergün Aybars, “Milli Mücadele’de İngiliz Basını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IV, S. 12, s. 605.

10 A.g.m., s. 605.

çekicidir. Yani İstanbul Türklere terkedilmemelidir deniyor.

Mayıs sonlarına doğru bu tartışmaların daha çok İstanbul ve Boğazlar üzerinde yoğunlaştığı konferans tutanaklarından da açıkça anlaşılmaktadır.

“İzmir’in işgaline açık destek veren Wilson “Barbar” olarak niteliği Türk Halkının Avrupa’dan kovulmasından hoşnut olacak bir düşünce yapısına sahipti... İzmir’in işgalinden bir hafta sonra, Wilson’un evinde; Lloyd George, Clemenceau ve Wilson arasında yapılan toplantıda; önce Almanya’nın antlaşma taslağını incelemek için gündeme getirdiği süre uzatım talebi, Polonya-Ukrayna ateşkesi, İtalyan talepleri ele alındıktan sonra Lloyd George “Suriye’nin Fransa’ya, Mezopotamya’nın Musul dâhil İngiltere’de kalması gerektiğini, Anadolu’nun ise ABD mandasına verilmesinin uygun olacağını” söylemiştir. Aslında Lloyd George, Wilson’un Anadolu’da bir manda idaresi üstlenmeyi Kongre’ye kabul ettiremeyeceğini biliyordu ve bu durum daha önceki oturumlarda bizzat Wilson tarafından birkaç kez dile getirilmişti. Amaç, Fransa’yı Anadolu’dan uzak tutmaktı ve bu maksada yönelik olarak sürekli kabul edilmeyeceğini bildiği ABD mandası önerisini gündeme getiriyordu.

Wilson bu teklife verdiği cevapta;

“...kendisi için önemli miktarda Amerika çıkarları bulunan ve Amerikalıların yardım için büyük miktarlarda para harcadıkları Ermenistan üzerinde bir manda idaresi üstlenmesinin bile çok zor olduğunu söyledi. İstanbul ile ilgili olarak kendisine karşı olan çok sayıdaki kişinin burasının manda idaresinin alınması için onu destekleyeceğine inandığını belirtti. Bununla birlikte onları (Kongreyi) Küçük Asya’da bir manda idaresine razı edemeyebileceğini söyledi.

Fikrinin değişmesi ihtimali bulunmakla birlikte şu an ki düşüncesinin Anadolu’nun bölünmemesi ve Sultan’ın İstanbul’da bırakılması olduğunu belirtti. Bu durum soruna neden olursa Sultan Bursa’ya gönderilmelidir. Türklerin sahile, On iki Ada’nın yakınına gelmesine izin verilmesi tehlikeli olacaktır, çünkü adalar Yunanistan’a verilecektir. Birleşik Devletlerin manda idaresini üstlenmesinden ziyade Türklere tavsiyesi verilmesini önerdi. Sultan, ekonomi, finans, ticaret gibi konularda tavsiyeleri tutmak zorunda olmalıdır, ... “demiştir.¹¹

Venizelos’un söylemlerini kullanan Wilson, padişahın İstanbul’dan sürekli gönderilmesini savunmuştur. 21 Mayıs’tan itibaren yapılan toplantılarda İngiltere ve Fransa’nın daha etkili olmaya başladığı görülmektedir. 21 Mayıs’taki toplantıda Lloyd George’unun önerisiyle hazırlanan sonuç belgesinde;

“(1) İstanbul ve Boğazlar üzerinde tam bir manda idaresi kurulması, (2) Anadolu üzerinde tül bir ABD manda idaresinin kurulması, Sultani ve hükümetinin İstanbul’da kalmasına izin verilmesi, ikinci alternatif olarak ABD’nin Anadolu manda idaresini üstlenmemesi ve bu bölgenin Sultanın idaresinde kalması, (3) Anadolu’da Akdeniz, Marmara ve Karadeniz’e çıkış verilmesi. (4) Yunan Komisyonunun önerisine uygun olarak, Aydın Vilayetinin bir kısmının Yunanistan ile birleşmesi, Yunanistan’ın Anadolu’nun başka bir yerinde manda idaresi üstlenmemesi. (5) ABD’nin Ermenistan ve Kilikya üzerinde tam manda idaresi üstlenmesi ve (6) Ermenistan manda idaresine Rus, Azerbaycan ve Tüm Kafkas bölgesi Ermenistan’ın dâhil olması kararlaştırılmıştır.”¹²

Özellikle bu toplantıdan sonra İstanbul ve Boğazlar Mandası uzun bir süre tartışılmaya devam etmiştir İstanbul basını da konferansları günü gününe olmasa bile birkaç gün arayla okuyucularına duyurmaya çalışmıştır. Konferanstaki alınan kararları veya tartışılanları yorumlamış tepkilerini olumlu ya da olumsuz biçimde yansıtmıştır. Millet gazetesi «İstanbul Meselesi» başlıklı yazısında Amerika’dan alınan telsiz telgrafi şu şekilde veriliyor:

“22 Mayıs-(ABD’den telsiz telgrafi) İstanbul ve Ermenistan vesayetlerine müteallik münakaşa salı günü Wilson’un riyasetinde içtima eden Amerikan komisyonunun ekseri zamanı işgal etmiştir. Bu teklifler kat’i ve sarıh bir şekil alıncaya kadar kongreye karşı vaki olacak tavsiyelerinde ne

11 Köse, a.g.m., s. 231, Macmillan, a.g.e.,s. 574.

12 A.g.m., s. 231.

kadar ileri gidebilecekleri hakkında henüz bir karar ittihaz etmemişlerdir. Reis, milletler meclisinde kendisine vaki olan teklifleri hülasa ederek İngiltere'nin son planında padişahın merkezi hilafet olarak İstanbul'da kalması mütezim bulunduğu ve hukuk-u dinîyesin de ancak Anadolu'nun ufak bir kısmında kalınasından bahsetmişlerdir. İngiltere teklife nazaran Amerika'da İstanbul vesayetini kabul etmesi istenecek ve burada padişahın hukuku hilafetine merbut bulundurulmuş olacaklardır. Paris'de Amerikalılar bilhassa... buldukları gibi dini anasıra muvafakat göstermeyeceklerine dair kuvvetli bir cereyanı efkâr vardır. İngiltere, Mısır ve Hindistan'daki vaziyet sebebi ile bu planı iltizam etmektedir. Diğer cihetten Anadolu'da mutasavver merkezi dünyeviye sine nakledilecek olursa gerek reisicumhur ve gerekse komisyon kongreye İstanbul'un vesayetini kabul şikkını tavsiyeye karar verecektir...¹³

25 Mayıs 1919 tarihli "The Observer Gazetesi" Türkleri parçalamaktan söz etmekle birlikte çelişkili fikirler ileri sürmektedir. Hint Müslümanlarının Türkiye lehine yaptıkları teşebbüsleri gerçekçi bulmayan gazete, "Türkiye'nin bütünlüğü korunmalı sultan İstanbul'da kalmalıdır...." derken, diğer yandan da "İstanbul dâhil bütün Türkiye'yi Amerikan mandasına, bir ara Yunanistan ve İtalya'ya daha geniş toprak verilmesini, sultanın korunmasının da Fransa'ya verilmesinin düşünüldüğünü hatırlatıyor ve Türklerin kendilerini toplayamayacak şekilde bölünmesinin yararlı olacağını ileri sürüyor"¹⁴

25 Haziran'da yapılan görüşmelerde Wilson, Türk Heyeti henüz Paris'teyken nihai Barış Antlaşmasının yapılmasını savunuyordu. Clemenceau'nun barış antlaşmasını iki ay sonraya bırakılması fikrine karşı çıkarak her zamanki gibi, "Türklerin Avrupa'dan ve İstanbul'dan çıkartılması" görüşünü tekrarlıyordu. Toplantı sırasında Lloyd George'unun önerileri karşısında Türk ve İslam düşmanlığı düşüncesini ortaya koyan şöyle bir beyanatta bulunmuştur:

"Başkan Wilson, kendisinin Türkiye ile ilgili teklifinin Türkiye'nin ortadan kalkması ile ilgili tüm sorunları çözeceğini ve Türkiye'yi bağlaşıkların üzerinde anlaşacağı tüm şartları kabul etmek zorunda bırakacağını söyledi. Kendisinin şu an ki görüşüne göre Türkiye üzerinde kurulacak bir manda idaresi doğru olmayacaktır fakat büyük güçlerden bir tanesi sert bir eli Türkiye üzerinde bulundurmalıdır. İstanbul ve Boğazlar şimdilik tarafsız hale getirilmelidir ve zaten buralar şu anda itilaf devletlerinin işgalindedir. Sultan ve hükümeti İstanbul'dan çıkartılmalıdır ve bağlaşıklara verilecek topraklar belirlenmelidir..."¹⁵

Konferansın devam ettiği günlerde 19 Temmuz 1919 tarihli İkdam gazetesinde Times Gazetesinden alınarak yayınlanan yazıda, bir kısım Türk aydınlarının, ne tür bir denetim altında olursa olsun (Türklerin) İstanbul'da bırakılmalarını istedikleri belirtilerek bu suretle "tarik-i terakki ve inkişaf" bulmak imkânının verileceğine inandıkları belirtiliyordu.¹⁶

L'eclair adlı Fransız gazetesi konu ile ilgi şu bilgileri vermektedir:

"Türkiye'yi ve bilhassa İstanbul'u Amerikan mandası altına koydurmak için teşebbüsler yapmakta olan Birleşik Amerika'nın eski İstanbul Büyükelçisi Morgenthau ile Amerikalı iş adamları bir toplantı yapmışlardır. Bunların fikrinde, bilhassa İstanbul'un Amerikan mandası altına alınması ile bu şehir büyük bir ticaret merkezi haline getirilecek ve Amerikan malları buradan Güney Rusya'ya Balkanlardaki devletlere doğru sürülerek satılacaktır"¹⁷

Gazetenin de açıkça ortaya koyduğu husus, insancıl duygularla (!) hareket ederek kendini yönetimden yoksun ülkeler için (yani sömürge olarak kullanmak istedikleri ülkeler için) manda idaresi kurulması şeklinde kısaca ifade edebileceğimiz gerekçenin gerçekte menfaatlerin gizlendiği görülmektedir. Wilson Ermenistan mandası konusunda istekli olduğu için; Ermenistan'ın mandası için getireceği yükler araştırılırken İstanbul konusu kapalı tutulmaya çalışılmıştır.

13 Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi, Kls.73, Dosya 275, Fihrist 16-3, Millet Gazetesi, 24 Mayıs 1335(1919).

14 Aybars, a.g.m., s. 607.

15 Köse, a.g.m., s. 234.

16 Öztoprak, a.g.e., s.109.

17 Ö. Sami Coşar, İstiklal Harbi Gazetesi, 29 Temmuz 1919.

Ağustos ayı başlarında (2.8.1919) Paris Barış Konferansındaki İngiliz temsilcisi Arthur James Balfour, Osmanlı topraklarının bölünmesi ile ilgili konferansa bir mektup göndermiştir. Mektupta Boğazlar konusuna da yer verilmektedir. Özetle;

“1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Arapça konuşan kısımları ayrılmalı ve manda haline getirilmelidir..., 2. Fransa, Suriye'nin; İngiltere Mezopotamya'nın; Amerika veya İngiltere Filistin'in; Amerika Ermenistan ve Boğazların (İstanbul); İtalya belki Kafkasların mandasını almalıdır. 3. .... Hudutların tespitinde stratejikten çok ekonomik unsurlara önem verilmesine taraftarım... (Burada sömürünün esas amaç olarak düşünüldüğü saklanmamaktadır). 4. Tarihi bakımdan İskenderun'un Suriye'ye ait olduğunu iddia etmek mümkün değilse de yine de Fransız mandasına katılın alıdır. 5. Karadeniz kıyılarının büyük bir kısmı ile güneyde Akdeniz kıyılarını da içine alan büyük bir Anadolu parçası yeni Türk Devleti'nin toprakları olmalıdır. Batıda hudutlarını, halkının çoğunluğu Rum olan İzmir Sanağını da içine alacak şekilde Yunan mandasına veya egemenliğine bırakılan topraklar ve Ege Denizi teşkil etmelidir. Avrupa'nın hiçbir parçası Türk Devleti'ne bırakılmamalıdır. İstanbul ve Boğazların mandasını elinde tutacak yönetimi rahatsız etmemesi için, İstanbul ve Çanakkale Boğazları suyoluna yakın topraklar da Türkiye'ye verilmemelidir. Bu manda idaresine Marmara Denizinin Anadolu kıyılarında bir toprak şeridi verilip verilmemesi görüşme konusu yapılabilir. 6. Kanaatimce, Türkiye için bir mandater tayin edilmemelidir. Türkiye'nin mali gözlemciler ve belki de diğer şekillerde Müttefik devletlerin yardımına ihtiyacı olacağı şüphesizdir. Türk Devleti'nin itibarı korunmuş ve Bulgaristan, Macaristan gibi bir Avrupalı düşman devletle aynı işleme tabi tutulmuş olacaktır. 7. Doğu Akdeniz'de İtalyanlar eşit muamele istemektedir ki bu da mümkün değildir... 8. Güney Anadolu'da İtalyanlara ayrıcalık verileceği vaat edilirse tatmin olurlar”¹⁸

Lord Curzon bu mektupla ilgili olarak; “... Her şey büyük ölçüde Amerikan kongresinin başkan Wilson'a manda kabulüne izin verip vermeyeceğine bağlıdır. Ben bundan şüphe ederim...”¹⁹ sözleriyle Curzon daha gerçekçi düşünüyordu. Lloyd George İstanbul'u da ilgilendiren Paris Barış Konferansının varmak istediği amaçlarını şöyle sıralıyordu: “1. Boğazların serbestisi, 2. Kürt, Rum, Arap ve Ermeni gibi azınlıkların Türk boyunduruğundan kurtarılması, 3. Halkı Türk olan bölgelerde Türklere kendilerini yönetmek hakkının tanınması, 4. Türklerin Avrupa'dan çıkarılması”²⁰ Her ne kadar İngiliz yöneticiler arasında ufak tefek fikir ayrılıkları olsa da; Konferansın en çok tartıştığı konu görüldüğü gibi İstanbul konusudur,

Paris Barış Konferansı devam ettiği günlerde özellikle Boğazlarda gözü olan Bolşevik Rusya çeşitli isteklerde bulunuyordu. Gerçekte de Rusya'nın ihracatının %40'ının ve deniz ihracatının %54'ünün bu yoldan yapıldığı göz önünde tutulursa Boğazların önemi anlaşılacaktır. Wrangel hükümeti, barış konferansına sunduğu muhtıradan, Boğazlar ve İstanbul'da şu biçimde bir rejim kurulmasını öneriyordu:

“1. Boğazlardan bütün ticaret gemilerinin savaşta ve barışta serbest geçişinin güvenlik altına alınması, 2. Karadeniz'de kıyıları olan devletlerin savaş gemilerinin savaşta ve barışta geçiş serbestisi, 3. Karadeniz'de kıyıları olmayan devletlerin savaş gemilerinin savaşta ve barışta Karadeniz'e girmelerinin yasaklanması.

Boğazlar meselesi en haklı bir şekilde Rusya'ya Boğazlarda Milletler Cemiyeti adına bir manda verilmekle halledilebilir. Rusya, İstanbul'un başka hiç bir devlete verilmesine razı olamaz. Şehir milletlerarası bir yönetime bırakılırsa, Rusya bu yönetime mutlaka katılmalıdır...”²¹

Esasen Rusya'nın amacı; Karadeniz'e kıyıları olmayan devletlerin savaş gemilerinin buraya sokulmaması, bununla birlikte İstanbul'un başka bir devlete verilmesine de razı olmamasıdır.

Konferanstaki tartışmalar ilerledikçe İstanbul ve Boğazlarla ilgili görüşler daha çok berraklaşmaya başlamıştır. Ekim 1919'a gelindiğinde *Le Temps*'de çıkan başyazıda Türkiye sorununa değinilirken Boğazlar ve İstanbul'la ilgili şu görüşlere yer veriliyordu:

18 Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1970, s. 18-19.

19 *A.g.e.*, s. 19.

20 *A.g.e.*, s. 20.

21 *A.g.e.*, s. 21.

“Boğazların yönetimi Cemiyet-i Akvam’ a bağlı bir uluslararası komisyona bırakılmalıdır. Bu komisyon, sadece yönetim yetkisine değil, aynı zamanda siyasi ve güvenlik açısından bir denetim yetkisine de sahip olmalıdır. Bu suretle Boğazların serbestisi gerçekleşmiş olacaktır. Fransız gazetesinde İstanbul’un Türkiye’nin başkenti olarak kalmasını isterken, başsız vücut olmaktan kurtarılacağı görüşüne de yer veriliyordu. Padişahın bağımsız olarak ve İslam dünyasının lideri olarak etkinliği devam edecektir”²²

Le Temps gazetesinin Mustafa Kemal ile yapmış olduğu telgraf haberleşmesinde “Boğazlar meselesi için nasıl bir suret-i hal teklif buyuruyorlar” sorusuna Mustafa Kemal şu cevabı veriyordu: “Boğazlardan serbesti-i mürur-ü ubur tabiidir. Ancak, payitahtımızın bu güzergâh üzerinde olması hasebiyle onun da emin bir halde bulundurulması zaruridir. Mürur-u uburdaki serbestinin ve payitahtımızın temin-i mahfuziyeti için umuma emniyet bahş, tedabir ittihazını mümkün görüyoruz ...”²³ Mustafa Kemal, İstanbul ve Boğazlar konusunda, İstanbul’ un güvenliği ve seyr-ü seferin güvenlik içinde yapılmasını sağlayacak tedbirlerin alınmasını istemektedir.

Paris Barış Konferansında alınan tavırlar Türk basınında endişe ile karşılanıyor, hatta zaman zaman eleştiriliyordu. 11 Kasım 1919 tarihli İkdam gazetesinde “Sivasi” takma adıyla İngiliz Başvekilinin sözleri eleştirilerek şöyle deniyordu: “Hiçbir Türk hükümeti Boğazlar konusunda köklü bir tavır olamaz. Avrupa’nın bilhassa İngiltere’nin çıkarları için bize verilecek bazı hayati güvence karşılığı olarak boğazlar sorununun çözülmesi, düşünüldüğü kadar zor bir sürece girmeyecektir...”²⁴

Paris Barış Konferansında İstanbul ve Boğazlar konusu tartışılır ve görüşülürken İtilaf devletlerinin hemen karar verememesine neden olan önemli konuların başında Padişah ve Halife’nin durumu olmuştur.

Türk basınının, Lloyd George’ un 1919 Aralık ayında Türkiye ile ilgili yapmış olduğu parlamentodaki konuşmasına tepki göstermesi yanında Fransa Başbakanı Clemenceau’ da ilginç bir teklif ortaya atıyordu. İngiltere Hükümetinin Türklerin Avrupa’ dan atılması konusundaki ısrarlı tutumu karşısında bunun sakıncalı olacağına ve daha çok ortalama bir yol tutulması gereğine inanan Fransa Başbakanı Clemenceau,

*“Türklerin İstanbul’dan çıkarılmalarını, ancak Müslüman kamuoyunu tatmin edebilmek için, Sultan-Halifeye Vatikan’daki Papa’ninkine benzer bir statü tanınmasını teklif diyordu. Halife, İstanbul’daki sarayında yaşasın, kendisine bir parça toprak verilsin, buradan ruhani ve dini görevlerini yerine getirsin”*²⁵

Halifenin Müslüman dünyasındaki yetki ve görevleri Papaninkine benzemediğinden bu teklif kabul edilmemişti. Venizelos; teklif ve düşüncesini Lord Curzon’ a şu sözlerle ifade ediyordu:

“Her ne pahasına olursa olsun Türkler, İstanbul’dan atılmalıdır. Buna, Türklerin İstanbul’ da bulunmasının Avrupa için daima bir tehdit ve tehlike teşkil etmesi bakımından lüzum vardır. Başkan Wilson ve İngilizler böyle bir mandaterliği üzerlerine almaktan çekinmektedirler. Fransızları ise Türkler istemezler. Geriye Milletler Cemiyetince tespit edilecek bir Yüksek Komiserin başında bulunacağı milletlerarası yönetim kalıyor. En iyisinin milletlerarası yönetim oluşunun bir nedeni de bunun ilerde Rus emellerine karşı koyabilecek kudrette olmasıdır. Zira Fransa veya İngiltere mandaterlik kabul ederse, ilerde Rusya ile anlaşmazlığa düşebilir. Milletlerarası yönetim ise Rus işgaline karşı koyabilir. Padişah ve maiyetinin İstanbul’ da bırakılmasına itirazım yoktur.

*Türkiye’nin başşehri Bursa’ ya nakledilmelidir. Ancak padişahın sarayı İstanbul da kalabilir. Hatta belli başlı camilerin etrafı çevrilerle Türk yönetimine bırakılabilir”*²⁶ Venizelos’ un amacı İstanbul’ da yürütülmesi zor olacak milletlerarası yönetimi desteklemekle ilerde şehrin Rumlarla

22 Öztoprak, a.g.e. ,s. 109-110.

23 A.g.e. ,s. 111.

24 İkdam Gazetesi, 11 Teşrinisani (Kasım) 1335 (1919)

25 Baytok, a.g.e.,s. 23.

26 A.g.e.,s. 23-24.

doldurularak nüfusun çoğunluğunu teşkil ile Yunanistan'a bağlamaktı. Paris Konferansında ele alınan Boğazlar ve İstanbul konusunda, Osmanlı Devleti'nin diğer konuları gibi kesin bir sonuç alınamamış bu yüzden kalıcı bir barış antlaşması imzalanamamıştır. Konu hakkında görüşmelerin kısa konferanslar şeklinde yapılmasını isteyen İngiltere'nin fikrine iştirak eden devletler 1920 yılında Londra' da toplanacaktır. Bunların ilki 12 Şubat-10 Nisan 1920' de toplanan Londra Konferansı olurken; manda meselesini kesinleştiren ve Sevr yolunu açacak San-Remo konferansı olmuştur.

Sonuç

Birinci Dünya Savaşından sonra toplanan Paris Barış Konferansında “yenidünya düzeni” kurma iddiasıyla yola çıkan Wilson ve İtilaf devletleri temsilcileri; bir buçuk yıl devam eden bir dizi konferans ve toplantılarda kendi istedikleri düzeni kurmuşlardır. İkinci Dünya Savaşının temellerini atan ve aynı zamanda günümüz sorunlarının temellerinin de bu konferans ve toplantılarda atılmıştır dersek mübalağa yapmış olmayız. Bunda en büyük pay sahibinin, ABD Devlet başkanı Woodrow Wilson'un Hristiyanlık taassubu ve Müslümanlık ve Türklere karşı geliştirdiği ön yargılı tutumudur. Paris Barış Konferansına katıldığı süreç içinde bu tutumunu sürdürürken; İngilizlerin ve Fransızların sömürgeci emellerini karşılarken, İtalyanları oyalayarak, daha sonra Yunanlıları destekleyerek uzun süreli bir maceranın içine itmiştir.

Paris Barış konferansında kabul edilen Cemiyet-i Akvam nizamnamesi ve bu nizamname ile kurulan manda sistemi, mağlup devletleri ve dünyanın pek çok ülkesini sömürge haline getirmiştir. Kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen bu devletlerarasındaki çıkar çatışmaları yüzünden kurulacak barışa dayalı düzen bir bakıma yok olurken, diğer taraftan günümüze kadar gelen sorunların da sebebi olan pek çok suni devletin kurulmasının önemli nedenlerinden olmuştur.

Bir yandan self-determination hakkından söz edip, diğer yandan “Sözde diğerlerine göre daha gelişmiş A sınıfı manda düzeni” altına konulmaya çalışılan Osmanlı Devleti ve Osmanlı Devletinden koparılan topraklar üzerinde kurulan manda sisteminin temel felsefesi Osmanlıyı parçalamak olmuştur. Kurulan manda sistemiyle mandaterlik görevini alan ülkelerde, “sözde bölge halkını, kendi kendilerini idare edecek seviyeye” getirecekleri vaadiyle, onları sömürmek, parçalamanın yanında, kan ve gözyaşından başka bir şey bırakmamışlardır. Osmanlı Devleti içinde çoğunlukla Türklerin yaşadıkları bölgeleri 3'e bölerek “a) İstanbul ve Boğazlar, b) Anadolu Toprakları, c) Ermenistan mandası (Ermenistan mandası; İngilizlerin ABD'ni Bolşevik Rusya ile karşı karşıya getirme planının bir parçasıdır ve General Harbord raporunda bu durum özellikle belirtilmiştir.) olmak üzere” manda sistemi kurmayı tartışmışlardır. İstanbul ve Boğazlar mandası, Paris Barış Konferansının başlangıcından San Remo konferansı sonuna kadar sürerken, bu tartışmalara Türk Aydınları ve yöneticileri de katılmıştır.

General Harbord heyetinin Türkiye'ye gelmesi ve raporun 1920 yılı Haziran ayında ABD senatosunda oylanarak 52 ye karşı 23 oyla ABD Devlet Başkanı Woodrow Wilson'un önerisinin reddedilmesi ile konu kapanmıştır. Bunun yanında, Türk Millî Mücadele hareketinin başarılı bir yola girmesiyle bu tartışmalarda ortadan kalkmıştır.

Kaynakça

Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi (ATASE), *Kls.73, Dosya 275, Fihrist 16-3.*

İkdam Gazetesi, 11 Teşrinisani (Kasım) 1335(1919).

Millet Gazetesi, 24 Mayıs 1335(1919)).

Aybars, Ergün “Millî Mücadelede İngiliz Basımı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 1998,

C. IV, S.12, .s. 603-636.

Baytok, Taner, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1970.

Coşar, Ö.Sami, *İstiklal Harbi Gazetesi*, 29 Temmuz 1919.

Kasalak, Kadir, *Millî Mücadele’de Manda ve Himaye Meselesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.

Kasalak, Kadir, “Suriye’de Manda Yönetiminin Kurulması ve Türkiye’ye Etkileri”, *Fırat Üniversitesi*

Ortadoğu Araştırmaları Dergisi, C. IV, S.2, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elâzığ 2006, s.57-86.

Macmillan, Margaret *Barış Yapanlar:1919 Paris Barış Konferansın Savaşlara Son Verme Girişimi*,

2015, ALFA Basın Yayın Dağıtım San.ve Tic. Ltd.Şti.

Köse, İsmail, “Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson’ın Türk Algısı”, *History*

Studies, Volume 6 Issue 3, April 2014 P.219-238.

Öztoprak, İzzet, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981.

Tarih & Gelecek Dergisi

Journal of History & Future

Doç. Dr.
Mustafa MÜJDECİKırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü,
mmujdecı@hotmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8262-2310>

Corresponding Author

Sosyolog
Taner ŞAHİNKırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi,
tanersahin@kku.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1196-9920>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted
Eser Geçmişi / Article Past: 07/09/2021 23/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.992550>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Milliyetçi ve İlmî Kültür Dergiciliğinin Bir Örneği: Türklük Dergisi

An Example of Nationalist and Scientific Cultural Journalism: Turkluk Journal

Öz

Bu makalede Nisan 1939'da yayınlanmaya başlayan ve Kasım 1940'a kadar yayın hayatını sürdüren Türklük dergisi konu edilmiştir. Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişte olduğu bir dönemde - II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde- İsmail Hami Danişmend tarafından çıkarılan Türklük, aynı dönemde çıkarılan Ergenekon, Bozkurt ve Gök-Börü dergileri gibi Türk kültürü ve milliyetçiliği konularında makalelere yer vermiştir. Türklük, savaş dönemindeki pek çok derginin aksine propaganda dergiciliğinden ziyade Türk kültürünün maddi ve manevi unsurlarını ele almıştır.

"Milliyetçi Kültür Mecmuası" olarak bilinen Türklük, 15 sayı yayınlanmıştır. Millet, milliyet, kültür ve ırk meselelerine fazlaca yer verilen Türklük, daha ilk sayısında İsmail Hami Danişmend tarafından "milliyetçi olduğundan dolayı ırkçı, dilci, kültürcü ve vatancı" olarak nitelendirilmiştir. Milliyetçi, ilmî araştırma ve kültür dergisi olan Türklük'te o dönemin çok tartışılan konularının başında gelen ırk ve milliyet kavramları üzerinde değerlendirmeler dikkat çekmiştir. Bu çalışmada Türklük dergisi şekil ve içerik açısından incelenmiş, Türk fikir hayatındaki yeri ve önemine dair tespitlerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Türklük, İsmail Hami Danişmend, İkinci Dünya Savaşı, Milliyetçilik, Irkçılık

Abstract

In this article, *Turkluk* magazine, which started to be published in April 1939 and continued its publication life until November 1940, has been the subject. At a time when nationalism was on the rise in Turkey - just before the Second World War - *Turkluk*, published by İsmail Hami Danişmend, included articles on Turkish culture and nationalism such as *Ergenekon*, *Bozkurt* and *Gok-Boru* magazines published in the same period. Unlike many magazines during the war period, *Turkluk* dealt with the material and spiritual elements of Turkish culture rather than propaganda journalism.

Turkluk, known as the “Nationalist Culture Magazine”, has been published in 15 issues. *Turkluk*, in which the nation, nationality, culture and race issues are heavily covered, was described as “racist, linguistic, culturalist and patriotic” by İsmail Hami Danişmend in its very first issue. In *Turkluk*, which is a nationalist, scientific research and culture magazine, evaluations on the concepts of race and nationality, which were among the most discussed issues of that period, attracted attention. In this study, *Turkluk* magazine was examined in terms of form and content, and determinations were made about its place and importance in Turkish intellectual life.

Keywords: *Turkluk*, İsmail Hami Danişmend, Second World War, Nationalism, Racism

Giriş

Çok uluslu imparatorluklardan milli devletlere geçiş döneminde milliyetçilik fikri yükselirken Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde Türk milliyetçiliği güçlü bir şekilde kendini hissettirmiştir. Bu dönemde önemli bazı aydınlar tarafından Türkçülük bir kurtuluş yolu olarak görülmüştür. Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasında da Türk milliyetçiliği devletin temel esaslarından biri olarak benimsenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün millî devlet ve millî kimlik oluşturma düşüncesi adım adım gerçekleştirilirken Türk milliyetçiliği ana eksen olmuştur. Her ne kadar 1931’de Türk Ocakları’nın kapatılması Türkçülük düşüncesinin devletin kuruluş felsefesinden uzaklaştırıldığı şeklinde bir algı oluşturmuşsa da 1930’lar, Türk milliyetçiliğinin etkinliğinin ve yaygınlığının arttığı yıllar olmuştur. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Türk Tarih Kongreleri ve Türk Tarih Tezi gibi uygulamalar Türk kimliğine dönüşün güçlü işaretleri olmuştur. 1924 Anayasası’nda “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur” denilmek suretiyle Osmanlı’dan kalma anlayışın terk edildiği ve çağdaş anlamda vatandaşlık anlayışının tercih edildiği görülmektedir. Millî devlet, millî kimlik ve vatandaşlık anlayışı 1930’larda güçlenerek gelişmeye devam etmiştir. “*Vatandaş, Türkçe konuş*” kampanyalarından Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi’ne kadar pek çok uygulama ve düzenleme Türk kimliğinin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

II. Dünya Savaşı öncesinde “Türk ırkından olanlara” kolaylık sağlayan bazı düzenlemelerin yapıldığı, Türk olmanın önemini vurgulandığı ve resmi uygulamalarla yeni devletin “ideal yurttaş” yetiştirme faaliyetlerine hız verildiği görülmektedir. Bu dönemde eğitim ve kültürel çalışmalar aracılığıyla “millî terbiye” modeli geliştirilmeye çalışılmıştır. Yeni bir toplum fikri, modern ve milli şüura sahip birey yetiştirme düşüncesi yalnızca devletin uygulamalarında değil, dönemin aydınlarının faaliyetlerinde de görülmektedir. Dil, tarih, sanat ve kültür gibi alanlarda milli kimliğe yönelik çalışmalarda bulunan pek çok aydın bu çalışmalarıyla resmi ideolojinin meşruiyetini güçlendirmiştir.

Çağdaşlık, vatanseverlik ve milliyetçiliğin geliştirilmeye çalışıldığı bu dönemde İsmail Hami Danişmend de 1939’da *Turkluk* dergisini çıkarmaya başlamıştır. Millet, milliyet, ırk, milliyetçilik, dil, ahlak, kültür, sanat ve tarih gibi 1930’lu yılların önemli tartışma konuları hakkında yazıların neşredildiği *Turkluk* dergisinde İsmail Hami Danişmend, Nazan Danişmend, Ahmet Caferoğlu, Osman Turan, Refik Ahmet Sevengil, M.Şakir Ülkütaşır, Ananiasz Zayonçkovski, İsmail Habib, Naci Kum, Ali Ulvi Elöve, Abdulkadir Karahan, Stilyanos Statinopulos, Hüseyin Namık Orkun

ve Hüseyin Sadettin Arel gibi yerli ve yabancı yazar ve Türkologların makaleleri yayımlanmıştır.

Bu çalışmada derginin şekil özellikleri, yazarları, makaleleri, ideolojisi ve içerik analizi ele alınarak Türk fikir hayatındaki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucu ideolojisi olarak görülen Türk milliyetçiliğinin II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında ülkedeki görünümü ve algılanışı İsmail Hami Danişmend'in Türklük dergisi nokta-i nazarından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Türklük Mecmuasının Şekil Özellikleri ve Yayın Bilgileri

İlk sayısı Nisan 1939'da Güven Basımevi tarafından İstanbul'da yayımlanan derginin, sahip ve müdürü Hüseyin Sadettin Arel¹, başmuharriri² İsmail Hami Danişmend'dir.³ Dergi 16x24 cm ebadında 3. hamur kağıda basılmış, kapakta karton kullanılmıştır. Dönemin şartları göz önüne alındığında kaliteli bir baskıyla okuyucunun karşısına çıkmıştır. Derginin dış kapağında büyük puntolarla "TÜRKLÜK" alt başlık olarak ise küçük puntolarla "Milliyetçi Kültür Mecmuası" yazmaktadır. İç kapakta alt başlık olarak "Ayda bir çıkar milliyetçi kültür mecmuası" ibaresi yer almıştır. Derginin idare yeri: Güven Basımevi-Cağaloğlu Yokuşu, No 14/1.'dir.⁴ Tüm sayılarında fiyatı 30 kuruş'tur. Senelik abonesi: memleket içinde 3 Lira, memleket dışında 5 Lira, posta birliğine girmeyen memleketler için 6 Lira şeklinde belirlenmiştir.

- 1 Hüseyin Sadettin Arel, 1906'da İstanbul'da Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne'den birincilikle mezun olmuştur. Devletin farklı kurumlarında alanıyla ilgili görevler yapmış 1910'da Washington'da toplanan Milletlerarası Hukuk Kongresi'ne Osmanlı Devleti delegesi olarak katılmıştır. Defter-i Hakani Nazırlığı ve Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi reisliği gibi üst düzey görevlerde de bulunmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra İzmir'de bir süre avukatlık yapmıştır. Türk Hukukçular Derneği'ni kurmuştur. Filarmoni Derneği ve İleri Türk Musikisi Konservatuvarı Derneği gibi müzikle doğrudan ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Çocukluğundan itibaren iyi bir müzik eğitimi de alan Arel, zamanımızda Türk ve Batı musikisi alanında yetişmiş pek çok musikişinasın eğitimine büyük emek vermiştir. Türk musikisi nazariyatı üzerinde yazılmış bütün Arapça, Farsça ve Türkçe yazmaların kopyalarını kütüphanesinde bulundurmıştır. 1909-1914 yılları arasında yayımlanan Şehbal adlı magazin ve fikir mecmuasını çıkarmıştır. İsmail Hami Danişmend'le birlikte çıkardığı Türklük dergisinde de Türk musikisi üzerinde geniş ve derin makaleler yayımlamıştır. 1948'de Laika Karabey'le çıkardığı Musiki Mecmuası'nda da yine Türk müziğine dair değerlendirmelerini yayımlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Haydar Sanal, "Arel Hüseyin Sadettin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul, 1991, s. 352-354
- 2 Ağustos 1939 tarihli 5'inci sayıdan itibaren İsmail Hami Danişmend'in ismi derginin künyesinden çıkarılmış, künyede yalnızca sahibi ve müdürü olarak Hüseyin Sadettin Arel ismine yer verilmiştir.
- 3 Merzifon'da doğan İsmail Hami Bey'in babası Cebeligarbi mutasarrıfı Emir Mehmed Kami Bey, annesi de Melek Hanım'dır. Şam İdadisi'nden mezun olduktan sonra İstanbul'da Mekteb-i Mülkiye'ye girmiş ve 1912'de buradan mezun olmuştur. Kısa bir süre Hariciye Nezareti'nde çalıştıktan sonra Maliye Mekteb-i Âlisi'nde tarih hocası olmuştur. Daha sonra da farklı kurumlarda tarih hocalığı yapmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'a dönmüş ve Mustafa Kemal Paşa tarafından çıkarılan Minber gazetesinde yazılar yazmıştır. Mütareke döneminde Memleket gazetesinde ateşli yazılar yazan İsmail Hami Bey, Sivas Kongresi'ne İstanbul delegesi olarak katılmıştır. İrade-i Milliye gazetesinde de yazılar yazmıştır. Milli Mücadele'den sonra resmi bir görev almamış ve tarih araştırmalarına yönelmiştir. Nisan 1939'da Türklük dergisini çıkaran İsmail Hami Danişmend, Türk kültürüne hizmet etmiş ve pek çok önemli esere imza atmıştır. 12 Nisan 1967'de vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevdet Küçük, "Danişmend, İsmail Hami", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, 1993, s. 465-467; Mustafa Alkan – Adnan Gül, "İsmail Hami Danişmend (1889-1967)", *Türk Yurdu*, Ocak 2011, Yıl 100, S. 281, s. 131-136; Erkan Cevizliler, "Sivas Kongresi Divan-ı Riyâset Kâtibi İsmail Hami (Dânişmend)", *Atatürk Dergisi*, C.3, Şubat 2010, s.203-217.
- 4 Derginin 1 Temmuz 1939 tarihli 4'üncü sayısının iç kapağında idare yeri olarak Yeni Postahane arkasında (Kismet Han), No.26-27 Tel.24016 adresi verilmiştir. Bu şekilde daimi idare kurulduğu belirtilmektedir.

Bir kaynakta derginin 10 sayı yayınlandığı⁵ ifade edilirken başka bir kaynakta ise 14 sayı olarak yayınlandığı belirtilmiştir.⁶ Esasen son sayının kapağında “14-15” yazılıdır. 13’üncü sayı 48 sayfa olarak çıkarılmışken bu son sayı 64 sayfa olarak neşredilmiştir. Her ne kadar hacmi iki sayılık sayfayı muhtevi olmasa da iki sayının birlikte çıkarıldığını gösteren kapağa bakılarak 15 sayı halinde yayınlandığının kabul edilebileceği düşünülmektedir. Bu şekilde dergi, 3 cilt ve 15 sayı olarak Nisan 1939-İkinciteşrin (Kasım) 1940 tarihleri arasında yayın hayatını sürdürebilmiştir. Dergi aylık olarak yayınlanmış, Nisan 1940 tarihinde 13’üncü sayısından sonra 6 ay basımına ara verilmiş, 14 ve 15’inci sayılar birleşik olarak son kez Kasım 1940’da basılmıştır. Dergi sayılarının yayımlanma tarihi ve derginin sayfa sayısına ilişkin tablo aşağıdadır:

Tablo 1: Basım Bilgileri

Cilt	Sayı	Yayın Tarihi	Sayfa No	Sayfa Sayısı
I	1	Nisan 1939	1-80	80
I	2	1 Mayıs 1939	81-168	88
I	3	1 Haziran 1939	169-248	80
I	4	1 Temmuz 1939	249-336	88
I	5	Ağustos 1939	337-416	80
I	6	1 Eylül 1939	417-496	80
II	7	Birinciteşrin 1939	1-72	72
Birinci Cildin Fihristi	-	-	1-4	4
II	8	İkinciteşrin 1939	73-144	72
II	9	Birincikânun 1939	145-208	64
II	10	İkincikânun 1940	209-272	64
II	11	1 Şubat 1940	273-325	52
II	12	31 Mart 1940	325 ¹ -374	50
III	13	30 Nisan 1940	375-422	48
III	14-15	İkinciteşrin 1940	423-487	64

Görüldüğü gibi 6’ncı sayı 496’ncı sayfa ile bitirilerek I. cilt tamamlanmıştır. II. cildin sayfa numarası ise 497’den değil, 1’inci sayfadan başlatılmıştır. III. cilt, II. cildin sayfa numarasını takip ederek 375’ten devam etmiştir. Derginin birinci cildi (1-6’ncı sayılar), henüz II. Dünya Savaşı’nın olumsuz ekonomik koşulları ülke ekonomisine yansımadağı için en az seksen sayfa olarak düzenlenmiş, çok sayıda fotoğrafa yer verilmiştir. İkinci cilde geçildiğinde kağıt tedariki konusunda sıkıntılar artmaya başlamış bu da derginin sayfa sayılarında azalmaya neden olmuştur. Ayrıca 12’nci sayıya gelindiğinde sayfa sayısının 50’ye kadar gerilediği görülmektedir. Dergi genellikle ayın ilk günü piyasaya çıkmakla beraber, 7’nci ve 8’inci nüshaları “kağıt tedarikindeki müşkülattan dolayı” gecikmiş, bunun için itizar başlığıyla özür dilenmiştir.⁷ 10’uncu sayıda “bundan sonra mecmuamız her ayın sonunda çıkacaktır” notu paylaşılarak yayımlanma tarihi değiştirilmiştir. Derginin “sahip ve müdürü” Hüseyin Sadettin Arel’in “Türk Musikisi Kimindir?” başlığıyla yayınlanan 14 makalesinin son sayıya kadar sürmesi dikkat çekicidir. Makale dizisi tamamlandığında dergi yayın hayatını devam ettirememiştir. Derginin yayın hayatının sonlandırılmasına ilişkin herhangi bir açıklamaya ulaşamamıştır. Derginin son notunda “Türkiye Maarif Tarihi: İstanbul Vilayetinin kıymetli mektupçusu değerli âlimlerimizden Osman’ın⁸ bu mühim ve büyük eserinin ikinci cildi hakkında gelecek nüshamızda bir etüd bulunacaktır.” ibaresi yer almıştır. Bu ifadeden anlaşılabilir, derginin 16’ncı sayısına yönelik bir hazırlık yapılmış ama söz konusu baskı gerçekleştirilememiştir.

5 Ferudun Ata, İsmail Hami Danişmend’in “İrk” Üzerine Bazı Tespitleri”, *Tarihin Peşinde*, S. 9, Yıl, 2013, s.75

6 Ömer Özcan, “Milliyetçi Kültür Dergisi Türklük”, *Türk Yurdu*, S. 213, Mayıs 2005, s. 111-112

7 Bkz. *Türklük*, C.2, S.8, İkinciteşrin (Kasım) 1939, iç kapak

8 Osman Nuri Ergin

Derginin Amacı ve Yayın Politikası

Derginin ilk sayısının ilk sayfalarında TÜRKLÜK imzası taşıyan “Mesleğimiz”⁹ başlıklı bir yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda, derginin başlığında yer alan “Milliyet ve Kültür” kelimelerine işaret edilerek açıklamalar yapılmıştır. Milliyet kelimesinin “ırk”, “dil”, “kültür”, “tabiiyet” ve “Turanlılık” gibi kavramlarla karşılanmaya çalışıldığına ifade dildiği yazıda millet tanımında da ırk birliği, dil birliği, kültür birliği ve din birliği gibi ölçülerin hiçbirinin zaruri olmadığı ifade edilmiştir. Millet kavramı burada “herhangi bir esas etrafında toplanmış mütesanit bir insan kütlesi” olarak tanımlanmıştır. Tanımlamalar ve karşılaştırmalardan sonra yazıda “on dokuzuncu asır Türkologlarının bugünkü ilimde hiçbir kıymeti kalmamış bir takım istidlâller üzerine kurdukları itibari bir Turan grubu” ve “antropoloji ve etnoloji bakımından ırk esasına göre değil, lisaniyat bakımından sun’i ve tahmini karabet faraziyesine istinat ettirilmişti!” ifadeleriyle bir Turancılık reddiyesinde bulunulmuştur.¹⁰ Kavramların ve kelimelerin ilmî manasının da ele alındığı yazıda ayrıca şunlar dile getirilmiştir:

“Millet ve Milliyet kelimelerinin ilmi manalarıyla halkın kabul ettiği umumi manaları arasında çok büyük bir fark vardır. Bizde halk, milliyet tabirini milli duygu ve millete mensubiyet gibi manalarda kullanır... İlimde milliyet demek bir nevi cemiyet demektir. Fakat bu cemiyet millet gibi yalnız ‘bir esas etrafında toplanmış mütesanit bir kütle’den ibaret değildir. Herhangi bir cemiyetin milliyet sayılması için efradının birbirlerine ırk, dil, din, vatan, kültür ve tarih gibi muhtelif bağların hepsiyle birden bağlı olması lazım gelir... İlmî bu esasına göre siyasi bir cemiyet olan millet sonradan teşekkül etmiş mazisiz bir kütleden ibaret olduğu halde milliyet maziden çıkıp hale uğrayarak istikbale giden ve gidiş kuvvetini siyasetten değil, tabiattan alan bir cemaat demektir. En sağlam cemiyetler bunlardır. Avrupa cemiyetleri bu bakımdan iki gruba ayrılabilir: Fransa, İsviçre, Belçika vesaire gibi milletlere mukabil, Macar, Fin, Alman vesaire milliyetleri. Türkiye’de Tanzimat ve Meşrutiyet Türkçülerinin yanıldıkları nokta, işte bu vaziyeti göremeyerek bir zaman Turancılık etmeleri ve ondan sonra da bir milliyet ideolojisi yerine Fransız kültürünün tesiriyle bir millet ideolojisi kurmak istemeleridir. Fakat Türkiye Türklüğü bir millet değil, bir milliyettir. ‘Türklük’ milli bir kültür mecmuası sıfatıyla ilmî milliyetin ilmî manasını kabul etmiştir. Irk, dil, kültür gibi çeşitli izahlara bu ilmî manada taraftar olanlar, bu esasları ilmin tayin ettiği toplu anlamıyla birleşmiş bulacaklardır. ‘Türklük’ milliyetçi olduğundan dolayı ırkçı, dilci, kültürcü ve vatancıdır.”¹¹ Bu yazıdaki ifadeler ve fikirler, İsmail Hami Danişmend’in kaleme aldığı “Eski Şark ve Yeni Garp Telakkilerine Göre: Irk nedir?”¹² başlıklı yazıdaki ifade ve düşüncelerle örtüşmekte olduğundan, “Mesleğimiz” isimli makaleyi de onun yazdığı değerlendirilmektedir.

Türklük’ün çıkarılış amacı bu şekilde ifade edilirken yayın politikasında da günlük siyasi mülâhazalardan uzak kalındığı vurgulanmıştır. Derginin 10’uncu sayısında yer alan “Türkiye” isimli makalenin takdim kısmında: “Mecmuamızın siyasetle alakası olmadığı için, bu güzel yazıda tesadüf ettiğimiz bazı siyasi fıkraları tercümeyle lüzum görmedik. Zaten bu makalenin bütün güzelliği, tarihle kültüre ait kısımlarında toplanmaktadır: Siyasetten bahseden kısımları miktar itibarıyla de bunlardan da daha azdır”¹³ denilmektedir. Esasen bu ifadeler yalnızca bu makaleyle sınırlı değildir; derginin güncel siyasi meselelere hiç girmeyen, tarih ve kültürle sınırlı yayın politikasını diğer tüm makalelerde de görebilmek mümkündür. Dergi, hiçbir sayısında güncel siyasi tartışmalara girmemiş, siyasi konulara taraf olmamıştır. Bununla birlikte tek parti iktidarının önemli müesseselerinden Halkevlerinde İsmail Hami Danişmend ve diğer yazarlar tarafından

9 Yazınının içeriğinden, yazıyı derginin başmuharriri İsmail Hami Danişmend’in kaleme aldığı düşünülmektedir.

10 “Mesleğimiz”, *Türklük*, S.1, Nisan 1939, s.2

11 “Mesleğimiz”, *Türklük*, S.1, Nisan 1939, s.3-4

12 İsmail Hami Danişmend, “Eski Şark ve Yeni Garp Telakkilerine Göre: Irk Nedir?”, *Türklük*, S.1, Nisan 1939, s. 39-57

13 Paul Achard, “Türkiye”, *Türklük*, S.10, İkincikanun (Ocak) 1940, s. 226

verilmiş konferanslar dergide basılmıştır.¹⁴ Ancak bunların da gündelik siyasi meseleler olmadığını belirtmek gerekir.

Ayrıca tamamı incelendiğinde derginin Türk dili, Türk edebiyatı, Türk ırkı, Türk sanatı, Türk tarihi ve Türk kültürü üzerinde özellikle durduğu anlaşılmaktadır. “İrkçî, dilci, kültürçü ve vatancı” bir mecmua olan Türklük, ilmî bir yaklaşımla Türklüğe ve Türk kültürüne hizmet eden bir yayın politikası takip etmiştir.

Türklük Mecmuasının Genel Özellikleri ve Yazar Kadrosu

Dergide tarih, dil, kültür, folklor, tiyatro, müzik, şiir ve edebiyat gibi farklı alanlardan yazarların makalelerine yer verilmiştir. Yazar kadrosu incelendiğinde dönemin münevverlerinden birçok insana rastlandığı gibi müteveffa tarihî şahsiyetlerin eserleri de yayımlanmıştır.

Yazar kadrosundan ilk anılması gereken isim İsmail Hami Danişmend'dir. İsmail Hami Danişmend, başyazar olarak dergide en çok yazısı basılan yazardır.¹⁵ Sahibi ve müdürü gözüken Hüseyin Sadettin Arel'in, *Türk Musikisi Kimindir?* makale dizisi 14 bölüm halinde derginin bütün sayılarında yayımlanmıştır. Dergide birden fazla yazısı neşredilen diğer yazarlar: Hüseyin Namık Orkun, Nazan Danişmend¹⁶, Ahmet Caferoğlu, Osman Turan, Refik Ahmet Sevengil, M. Şakir Ülkütaşır, Naci Kum, Ali Ulvi Elöve, Abdülkadir Karahan, Stilyanos Stasinopulos, Ananiasz Zajaczkowski¹⁷, V.Y. Muçoğlu olmuşlardır. Yazar olarak gösterilen, Eğinli Sait Paşa¹⁸, Abdülhak Hamit, Hayrullah Efendi (Abdülhak Hamit'in babası), Hoca Naum müteveffadır. Dergide yabancı uyruklu Türkologlara ve bilim insanlarının yazılarına da yer verilmiştir. Ayrıca İsmail Hami Danişmend, Türkiye ve Türk tarihi meseleleriyle ilgili yabancı makalelerden çeviri yaparak yayımlamıştır.

Bölümlendirilerek yayımlanan Abdülhamit'in mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşa'nın hatıratı, Danişmend ailesinin kişisel tanışıklığı bulunan Abdülhak Hamit Tarhan'ın biyografisi ve şiirleri, yine Hamit'in babası Hayrullah Efendi'nin hayatı ve çevirdiği piyesler de dergide önemli ölçüde yer tutmuştur. Dergide çok sayıda Abdülhak Hamit ve Eğinli Sait Paşa'ya ilişkin fotoğraf bulunmaktadır. Dergide Süryani Mikail vakayinamesi ile Vriyennios Vakayinamesi, çevrilerek ya da daha önce çevrildiği şekliyle tekrar yayımlanmıştır. Dergide editoryal bir tercih olarak Bursa tarihi hakkında beş yazı yayımlanmıştır. Dedem Korkud Eseri ve yazarı Orhan Şaik Gökyay'a yönelik tenkitler dergide birden fazla ele alınan konu başlıklarından olmuştur. Derginin sahibi ve müdürü Hüseyin

14 Bknz: İsmail Hami Danişmend, “Osmanlıların Aslı Meselesi: I, Osman Gazi'nin Nesep ve Hüviyeti”, *Türklük*, S.3, 1 Haziran 1939, s. 207-223; Nazan Danişmend, “Tarih ve Edebiyatta: Türk Güzelliği”, *Türklük*, S.3, 1 Haziran 1939, s. 69-84; Selim Nüzhet Gerçek, “Hayalin" Hakikati”, *Türklük*, S.8, İkinciteşrin (Kasım)1939, s. 92-98

15 İsmail Hami Danişmend, derginin 11'inci sayısı hariç tüm sayılarında yazı yazmıştır.

16 İsmail Hami Bey'in eski bir öğrencisi ve eşi olan Nazan Danişmend, Eğinli Sait Paşa ve Abdülhak Hamid ile ilgili makaleler neşretmiştir. Evlenmelerinden bir süre sonra İsmail Hami Bey'le birlikte Fethi Ahmet Paşa korusundaki büyük köşke taşınmışlardır. Fethi Ahmet Paşa, II. Mahmut'un kızı ve Sultan Abdülmecid'in kardeşi Atiye Sultan ile evlenmesinden dolayı damat olarak anılmaktadır. Nazan Hanım da Fethi Ahmet Paşa'nın torunudur. İlk defa olarak Türk çocuklarını devlet adına Fransa ve İngiltere'ye gönderilmesini sağlayan Fethi Ahmet Paşa, o dönemde Eğinli Sait Efendi'yi de İngiltere'ye göndermiştir. Daha sonra kızını Sait Efendi'yle evlendirmiştir. Nazan Hanım da Eğinli Sait Paşa'nın oğlu Memduh Bey'in kızıdır. Nazan Danişmend, Tanzimat'ın ilanının 100. yılı dolayısıyla Mabeyn Müşiri ve Bahriye Nazırı Eğinli Sait Paşa hakkında bir biyografi kaleme almıştır. Biyografi yazısından sonra dönemin en mühim vesikalarından biri olan ve dedesi Eğinli Sait Paşa'nın el yazması olarak 7 defterde bulunan hatıralarından bazı kısımlar Türklük'te yayımlanmıştır. Bkz. Ömer Özcan, “Milliyetçi Kültür Dergisi Türklük”, *Türk Yurdu*, S. 213, Mayıs 2005, s. 111-112

17 Yazarın eserlerinin Türkçe çevirilerinin İsmail Hami Danişmend tarafından yapıldığı düşünülmektedir.

18 Eğinli Sait Paşa Hatıratı'nın torunu Nazan Danişmend ve İsmail Hami Danişmend tarafından yayına hazırlandığı düşünülmektedir.

Sadettin Arel'in dergi yayın hayatına son verene kadar yayımlanan "Türk Musikisi Kimindir?" yazı dizisi 14 bölüm halinde yayımlanmıştır. Önce Türklük, daha sonra Musiki Mecmuası'nda olmak üzere iki defa tefrika edilen bu eser kitap olarak da neşredilmiştir. Dergide ayrıca yabancı dilde (Fransızca) tek makale¹⁹ yayımlanmıştır. Bu makale de Macar müsteşriklerden Alexandre Eckhardt tarafından Truvalıların Türklüğünü muhtevidir.

Tablo 2: I. Cilt Yazar kadrosu ve makale sayıları

Yazar	Yaşı	Alanı/Mesleği	Makale Sayısı
Abdülhak Hamit	Müteveffa	Şair, tiyatro yazarı	1
Ahmet Ağaoğlu	70	Gazeteci, siyasetçi	1
Ahmet Caferoğlu	40	Türk dilbilimci	3
Ali Ulvi Elöve	58	Şair, öğretmen, çevirmen, dilbilimci	1
A. Zayonçovski	?	Türkoloji Profesörü	3
Eğinli Sait Paşa	Müteveffa	II. Abdülhamit'in mabeyn müşiri	3
Hayrullah Efendi	Müteveffa	Reisületıba, devlet adamı, eğitimci, edip ve şair	1
Hüseyin Namık Orkun	37	Tarihçi, fikir adamı	11
Hüseyin Sadettin Arel	59	Türk musikisi bilgini, bestekâr ve hukukçu	6
İsmail Habip Sevük	47	Edebiyat tarihçisi, eğitimci ve yazar	1
İsmail Hami Danişmend	40	Tarihçi ve Türk Dili araştırmacısı	13
Mahmut Rağıp Kösemihal (Gazinihal)	39	Türk musikisi eğitimcisi, araştırmacı ve tarihçi	1
Mehmet Şakir Ülkütaşır	45	Türk halkbilimci	2
Nazan Danişmend	29?	Türk tarihçisi, Türk dilbilimci, İ.H.D'nin eşi	5
Nureddin Ardiç (Ardıçoğlu)	26	Eğitimci, hukukçu, gazeteci, siyasetçi (bakan)	1
Osman Nuri Sumer	?	Okuyucu	1
Osman Turan	25	Türk tarihçisi, fikir ve siyaset adamı	1
Peyami Safa	40	Romancı, gazeteci ve fikir adamı	1
Refik Ahmet Sevengil	36	Gazeteci, roman, hikâye ve inceleme yazarı	1
Şüküfe Nihal Başar	33	Şair, öğretmen, aktivist	1
TÜRKLÜK	-	-	7

Tablo 2: II. Cilt Yazar kadrosu ve makale sayıları

Yazar	Yaşı	Alanı/Mesleği	Makale Sayısı
Abdülkadir Karahan	26	Türk Edebiyatçısı	1
Ahmet Caferoğlu	40	Türk dilbilimci	1
Alexandre Eckhardt	?	Macar Tarihçi, Türkolog	1
Ali Ulvi Elöve	58	Şair, öğretmen, çevirmen, dilbilimci	1
Atf Bayındır	46	Mülkiye Mezunu Siyasetçi	1
Cahide Başol	?	Okuyucu	1
Cevat Hakkı Tarım	46	Gazeteci, Tarihçi ve Siyasetçi	1
Eğinli Sait Paşa	Müteveffa	II. Abdülhamit'in mabeyn müşiri	3

19 Par Alexandre Eckhardt, "La Légende de l'origine Troyenne des Turcs", *Türklük*, C.2, S. 12, 31 Mart 1940, s.330-339

Gıyas Sağer	?	Araştırmacı	1
Hayrullah Efendi	Müteveffa	Reisületbba, devlet adamı, eğitimci, şair	2
Hoca Naum	Müteveffa	Tiyatro ve Operacı	1
Hüseyin Namık Orkun	37	Tarihçi, fikir adamı	3
Hüseyin Sadettin Arel	59	Türk musikisi bilgini, bestekâr ve hukukçu	6
İsmail Hami Danişmend	40	Tarihçi ve Türk dili araştırmacısı	11
Jean Deny	?	Dilbilimci, Türkolog	1
V.Y. Muçooğlu	?	Tarihçi, çevirmen	2
Naci Kum	43	Bursa Müze Müdürü	1
Nazım Yücelt	?	Bursa Erkek Lisesi tarih öğretmeni	1
Osman Turan	25	Türk tarihçisi, fikir ve siyaset adamı	2
Paul Achard	?	Gazeteci	1
Refik Ahmet Sevengil	36	Gazeteci, roman, hikaye ve inceleme yazarı	1
Rıza Ruşen Yücer	?	Bursalı gazeteci	1
(Ali) Rıza Yalçın	41	Adana Müze Müdürü	1
Selim Nüzhet Gerçek	48	Türk matbaacılığı, gazeteciliği ve tiyatrosu yazarı	1
Stilyanos Stasinopulos	41?	Maden mühendisi	1
Yusuf Ziya Demirci (oğlu)	42	Konservatuar müdürü	1
Zeki Ömer Defne	36	Şair, öğretmen	1
TÜRK LÜK	-	-	3

Tablo 3: III. Cilt Yazar kadrosu ve makale sayıları

Yazar	Yaşı	Alanı/Mesleği	Makale Sayısı
Abdülkadir Karahan	26	Türk Edebiyatçısı	1
Ali Kâmi Akyüz	66	Şair, Yazar, Siyasetçi, Peyami Safa'nın amcası	1
Eğinli Sait Paşa	Müteveffa	II. Abdülhamit'in mabeyn müşiri	1
Hüseyin Namık Orkun	37	Tarihçi, fikir adamı	1
Hüseyin Sadettin Arel	59	Türk musikisi bilgini, bestekâr ve hukukçu	2
İsmail Hami Danişmend	40	Tarihçi ve Türk dili araştırmacısı	3
V.Y. Muçooğlu	?	Zağrofyana Rum Lisesi Müdürü	1
Naci Kum	?	Bursa Müze Müdürü	1
Reşit Saffet Atabinen	45	Siyasetçi	1
Sadettin Nüzhet Ergun	39	Türk edebiyatı tarihçisi, Hallaç Baba Sâdi Dergâhı son şeyhi.	1
Stilyanos Stasinopulos	41?	Maden mühendisi	1

Türklük Mecmuasının Muhtevası

Dergide Türk musikisi, edebiyat, tiyatro, dil, kültür, eski kitabe çevirileri, folklor, etnoğrafya, eski Türklerin bayrak ve armaları, şiir, biyografi, kitap ve dergi tanıtımları, eski tarihi vesikalar gibi çeşitli içerikte yazılar bulunmaktadır. Aşağıda yer alan tabloda dergide yayımlanmış yazıların özet içerikleri bulunmaktadır.

Tablo 4: Dergi makaleleri ve özet içerikleri

Yazar Adı	Tür	Konu	Makale	Cilt	Sayı	Sayfa-Aralığı
A. Zayonçkovski (Ananiasz Zajaczkowski)	Araştırma- İnceleme	Marbuzan-name Farsçadan aktarılmış bir eserdir. Hayvan hikâyelerine dayanan konusu ile olduğu kadar, akıcı, etkileyici sade dil ve üslubu ile de Türk Dili ve Edebiyatı'nın üstün nitelikli eserleri arasına girmiştir. Prof. Zayonçkovski'nin el yazısıyla Marbuzan-name'den istihsal edilmiş "Serçe ile Leklek" masalına da yer verilmiştir.	Anadolu Türk edebiyatının XIV üncü asra ait mühim bir vesikası: Marzuban-name	1	1	5-12
A. Zayonçkovski (Ananiasz Zajaczkowski)	Araştırma- İnceleme	Lehistan'da yerleşik Türk ırkına mensup bulunan "Tatar ve Karaim"den bahsedilmektedir.	Lehistan arazisinde Türk unsurları-I	1	5	338-344
A. Zayonçkovski (Ananiasz Zajaczkowski)	Araştırma- İnceleme	Lehistan'da yerleşik Türk ırkına mensup bulunan "Tatar ve Karaim"den bahsedilmektedir.	Lehistan arazisinde Türk unsurları-II	1	6	417-424
Abdülhak Hamit	Şiir	Abdülhak Hamit'in son şiirlerinden biridir.	Gazup bir şair	1	2	100-109
Abdülkadir Karahan	Araştırma- İnceleme	Fuzuli'nin nesir alanındaki meşhur eseri Hadikat-üs Suadası incelenmiştir.	Fuzuli'nin Hadikat-üs Suadası	2	7	20-28
Abdülkadir Karahan	Araştırma- İnceleme	Şiirlerinden örneklerle Fuzuli'nin lirik, samimi, melal ve merarete mütemayil fakat ümitle kalbi aydınlanmış, feragat sahibi, saf ve en heyecanlı anlarında bile mümkün merteye şuurunu müdrük en büyük Türk sanatkarı olduğu anlatılmaktadır.	Fuzuli'nin şiiri ve şahsiyeti hakkında	3	13	418-422
Ahmet Ağaoglu	Araştırma- İnceleme	Türk Dili hakkında okuyuculara arz edilecek tetkiklerin ve bu tetkiklerden alınan neticelerin orijinalitesini göstermek, zamanımıza kadar Avrupa ilim âleminde kabul edilmiş olan nazariyeleri kısa bir şekilde arz etmek.	Lisaniyat	1	3	185-188
Ahmet Caferoğlu	Araştırma- İnceleme	Anadolu etnografya meselelerinden Afyonkarahisar ilinde küme halinde yerleşmiş bulunan Anadolu-Azeri Türklerinin mahalli ağızları hakkında bilgi verilmiştir.	Afyonkarahisar Azerileri	1	1	23-28
Ahmet Caferoğlu	Araştırma- İnceleme	Anadolu ve Azerbaycan çocuk kültüründeki Şamanizm etkisi incelenmiştir.	Anadolu ve Azerbaycan Çocuk Folkloründe Şamanizm Bakiyyesi	1	2	144-149
Ahmet Caferoğlu	Araştırma- İnceleme	Azeri Türklerinin hayatında mühim roller oynayan ve oynamış olan batıl itikatlar hakkında bilgi verilmiştir.	Azeri Türk Hayatında Batıl İtikatlar	1	3	194-206
Ahmet Caferoğlu	Araştırma- İnceleme	Ural-Altay dil grubu hakkındaki bilimsel çalışmalara yer verilmiştir	"Ural-Altay" Dilleri Mektebi ve Türkoloji	2	7	35-44
Alexandre Eckhardt	Araştırma- İnceleme	Truvalıların Türklüğü	La légende de l'origine Troyenne des Turcs (Fransızca)	2	12	332-339
Ali Kami Akyüz	Biyografi	Ölümünün kırkinci yılı dolayısıyla İsmail Safa hakkında bir tezkireye yer verilmiştir.	İsmail Safa	3	13	389-393

Ali Ulvi Elöve	Araştırma-İnceleme	Namık Orkun'un "Kemçik-Cırgak yazıtı" yazıtı tenkit edilmekte, Orhon, Yenisey, Çakul kitabelerindeki harf ve kelimeler karşılaştırılarak analiz yapılmaktadır	Yenisey Kitabeleri Üzerine Bazı Araştırmalar: Yaruk Tigin-Çakul Kitabesi	1	5	358-366
Ali Ulvi Elöve	Araştırma-İnceleme	"Lûgat-ı Çagatayî ve Türkî-i Osmanî" kitabının tanıtımı ve analizi yapılmıştır.	"Lûgat-ı Çagatayî ve Türkî-i Osmanî" zeyli	2	8	140-144
Atıf Bayındır	Tercüme	R. V. Elmayer'in makalesinin tercümesidir. Sümer devrinde bira yapımı ve tüketimi hakkında bilgiler verilmektedir.	Sümerliler Devrinde Bira ve Bira İmalı	2	7	63-69
Cahide Başol	Araştırma-İnceleme	Ahmet Caferoğlu'nun "Batıl İtikatlar" yazıtı üzerine açılan konuya katkı sunmaktadır.	İstanbul'da Bazı Batıl İtikatlar	2	9	179-185
Cevat Hakkı Tarım	Araştırma-İnceleme	Kırşehir ve çevresindeki yer adları incelenmiştir.	Yer Adları Bakımından Kırşehir	2	11	293-295
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	1	4	263-269
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	1	5	400-403
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	1	6	472-476
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	2	7	70-72
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	2	8	138-139
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	2	9	186-189
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	2	10	256-263
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	2	11	320-325
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	2	12	362-366
Eğinli Sait Paşa	Hatıra	II. Abdülhamit'e en yakın isimlerden mabeyn müşiri Eğinli Sait Paşanın hatıratıdır.	Hatırat	3	13	414
Gıyas Sağer	Biyografi	Osmanlı Ulemasından Mustafa Ahteri Efendinin hayatı ve mezar taşında yazılanlar izah edilmektedir.	Mustafa Ahteri Efendi	2	8	110-112
Hayrullah Efendi	Tiyatro Oyunu	Fransa'da Şatle Tiyatrosunda oynanan oyunlardan Rotomago'nun çevirisidir.	Hamid'in Babası Hayrullah Efendinin Piyesi (Rotomago)	1	2	109-122
Hayrullah Efendi	Araştırma-İnceleme	Encümen-i Daniş Reisi olan (Abdülhak Hamit'in babası) Hayrullah Efendinin Maarif İslahına dair Bab-ı Aliye sunduğu mektubu ve aldığı cevaba ilişkin analizi yer almaktadır.	"Encümen-i Daniş" Reisinin Maarif İslahına Ait Layihası	2	8	102-104
Hayrullah Efendi	Hikaye	Tanzimat döneminde Hayrullah Efendi tarafından kaleme alınmıştır.	Hikaye-i İbrahim Paşa be-İbrahim-i Gülşeni	2	8	77-91
Hoca Naum	Tiyatro Oyunu	Naum Tiyatrosunda oynanmış bir oyunun risalesidir.	Allahın Belası	2	7	6-9

Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Kemçik Irmağının Cırgak mevkiinde bulunan yazıtın transkripsiyonu ve tercümesi yapılmıştır.	Kemçik-Cırgak yazıtı	1	1	29-33
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Anadolu Türk Beyliklerinin Haçlı bayrakları hakkında yazılan makale münasebetiyle Kumanların Arması hakkında yazılmıştır.	Kumanlarda Arma	1	2	142-144
Hüseyin Namık Orkun	Bibliyografya	Yazan: Ahmet Cevat Emre- Türk Dil Kurumu, İstanbul, 1938	Türk Yazısının Menşei (Bibliyografya)	1	2	164-165
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Yenisey havzasında Uyug nehrine akan bölgede yer alan yazıtın transkripsiyonu ve tercümesi	Uyug-Turan Yazıtı	1	3	224-226
Hüseyin Namık Orkun	Bibliyografya	Kitap tanıtımı. Yazan: Osman Engin, İstanbul 1939	Türkiye Maarif Tarihi (Bibliyografya)	1	3	247-248
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Orhan Şaik Gökyay'a ve Dede Korkud eserine eleştiriler	Üçüncü Ders (Orhan Şaik Gökyay'a)	1	4	273-282
Hüseyin Namık Orkun	Eleştiri- Cevap	Abdülkadir İnan'ın Oluş mecmuasında Orhan Şaik Gökyay'ı ve neşri Dede Korkud'u müdafaa etmesi eleştirilmektedir.	Bir İzah	1	5	416
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	İsmail Hami Danişmend'in Osmanlıların aslı hakkında yazdıkları münasebetiyle kaleme alınmıştır. Aynı konuda benzer görüşler ortaya konulmaktadır.	Osmanlıların Aslına Dair	1	5	345-357
Hüseyin Namık Orkun	Bibliyografya	Şükrullah-ı Rumi'nin "Behcet-üt-teravih adlı eserinin çevirisi Atsız, İstanbul, 1939, tanıtımı	Dokuz Boy Türkler Ve Osmanlı Sultanları Tarihi-Kırşehir Tarihi (Bibliyografya)	1	5	411-412
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Yenisey nehri havzasında bulunan yazıt ve hakkında yapılan neşirler üzerine bir değerlendirme yapılmaktadır.	Yenisey Yazıtları	1	6	438-446
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Ali Ulvi Elöve'nin "Yaruk Tigin-Çakul kitabesi" makalesi eleştiriliyor.	Yaruk Tigin-Çakul Makalesine Ait Bazı Notlar	1	6	470-471
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Eski Türklerde kullanılan armalar hakkında örnekler verilmiş, çifte başı kartal armasının Türkün asırlarca kullandığı milli arması olduğu ifade edilmiştir.	Eski Türklerde Kartal Arması	2	7	29-34
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Beynelmîlel Arkeoloji Kongresinde irad edilmek üzere hazırlanmış bir tezdır. Önce tarih bilgisine sahip olmak daha sonra folklor malzemesi toplamak gerekir, demektedir.	Tarih ve Folklor	2	8	105-109
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Barlık nehri çevresinde bulunan dört kitabenin transkripsiyonu, tercümesi ve bazı analizler yer almaktadır.	Barık ve Begre Kitabeleri	2	9	157-161
Hüseyin Namık Orkun	Araştırma-İnceleme	Bizans Kaynaklarında geçen Oğuz tarihi incelenmiştir.	Bizans tarihlerine Göre Oğuzlar	3	14-15	431-437
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Yazılarını okumak zahmetinde bulunanların Türk musikisine az çok vakıf olduklarını kabul etmektedir. Türk musikisinin başka bir milletten gelme sananların ona İraniçlik, Araplık, Yunanlıç, Bizanslıç isnad etmeleri nedeniyle dört guruba ayrıldığını söylemektedir. Tarihi bilgiler ışığında İranlıların bize musiki vermek şöyle dursun bilakis bizden musiki aldığını kabul etmek gerekir, diyor.	Türk Musikisi Kimindir? I, İran Musikisi-1	1	1	57-66

Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Asırlarca süren Türk istilası İran'da her ne taksimatlı olursa olsun eski musiki sistemini yıkıp yok etmiş yerine kendi 24 taksimatlı sistemini koymuştur, diyor.	Türk Musikisi Kimindir? II, İran Musikisi-2	1	2	150-160
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Köşede bucakta Türk tesirinden uzak kalmış bir Arap musikisi veya bundan bir kırıntı bulabilir miyim diye çok emek sarf etmişim, diyor.	Türk Musikisi Kimindir? III, Arap Musikisi-1	1	3	227-236
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	"Araplar tarafından Türk musikisinin bizden nasıl alındığını, âdeta elleri cebimizde iken, kendi gözlerinizle görmek ister misiniz?", diye soruyor.	Türk Musikisi Kimindir? IV Arap Musikisi-2	1	4	316-327
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Arap musikîşinas Abdülaziz Tevfik'ten aktardığına göre: "Kürdi, Bestenigar, Hicazkar, Kürdi makamlarını aldık ve halis Türk makamları olmalarına rağmen bunları tıpkı Türkler gibi taganni ettik."	Türk Musikisi Kimindir? V, Arap Musikisi-3	1	5	383-397
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Musikimizin İsmail Paşa zamanında Mısır'a gidişi onun ilk yolculuğu değildir. Asırlarca evvel Mısır'da musikimiz yerleşmiş; fakat Arapların elinde ve dilinde bozula-bozula, darala-darala, küçüle-küçüle adeta soysuzlaşmıştı, diyor.	Türk Musikisi Kimindir? VI, Arap Musikisi-4	1	6	452-469
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Eski Yunan musikisine ilişkin makam ve perdeler anlatılmaktadır.	Türk Musikisi Kimindir? IX, Eski Yunan Musikisi-3	2	9	162-173
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	İran ve Rap musikisinin nihayet bizim musikimizden ibaret olduğu için Türk musikisini az çok bilenlere karşı teknik izahatlara gerek kalmıyordu diyor. Ancak Eski Yunan musikisinden bahsederken teknik konulara girmesi gerektiğini anlatıyor.	Türk Musikisi Kimindir? VII, Eski Yunan Musikisi-1	2	7	45-59
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Eflatun'a göre Yunan musikisinde tek bir makam vardır o da Doristi'den ibarettir.	Türk Musikisi Kimindir? VIII, Eski Yunan Musikisi-2	2	8	113-125
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Doristi makamı ve duraklarına ilişkin etütler yer alıyor	Türk Musikisi Kimindir? X, Eski Yunan Musikisi-4	2	10	241-255
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Eski Yunan musikisinin mahiyetini gören okuyucular, Türk musikisi ile arasındaki yabancılığı teşhis etmiş olacaktır, diyor.	Türk Musikisi Kimindir? XI, Eski Yunan Musikisi-5	2	11	298-313
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Acemlerden, Araplardan, Yunanlardan musiki almamış olduğumuzu şimdiye kadar yaptığımız tetkikat bize gösterdi. Kala Kala Bizanslılar kalıyor diyor. Çetrefilli olarak söz ettiği Bizans musikisinin mahiyeti hakkında bilgi veriyor.	Türk Musikisi Kimindir? XII, Bizans Musikisi-1	2	12	340-356
Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Bizans musikisine dair İstanbul'daki mütehassısın söylediklerini olduğu gibi aktarmaktadır.	Türk Musikisi Kimindir? XIII Bizans Musikisi-2	3	13	401-413

Hüseyin Sadettin Arel	Araştırma-İnceleme	Bizans müelliflerinden, Bizans nota yazısından, Bizans makam ve usullerinden ve Bizans musiki parçalarından teknik anlamda bahsederek Türk musikisiyle arasındaki fakları anlamak için fikir veriyor. Ben bestekârlardan şu sıfatları isterim diyerek sıralıyor: (1) Doğuştan musikiye istidatlı olmak, (2) En az yüksek tahsilini bitirmiş olmak ve bununla kalmayarak umumi kültürünü geliştirmek (3) Türk Musikisini ve Garp musikisini her ikisinde bestekârlık yapabilecek kadar iyi bilmek, (4) Musikiden başka bir meslekle uğraşmamak	Türk Musikisi Kimindir? XIV Bizans Musikisi-3, Son Söz	3	14-15	445-472
İsmail Habib	Araştırma-İnceleme	"Namık Kemal, üç çeyrek asır önce "Tasvir-i Efkar"da açıktan sade Türkçeyi müdafaa ediyordu. Kendisi neye öyle yazmadı. Çünkü o zaman kimse onu edip diye okumazdı", diyor ve ekliyor "Güzel Türkçe: sana uzun asırlar içinde çetin yollardan dolaşarak kavuştuk. Geç kalışımızı sevgimizin coşkuluğuyla ödüyoruz."	Eski Nesirde Saf Türkçe ve Divan Edebiyatında Nesirsizlik	1	1	34-38
İsmail Hami Danişmend (İ.H.D)	Bibliyografya	Türk Dil Kurumu'nun 1940 yılında neşre başladığı "Türkiye'de halk ağzından söz derleme dergisi" tanıtılmaktadır. Türk dili İngilizce, Fransızca ve Almanca gibi Avrupa dillerinin hepsinden daha zengindi.	Türk Diline Ait Yeni Bir Abide: Söz Derleme Dergisi (Bibliyografya)	3	14-15	484-487
İsmail Hami Danişmend	Eleştiri-Cevap	"İlmi, edebi ve içtimai" olarak bilinen bir mecmuada çıkan "Türklük Mecmuasında bir yazı" başlıklı tenkitte yer an iddialara cevap veriyor. "Eski Şark ve yeni Garp telakkilerine göre ırk nedir" başlıklı makale hakkında.	Bir Zihniyet Hastalığı	1	4	283-295
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	İrki şöyle tanımlıyor: İrk, antropolojik ve zoolojik bir mevhumdur; fakat milliyet yani tali ırk mevhumunda aranan ilk şey vatan yani coğrafi müessir alandır. Çünkü herhangi bir cemaate irki şahsiyetinin yanında milli bir şahsiyette verip onu bir milliyet haline getiren ilk amil, tabiat yani muayyen bir memlekettir. En kuvvetli milletler, orki şahsiyetle milli şahsiyeti cem eden cemiyetlerdir.	Eski Şark ve Yeni Garp Telakkilerine Göre: İrk Nedir?	1	1	39-57
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Bu Vakayiname Anadolu Türk tarihinin ilk devirlerine ait kaynakların belki en mühimidir, diyor. Eserin Anadolu Türklüğüne dair kısımları verilerek mukayeseli bir tercümeye tutulmuştur.	Süryani Mikail Vakayinamesi I,	1	1	70-80
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Bu Vakayiname Anadolu Türk tarihinin ilk devirlerine ait kaynakların belki en mühimidir, diyor. Eserin Anadolu Türklüğüne dair kısımları verilerek mukayeseli bir tercümeye tutulmuştur.	Süryani Mikail Vakayinamesi II,	1	2	161-163

İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Mısır Kölemen devrinde Cemaliddün ebu-Mohammed Abdullah-it-Türki'nin yazdığı, "Kitab-u Bulgat-il Muştak fi Luğat-it Türk-i ve-l-Kıfca" (Kaşgarlı Mahmut'un eseri gibi daha çok küçük ölçekli bir Türkçe Lügati denebilir) Zajaczkowski "Manuel arabe de la langue des Turcs et des Kiptchs" Varşova-1938 (Arapça-Türkçe Lügat)	Bulğat-ül-Muştak (Bibliyografya)	1	2	165-168
İsmail Hami Danişmend	Biyografi	Vani Mehmed Efendi'nin hayatı, düşünceleri ve çalışmaları anlatılmaktadır.	Arap ve Türk Kültürlerinin Mücadele Tarihinden: XVII nci Asırda Bir Türk Irkçısı	1	2	122-142
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Bu yazı 1937 Beyoğlu Halk evinde irad edilmiş bir konferansın genişletilmiş halidir. Osman Gazi'nin babası Ertuğrul isminde bir gemici ve bilhassa bir korsandır. Ertuğrulun babasının kim olduğu neçhuldür, Süleymanş ibni Kayaalp ibni Kızılboğa nesebi uydurmazdır. Osman'ın kendisi de denizcidir. Osmanlı karada değil denizde doğmuştur.	Osmanlıların Aslı Meselesi: I, Osman Gazi'nin Neseb ve Hüviyeti	1	3	207-223
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Osmanoğullarına isnad edilen Arap,Acem, Rum, Moğolluk ve Tatarlık iddialama ilişkin açıklamalar yer almaktadır.	Osmanlıların Aslı Meselesi: II, Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler	1	5	367-382
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Bu Vakayiname Anadolu Türk tarihinin ilk devirlerine ait kaynakların belki en mühimidir, diyor. Eserin Anadolu Türklüğüne dair kısımları verilerek mukayeseli bir tercümeye tutulmuştur.	Süryani Mikail Vakayinamesi III,	1	3	244-246
İsmail Hami Danişmend	Eleştiri-Cevap	Osman Gazinin neseb ve hüviyeti başlıklı makaleye, 22 Temmuz 1939 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde Feridun Nafiz'in "Fatih'n nesebi" ismiyle yazdığı eleştireye ilişkin cevaplar vardır.	Yanlış Çıkaranların Yanlışları	1	5	413-415
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Osman Gazi'ye izafe edilen "Rumluk" isnadına ilişkin açıklamalar yer almaktadır.	Osmanlıların Aslı Meselesi: III, Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler	1	6	425-437
İsmail Hami Danişmend	Eleştiri-Cevap	Yeni Türk Mecmuasının Ağustos 1939 tarihli ve 80 numaralı nüshası 330-336'ncı sayfalarında "Tahlil ve Tenkit: Osman Gazinin neseb ve hüviyeti" (Adnan Erzi) isimli makalede yapılan tenkide cevaptır.	"Osman Gazi'nin Neseb Ve Hüviyeti" Hakkındaki Tenkide Cevap	1	6	477-489
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Bu Vakayiname Anadolu Türk tarihinin ilk devirlerine ait kaynakların belki en mühimidir, diyor. Eserin Anadolu Türklüğüne dair kısımları verilerek mukayeseli bir tercümeye tutulmuştur.	Süryani Mikail Vakayinamesi IV,	1	5	407-410
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Bu Vakayiname Anadolu Türk tarihinin ilk devirlerine ait kaynakların belki en mühimidir, diyor. Eserin Anadolu Türklüğüne dair kısımları verilerek mukayeseli bir tercümeye tutulmuştur.	Süryani Mikail Vakayinamesi V,	1	6	490

İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Bu Vakayiname Anadolu Türk tarihinin ilk devirlerine ait kaynakların belki en mühimidir, diyor. Eserin Anadolu Türklüğüne dair kısımları verilerek mukayeseli bir tercümeye tutulmuştur.	Süryani Mikail Vakayinamesi	2	9	190-192
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Bu Vakayiname Anadolu Türk tarihinin ilk devirlerine ait kaynakların belki en mühimidir, diyor. Eserin Anadolu Türklüğüne dair kısımları verilerek mukayeseli bir tercümeye tutulmuştur.	Süryani Mikail Vakayinamesi	2	10	264-267
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Bu Vakayiname Anadolu Türk tarihinin ilk devirlerine ait kaynakların belki en mühimidir, diyor. Eserin Anadolu Türklüğüne dair kısımları verilerek mukayeseli bir tercümeye tutulmuştur.	Süryani Mikail Vakayinamesi	2	12	369-372
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Osmanoğullarına isnad edilen Arap, Acem, Rum, Moğolluk ve Tatarlık iddialarına ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Osmanoğulları halis Türk'tür.	Osman Oğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler, IV	2	7	10-19
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Hayrullah Efendinin kaleme aldığı "Hikaye-i İbrahim Paşa be-İbrahim-i Gülşeni'nin yazılma sürecine ilişkin bilgiler veriyor.	Türk Tiyatrosunun İlk Piyesi	2	8	73-76
İsmail Hami Danişmend	Eleştiri	Türklüğü Avrupa'nın ve dünyanın nazarında aşağı görülen sarı Mongoloid mevkiden çıkarmak ve beyaz ırktan olduğumuzu göstermek için kültür faaliyetlerinin yapılması, dünya kültür ve medeniyet tarihinde Türkün oynadığı rolün anlatılması talebi yer alıyor.	Maarif Vekiline Açık Mektup	2	9	145-152
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Ki-en-gin ismini Sümer ülkesi, Sümer şeklini de millet olarak kullanmak gerektiğine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.	Sümerlilerin İsmi	2	9	193-207
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Sümer milliyetinin Orta-Asya'dan gelmiş muhtelif Türk dalgalarının halitası (bileşimi) olduğuna ilişkin açıklamalar yer almaktadır.	Sümerlilerin Irkı	2	10	209-222
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Yazar Bursa'da gördüğü Bursacılığı açıklamaktadır.	Bursalıların Bursacılığı	2	10	229-240
İsmail Hami Danişmend	Bibliyografya	Dr. Sadi Irmak'ın Tıp Dünyası neşriyatı no 11-115, İstanbul 1937 sayılı makalesi tanıtılmaktadır.	Anadolu Yörüklerinin Kan Gruplarına Dair Araştırmalar (Bibliyografya)	2	10	268-272
İsmail Hami Danişmend	Biyografi	İsmail Saib Efendinin hayatına ilişkin bilgiler yer almaktadır.	İsmail Saib Efendi	2	12	327-331
İsmail Hami Danişmend	Biyografi	Abdülhak Hamid'in hayatına ilişkin bilgiler yer almaktadır.	Abdülhak Hamid'e Ait Hatıralar	3	13	375-384
İsmail Hami Danişmend	Araştırma-İnceleme	Ali Süha Delibaş'ın Moliere tercüme serisi izah edilmektedir.	Mühim Bir Tercüme	3	14-15	423-430
J.H Mordtman	Araştırma-İnceleme	J.H Mordtman'ın İslam Ansiklopedisinde yer alan "Danişmendîyye maddesi aynen tercüme ve neşredilmiştir	Melik Gazi Türbesi	2	12	357-361
Jean Deny	Araştırma-İnceleme	"Takriben üç çeyrek asırdır Türk edebiyatı bizim edebiyatın tesiri altında bulunmakla beraber, ilk önce bizim edebiyatımız Türkiye'nin tesiri altında kalmıştır." diyor.	Fransa ile Türkiye Arasında Edebi Mübadeleler	2	9	153-156

M. Şakir Ülkütaşır	Eleştiri- Bibliyografya	Dede Korkud'un Orhan Şaik Gökyay neşri üzerine tenkidi vardır. Hatalı kelimeler kullandığından bahisle Anadolu lehçeleri ve lügatına bakması gerekirdi, diyor	Dede Korkud'un Orhan Şaik Gökyay Neşri Üzerine Tenkidi Notlar (Bibliyografya), I,	1	4	330-336
M. Şakir Ülkütaşır	Eleştiri- Bibliyografya	Dede Korkud'un Orhan Şaik Gökyay neşri üzerine tenkidi vardır. Hatalı kelimeler kullandığından bahsediyor.	Dede Korkud'un Orhan Şaik Gökyay Neşri Üzerine Tenkidi Notlar (Bibliyografya), II,	1	6	491-496
Mahmut Ragıp Kösemihal	Eleştiri	Nazan Danişmend'in Haçlı Türk Bayrakları makalesine cevap mahiyetindedir.	Anketimize Cevap: Haçlı Türk Bayrakları Meselesi	1	3	237-240
Naci Kum	Biyografi	Bursalı Ünlü bir pehlivan olan Demircili Softa Oğlu Mehmet Pehlivanın hayatı anlatılmaktadır.	Demircili Softa Oğlu Mehmet Pehlivan	2	11	282-285
Naci Kum	Araştırma- İnceleme	Yazar Bursa Muradiye inceleme yaparken rastladığı bir mezar taşının tercümesini yapmakta ve Alanya beyi Savcı bey oğlu Lütfi hakkında bilgiler vermektedir.	Alanya Beyi Savcı Bey Oğlu Lütfi Beyin Mezartaşı	3	14-15	438-440
Nazan Danişmend	Araştırma- İnceleme	1305 yılında İspanyada doğan bir papaz İspanya'dan Çin'e kadar tüm dünyayı gezer, bir seyahatname yazar. Bu seyahatnamede bayraktan başka bir şeyden söz etmez. Gittiği her yerde bayrakları renkleriyle birlikte tespit ediyor. Bunları ilk defa 1877'de Don Marcos Jimenes de la Espada isimli bir İspanyol müellif "Libro del Conscimiento" adıyla kitap olarak yayınlıyor. Daha sonra İngiliz Sir Clements Markham bu kitabı İngilizceye çevirip "Book of the Knowledge" ismiyle Londra'da bastırıyor (1912) Nazan Danişmend'in kaynak olarak kullandığı bu kitaptır.	XIV üncü Asra Ait Bir İspanyol Vesikasına Göre: Anadolu Türk Beyliklerinin Haçlı Bayrakları	1	1	12-22
Nazan Danişmend	Biyografi	Abdülhak Hamit'in ölümünün üçüncü yılı dolayısıyla kaleme alınmıştır. Hamit'in aile bilgileri, aile bireylerinin fotoğrafları ile şiirleri ve mektupları yer alıyor.	Bir Zeybek Ailesinin İrsiyet Tarihinden: Abdülhak Hamit'de Şiir Atavizmi	1	2	81-98
Nazan Danişmend	Araştırma- İnceleme	Nazan Danişmend'e göre Bir zamanlar Türkün kahramanlığı maddeten, güzelliği de manen yeryüzüne hakimdi: Eski Türklerin dünyayı istilası demek, güzellerin çirkinlere, güzelliğin çirkinliğe hakimiyeti demektir. Türklerin vesikalarla ispat edilen güzelliğine ilişkin bir konferansın metnidir.	Tarih ve Edebiyatta: Türk Güzelliği	1	3	169-184
Nazan Danişmend	Biyografi	Nazan Danişmend dedesi olan 2. Abdülhamit Dönemi mabeyn müşiri ve bahriye nazırı Eğinli Sait Paşanın hayatını kaleme almış, fotoğraflarına yer vermiştir.	Türk Demokrasi Tarihinin Unutulmuş Simalarından: Eğinli Sait Paşa	1	4	249-261
Nazan Danişmend	Araştırma- İnceleme	Eğinli Sait Paşa Hatıratıyla ilgili Maarif Müştesarı Sayın Bay İhsan'dan bir fıkra nakledilmektedir.	Abdülhamid'in "Cemi'iyyet-i Ebebiyye"si	1	5	398-399
Nazan Danişmend	Araştırma- İnceleme	Abdülhak Hamid şiiri hakkında değerlendirmeler yer almaktadır.	Şiirle Nesir Arasında Üçüncü Bir İfade Nev'i: "Nesr-i Mukaffa"	3	13	385-388
Nazım Yücelt	Araştırma- İnceleme	Bursa'nın tarihi hakkında bilgiler verilmektedir.	Tarihte Bursa	2	11	273-276

Nureddin Ardiç	Araştırma-İnceleme	Tarih muallimlerinden Nureddin Ardiç Harput'a giderek oranın tetkik olunmamış kitabeleri üzerinde çalışmıştır. Arap baba Mescidinde bulunan kitabenin mukayeseli tercümesi yapılmaktadır.	Harput'da Selçukilerin Son Devirlerine Ait Bir Kitabe	1	6	447-451
Osman Nuri Sumer	Eleştiri	Nazan Danişmend'in Haçlı Türk Bayrakları makalesine cevap mahiyetindedir.	"Anadolu Türk Beyliklerinin Haçlı Bayrakları" Hakkında	1	5	404-406
Osman Turan	Araştırma-İnceleme	Türk ruh birliğinin sağlanması için müşterek dili parçalamaya yönelik bir sürü kabile lehçeleri ve mahalli alfabelerle karşı İsmail Gaspıralımın "dilde, fikirde, işte birlik" umdesini kabul etmek gerekir. Türk ruhu için Türkçeden başka bir nahvi (söz dizimi) düşünmemek gerekir.	Dil İnkılabına Nahiv De Karıştırılabilir Mi?	1	6	296-315
Osman Turan	Araştırma-İnceleme	Dede Korkut hikayelerinin en bilinenlerinden Bey Böyrek 'in ispir rivayetine yer verilmiştir.	Bey Böyrek Hikayesinin Yeni Rivayetleri, I.	2	8	126-137
Osman Turan	Araştırma-İnceleme	Dede Korkut hikayelerinin en bilinenlerinden Bey Böyrek 'in ispir rivayetine yer verilmiştir.	Bey Böyrek Hikayesinin Yeni Rivayetleri, II.	2	9	174-178
Paul Achard	Araştırma-İnceleme	Türk tarihine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Makale Türkçeye çevrilmiştir. Siyasetle ilgili bölümlerinin çıkarıldığı ifade edilmiştir.	Türkiye	2	10	226-228
Peyami Safa	Eleştiri	Hilmi Ziya Ülken'in İnsan mecmuasında yayımlanan Türk Milliyetçiliği hakkındaki bir makalesi eleştirilmektedir.	Türk Milliyetçiliği ve Felsefe Sistemleri	1	4	270-272
Raşit Saffet Atabinen	Araştırma-İnceleme	İskandinav tarihi içerisinde Türk-Fin kültürüne ilişkin çeşitli argümanlar sunulmaktadır.	İsveç ve Norveçte Türk-Fin Kamı İzleri	3	13	394-400
Refik Ahmet Sevengil	Biyografi	Saray mızıkası mensupları askeri rütbe sahibidir. Tiyatrocu Halil'de burada kolağası rütbesine kadar yükselmiş biridir. (1863-1938)	En Eski Türk Aktörlerden Kolağası Halil	1	1	67-70
Refik Ahmet Sevengil	Araştırma-İnceleme	Şeytan Rober, Cezalda, Polyoto, Lüsi de Lamermur ve HocavNaum'un opera oyunları ile ilgili bilgi veriliyor	İstanbul'da Oynanmış ve Basılmış Operalar	2	7	1-5
Refik Ahmet Sevengil	Biyografi	İstanbul'a turneler tertip eden heyetler içinde yer alan Madam Ristori hakkında bilgiler veriliyor.	XIX Uncu Asırda İstanbul'da Bir İtalyan Artisti	2	8	99-101
Rıza Ruşen Yücer	Araştırma-İnceleme	16'ncı asrın sonlarından itibaren tutulan sicillerin önemini belirten bir yazıdır.	Bursa ve Mahkeme Sicilleri	2	9	279-281
Rıza Yalçın	Araştırma-İnceleme	Adana Müzesinde Ramazanoğlu Kütüphanesinin 2745 numarasında kayıtlı Türkçe bir şecere kitabı anlatılmaktadır.	El Yazması: 215 Yaşında Bir Kitap, Güzel Bir Türk Şeceresi	2	11	286-292
Sadettin Nüzhet Ergun	Eleştiri	H.Sadettin Aral'ın Türk musikisi kimindir? Başlıklı makale sersisine dair değerlendirmeler içermektedir.	Türk Musikisi Tarihine Dair Notlar	3	14-15	473-483
Selim Nüzhet Gerçek	Araştırma-İnceleme	İstanbul Halkevinde verilmiş bir konferanstr. Karagöz oyunu hakkındadır.	"Hayalin" Hakikati	2	8	92-98
Stilyanos Stasinopulos	Araştırma-İnceleme	1939 Erzincan deprem üzerine deprem bölgeleri ve hareketleri üzerine bilgiler verilmektedir.	Anadolu Zelzeleleri, I.	2	11	314-316

Stilyanos Stasinopulos	Araştırma-İnceleme	1939 Erzincan deprem üzerine deprem bölgeleri ve hareketleri üzerine bilgiler verilmektedir.	Anadolu Zelzeleleri, II.	3	14-15	441-444
Şükufe Nihal Başar	Biyografi	Ahmet Ağaoğlu'nun vefatı münasebetiyle kaleme alınmıştır. Üstadın masasında açık kalın kitaplar Türklük için hazırladığı ikinci etüdüün kaynaklarıymış.	Ahmet Ağaoğlu	1	3	189-193
TÜRKLÜK	Editoryal	Mahmut Rağıp Kösemihal'in Nazan Danişmed'in Haçlı Türk Bayrakları Meselesine yaptığı eleştirilere cevap mahiyetindedir.	Cevabın Cevabı	1	3	240-243
TÜRKLÜK	Editoryal	11'inci sayının takdimi mahiyetindedir.	Tanzimat'ın Yüzüncü Yıl Dönümü	1	4	249
TÜRKLÜK	Editoryal	Eğimli Sait Paşa Hatıratının takdimi mahiyetindedir.	İlk Meşrutiyet Devrinin En Mühim Vesikası: Eğimli Sait Paşa Hatıratı	1	4	262
TÜRKLÜK	Editoryal	Mahmut Rağıp Kösemihal'in Nazan Danişmed'in Haçlı Türk Bayrakları Meselesine yaptığı eleştirilere cevap mahiyetinde yazılan editoryal yazıya ilave açıklama mahiyetindedir.	Tavzihin Tavzihi	1	4	328-329
TÜRKLÜK	Editoryal	26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferinden bahsederek Oğuz Türklerinin en büyük bayramı olarak kutlamaktadır.	Türkiye Devletinin 868 inci Yıl Dönümü	1	5	337
TÜRKLÜK	Editoryal	Derginin başmuharriri(başyazarı) İsmail Hami Danişmend tarafından kaleme alındığı düşünülmektedir. Derginin Türklük, Türkçülük meselelerine bakış açısını millet ve milliyet kavramları üzerinden açıklamaktadır. Derginin milliyetçi kültür mecmuası sıfatıyla yayın hayatında olacağı anlatılmaktadır	Mesleğimiz	1	1	1-4
TÜRKLÜK	Editoryal	"Gazup Bir Şair" isimli Abdülhak Hamid şirinden önce verilmiştir.	Abdülhak Hamid'in Nesep Şeceresi	1	2	99
TÜRKLÜK	Editoryal	Eski Türklerde matem rengi, mobilyacılık, Saatte 10 kelimedenden fazla konuşması yasak olan askerler, kadınlarda boynuz takma âdeti gibi unsurlar küçük pasajlar halinde aktarılmıştır.	Eski Türk Kültürünün Unutulmuş Noktaları	2	7	60-62
TÜRKLÜK	Editoryal	Yusuf Ziya Demircinin Anadolu Köylerinin Türküleri, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1938 kitabının tanıtımıdır.	Anadolu Köylerinin Türküleri (Bibliyografya)	2	9	208
TÜRKLÜK	Editoryal	Zeki Ömer Defne'nin Bu Memleket Böyle Ağlar isimli şiirinin takdimi mahiyetindedir.	Türk Edebiyat Tarihinin Unutmıyacağı Bir Şiir	2	11	296
TÜRKLÜK	Editoryal	J.H Mordtman'm İslam Ansiklopedisinde yer alan "Danişmendiyiye maddesi aynen tercüme ve neşredilmiştir. Takdimi mahiyetindedir.	Melik Gazi Türbesi	2	12	357
TÜRKLÜK	Editoryal	Ali Kami Akyüz'ün kardeşi hakkında yazdığı yazıya takdim mahiyetindedir.	Ölümünün Kırkinci Yıldönümü Münasebetiyle: İsmail Safa	3	13	389

V.Y. Muçoğlu	Tercüme	Nikoforos Vriyennios vakayinamesinin Türkler hakkındaki bölümleri yayınlanmaktadır. Vriyennios 1062 doğumludur.	Vriyennios Vakayinamesi	2	11	317-319
V.Y. Muçoğlu	Tercüme	Nikoforos Vriyennios vakayinamesinin Türkler hakkındaki bölümleri yayınlanmaktadır. Vriyennios 1062 doğumludur.	Vriyennios Vakayinamesi	2	12	367-368
V.Y. Muçoğlu	Tercüme	Nikoforos Vriyennios vakayinamesinin Türkler hakkındaki bölümleri yayınlanmaktadır. Vriyennios 1062 doğumludur.	Vriyennios Vakayinamesi	3	13	415-417
Yusuf Ziya Demirci	Araştırma-İnceleme	Yörüklerin hayatı ve kültürüyle ilgili bilgiler yer alıyor. 95 yaşındaki bir yörüğün fotoğrafı var.	Yörükler	2	10	223-225
Zeki Ömer Defne	Şiir	Güncel şiir (normalde tarihi olmayan şiirleri yayınlamıyorlar)	Bu Memleket Böyle Ağlar (Şiir)	2	11	296-297

Türklük Mecmuasındaki Örnek Metinler Üzerine Değerlendirmeler

“Milliyetçi Kültür Mecmuası” olması hasebiyle dergide yer alan konuların neredeyse tamamı Türk kültürünü oluşturan unsurlarla doğrudan ilgili hususlardan müteşekkildir. Daha ilk sayısında ünlü Türkologlardan A.Zayonçovski'nin “Marzuban-nâme”²⁰ başlığını taşıyan Anadolu Türk edebiyatının on dördüncü yüzyılda yazılmış eski bir belgesine istinat ettiği yazısını yayınlamıştır. “Acemce bir masal mecmuasının eski Anadolu lehçesine yapılmış ilk tercümesi” olan bu eserle on dördüncü asır Anadolu Türk saraylarının kültürel durumu ve faaliyetleri hakkında malumat verilmektedir.

Derginin ilginç ve önemli iddiaları muhteva yazılarından biri hiç şüphesiz Nazan Danişmend imzasını taşıyan Anadolu Türk beyliklerine ait bayraklardaki haçlarla ilgili makaledir. Bilindiği üzere tarihten beri Türklerde bayrak, arma ve damgaya özel önem atfedilmiştir. Çin, Fars ve Türk kaynaklarında da bu durum anlaşılmaktadır. Hükümdarlık alametleri arasında sayılan diğer unsurlarla birlikte bayrağın da özel bir hususiyet taşıdığı bilinmektedir. Bununla birlikte Anadolu'nun Türk-İslamlaşması sürecinde özellikle de Anadolu Türk beylikleri döneminde Türk bayrakları ile ilgili kesin ve net bilgilerin bulunmadığını belirten Nazan Danişmend, makalesinde bir İspanyol vesikasına dayanarak bu dönemin bayrakları ile ilgili ilginç bazı bilgileri paylaşmıştır. 1305'te doğan bir papaz, İspanya'dan kalkıp Çin'e kadar bütün coğrafyayı dolaşarak yazdığı seyahatnamede gittiği memleketlerde gördüğü bütün bayrakları, renkleri ve şekilleriyle tespit etmiştir. İspanya'da bu eserden yalnızca üç nüsha kalmış ve bunları 1877'de Don Marcos Jiménes de la Espada isimli bir İspanyol müellif karşılaştırarak neşretmiştir. Bu eser Sir Clements Markham tarafından “Book of the Knowledge” ismiyle İngilizceye tercüme edilerek Londra'da basılmıştır. Makaleye mehzaz olarak ele alınan tercüme de budur. Her ne kadar papazın bu eseri kaleme alırken bizzat seyahat etmeden kaleme aldığına dair iddialar bulunsa da eserde gözle görülmeden anlatılmasına imkan olmayan birçok hususun bulunduğu anlaşılmaktadır. 14. yüzyılın ilk yarısına ait bu eserde Anadolu'da yer alan Türk Beyliklerinin bayraklarındaki haç sembolleri ayrıntılı olarak izah edilmiştir. Seyyah papazın gördüğü yerlerdeki bayrakları renkli bir şekilde göstererek açıkladığı eserinde Tekeoğulları, Osmanoğulları, Karamanoğulları ve Eretna Beyliklerine ait bayraklardaki haç işaretlerine dikkat çekilmiştir. Nazan Danişmend'e göre Müslüman-Türk bayraklarında haç şekilleri bulunmasının dört ihtimale dayanabileceği değerlendirilmiştir: “1. Komşu Hristiyan bayraklarının taklit ve tesiri, 2. Hristiyan kültürünün alametleri ile etraftaki ecnebi ve bilhassa Bizans Hristiyanları üzerinde cazip tesir icrası, 3. Anadolu Türk Beyliklerinde Hristiyan tebaa bulunduğu için laik bir zihniyet tesiri, 4. Bu saliplerin dinî olmayıp tamamıyla milli işaretler olmak ihtimali”. Danişmend, dördüncü ihtimali daha kuvvetli görerek buna delil olarak da Kaşgarlı Mahmud'un Divanında Eymür boyunun damgasının da bir salip şeklinde tespit edilmiş olmasını göstermektedir. “Manası her ne olursa olsun, herhalde biz salibi Türk âleminde

20 A.Zayonçovski, “Anadolu Türk Edebiyatının XIVüncü Asra Ait Mühim Bir Vesikası: Marzuban-Nâme”, *Türklük*, C.1, S.1, Nisan 1939, s. 5-12

Müslümanlıktan evvel olduğu gibi sonra da buluyoruz” diyen yazar, bütün bu delillere göre bir tahminde bulunduğunu vurgulamıştır.²¹ Bu yazıdan mühlhem Nazan Danişmend’e ithaf edilerek Hüseyin Namık Orkun tarafından Türklerdeki armalar ve kartal arması üzerinde değerlendirmelerin yapıldığı bir makale neşredilmiştir. Osmanlı armasının yabancı bir şirketten alındığı ve devlete mâl edilmeye çalışıldığı, Türkiye Cumhuriyeti’nin Selçuklu gibi arma meselesine ehemmiyet verdiğinin belirtildiği makalede Selçuklu armasındaki çift başlı kartala dikkat çekilmiştir.²²

Türklük Mecmuasında İsmail Hami Danişmend’in ırk meselelerine dair tespit ve değerlendirmeleri de önemli yer tutmaktadır. Tarihin en eski devirlerinden beri insanları meşgul eden ırkın tayini ve insanlığın muayyen bir takım gruplara ayrılması meselelerini farklı ilimler zaviyesinden ele alan Danişmend, ırkları çeşitli özelliklerine göre tasnif ederek izah etmiştir. Ona göre “*İrk mefhumunda vatan birliği şartı yoktur; ırk, antropolojik ve zoolojik bir mefhumdur; fakat milliyeti yani tâlî ırk mefhumunda ilk aranulan şey vatan yani coğrafi müessir esasıdır. Çünkü herhangi bir cemaate ırkî şahsiyetinin yanında millî bir şahsiyet de verip onu bir milliyet haline getiren ilk âmil tabiat, yani muayyen bir memlekettir. Bu âmil o kadar kuvvetlidir ki Fransız kavmi gibi muhtelif ırklardan mürekkep bir halitaya bile nihayet millî bir şahsiyet vermiştir. Fakat hiç şüphesiz ki en kuvvetli milletler, ırkî şahsiyetle millî şahsiyeti cemedan cemiyetlerdir.*”²³ Nazan Danişmend’in bu makalesine yönelik olarak Mahmut Ragıp Kösemihal, yine Türklük dergisinde cevap mahiyetinde bir yazı neşretmiştir. Makalede Müslüman Selçuklulardan önce Bizans idaresindeki Anadolu ve İstanbul’a bazı “Ortodoks Türkler”in geldiği ve bunların hem kültür birliği sayesinde Selçuklu hakimiyetini kolaylaştırdığı hem de onların İslam’a geçişte uysallık göstereceği iddia edilmiştir. “*Hıristiyan Türklerin bu akide farklarını Mikail, Yakup gibi isimlerle İslam Türklerden gizleyebilmiş, gizli ayinlere çekilmiş olmaları bile mümkündür. Bahsedilen haçlı bayrakları bu devrin son hatıraları*” olarak değerlendirilmiştir.²⁴ Kösemihal’in bu cevabî yazısına Türklük dergisi de 15 maddeden müteşekkil bir yazıyla cevap vermiştir. Bu yazıda Selçuklulardan önce “Ortodoks Türkler”in Anadolu’ya iltica ettiğinin delilleri tenkit edilmiş ve Müslümanlık döneminde de “gizli din” taşımış gibi gösterilmesinin dayanaksız olduğuna değinilmiştir.²⁵

Cumhuriyet döneminin önemli yazım usullerinden biri olan bunun gibi cevabî yazılar ve tenkitlere, Türklük’ün çeşitli sayılarında yer verilmiştir. Hüseyin Namık Orkun, bir cevabî yazısında o günlerde genç bir yazar olan Orhan Şaik Gökyay’ı Ülkü Mecmuasındaki eleştiri yazısına yönelik alaylı ve küçümseyici bir dille uzun uzun eleştirmiştir.²⁶ Hüseyin Namık Orkun gibi M.Şakir Ülkütaşır da Dede Korkud’un naşiri olan Gökyay’ı bu eseriyle ilgili olarak özellikle de yazım hatalarına dikkat çeken eleştiri yazıları kaleme almıştır.²⁷ Orkun, Oluş mecmuasında Abdülkadir İnan’ın da konuya müdahil olmasıyla birlikte İnan’a hitaben Gökyay’ı eleştiren kısa bir yazı daha kaleme almıştır.²⁸ Benzer şekilde İsmail Hami Danişmend de ırk ve Türklerin kökeni hakkındaki makale ve kitabıyla ilgili 6 sayfalık bir eleştiri yazısı kaleme alan genç yazarı “küçük münekkiddim” hitaplarıyla küçümseyici bir tarzdaki yazı ile eleştiren cevabî bir yazı yazmıştır.²⁹

-
- 21 Nazan Danimend, “On Dördüncü Asra Ait Bir İspanyol Vesikasına Göre: Anadolu Türk Beyliklerinin Haçlı Bayrakları”, *Türklük*, C.1, S.1, Nisan 1939, s. 12-22
- 22 Hüseyin Namık Orkun, “Eski Türklerde Kartal Arması”, *Türklük*, C.2, S.7, Birinciteşrin (Ekim) 1939, s.29-34
- 23 İsmail Hami Danişmend, “Eski Şark ve Yeni Garp Telâkkilerine Göre İrk Nedir?”, *Türklük*, C.1, S.1, Nisan 1939, s. 39-57
- 24 Mahmut Ragıp Kösemihal, “Haçlı Türk Bayrakları Meselesi”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939, s. 237-240
- 25 Türklük, “Cevabın Cevabı”, *Türklük*, C.1, S.3,1 Haziran 1939, s. 240-242
- 26 Hüseyin Namık Orkun, “Üçüncü Ders”, *Türklük*, C.1, S.4, 1 Temmuz 1939, s.273-282
- 27 M. Şakir Ülkütaşır, “Dede Korkud’un O.Şaik Gökyay Neşri Üzerine Tenkidî Notlar”, *Türklük*, C.1, S. 4, 1 Temmuz 1939, s. 330-336; M. Şakir Ülkütaşır, “Dede Korkud’un Orhan Şaik Gökyay Neşri Üzerine Tenkidî Notlar II”, *Türklük*, C.1, S. 6, 1 Eylül 1939, s. 491-496
- 28 Hüseyin Namık Orkun, “Bir İzah”, *Türklük*, C.1, S.5, Ağustos 1939, s.416
- 29 İsmail Hami Danişmend, “Bir Zihniye Hastalığı”, *Türklük*, C.1, S.4, 1 Temmuz 1939, s. 283-295

Derginin ilk sayısından son sayısına kadar devam eden yazılardan biri Hüseyin Sadettin Arel imzasını taşıyan “Türk Musikisi Kimindir?” başlıklı makale dizisidir. Türk musikisini diğer kültürlerin musikileri ile karşılaştırılarak hazırlanan makalede önemli bilgiler verilmiştir. Delillerini sunarak İran ve Bizans musikilerindeki Türk etkisi üzerine değerlendirmelerde bulunan Arel, Türk hâkimiyetinde bulunan coğrafyalarda yerli musikilerin Türk etkisi ile şekillendiğini misalleriyle ortaya koymuş ve Türk musikisinin başka bir millettten geldiği iddialarına cevap vermiştir.³⁰ Türk idaresi dönemi “*her ne taksimatlı olursa olsun eski musiki sistemini yıkıp yok etmiş ve yerine kendi 24 taksimatlı sistemini koymuştur. Bugün İran’daki musiki işte bu yirmi dört taksimatlı Türk musikisidir.*”³¹ İran musikisinden herhangi ciddi bir etkinin olmadığını belirten Arel, Arap musikisinin de Türk musikisine ciddi bir etkisi ve katkısı olmadığını belirtmiştir.³² Hatta Arap musikisinin makamları, usulleri, sazları ve ıstılahları gibi oldukça fazla unsuru Türk musikisinden aldığına değinmiştir.³³ Bununla birlikte Türk musikisi hakkında yabancı muharrirlerin görüşlerine değinen ve bu görüşlerdeki tutarsızlıkları dile getiren Danişmend, Fransız müsteşrik Jules Rounet’nin düşüncelerini incelemiştir. Rounet’nin Türk, Arap, Acem, Ermeni ve Yahudi gibi birçok milletin ortak musiki kullandığı fikrini kısmen doğru bulurken “*bu müsterek musikiye ilk sahip olan be onu böyle memleket memleket dolaştırıp önüne gelene dağıtan millet hangisidir?*” sorusunu sorarak Türk musikisine dikkati çekmiştir.³⁴ Makale dizisinde okuyucu mektuplarına da değinen Arel, Arap musikisi ve Mısır’daki musiki kültürünün Türk kaynakları hakkında bilgiler vermiştir.³⁵ Buraya kadar İranlılardan veya Araplardan Türklere musiki geçip geçmediğini izah eden Arel, bundan sonraki makalesinde eski Yunan musikisini ele alarak bunun Türk musikisinden de Batı musikisinden de fazlaca farklılığı olduğundan bahsetmiştir.³⁶ Makamlarını da inceledikten sonra Yunan musikisinden Türk musikisine herhangi bir alıntı yapıp yapılmadığını değerlendirmiştir. Delillendirerek ortaya koyduğu düşüncelerinde Türk musikisi ile Yunan musikisi arasındaki yabancılığın okuyucuların dahi anlayabilecek teknik bilgiye sahip olduğunu ifade etmiştir.³⁷ Acemlerden, Araplardan ve Yunanlardan musiki almamış olduğumuzu yaptığı tetkiklerle izah eden Hüseyin Sadettin Arel, Bizans musikisini ele alarak Türk musikisinin kaynağı hakkında bilgilendirmeye devam etmiştir.³⁸ Konuyla ilgili yazdığı son makalesinde yine Bizans musikisi hakkında genişçe bilgi verdikten sonra karşılaştırmalar yapmıştır. Bu arada “*millî musikimizin resmen konservatuarlara kabul edip mümkün olduğu kadar çok ve mümkün olduğu kadar çabuk bestekârlar yetiştirilmesi*” gerektiği üzerinde durarak makale dizisini şu ifadelerle sonlandırmıştır: “*Müstakbel bestekârlarımızdan umduğum hizmetlerin en küçüğü, bugün majörde de minörde de diğer makamlarımızda da hep inilti taklidi haline gelmiş olan yeni üslubumuzu ağlayıp ağlamaktan halas edecek bir reçete bulmaktır dersem inanınız.*”³⁹ Hüseyin Sadettin Arel’in yazı dizisi doğu ve batı musikisi arasında sıkışmış Türk musikisi anlayışlarına yönelik dönemin Türk Tarih Tezi’ne benzer bir yaklaşımla “Türk Musikisi Tezi” ortaya koyma gayreti ve girişimi

-
- 30 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? I” *Türklük*, C.1, S.1, Nisan 1939, s. 57-66
- 31 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? II” *Türklük*, C.1, S.2, 1 Mayıs 1939, s. 160
- 32 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? III” *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939, s. 227-236
- 33 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? IV” *Türklük*, C.1, S.4, 1 Temmuz 1939, s. 316-327
- 34 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? V” *Türklük*, C.1, S.5, Ağustos 1939, s. 383-397
- 35 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? VI” *Türklük*, C.1, S.6, 1 Eylül 1939, s. 452-469
- 36 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? VII” *Türklük*, C.2, S.7, Birinciteşrin (Ekim) 1939, s. 45-59
- 37 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? VIII” *Türklük*, C.2, S.8, İkinciteşrin (Kasım) 1939, s. 113-125; Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? IX” *Türklük*, C.2, S.9, Birincikanun (Aralık) 1939, s. 162-173; Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? X” *Türklük*, C.2, S.10, İkincikanun (Ocak) 1940, s. 241-255; Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? XI” *Türklük*, C.2, S.11, 1 Şubat 1940, s. 298-313
- 38 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? XII” *Türklük*, C.2, S.12, 31 Mart 1940, s. 340-356; Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? XIII” *Türklük*, C.3, S.13, 30 Nisan 1940, s. 401-413
- 39 Hüseyin Sadettin Arel, “Türk Musikisi Kimindir? XIV” *Türklük*, C.3, S.14-15, İkinciteşrin (Kasım) 1940, s. 445-472

biçiminde değerlendirilebilir.

Derginin ilginç yazılarından biri de İsmail Hami Danişmend imzalı on yedinci yüzyıldaki bir “Türk ırkçısı” olarak nitelendirilen Vâni Mehmed Efendi hakkındaki makaledir. Makaleye göre Arap müfessirleri ve şarihleri içinde ırkçılık ve milliyetçilik taassubuyla her fırsatta Türk ırkının aleyhine fikir beyan edenlerin uydurma efsaneleri, Arap medreselerinden Türk medreselerine de sirayet etmiştir. “Eski İstanbul’un ulema sınıfı içinde Türk olmayan unsurlara mensup zümrenin mühim yekûn teşkil etmesi tabii bu vaziyetin takarrür ve devamında ihmal edilmeyecek bir âmil sayılabilir.” Osmanlı medrese tarihine bakıldığında bu duruma karşı milliyet adına “isyan etmiş” tek kişinin Vâni Mehmed Efendi’nin olduğu iddia edilmiştir. Arap müfessirlerinin Ye’cuc ve Me’cuc bahsini Türklere bağlamasına mukabil, Mehmed Efendi bilakis bunlara karşı demir ve bakırdan bir set yaptıran Zülkarneyn’in Türk olduğunu belirtmiştir. Uzun izahlardan sonra İsmail Hami Danişmend, Vâni Mehmed Efendi’nin “*Türk milliyetinin XVII’nci asırda yetişen bu büyük mübeşşiri müphem bir Turancı değil, vâzih bir Türkçü ve onun Türkçülüğünün çok sıkı bir ırkçılık esasına dayandığını*” ifade etmiştir. Danişmend’in makalesi şu ifadelerle sona ermiştir: “*Türk milliyetinin büyük şehidi Vâni Mehmed Efendi merhumu İslam vahdetine ihanetle itham edenler, hakikatte işte bu Arap zihniyetiyle Türklükleri uyuşmuş veyahut ırk itibarıyla Türk olmadıkları için Arap kültürüne uymuş insanlardı. Vâni’nin bilhassa böyle bir devirde yetişmiş olduğunu düşünürsek ne koyu bir karanlıktan doğmuş ne büyük bir nur olduğunu daha iyi anlamış oluruz.*”⁴⁰

28 Aralık 1937’de Beyoğlu Halkevi’nde “Türk Güzelliği” hakkında tartışmalı bir konferans veren Nazan Danişmend, bu metni radyoda özetlemiş ve konu büyük bir ilgi uyandırmıştır. Eski Türklerin vesikalarla ispat edilen güzel tipi ile ilgili konferansını yazıya döken Danişmend, bunu Türklük dergisinde yayınlamıştır. Derginin ilginç makalelerinden biri olan bu yazıda özellikle de yabancı kaynaklarda geçen şekliyle Türk tipi ve güzelliği incelenerek “Muhtelif devirlerle muhtelif memleketlerde parlak medeniyetleriyle askerî ve siyasî teşkilatçılıktaki kuvvet ve kudretleri sayesinde eski dünyaya boydan boya hâkim olan büyük Türk ırkının ruhî ve manevi güzelliği kadar maddi güzelliğiyle de bütün dünya ırklarını gölgede bıraktığı, yabancıların ve hatta Türk düşmanı yabancıların hep birbirini *teyit eden şahadetleriyle sabit*” olduğu belirtilmiştir.⁴¹

Türkçülük tarihinde önemli bir yer edinmiş olan Ahmed Ağaoğlu’nun Türk dili ve lisan meseleleri üzerine kısa bir makalesi de Türklük’te yayınlanmıştır.⁴² Aynı sayıda Mayıs ayında hayatını kaybeden Ağaoğlu hakkında Şükufe Nihal imzasıyla bir vefa yazısı kaleme alınmıştır.⁴³ Halkbilimi ve kültürü sahasında da makalelere yer veren Türklük’te çıkan bir makalede Azeri Türkleri arasında yaygın olan batıl inançlar incelenerek Anadolu Türklüğündeki benzerliklerine değinilmiştir.⁴⁴ Ahmed Caferoğlu’nun bu makalesinden sonra dergide İstanbul’la ilgili batıl inançların kaleme alındığı bir makale yayınlanmıştır. Bu makalede hamilelik, doğum, çocuk sahibi olma, nikah, düğün, kızların kısmeti, ölüm, yol, tırnak kesme, süpürge, elbise, ayakkabı, boyun uzaması, zayıflık, şişmanlık, bazı hayvanlar, rüyalar, adak ve nazar değme gibi konular ele alınmıştır.⁴⁵ Dergide yayınlanan ve ilginç sonuçları olan bir makale de Osman Gazi’nin soyu ve kimliği ile ilgili bir makaledir. Buna göre Osman Gazi’nin babası Ertuğrul, bir gemici ve bilhassa korsandır. “*Fakat yaşadığı umumi anarşi devrinde siyasi emellerle hareket edip bilhassa Bizans arazisinden kendine pay çıkarmak isteyen siyasi bir korsandır. Âdî bir korsan değildir.*” “*Ertuğrul’un babasının kim olduğu meçhuldür. Süleymanşah ibn Kayaalp ibn Kızılboğa soyu uydurmaz.*” “*Osman’ın kendisi de babası gibi büyük deniz seferleri yapmış kahraman bir Türk gemicisidir ve babasından vâris olduğu denizciliği kendisi de oğlu Orhan’a kuvvetli bir donanma ile miras bırakmıştır.*” Kısaca

40 İsmail Hami Danişmend, “Arap ve Türk Kültürlerinin Mücadele Tarihinden: On Yedinci Asırda Bir Türk ırkçısı”, *Türklük*, C.1, S. 2, 1 Mayıs 1939, s.122-142

41 Nazan Danişmend, “Tarih ve Edebiyatta Türk Güzelliği”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939, s.169-184

42 Ahmet Ağaoğlu, “Lisaniyat”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939, s. 185-188

43 Şükufe Nihal, “Ahmet Ağaoğlu”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939, s. 189-193

44 Ahmed Caferoğlu, “Azeri Türk Hayatında Bâtıl İtikatlar”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939, s.194-206

45 Cahide Başol, “İstanbul’da Bazı Bâtıl İtikatlar”, *Türklük*, C.2, S.9, Birincikanun (Aralık) 1939, s. 179-185

makaleye göre Osmanlı Devleti karada değil, denizde doğmuş demektir.⁴⁶ İsmail Hami Danişmend, Osmanoğulları'nın kökeni ile ilgili zaman zaman basında çıkan iddialara da dergisi Türklük'te cevap vermiştir. Osmanlıların Türklüğünü kaynaklara dayanarak ispat eden Danişmend, "Tatarlık" ve "Mongolluk" konularına da değinmiştir.⁴⁷ Peyami Safa'ya ithaf ettiği bu konudaki üçüncü yazısında da Osmanoğulları'nın "Rumluğu" meselesini ele alarak bunun mümkün olamayacağını dile getirmiştir.⁴⁸ Benzer şekilde Osmanlıların denizciliği ve soyu ile ilgili görüşlerini tenkit eden basında çıkan yazılara karşı da İsmail Hami Danişmend, uzun bir yazı ile cevap vermiştir.⁴⁹

Mecmuada yayınlanan önemli yazı dizilerinden biri hiç şüphesiz II. Abdülhamit döneminin önemli tarihi şahsiyetlerinden Eğinli Sait Paşa'nın hatıratını konu edinen yazılardır. Dördüncü sayıdan başlayan hatırat, on üçüncü sayıya kadar on bölüm halinde devam etmiştir. 13'üncü sayıda yer alan son yazının altında "devamı var" şeklinde bir ibare olmasına rağmen tek cilt halinde yayınlanan 14-15. sayıda hatırat yer almamıştır. Yazı dizisinin öncesinde dedesi Eğinli Sait Paşa ile ilgili üç fotoğrafın da yer aldığı bir biyografi⁵⁰ hazırlayan Nazan Danişmend, dönemin en önemli vesikasını dergide yayınlayarak I. Meşrutiyet döneminin daha vazıh bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Sultan Abdülhamit'in ilk Mabeyn Müşiri ve Bahriye Nazırı olan Eğinli Sait Paşa padişahın "ilk cülûs ettiği gün Mabeyndeki vazifesine başlamış ve her günkü hadisatı her akşam ruzname tarzında yazarak milli tarihimizin o devri için en mühim vesikayı vücuda getirmiştir. Üslubu o zamana göre çok sadedir; adeta konuşur gibi yazıyor; yalnız o devrin âdet ve zihniyetince bilhassa padişahın bahsederken hürmetkâr bir ifade ile "Zat-ı Şahane", "Şevketmeab" vesaire gibi bir takım unvanlar kullanıyor... Sait Paşa'nın bu resmi unvanları mütemadiyen kullanmasında o zamanki zihniyetten başka bir âmil daha var: Yazdığı defterlerin ele geçmek ihtimali. Bu ihtimali daima hesap eden paşa, bilhassa Abdülhamit'in gözünden düşüp valilikle saraydan ve İstanbul'dan uzaklaştırıldıktan sonra çok mufassal olan hatıratını ihtisar etmiş ve işte bu muhtasar nüshayı saklayıp tehlikeli saydığı mufassal nüshayı refikasının ısrarı üzerine ocağa atıp yakmış! Bugün elde kalan işte bu muhtasar nüshadır ve bunda padişahın bahsederken pek ihtiyatkâr bir ifade kullanması her halde pek tabiidir... Sait Paşa'nın hatıratı, kendi el yazısıyla yedi büyük defter tutuyor; bunlar muhteviyat itibariyle üç kısma ayrılabilir: Birinci kısım merhumun Mabeyn Müşirliğinde bulunduğu devre, ikinci kısım Abdülhamit'in hişmine uğrayarak valiliklerle Anadolu ve Suriye'ye teb'id edildiği zamana ve üçüncü kısım da kalp hastalığından dolayı İstanbul'a avdetinden vefatı tarihine kadar geçen senelere aittir. Son devir tarihimizi alakadar eden siyasi hadiseler hep birinci ve üçüncü kısımlardadır."⁵¹ Türklük mecmuasında bu yedi defterden birincisi ve yedincisi neşredilmiştir.

Türk kültürünün bütün unsurlarını sayfalarına taşımaya gayret eden Türklük, yedinci sayıdan itibaren kültürümüzün unutulmuş ve ilginç noktalarını neşretmeye başlamıştır. Bu bölümde bütün dünyada matem renginin siyah olmasına karşın eski Türklerde bilakis beyaz olduğuna dikkat çekilmiştir. Anadolu'da hüküm sürmüş beyliklerden birinin (Eretna Devleti) sultanı olan Eretna Bey (Erdana) çok iri yarı, dev gibi bir adammış, onu taşıyacak at olmadığı için "daima sığıra binip gezdiğinden" bahsedilmiştir. Çin'de tesadüf edilen biniciliğin bu şekline 14. yüzyılda

46 İsmail Hami Danişmend, "Osman Gazi'nin Nesep ve Hüviyeti", *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939, s. 207-223

47 İsmail Hami Danişmend, "Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler", *Türklük*, C.1, S.5, Ağustos 1939, s.367-382

48 İsmail Hami Danişmend, "Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler", *Türklük*, C.1, S.6, 1 Eylül 1939, s. 425-437; İsmail Hami Danişmend, "Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler", *Türklük*, C.2, S.7, Birinciteşrin (Ekim) 1939, s.10-19

49 İsmail Hami Danişmend, "Osman Gazi'nin Nesep ve Hüviyeti Hakkındaki Tenkide Cevap", *Türklük*, C.1, S.6, 1 Eylül 1939, s. 477-489

50 Nazan Danişmend, "Türk Demokrasi Tarihinin Unutulmuş Simalarından Eğinli Sait Paşa", *Türklük*, C.1, S.4, 1 Temmuz 1939, s. 249-261

51 "İlk Meşrutiyet Devrinin En Mühim Vesikası: Eğinli Sait Paşa Hâtıratı", *Türklük*, C.1, S. 4, 1 Temmuz 1939, s. 262; Eğinli Sait Paşa'nın hatıratı Türklük mecmuasının 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12. ve 13. sayılarında neşredilmiştir.

Anadolu’da da tesadüf edilmiştir. Osmanlı’nın ilk dönemlerinde askerlerin on kelimedenden fazla söz söylemelerinin yasak olduğu, Dördüncü Murat devrinde İstanbul’da bir hayvanat bahçesinin bulunduğu, Çin kaynaklarına dayanarak Türk kadınlarında boynuz takma geleneği bulunduğu ifade edilmiştir.⁵² Bunun yanında Türklük mecmuasında Türk tarihine özel vesikalar, yazmalar, eserler, yazıtlar da orijinali ve değerlendirmesi ile birlikte yayınlanmıştır.

Türklük mecmuasındaki yazılara bakıldığında dönemin resmi tarih ve dil söylemine uygun ve destekleyecek mahiyette yayınlar yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu yazılardan birinde Sümer ismi⁵³ diğesinde de Sümer ırkı⁵⁴ ele alınmıştır. Buna göre “Sümer milliyeti, Orta Asya’dan gelmiş muhtelif Türk dalgalarının bir halitası” olarak değerlendirilmiştir.

Mecmuada Anadolu Türk tarihinin önemli kaynakları, Türk tarihinin önemli şahsiyetlerinin biyografileri ve Türk kültürünün unsurları farklı sayılarda ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Sonuç

“Milliyetçi Kültür Mecmuası” nitelemesiyle maruf Türklük Mecmuası, tarihçi ve Türk kültürü araştırmacısı ve mütefekkir İsmail Hami Danişmend’in çıkardığı bir dergidir. Nisan 1939-Kasım 1940 arasında 15 sayı olarak çıkmıştır. Dönemin şartları göz önüne alındığında kaliteli bir baskıyla aylık olarak okuyucunun karşısına çıkmıştır. Derginin “Mesleğimiz” başlıklı ilk yazısından son yazılarına kadar Türk ırkı ve Türk kültürü alanında makale ve çeviri gibi araştırmalar yayınlanmıştır. Dergi güncel siyasi meselelerden ziyade tarih ve kültürle yoğrulmuş sayılar neşretmiştir. Özellikle Türk dili, Türk edebiyatı, Türk ırkı, Türk sanatı, Türk tarihi ve Türk kültürü üzerinde durmuştur.

Yazar kadrosu incelendiğinde dönemin münevverlerinden birçok insana rastlandığı gibi müteveffa tarihî şahsiyetlerin eserleri de yayımlanmıştır. Günümüzde milliyetçiliğiyle bilinen mütefekkirlerin yanında yabancı uyruklu Türkolog ve bilim insanlarının görüş ve düşüncelerine de yer verilmiştir. Türk musikisi, edebiyat, tiyatro, dil, kültür, eski kitabe çevirileri, folklor, etnoğrafya, eski Türklerin bayrak ve armaları, şiir, biyografi, kitap ve dergi tanıtımları, eski tarihi vesikalar gibi çeşitli içerikte orijinal ve tarihî kıymeti haiz yazılara yer veren dergi, resmi tarih ve dil söylemine uygun ve destekleyecek bir yayın politikası takip etmiştir. Bu noktada Hüseyin Sadettin Arel’in uzun yazı dizisinde doğu ve batı musikisi arasında sıkışmış Türk musikisi anlayışlarına yönelik dönemin Türk Tarih Tezi’ne benzer bir yaklaşımla “Türk Musiki Tezi” ortaya koyma gayreti dikkati çekmektedir. Mecmuaya ayrıca Anadolu Türk tarihinin önemli kaynakları, Türk tarihinin önemli şahsiyetlerinin biyografileri ve Türk kültürünün unsurlarına özel önem atfederek yayınlamıştır. “İrkçi, dilci, kültürcü ve vatancı” kimliği ile dikkati çeken Türklük, Türklüğe hizmet ederek ismiyle müsemma bir yayın çizgisi takip etmiştir.

Kaynakça

- “Eski Türk Kültürünün Unutulmuş Noktaları”, *Türklük*, C.2, S.7, Birinciteşrin (Ekim) 1939
- “İlk Meşrutiyet Devrinin En Mühim Vesikası: Eğinli Sait Paşa Hâtıratı”, *Türklük*, C.1, S. 4, 1 Temmuz 1939
- “Mesleğimiz”, *Türklük*, S.1, Nisan 1939
- Achard, Paul, “Türkiye”, *Türklük*, S.10, İkincikanun (Ocak) 1940
- Ağaoğlu, Ahmet, “Lisaniyat”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939
- Alkan, Mustafa – Gül, Adnan, “İsmail Hami Danişmend (1889-1967)”, *Türk Yurdu*, Ocak 2011, Yıl 100, S. 281

52 “Eski Türk Kültürünün Unutulmuş Noktaları”, *Türklük*, C.2, S.7, Birinciteşrin (Ekim) 1939, s.60-62

53 İsmail Hami Danişmend, “Sümerlilerin İsmi”, *Türklük*, C.2, S.9, Birincikanun (Aralık) 1939, s.193-207

54 İsmail Hami Danişmend, “Sümerlilerin İrki”, *Türklük*, C.2, S.10, İkincikanun (Ocak) 1940, s.209-222

- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? I” *Türklük*, C.1, S.1, Nisan 1939
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? II” *Türklük*, C.1, S.2, 1 Mayıs 1939
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? III” *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? IV” *Türklük*, C.1, S.4, 1 Temmuz 1939
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? IX” *Türklük*, C.2, S.9, Birincikanun (Aralık) 1939
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? V” *Türklük*, C.1, S.5, Ağustos 1939
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? VI” *Türklük*, C.1, S.6, 1 Eylül 1939
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? VII” *Türklük*, C.2, S.7, Birinciteşrin (Ekim) 1939
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? VIII” *Türklük*, C.2, S.8, İkinciteşrin (Kasım) 1939
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? X” *Türklük*, C.2, S.10, İkincikanun (Ocak) 1940
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? XI” *Türklük*, C.2, S.11, 1 Şubat 1940
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? XII” *Türklük*, C.2, S.12, 31 Mart 1940
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? XIII” *Türklük*, C.3, S.13, 30 Nisan 1940
- Arel, Hüseyin Sadettin, “Türk Musikisi Kimindir? XIV” *Türklük*, C.3, S.14-15, İkinciteşrin (Kasım) 1940
- Ata, Ferudun, İsmail Hami Danişmend’in “İrk” Üzerine Bazı Tespitleri”, *Tarihin Peşinde*, S. 9, Yıl, 2013
- Başol, Cahide, “İstanbul’da Bazı Bâtıl İtikatlar”, *Türklük*, C.2, S.9, Birincikanun (Aralık) 1939
- Caferoğlu, Ahmed, “Azeri Türk Hayatında Bâtıl İtikatlar”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939
- Cevzilliler, Erkan, “Sivas Kongresi Divan-ı Riyâset Kâtibi İsmail Hami (Dânişmend)”, *Atatürk Dergisi*, C.3, Şubat 2010
- Danimend, Nazan, “On Dördüncü Asra Ait Bir İspanyol Vesikasına Göre: Anadolu Türk Beyliklerinin Haçlı Bayrakları”, *Türklük*, C.1, S.1, Nisan 1939
- Danişmend, Nazan, “Tarih ve Edebiyatta: Türk Güzelliği”, *Türklük*, S.3, 1 Haziran 1939
- Danişmend, İsmail Hami, “Arap ve Türk Kültürlerinin Mücadele Tarihinden: On Yedinci Asırda Bir Türk Irkçısı”, *Türklük*, C.1, S. 2, 1 Mayıs 1939
- Danişmend, İsmail Hami, “Bir Zihniye Hastalığı”, *Türklük*, C.1, S.4, 1 Temmuz 1939
- Danişmend, İsmail Hami, “Eski Şark ve Yeni Garp Telakkilerine Göre: Irk Nedir?”, *Türklük*, S.1, Nisan 1939
- Danişmend, İsmail Hami, “Eski Şark ve Yeni Garp Telâkkilerine Göre Irk Nedir?”, *Türklük*, C.1, S.1, Nisan 1939
- Danişmend, İsmail Hami, “Osman Gazi’nin Nesep ve Hüviyeti Hakkındaki Tenkide Cevap”, *Türklük*, C.1, S.6, 1 Eylül 1939
- Danişmend, İsmail Hami, “Osman Gazi’nin Nesep ve Hüviyeti”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939
- Danişmend, İsmail Hami, “Osmanlıların Aslı Meselesi: I, Osman Gazi’nin Nesep ve Hüviyeti”, *Türklük*, S.3, 1 Haziran 1939
- Danişmend, İsmail Hami, “Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler”, *Türklük*, C.1, S.5, Ağustos 1939
- Danişmend, İsmail Hami, “Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler”, *Türklük*, C.1, S.6, 1

Eylül 1939

Danişmend, İsmail Hami, “Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler”, *Türklük*, C.2, S.7, Birinciteşrin (Ekim) 1939

Danişmend, İsmail Hami, “Sümerlilerin Irkı”, *Türklük*, C.2, S.10, İkincikanun (Ocak) 1940

Danişmend, İsmail Hami, “Sümerlilerin İsmi”, *Türklük*, C.2, S.9, Birincikanun (Aralık) 1939

Danişmend, Nazan, “Tarih ve Edebiyatta Türk Güzelliği”, *Türklük*, C.1, S.3

Danişmend, Nazan, “Türk Demokrasi Tarihinin Unutulmuş Simalarından Eğinli Sait Paşa”, *Türklük*, C.1, S.4, 1 Temmuz 1939

Eckhardt, Par Alexandre, “La Légende de l’origine Troyenne des Turcs”, *Türklük*, C.2, S. 12, 31 Mart 1940

Gerçek, Selim Nüzhet, “Hayalin Hakikati”, *Türklük*, S.8, İkinciteşrin (Kasım)1939

Kösemihal, Mahmut Ragıp, “Haçlı Türk Bayrakları Meselesi”, *Türklük*, C.1, S.3

Küçük, Cevdet, “Danişmend, İsmail Hami”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, 1993

Nihal, Şükufe, “Ahmet Ağaoğlu”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939

Orkun, Hüseyin Namık, “Bir İzah”, *Türklük*, C.1, S.5, Ağustos 1939

Orkun, Hüseyin Namık, “Eski Türklerde Kartal Arması”, *Türklük*, C.2, S.7, Birinciteşrin (Ekim)1939

Orkun, Hüseyin Namık, “Üçüncü Ders”, *Türklük*, C.1, S.4, 1 Temmuz 1939

Özcan, Ömer, “Milliyetçi Kültür Dergisi Türklük”, *Türk Yurdu*, S. 213, Mayıs 2005

Sanal, Haydar, “Arel Hüseyin Sadeddin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul, 1991

Türklük, “Cevabın Cevabı”, *Türklük*, C.1, S.3, 1 Haziran 1939

Ülkütaşır, M. Şakir, “Dede Korkud’un O.Şaik Gökyay Neşri Üzerine Tenkidî Notlar”, *Türklük*, C.1, S. 4, 1 Temmuz 1939

Ülkütaşır, M. Şakir, “Dede Korkud’un Orhan Şaik Gökyay Neşri Üzerine Tenkidî Notlar II”, *Türklük*, C.1, S. 6, 1 Eylül 1939

Zayonçkovski, A. ,“Anadolu Türk Edebiyatının XIVüncü Asra Ait Mühim Bir Vesikası: Marzuban-Nâme”, *Türklük*, C.1, S.1, Nisan 1939

(Footnotes)

1 Sayfa numarası 326 olarak yazılması gerekirken sehven 325 yazılmıştır. Sonraki ciltlerdeki sayfalar da buna göre numaralandırılmıştır.

Prof. Asoc. Dr.

Shkodran IMERAJ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1697-8700>Institute of History - Prishtina
Department of Contemporary History
shkodran.imeraj84@gmail.com

Başvuruda bulundu. Applied

Kabul edildi. Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 06/07/2021 23/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.963473>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

The Constitution Of The Socialist Autonomous Province Of Kosovo Of February 27, 1974 And The Functioning Of The Central And Judicial Institutions Of Kosovo According To This Constitution

27 Şubat 1974 tarihli Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti Anayasası ve Kosova Merkez ve Yargı Kurumlarının Bu Anayasaya Göre İşleyişi

Öz

“27 Şubat 1974 tarihli Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası ve Bu Anayasaya Göre Kosova'nın Merkezi ve Yargı Kurumlarının İşleyişi” adlı bu çalışma, Kosova Devlet Arşivleri Ajansı ve Priştine Tarih Enstitüsü Arşivi'ndeki belgelere dayanarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada, 21 Şubat 1974 tarihinde Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Anayasası'nın ve ardından 27 Şubat 1974 tarihinde Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti Anayasası'nın onaylanması hakkında bilgi verilmiştir. 27 Şubat 1974 tarihli Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası, Yugoslavya Federasyonu bünyesinde kabul edilen Kosova'nın ilk anayasasıdır.

Bu kapsamda 1974 Anayasasına göre hazırlanan yeni yasal düzene dayanarak Kosova'daki merkezi ve yargı kurumlarının işleyişi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kosova, Yugoslavya, Anayasa, Mahkeme.

Abstract

Paper: “The Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo of February 27, 1974 and the functioning of the central and judicial institutions of Kosovo according to this constitution”, is built on the documentary basis coming from the State Agency of Archives of Kosovo and the Archive of the Institute of History Prishtina. This paper provides data for the approval of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia on February 21, 1974 and then the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo on February 27, 1974. The Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo of February 27, 1974, is the first constitution of Kosovo, approved within the Federation of Yugoslavia..

In the framework of this paper is elaborated the functioning of central and judicial institutions in Kosovo, based on the new legal order that was made possible based on the Constitution of 1974..

Keyword: Kosovo, Yugoslavia, Constitution, Court.

ATIF: IMERAJ Shkodran, “27 Şubat 1974 tarihli Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti Anayasası ve Kosova Merkez ve Yargı Kurumlarının Bu Anayasaya Göre İşleyişi”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (579-594)

CITE: IMERAJ Shkodran, “The Constitution Of The Socialist Autonomous Province Of Kosovo Of February 27, 1974 And The Functioning Of The Central And Judicial Institutions Of Kosovo According To This Constitution”, *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (579-594)

- *Kosovo on the approval of the adoption of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia of February 1974*

In February 1971, the Presidency of the League of Communists of Yugoslavia, after reviewing “Conclusions on socio-economic and political issues of the Socialist Autonomous Province of Kosovo”¹ approved them².

In the approved Conclusions were presented all the results, including all sectors of life. Po ashtu aty u theksua se “It is necessary to take a further step towards the construction of the Federation as a function of the statehood and sovereignty of each republic and the autonomy of the provinces, in support of the equality of nations and nationalities”³.

Following the approval of the Conclusions, the Assembly of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia formed the commission for constitutional changes. During the work of the Commission, there were many dissatisfactions and differences between the representatives of the Socialist Republic of Serbia and those of the Province of Kosovo. The members of the commission for constitutional changes by the Autonomous Province of Kosovo insisted that Kosovo should have equality in all functions and responsibilities within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.⁴

After six months of public discussion of the amendments, the Assembly of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia on June 30, 1971, approved Amendments XX-XLII of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.⁵

The adoption of Amendments XX-XLII to the Constitution of the Socialist Republic of the Federal Republic of Yugoslavia, opened the way for the autonomous provinces of Kosovo and Vojvodina to have more rights within the representation in the authorities of the Federation of Yugoslavia.

Amendments XX-XLII of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia were quite advanced, in addition to guaranteeing political power, they also guaranteed executive power.

With Amendment XX, article 4, the Autonomous Province enjoys more rights within the Federation of Yugoslavia. Thus, according to this amendment, the Provinces together with the Republics already had equal rights to decide on the affairs of the authorities of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.⁶

Amendments XXV-XXVII of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia also include changes to the economic function within the Federation of Yugoslavia. Based on these amendments, both the Republic and the Provinces agreed on the conclusion of international treaties in which the republics, as well as the provinces, undertook obligations.⁷

With a part of the Amendments, respectively with Amendment XXXVI of the Constitution of the Socialist Republic of Yugoslavia, the Presidency of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia was established. With the new amendment, the Presidency of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia consisted of the Speakers of the Assemblies of the Socialist Republics

-
- 1 Kosovo had the status of an Autonomous Region before the adoption and the law of the 1974 Constitution.
  - 2 Radoshi Rajoviq, *Autonomy of Kosovo*, Prishtina, 1978, p.433; Jusuf Buxhovi, *Kosovo 1945-1999*, V, Prishtina - Hosuton: Jalifat Publishing & Faik Konica, 2015, p.120.
  - 3 Rajoviq, *Autonomy...*, f.433; Buxhovi, *Kosovo...*, p.120-121.
  - 4 Buxhovi, *Kosovo...*, p.121.
  - 5 Buxhovi, *Kosovo...*, p.121.
  - 6 Buxhovi, *Kosovo...*, p.121.
  - 7 Buxhovi, *Kosovo...*, p.121.

and the Speakers of the Assemblies of the Autonomous Provinces, two members delegated by the Republics and one member delegated from the provinces.⁸

After all the constitutional changes, the Presidency of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia would have this structure:

- The Socialist Republic of Slovenia, represented by the Speaker of the Assembly and two members;
- Socialist Republic of Croatia, representative Speaker of the Assembly and two members;
- Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, representative Speaker of the Assembly and two members;
- Socialist Republic of Montenegro, representative Speaker of the Assembly and two members;
- Socialist Republic of Macedonia, representative Speaker of the Assembly and two members;
- Socialist Republic of Serbia, representative Speaker of the Assembly and two members;
- Socialist Autonomous Province of Kosovo, representative Speaker of the Assembly and one member, and
- Autonomous Socialist Province of Vojvodina, representative Speaker of the Assembly and one member.⁹

After a long discussion and understanding by all representatives of the republics and provinces, the Coordinating Commission of the Assembly of the Federal Republic of Yugoslavia, headed by Eduard Kardelin, in early 1973, launched a public discussion of the new draft Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia.

After several months of discussion, the Commission for the Amendment of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia completed its work and on February 21, 1974, the Assembly of the Federal Republic of Yugoslavia adopted its new Constitution.¹⁰

With the approval of the new Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia on February 21, 1974, the legal way was opened for Kosovo Albanians to be promoted within the Yugoslav Federation, which guarantees the constitutive element of Kosovo in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia..

- Approval of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo on February 27, 1974

With the adoption of the new Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia on February 21, 1974, the way was opened for the Republics and Provinces within the state to ratify or approve their Constitutions.

The new Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, with its laws guaranteed full freedom for all peoples living within the Federation of Yugoslavia.

In addition to full freedoms for its citizens, this Constitution guaranteed freedom and independence in decision-making for the political authorities of both the Republics and the Autonomous Provinces.

---

8 *See more extensively:* Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Amendment XXXVI; Buxhovi, *Kosovo...*, p.121.

9 This composition of the Presidency of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia entered into their law system after the adoption of the Constitution of February 1974.

10 Buxhovi, *Kosovo...*, p.121.

According to the new Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Article 4, paragraph 1, the Autonomous Provinces were defined as autonomous, socio-political democratic self-governing communities based on the self-governing power of the working class and all employees.¹¹

After a long and troublesome work on February 27, 1974, the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo in the meeting of all chambers approved the first Constitution of Kosovo.¹²

The new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, entered into the law system with Decree MA No. 011-10, Prishtina 27 February 1974 which was signed by the President of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo Iljaz Kurteshi.¹³

The new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo of February 1974, which was drafted based on the new Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia of February 1974, had a total of 402 articles and this structure: Basic principles; part one - General Provisions; second part - Social regulation, third part - Authorities of the Socialist Autonomous Province of Kosovo; part four - Amendment of the Autonomous Socialist Constitution of Kosovo and part five - Transitional and final provisions.

Also based on the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, institutions were established such as: the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Executive Council of the Assembly of the Socialist Province Autonomous Republic of Kosovo.¹⁴

Based on the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, administrative authorities were established such as: the Constitutional Court of Kosovo, the Supreme Court of Kosovo, the Public Prosecutor's Office, the Court Labor of Kosovo and the Social Advocate of Self-Government.¹⁵

With all its institutions and administrative authorities, Kosovo with the new Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia of February 21, 1974 and the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo of February 27, 1974, guaranteed equal rights with other countries in within the Yugoslav Federation.

The approval of the Constitution of the Autonomous Socialist Province of Kosovo on February 27, 1974, was a great achievement for the Kosovo Albanians living within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, because Kosovo previously did not enjoy rights up to the constituent element within Yugoslavia, as its status was rounded up only in the Autonomous Region and then in the Province.

-
- 11 Shih me gjerësisht: Sluzbeni glasnik i RSFJ, Nr.39, Neni 4, Alineja 1, Beograd, 21.IV.1974, f.209-272.
  - 12 Kosovo State Archives Agency (further: ASHAK): Fund: Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, Document MA. No. 010-8, Prishtina, February 27, 1974; Archive of the Institute of History - Prishtina (further: AIHP): Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, adopted on February 27, 1974, *Rilindja*, Prishtina 1974; *Kosovo from an encyclopedic point of view*, Tirana: Academy of Sciences of Albania, Toena, 1999, f.125; Buxhovi, *Kosovo...*, p.121.
  - 13 ASHAK, Fund: Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, Document MA. No. 011-10, Prishtina, February 27, 1974
  - 14 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Prishtina: *Rilindja*, 1974; Kurtеше Salihu, *Birth, development, position and aspects of autonomy of the Socialist Autonomous Province of Kosovo in socialist Yugoslavia*, Prishtina: Institute of textbooks and teaching aids of the Autonomous Socialist Province of Kosovo, 1984, p.79.
  - 15 AIHP: Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, *Rilindja*, Prishtina 1974; Salihu, *Lindja...*, p.79.

Thus, with the Constitution of 1974, Kosovo was raised as a constituent element of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, and its representatives were equal in votes in all mechanisms of the Federation of Yugoslavia.

- Functioning of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo according to the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo of the year 1974

With the articles of the first Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Assembly of the Province was the highest authority in Kosovo.

Article 300 of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, defines exactly how: "The Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo is a authority of social self-government and the highest authority of power within the rights and duties of the Province. The Assembly performs the tasks from its competencies on the basis and within the framework of the constitution and the law".¹⁶

Also, the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo is the main bearer of the rights and duties of the province directly. This was provided under Article 301.¹⁷

According to the new Constitution of 1974, the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo had three chambers: Labor Chamber, Municipal Chamber and Socio-Political Chamber. Under the new Constitution, the chambers had this delegating composition:

- The United Labor Chamber has a total of 90 delegates;
- The Chamber of Municipalities has a total of 50 delegates;
- Socio-Political Chamber which had a total of 50 delegates.¹⁸

According to the Article 303 of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the manner of electing delegates in the chambers of the Assembly was determined..

The United labor Chamber¹⁹ consisted of delegates who were elected by labor organizations and other self-governing organizations in the working community. The Chamber of Municipalities²⁰ it consisted of delegates who were elected by the Municipalities. it consisted of delegates who

---

16 Shih më gjerësisht: AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 300, Prishtina: Rilindja, 1974, p.160.

17 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 301, Prishtina: Rilindja, 1974, f.160.

18 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 302, Prishtina: Rilindja, 1974, p.163.

19 The delegates of the United Labor Chamber were elected by the delegates of the united labor chambers of the municipal assemblies throughout Kosovo. Voting in these elections was secret. Shih më gjerësisht: AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 304, Prishtina: Rilindja, 1974, p.163.

20 The delegates of the Chamber of Municipalities were elected by the delegates of the chambers of the local communities of the municipal assemblies throughout Kosovo. Voting in these elections was secret. Shih më gjerësisht: Archive of the Institute of History in Prishtina, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 306, Prishtina: Rilindja, 1974, p.165.

were elected by the Municipalities ²¹ were elected by the socio-political organizations.²²

According to the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Assembly of Kosovo, respectively according to Article 301, had these competencies:

The Assembly, as the basic bearer of the rights and duties of the Province, directly and exclusively:

1. Decides on the amendment of the Autonomous Socialist Constitution of Kosovo; Consents to amend the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and the Constitution of the Socialist Republic of Serbia;
2. Defines the policy and decides on other basic issues important for the political, economic, social and cultural life, for the defense of the population and the development of the society of the Province;
3. Issue provincial laws and give authentic interpretations of provincial laws;
4. Issue the social plan, budget and final account of the Province;
5. Issue the regional plan and the development plan of the Province;
6. Examines issues in the field of foreign policy and international relations; gives its consent to the conclusion of international treaties in the cases provided for by the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia; ratifies the treaties concluded by the Province with the authorities and organizations of foreign states and with the authorities of international organizations within the framework of the foreign policy defined by the Socialist Federal Republic of Yugoslavia and international treaties;
7. Determines the proposal, respectively gives the consent for the regulation of the relations on which the Assembly of the RSFJ decides on the basis of the proposal, respectively the consent of the republican and provincial assemblies;
8. Defines the policy of implementation of laws and other provincial provisions and general acts of the Assembly, as well as the obligations of provincial authorities and organizations regarding the implementation of these provisions and general acts;
9. Establishes and abolishes the provincial bodies of administration and the organizations that performed the works of interest for the Province, determines the bases of their organization and their scope;
10. Establishes joint labor organizations;
11. Announces provincial referendum;
12. Decides on charging the Province with debt and on announcing provincial public loans;
13. Gives amnesty for criminal offenses defined by provincial law;
14. Organizes and exercises social supervision;
15. Exercises political control over the work of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo and of the provincial administration authorities and holders of public and other social functions that are accountable to the Assembly and with its own goals orients the work of these authorities; and denies the provisions of the Executive Council of the Assembly and of the provincial administration bodies that are not in accordance with the law

21 The delegates of the Socio-Political Chamber were elected through a unique list of candidates. This election is done through the socio-political chamber of municipal assemblies throughout Kosovo. Voting in these elections was secret. Shih më gjerësisht: AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 307, Prishtina: Rilindja, 1974, p.165.

22 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 303, Prishtina: Rilindja, 1974, p.163.

or other provisions and with the general act of the Assembly;

16. Examines the reports of the provincial administration authorities, jurisprudence authorities and other authorities and organizations, when this is determined by law;

17. Gives approval for the change of the territory of the Socialist Autonomous Province of Kosovo;

18. Elects and revokes the delegation of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo to the Chamber of Republics and Provinces of the Assembly of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia;

19. Elects and dismisses the members of the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo;

20. Elects and dismisses the Speaker and Vice Speaker of the Assembly, the President and members of the Executive Council of the Assembly, the President and judges of the Constitutional Court of Kosovo, the President and judges of the Supreme Court of Kosovo and other courts, who as basic provincial courts in according to the law, as well as the officials and other holders of public functions and other social functions for whom this is determined by this Constitution, by law or by another act of the Assembly;

21. Appoints and dismisses the provincial secretaries and other leaders of the provincial administration authorities and organizations that perform work of interest to the Province, the Secretary of the Assembly, the Public Prosecutor of the Province, the Provincial Social Advocate of self-government and officials and other members of the authorities of governance for which this is determined by the Constitution, laws or other act of the Assembly;

22. Issues the rules of procedure of the Assembly and decides on the organization of the work of the services of the Assembly;

23. Decides on the extension of the mandate of the delegates in the Assembly and on the extension of the mandate of the delegates in the municipal assemblies;

24. Performs other tasks specified by the Constitution.

The Assembly may issue statements, resolutions and recommendations on matters within its competence.²³

According to the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, Article 334, the Assembly of Kosovo had a President and a Deputy Speaker. According to the Constitution, the Assembly of the Province had a 4-year mandate and according to Article 334, both the President and the Deputy Speaker of the Assembly had a 4-year mandate Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo according to the Constitution of 1974.²⁴

- Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo according to the Constitution of 1974

With the new Constitution of 1974, Kosovo had the Leadership of the Socialist Autonomous Province of Kosovo. This Headship was the authority that represents Kosovo, and exercises all its functions according to the Constitution and the laws that came from it.²⁵

23 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 301, Prishtina: Rilindja, 1974, p.160-163.

24 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 339, Prishtina: Rilindja, 1974, p.177.

25 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 339, Prishtina, 1974, p.177.

According to Article 340, the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo had these competencies:

1. Examines issues of importance for the political, economic, socialist and cultural life of the Province, the realization of equality of nations and nationalities, as well as issues related to the further development of socialist self-governing relations in all areas of social life, takes initiatives to consider their in the Assembly and in other provincial authorities and organizations;
2. Examines the bases for determining the personnel policy and the proposals for the election respectively for the appointment to certain functions in the federal and republican authorities;
3. Proposes the election and dismissal of the members of the Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo;
4. Examines general issues and other issues of cooperation of the Province with the socialist republics and with the Socialist Autonomous Province of Vojvodina.
5. Harmonizes the positions with the Presidency of the RS of Serbia and the Presidency of the SAC of Vojvodina on issues that are of general interest to the Republic as a whole;
6. Apologizes in accordance with the law.

The Presidency informs the Assembly on its work, on its own initiative and at the request of the Assembly.²⁶

Based on the competencies foreseen by the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Presidency of the Autonomous Province of Kosovo had a series of expanded competencies than in the past.

The Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo had its chairman and 8 members. The Members²⁷ of the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo was appointed by the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, who were proposed by the Provincial Conference of the League of Socialists of the Working People of Kosovo. Also according to Article 343 of the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, members of the Presidency of the Autonomous Socialist Province of Kosovo by function were the Chairman of the Assembly and the Chairman of the League of Communists of Kosovo. The Chairman of the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo was elected by its members.²⁸

With the new Constitution of 1974, Kosovo had expanded its powers. In addition to the authorities which were provided in its articles, according to Article 341, the duties of the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo were clearly defined, in case of war or military attack on the province. Thus was established the People's Defense Council, a council which was determined to work according to a special law. Also under the new Constitution, the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo was obliged to lead the war in the territory of

---

26 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 340, Prishtina: Rilindja, 1974, p.177-178.

27 Members of the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo were elected every four years and were not entitled to be elected more than twice. Also, in case the risk increases or the country is in a time of war, the mandate of the member of the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo was extended until the creation of favorable circumstances for new elections. Shih më gjerësisht: AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 344, Prishtina: Rilindja, 1974, p.179.

28 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 343, Prishtina: Rilindja, 1974, p.179.

Kosovo.²⁹

- *Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo according to the Constitution of 1974*

According to the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo approved in February 1974, another authority was the Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo. This authority was tasked with examining issues of socialist development and self-government. The Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo also reviewed general issues related to the province of Kosovo.³⁰

The Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo had its members, who were elected by the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo. The members of the Provincial Council were elected as prominent employees from the sphere of socio-political field as well as the sphere of academic, public and productive life.³¹

The Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo informed the Assembly and the Presidency of the Socialist Autonomous Province of Kosovo about its work and activity. The work and organization of the Council was regulated by law.³²

- *Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo according to the Constitution of 1974*

In the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, another authority was the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo. Ky organ në bazë të Kushtetutës së re ishte organ ekzekutiv. This Constitution exercised the rights and duties defined by the Constitution and the law.³³

According to Article 350 of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Executive Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo had these powers:

1. Monitors the state and implementation of the policy of the Assembly and proposes to it the definition of the policy;
2. Proposes laws and other provisions, general acts and has the right to give opinions on the proposals of laws and other provisions, general acts that are submitted to the Assembly by other authorized proposers;
3. Determines the proposal of the social plan of the Province, determines the proposals of the provincial budget and the final provincial accounts, takes care of the realization of the provincial budget and the final provincial account;
4. Issues decrees, decisions and other provisions for the implementation of laws and

---

29 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, adopted on 27 February 1974, Article 341, Prishtina: Rilindja, 1974, p.178.

30 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, adopted on 27 February 1974, Article 348, Prishtina: Rilindja, 1974, p.180.

31 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 348, Prishtina: Rilindja, 1974, p.180.

32 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 348, Prishtina: Rilindja, 1974, p.180.

33 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 349, Prishtina: Rilindja, 1974, p.181.

general acts of the Assembly;

5. Takes care of the implementation of the policy and the implementation of laws and other provisions and general acts of the Assembly;

6. Takes care of the implementation of the policy in the field of public defense and the implementation of the preparations for the protection within the rights and duties defined by this Constitution and by law;

7. Harmonizes and directs the work of provincial authorities and administration to ensure the implementation of policy and implementation of laws, other provisions and general acts of the Assembly;

8. Exercises the supervision of the work of the provincial authorities of administration and abolishes their provisions that are in contradiction with the law and other provision that this Institution has issued for the implementation of the law or the general act of the Assembly;

9. Defines the general principles of internal organization of the provincial administration;

10. Forms professional services and other services for its own needs and common services for the needs of the provincial administration;

11. Appoints and dismisses officials for whom this is assigned by law;

12. Issue its own rules of procedure;

13. Performs other tasks defined by the Constitution and by law.³⁴

The members of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo are in a certain number who are elected by the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo. Thus, upon the proposal of the Commission for Elections and Appointments, the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, appoints by the members of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Secretaries of the Provincial Secretariats. Also, the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo elects the leaders of the provincial administration authorities and other provincial organizations. The Executive Council of the Assembly of the Autonomous Province of Kosovo has one or more vice-presidents of the Council and the secretary, positions that are elected by its members.³⁵

The Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, had the Chairman³⁶ and the members³⁷ of his, who were elected every four years. The Chairman

34 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 350, Prishtina: Rilindja, 1974, p.181-182.

35 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 351, Rilindja, Prishtina 1974, p.182.

36 Chairman of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the same person may be elected more than twice. He has the same immunity as the delegates of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo. Also, the Chairman of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo represents the Executive Council, and at the same time takes care of the implementation of the policies of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo. Shih më gjerësisht: AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on February 27, 1974, Article 352, Article 353, Article 354, Prishtina: Rilindja, 1974, f.182-183.

37 Members of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo may be elected twice. They enjoyed many rights which were guaranteed to them by the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo. Shih më gjerësisht: AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 352, Prishtina: Rilindja, 1974, p.182-183.

and members of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, were political persons who performed their duties defined by the Constitution and according to applicable laws.

The Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, performed its work within these Secretariats:

- Provincial Secretariat for Finance;
- Provincial Secretariat for Education, Culture and Science;
- Provincial Secretariat for Agriculture and Forestry;
- Provincial Secretariat for Health and Social Policy;
- Provincial Secretariat for Labor;
- Provincial Secretariat for Economy;
- Provincial Secretariat for Information;
- Provincial Secretariat for Urbanism, housing and municipal issues;
- Provincial Secretariat for Hydroeconomics;
- Provincial Secretariat for Trade and Tourism;
- Provincial Secretariat for Industry and Traffic;
- Provincial Secretariat for Jurisprudence;
- Provincial Secretariat for Legislation and Authorities;
- Provincial Secretariat for General Administration and Budget;
- Provincial Secretariat for Traffic;
- Provincial Secretariat for External Relations;
- Provincial Secretariat of Internal Affairs,
- Provincial Secretariat of National Defense, and
- Provincial Energy Secretariat.³⁸

Also within the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, these directorates also functioned:

- Provincial Directorate of Geodesy;
- Provincial Directorate of National Goods;
- Directorate of General and Common Services;
- Provincial Directorate for Property-Legal Affairs;
- Provincial Directorate for Awards;
- Provincial Directorate of Construction;
- Provincial Directorate of Investments, and
- Provincial Directorate for Veterans Affairs.³⁹

Also based on the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, a

---

38 Shih më gjerësisht: ASHAK, Fund: Council of People's Defense 1946-1963, Fund: Executive Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, February documents 1974.

39 Shih më gjerësisht: ASHAK, Council of People's Defense 1946-1963, Fund: Executive Council of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, February documents 1974.

special segment was the administration of the Socialist Autonomous Province of Kosovo.

Provincial Administration was regulated based on articles 362-371 of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo.⁴⁰

- Functioning of judicial authorities in Kosovo according to the Constitution of 1974

The approval of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo in 1974 paved the way for the establishment of many institutions that were an integral part of the state system in Kosovo.

Thus, according to the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo of February 1974, the legal field was regulated, respectively the legal one. With the new constitution, the following were established: the Constitutional Court of Kosovo, the Supreme Court of Kosovo, the Public Prosecutor's Office of the Province and the Provincial Social Advocate of Self-Government.

With the approval of the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, many institutions and authorities of different levels were established within the institutions of Kosovo, which functioned according to the Constitution and other legal acts.

According to Article 372 of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Constitutional Court of Kosovo was established.⁴¹ With the new Constitution, this court had this mandate:

1. Decides on the compatibility of provincial laws with the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo;
2. Decides on the compliance of the statutes of the municipalities with the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo and the provincial law;
3. Decides on the compatibility of the provisions and other general acts of state authorities, labor organizations and organizations of the other self-governing communities with the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, provincial law and other provincial provisions, the republican law which regulates by agreement the relations for the whole territory of the Republic, as well as on whether these acts are in contradiction with the federal law for the implementation of which the authorities in the Province are responsible;
4. Decides on the compliance of the provisions of the provincial authorities issued for the implementation of the republican laws that are applied in the whole territory of the Republic with those laws;
5. Resolve conflicts over the rights and duties of the Province and municipalities in the territory of the Province, as well as conflicts between two or more municipalities in the territory of the Province, if the jurisdiction of the other court is not provided by law for the resolution of such conflicts.;
6. Performs other tasks assigned that are left to competence by this Constitution.

The Constitutional Court of Kosovo may assess the constitutionality of laws, provisions and general acts of bodies of socio-political communities and general self-governing acts that are not in

---

40 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 362-371, Prishtina: Rilindja, 1974, p.185-189.

41 Shih më gjerësisht: AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 372, Prishtina: Rilindja, 1974, p.189.

force if not more than one year has passed from the fall to the beginning of the procedure.⁴²

Gjykata Kushtetuese e Kosovës, kishte kryetarin e saj dhe 6 gjykatës të cilët zgjidheshin nga ana e Kuvendit të Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës. Kryetari⁴³ dhe anëtarët e Gjykatës Kushtetuese të Kosovës, kishin mandat 8-vjeçar. Në nenin 377 të Kushtetutës së Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, kryetari dhe gjykatësit e Gjykatës Kushtetuese nuk do të mund të zgjidheshin në të njëjtën detyrë.⁴⁴

Since the Constitutional Court of Kosovo was the highest legal authority in Kosovo, its decisions were binding and enforceable. Also, the decisions of the Constitutional Court were binding once its decisions were published in the Official Gazette of the Socialist Autonomous Province of Kosovo.

According to the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, at the Constitutional Court of Kosovo, these institutions had the right to initiate procedures for the assessment of constitutionality and legality:

1. The Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo and the Municipal Assembly;
2. Chairman of the Socialist Autonomous Province of Kosovo;
3. The Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, in addition to the assessment, constitutionality and legality of the provisions issued by the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo;
4. The court, if the issue of constitutionality and legality is presented in the court procedure;
5. Public Prosecutor of the Province, if the issue of constitutionality and legality arises in the work of the public prosecutor;
6. provincial social lawyer of self-government;
7. Labor organizations, local community, self-governing community of interest or organizations and other self-governing community, if its right defined by the Constitution, provincial law or federal law for the application of which the authorities in the Province are responsible has been violated.
8. Provincial Secretary or other provincial authority, each in its own scope, except for assessing the constitutionality of laws and the constitutionality of the provisions of the Executive Council of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo.
9. The authority that according to the Constitution and the law is authorized to suspend the implementation of the provision, other general act of the authority of the socio-political community and the general act of self-government, due to its incompatibility with the Constitution or law, respectively contrary to federal law on implementation of which the authorities in the Province are responsible;
10. Social Accounting Service.

---

42 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 372, Prishtina: Rilindja, 1974, p.189-190.

43 The Chairman and judges of the Constitutional Court of Kosovo, based on the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, had immunity as the delegates of the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo. Also for the immunity of the president and judges based on Article 377 of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Constitutional Court itself decided. Shih më gjerësisht: AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 377, Prishtina: Rilindja, 1974, p.191.

44 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, adopted on 27 February 1974, Article 377, Prishtina: Rilindja, 1974, p.191.

The Constitutional Court can also initiate the procedure itself for the assessment of constitutionality and legality.⁴⁵

With the establishment of the Constitutional Court of Kosovo, which was established on the basis of the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, Kosovo advanced one step further its justice authorities as previously Kosovo did not have a court of this type, and this was one of the constitutive elements of Kosovo within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

Me Kushtetutën e re të Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës, përveç themelimit të Gjykatës Kushtetuese, u themelua edhe Gjykata Supreme e Kosovës.

According to Article 390 of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Supreme Court of Kosovo had the following laws:

1. Decides, within the competence defined by law, on appeals against judgments and other decisions of regular courts;
2. Decides in the first instance when this is prescribed by law;
3. Decides on extraordinary legal remedies against final decisions of regular courts in accordance with the law;
4. Defines the principled and legal position on issues that are important for the unique implementation of provincial laws by the courts;
5. Resolves disputes over jurisdiction between courts in the Province;
6. Performs other tasks assigned which are left to the competence by law within the rights and duties of the Province.⁴⁶

Before the adoption of the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the role of the Supreme Court in Kosovo was performed by the Supreme Court of the Socialist Republic of Serbia, as the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia of 1963 unified the entire judicial system in Federation of Yugoslavia.

The Supreme Court of Kosovo, in terms of power was of great importance as this, along with the Constitutional Court of Kosovo, were one of the constitutive elements that Kosovo had within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

With the approval of the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, in addition to the establishment of the Constitutional Court of Kosovo and the Supreme Court of Kosovo, the Public Prosecutor's Office of the Province and the Provincial Social Lawyer of Self-Government were established.

The establishment of the Public Prosecutor's Office of the Socialist Autonomous Province of Kosovo was done according to Articles 391 and 391 of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo.

According to the Constitution of the Autonomous Socialist Province of Kosovo, the functions and duties of the Prosecutor of Kosovo are exercised by the Public Prosecutor of the Province, who performed his duties according to law.⁴⁷

---

45 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 382, Prishtina: Rilindja, 1974, p.194-195.

46 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 390, Prishtina: Rilindja, 1974, p.198.

47 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, approved on 27 February 1974, Article 391 and Article 392, Prishtina: Rilindja, Prishtina 1974, p.198.

Also, according to the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the duties and functions of the social lawyer of self-government within the Socialist Autonomous Province of Kosovo are performed in accordance with the Constitution. Also based on Article 393 of the Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the Self-Government Provincial Social Advocate was appointed and dismissed by the Assembly of the Socialist Autonomous Province of Kosovo.⁴⁸

With the establishment of the institutions of justice, the Constitutional Court of Kosovo, the Supreme Court of Kosovo, the Public Prosecutor's Office of the Province of Kosovo and the Provincial Social Advocate of Self-Government, all legal areas in Kosovo were completed, which was a great achievement as previously these institutions almost did not exist as such and with such expanded competencies.

With the new Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, the necessary legal and administrative conditions were established that made Kosovo a constitutive element within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

So, in addition to the opening of the Albanological Institute in 1953, then the University of Prishtina in 1971, the Academy of Sciences and Arts of Kosovo in 1975 and the Institute of History in 1978, the Constitution of 1974, was the greatest achievement of Kosovo Albanians within Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

Conclusion

The paper: "The Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo of February 27, 1974 and the functioning of the central and judicial institutions of Kosovo according to this constitution", contains informations of interest on the developments of constitutionality and functioning of judicial institutions in Kosovo.

Even against the fact that Kosovo after the end of the Second World War remained under the Federation of Yugoslavia, since the Constitution of Yugoslavia of 1946, was designated as an Autonomous Region within the territory of the Republic of Serbia.

The approval and entry into the law of the Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia on 21 February 1974 and the subsequent Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo on 27 February 1974, opened a new stage in the establishment of the position of Albanians and Kosovo within the Federation of Yugoslavia, from the status of Autonomous

-
- The Public Prosecutor's Office of the Socialist Autonomous Province of Kosovo performed its work according to this structure:
    - Kosovo Public Prosecutor's Office in Prishtina;
    - Kosovo Public Prosecutor's Office in Prizren;
    - District Public Prosecutor's Office in Peja;
    - District Public Prosecutor's Office in Prishtina;
    - District Public Prosecutor's Office in Prizren;
    - District Public Prosecutor's Office in Gjilan, and
    - District Public Prosecutor's Office in Mitrovica.

48 AIHP, Constitution of the Socialist Autonomous Province of Kosovo, adopted on 27 February 1974, Article 391, Article 392 and Article 393, Prishtina: Rilindja, 1974, p.198.

Region, the status of Kosovo was raised in the Autonomous Province.

So, we can rightly emphasize that along with the opening of the Albanological Institute in 1953, then the University of Prishtina in 1971, the Academy of Sciences and Arts of Kosovo in 1975 and the Institute of History in 1978, the Constitution of 1974, was the greatest achievement of Kosovo Albanians within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, because with this constitution the Albanians and Kosovo became constitutive elements within Yugoslavia.

Dr. Öğr. Üyesi

Gökçen KARA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6048-3644>Haliç Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Amerikan Kültür ve Edebiyatı
İSTANBUL
gokcentugcekara@hotmail.com

Başvuruda bulundu. Applied

Kabul edildi. Accepted

Eser Geçmişi / Article Past:

19/09/2021

27/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.997644>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Social Identity and the Loss of Individuality in Toni Morrison's a Mercy

Toni Morrison'ın Merhamet Adlı Eserinde Toplumsal Kimlik Ve Bireyselliğin Yitirilmesi

ÖZ

Bireylerin ve toplumun birbirine bağlı olması sosyal felsefenin merkezinde yer alan önemli bir konudur. İnsan fizyolojik ve psikolojik olarak gruplar halinde, toplumda yaşamaya ve diğer insanlarla etkileşime girmeye uyarlanmıştır. Diğer bir deyişle insanın hem bireysel kimliği hem de toplumsal kimliği vardır. Bireysel kimlik her bir kişinin algılarına ve uyaranlarının bulunduğu ortama göre değişebilir. Başka bir deyişle, insanın bulunduğu ortama uyum sağlayabilmesi için bireysel kimliğinin sosyal kimliğinden etkilendiği söylenebilir. Aslında, sosyal kimlik veya grup kimliği, insanlar üzerinde bireysel kimlikten daha güçlü bir etkiye sahiptir. Bir insan toplumda takdir kazanmak için bireysel kimliğine uygun olmayan bazı eylemlerde bulunabilmektedir. Bireysel ve sosyal kimlik arasında önemli ilişkiler vardır. Bir grubun üyesi olarak kolektif bir kimlik geliştiren kişiler, belirli durumlar altında hareket ederken kişiliklerini değiştirebilir ve yeniden tanımlayabilirler. Bu makalenin konusu olan Toni Morrison'ın *Merhamet* (2008) adlı eseri, bireysel kimlik ve sosyal kimlik arasındaki çatışmayı ve bireyin karar vermesini etkileyen sosyal süreçleri ele almaktadır. Roman aynı zamanda bireyin toplum karşısındaki çaresizliğini de ele alır. *Merhamet*, toplumun ve sosyal etkileşimlerin, yani birey üzerindeki baskın gücün, kimlik oluşturma süreci üzerindeki etkisini ve kişinin sosyal güçler tarafından nasıl şekillendirildiğini romandaki karakterler üzerinden örneklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Merhamet, sosyal kimlik, bireysel kimlik

ABSTRACT

A central theme of social philosophy is that man and society are interrelated. Humans are physiologically and psychologically adapted to live and interact with others in groups and in society. In other words, humans have both an individual identity and a social identity. Personal identity can change according to the perceptions and stimuli of the environment. In other words, it can be said that individual identity is influenced by social identity to adapt to the environment. In fact, social identity or group identity has a stronger influence than individual identity. A person may take some actions that do not fit his individual identity in order to be recognized in the society. There are significant interrelationships between individual identity and social identity. People who develop a collective identity as a member of a group can change

ATIF: KARA Gökçen, "Toni Morrison'ın Merhamet Adlı Eserinde Toplumsal Kimlik Ve Bireyselliğin Yitirilmesi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (595-603)

CITE: KARA Gökçen, "Social Identity and the Loss of Individuality in Toni Morrison's a Mercy", *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (595-603)

and redefine their personality when they act in certain situations. Toni Morrison 's novel *A Mercy* (2008), which is the subject of this paper, deals with the conflicts between individual identity and social identity and the social processes that influence individuals' decision making. The novel is also about the helplessness of the individual in the face of society. *A Mercy* uses the characters in the novel to illustrate the influence of society and social interactions, i.e. a dominant power over the individual, on the process of identity formation and how one is shaped by social forces.

Key Words: A Mercy, social identity, individual identity

1. INTRODUCTION

One of the core topics of social psychology is the concept of identity. Social scientists and psychologists have developed their ideas around this concept, keeping in mind the psychosocial aspects of the formation and development of identity in social situations. According to the famous social psychologist Henry Tajfel, a person's identity can be divided into two components: 'personal identity' and 'social identity'. The concept of social identity has been developed across a wide range of theoretical frameworks and in all areas of the social and behavioral sciences.

Social identity refers to the idea that people's sense of self is based on their membership in a community. In other words, people depend on groups and have therefore developed a fundamental need to belong to social groups. Tajfel (1978: 63) claims that "the part of an individual's self-concept that results from knowledge of his or her membership in a social group (or groups), together with the value and emotional significance attached to that membership." People are motivated to fit into certain groups and exclude others. This reflects the conflict that exists between the individuality that comes with one's identity and the urge to fit in or conform to societal norms. The criteria by which an individual views these groups as 'ingroup' and 'outgroup' varies; however, there are many social identity groups. For example, race, ethnicity, and gender. *A Mercy*, which is the subject of this study, shows that belonging to a group is very important in society. Morrison shows that her characters are stuck in the dilemma of what they want to do and what they should do. In other words, they behave the way society thinks they should. The characters in the novel suffer from an identity crisis as a result of oppression by society. In doing so, Morrison explores the depths of human psychology.

First of all, even though a person has a social identity that affects his behavior, that identity does not completely define him. Indeed, the person has the capacity to change and thus to shape and affect his social identity. In other words, each individual has a number of different identities that can change over time. When differences are observed, it seems "natural" to assign negative connotations to them, to associate them with the supposedly inferior or superior. According to Tajfel, people classify similar stimuli according to their similarities and opposite stimuli according to their differences. Just as they classify animals and plants by their similarities, they classify people by gender, nationality, ethnicity, and the like. Race is seen as a category that establishes and justifies systems of power, privilege, disenfranchisement, and oppression. Whites, who are the dominant group in the novel, marginalize those who are not like them and ignore their individual identities. According to social identity theory, people tend to think in terms of "us" and "them". What a person thinks of as "us" is called an "ingroup". People generally tend to glorify their ingroup because they see the ingroup as an extension of themselves. People tend to exclude, belittle and humiliate the so-called outgroup categories, as Ashforth&Mael (1989: 20) state:

It is argued that (a) social identification is a perception of oneness with a group of persons; (b) social identification stems from the categorization of individuals, the distinctiveness and prestige of the group, the salience of outgroups, and the factors that traditionally are associated with group formation; and (c) social identification leads to activities that are congruent with the identity, support for institutions that embody the

identity, stereotypical perceptions of self and others, and outcomes that traditionally are associated with group formation, and it reinforces the antecedents of identification. This perspective is applied to organizational socialization, role conflict, and intergroup relations.

In *A Mercy* there are not only racial and gender groups. At the same time, we can see the social classes created by society's imposed understanding of "whoever has money is strong and valuable". The fact that the protagonist Vaark acts contrary to his understanding is due to this perception created by society. Society is considered the most important element that determines how individuals learn to think and behave. People learn their culture - the customs and traditions of society - from birth. This process is called socialization. Their culture influences how they behave, and it also influences how they perceive others. It influences their values, what they think is good and bad. This is an example of how the culture they live in influences their choices.

Culture and social groupings are inextricably linked. Culture is crucial to the formation of social identities. Belonging to a group helps people meet important psychological and social needs, such as belonging somewhere or getting the attention of others. Belonging to a group also allows people to achieve a positive social identity. Maslow (1968) placed the need for building social relationships directly above more basic drives such as satisfying hunger but below the need for respect in his hierarchy of needs. According to this, the process of building social relationships is usually associated with good feelings. Rejected people are more prone to psychological or emotional problems than people whose relational needs are satisfied.

Tajfel argues that the imposition of collective identities on marginalized groups - such as those who are less popular and have poor social status - causes their individual identities to suffer. People who belong to these groups are often undervalued and stigmatized, making them vulnerable to feelings of shame and worthlessness. Or they struggle against authority to regain their dignity. From this point of view, it is necessary to define the term "disadvantaged group". In general terms, it can be said that people who have greater difficulties in social inclusion and advancement, including ethnic minorities, migrants, the disabled and the elderly, are referred to as disadvantaged groups. Social groups give individuals a strong sense of belonging and a kind of protection in times of stress. Whether membership in a social group is chosen based on gender, skin color, or simply at random, it has a tremendous impact on human behavior - with both good and bad consequences. While social group membership can simultaneously serve to foster both positive and negative prejudice against members of other groups, it can also foster a dislike of those who violate group norms, as well as exclusion of groups that have been negatively stereotyped (e.g., women).

Social, cultural, economic and political factors have a significant impact on vulnerability, discrimination and marginalization. Thus, women belonging to these categories are often exposed to a variety of forms of discrimination as well as gender-based violence. There are few avenues for them to obtain protection, support, and redress when their rights are violated. Men have more social authority than women. This power imbalance causes men and women to engage in significantly different behaviors. In other words, because men have more power in public, they exhibit more dominant behaviors in private, and because women have less power, they tend to behave more submissively in interactions. Simply put, gender identity is only one of the several identities in a hierarchy of meaning created by society.

A Mercy reflects on the slave trade in the early 17th. century and portrays a cast of characters: a landowner Jacob Vaark, his wife Rebekka, who had recently moved to America; Lina, a Native American whose tribe had been utterly decimated by smallpox; Florens, the unfortunate slave girl bought as payment for a bad loan; and Sorrow, the captain's young daughter, left at sea when the ship she was traveling on was destroyed in a hurricane off the coast of the Carolinas. Their voices bear the physical and psychological scars of the challenges of their lives as they tell their stories. The story transports the reader to America's revolutionary times when conflicts over race, religion, and class were on the rise. In this environment, people are forced to make difficult choices. Jacob adamantly refuses to accept a slave as payment for a financial hardship, but he believes it is the only choice he has. Furthermore, he is not interested in the slave trade because he prides himself on his honest work, but he is willing to make large profits from slave labor on the sugar plantations

in Barbados. Florens's mother does not want to leave her daughter, but she believes that Florens will be better off with Jacob than she would be if she stayed with her own cruel owner. Rebekah realizes that even as a white woman, her only options are wife, servant, or prostitute. The three slaves, Florens, Lina, and Sorrow, are aware that they no longer have a choice when both their master and mistress die. This is a world where women of all races and ethnicities, including white, black, and Native American, are especially vulnerable and literally at the mercy of the men who exercise authority over them. Many traits are common to all female characters, although they are very different. Each of them is completely alone and powerless on her own. All of the characters in the novel exist in a linear hierarchy. All of the women belong to Jacob, who is basically in total control.

A Mercy highlights the lives of six different people from the perspective of four different narrators. Although the story is told from several perspectives, Florens' voice is the most important. Florence is the protagonist of the novel and she is the first character introduced to the reader. She takes up more space in the story than any other character. Her coming of age forms the framework of the novel. Morrison has tried to show through her the problems of the most vulnerable people in the New World. As an African slave, Florence had to deal with the pain of being displaced and unwelcome in a new land. She lost her family ties, her most precious treasure, when she moved away from home. The separation from Florence's mother permanently damaged his mental and emotional health. Her tortured self-esteem is always in search of solace. On Vaarks' plantation, she receives motherly attention from Lina, another Native American slave. But her shattered self-image is not overcome even after the arrival of the blacksmith. Florens longs for a way to fill the void left by the loss of her childhood identity. Morrison also explores the influence of parental neglect on the formation of a person's identity. This maternal neglect is in turn a result of the system that made the slave trade necessary and exacerbated the plight of slaves.

Florens feels unloved by her mother after learning that her mother has declared that she does not want her. As a result, she experiences a difficult childhood in which she receives little care, attention, or support. According to Henry Tajfel, the way people treat others has a significant impact on how they treat themselves. The harsh criticism she receives from those around her has destroyed her sense of social identity. Florence's dissatisfaction and anxiety are exacerbated by the lack of basic concepts such as love, belonging, and attachment in her life, forcing her to search for a better existence. But no matter how hard she tries, she will never find the respect she seeks. This is because she is a minority, both as a woman and as a black woman, and minorities belong to the out group. Tajfel stated that collective identities are often imposed on minorities, especially those with low social standing and social prestige, causing these groups to experience an identity crisis. Members of these groups are often undervalued and marginalized, leading to internal difficulties in maintaining a stable identity or external disputes with authorities.

To be a woman in the seventeenth century was to be subject to an additional classification. The combination of immigrant and woman creates a very vulnerable situation. Morrison illustrates what it was like to be a woman in a culture that was too patriarchal, where religion, government, and society offered no security. It was her immigration status that established her fractured identities, and her gender status caused additional misery. Women's status is also an important indicator of social identity. The patriarchal social conditions of the time caused women to be perceived by society as the "other" and it was society that created the marginalized status of women.

The slaves in the novel were not only subject to racial discrimination, but also to the prejudice of slave status and membership in that social class. People with group identities have to explain themselves to others. Therefore, it is understandable why Morrison's characters struggle to find their own identities. The characters in the novel are practically all from a subordinate social class. Each character has his or her own vernacular and idiosyncratic thought patterns that exist beyond the imperial standard. That is, society has created a certain pattern and expects its members to be molded to that pattern. Anyone who falls outside these patterns is ostracized.

2 MERCY: THE POWER OF SOCIAL IDENTITY AND THE LOSS OF INDIVIDUALITY

Morrison's works highlight the complex and diverse conditions that minorities and others with less power face in the United States. Racism, exclusion, prejudice, slavery, and identity are all themes that appear frequently in Morrison's novels. Her characters are unable to develop a sense of identification because they have suffered massive cultural trauma that makes it impossible for them to find their own identity. In their search for a rooted identity in the face of a violent and dehumanizing past, Morrison's characters can only relate to others if they are allowed to by those who control them. Morrison emphasizes the essential role that social identity plays as a functional component to a person's identity.

In a time of rapid social change, in which hierarchies of race, class, and gender increasingly hold society together, *A Mercy* addresses the individual's quest for self-determination. Memories of the past usually get in the way of attempts to conform because past experiences get in the way. Characters often fail at this task due to traumatic memories. *A Mercy* encompasses both the personal and social dimensions of identity as Morrison's orphaned and transplanted characters reveal the vulnerabilities and concerns that separate them from others while connecting them to community.

Toni Morrison creatively uses the idea of human nature in the novel and gives the reader many examples. The most relates to Jacob Vaark. Vaark had believed that the slave trade was immoral, but nevertheless, he accepted a slave in return for the money that he had loaned to a slave trader from Maryland, D'Ortega. In this relationship, Morrison illustrates the fundamental materialism of man, which co-exists alongside the history of man. Vaark had been offered a slave in return for the repayment of a debt he was owed. The slave trade contradicted his moral beliefs. However, while his spiritual values were important to him, social dignity was just as important. Vaark is caught by this dilemma for a while and eventually agrees to take the slave as much because he was dazzled by Senhor D'Ortega's assets, his house in particular, as for his social dignity. Vaark had begun to wonder how he could become rich and how using the example of the slave-owner, he may become as wealthy as Senhor D'Ortega with as fine a house.

Man's identity is determined by his social status, only in this way can he continue his life. Otherwise, the individual will be wiped out by the power of society. In the novel, Florens exemplifies this situation: "I will never again unfold my limbs to rise up and bare teeth" (Morrison: 3). Florens has now changed. She was shaped by the events she experienced.

One of the most important indicators of the change that society imposes on people in the novel is Rebekka. She became a completely different person after her husband died. Rebekka, who was like friends with Lina, who loved Florens, who was nice to Sorrow, has now become a woman who treats everyone in the house badly. Rebekka does not allow Sorrow to stay at home. She thinks of selling Florens to another farm. Florens refers to Rebekka and calls out: "How could she not know the single friend she had?" (Morrison: 73)

Blacksmith also exemplifies this situation:

I am remembering what you tell me from long ago when Sir is not dead. You say you see slaves freer than free men. One is a lion in the skin of an ass. The other is an ass in the skin of a lion. That it is the withering inside that enslaves and opens the door for what is wild. (Morrison: 160).

As can be seen from the above section, the blacksmith who gave hope to Florens while Vaark was alive changes after Vaark died. The most important reason for this situation is that Vaark is not alive. Because Vaark meant power for Florens. When Vaark died, Florens was helpless. Florens, whose role and identity changed according to the situation, was left alone when his master died. That's why the blacksmith sees Florens helpless.

The individual is never fully independent of society. More specifically, the individual possesses rationality but also multifaceted social values. Society inevitably affects the way people use their rationality. The concept of ‘individual’, which has a very important place in social science, was reconsidered by thinkers like Geertz and Foucault:

The individual is an effect of power, and at the same time, or precisely to the extent to which it is that effect, is the element of its articulation. The individual which power has constituted is at the same time its vehicle (1980: 98).

At no time in history has there been an individual who has not been influenced by his social circumstances. For this reason, the individual can be seen as an indicator of the society and time in which he finds himself. According to Foucault, the most important reason for people’s changeability lies in their pursuit of “strength” and power, especially economic power. All social relations are determined by the basic relations, especially economic relations. This situation reveals people’s helplessness and especially their dependence on financial power. When it comes to the ordinary economic agent, and especially when it comes to formal representation in general equilibrium models, the man is generally described as being concerned solely with his own and self-interested welfare.

One of the remarkable elements in *A Mercy* is that the novel displays how helpless people can be. All the characters in the novel are unhappy. First of all, Jacob Vaark was affected by the assets of Senhor D’Ortega and gave up his moral values. Although he mercifully agrees to take Florens, he knows very well that slaves are very profitable. Described as a mysterious character, Vaark is not entirely well-intentioned. Three things lead him to buy slaves. First, if he accepts a slave in return for the debt, he will not suffer financial damage. Second, if he had a slave, things could get better, and he could become richer. Third, he wanted to assist this helpless little girl. Vaark has three conflicting wishes. Although Vaark had attained the financial power he initially expected, he wanted to become richer over time. That’s why the only reason people want to be masters of the future is to change their past. Although details of Vaark’s previous life are not very clear in the novel, it is implied in some sections that he is not a very wealthy person. “An uncle he had never met from the side of his family that had abandoned him died and left him one hundred and twenty acres of a dormant patroonship in a climate he much preferred” (Morrison: 12). In this sentence, the source of Vaark’s wealth is stated. So, the land he owned was inherited from this mysterious person, and he was not a very wealthy person either. The text later confirms this. “Now here he was, a ratty orphan become landowner, making a place out of no place, a temperate living from raw life” (Morrison: 12).

Vaark wanted to be a much richer person in the future, to forget his past. Vaark tried to change his past, but his ambition to be richer brought him down. Vaark could not fight the disease he was suffering from. Many people who had obeyed him while he was alive did not even attend his funeral. This was because they all feared that Vaark’s illness would infect them. Some of those who did not attend Vaark’s funeral were Willy and Scully. Although it seems interesting that neither of them attended this ceremony, the situation is actually different. Willy and Scully need each other because they are gay. When one of them dies, the other can no longer satisfy his sexual needs. In the novel, Morrison tries to explain that each person needs the other by depicting the characters as a chain ring.

The novel tells of the helplessness of the lower classes, who are generally considered forgotten. Even the strong characters in the novel are often helpless. In this work, Morrison describes the helplessness of man, regardless of his class. Man comes into the world with his helplessness. As Vaark’s situation clearly shows, all people, whether members of the upper class or the lower class, have desperate aspects.

Florens, one of the most important characters in the novel, is the main indicator of human helplessness from the beginning to the end of the novel. First of all, she was born in the house of Senhor D’Ortega, who treated his slaves very badly, and she thought she was abandoned by her mother as a child. In the house of Vaark, she fell in love with the blacksmith and was unhappy all her life. “To get to you, I must leave the only home, the only people I know” (Morrison:

5). Florens reflects her own helplessness with this sentence. On the one hand, one understands Florens' obligatory loyalty to her master, and on the other hand, her own helplessness. Florens is desperate because she has never experienced love. On one side there is the need for protection and food, on the other side there is the need to be loved. This need leads to paranoia. Florens believes that the blacksmith loves her. In other words, she is unaware or unwilling to acknowledge her social position.

The character who is in every way the opposite of Florens is Rebekah. She is luckier than any other woman in the novel. Perhaps the only thing she has in common with Florens is that both women were given to Vaark by his parents. Rebekka is not a slave, but a lady of this manor. Moreover, she is loved by Vaark. Moreover, she is respected by all the characters. But Rebekah is not happy because she has lost her children. She is in a position that many characters in this novel desire. She is both free and from the upper class. In the case of Rebekka and Florens, one can come to the following conclusion. Man is a changeable creature, not happy. Society creates his unhappiness. Rebekah would be happy if she did not have to marry, perhaps not through an arranged marriage, but through someone she liked. But society has not given her that chance. Florens might have married the blacksmith if only she had been free. But looking at all these possibilities from a different perspective, Florens might not want to marry the blacksmith if she were free. Man is a victim of his passions. Florens' desire to be loved is due to the fact that she is not loved at all. At the same time, the pursuit of her passions has once again upset Florens.

The only character in this novel who does not change is Lina. She has definitely managed to stay the same and help people with her knowledge. However, she is incapable like the other characters. She has no choice in life. She lost her family and was sexually abused by men. Man is a helpless being. He does not marry because he loves, but because he needs to marry. Humans need each other. Despite all of Vaark's wealth and dignity in society, he must find a wife to help him work at home. An interesting point in the novel is Vaark's search for a wife through an advertisement. True, Vaark could also marry Lina. But by the standards of the time, it is not normal for a free man to marry a slave. Another point mentioned in the novel is Vaark's sexual use of grief. This is the possibility because it is not made clear in the novel:

She is ever strange and Lina says she is once more with child. Father still not clear and Sorrow does not say. Will and Scully laugh and deny. Lina believes it is Sir's. Says she has her reason for thinking so. When I ask what reason she says he is a man (Morrison, 8).

If such an event has occurred, this indicates the helplessness of both Sorrow and Vaark. Vaark is helpless; because he cannot prevent his sexual needs. Sorrow is helpless; because she cannot resist the sexual abuse of men. Vaark described his wife Rebekka as 'northern light'. In this sense, the themes of 'dark' and 'light' are intertwined in the novel. Vaark's life is full of darkness. He also lost his family. He sees Rebekka as a light to get rid of his darkness. However, Rebekka cannot change her sad end.

Another dimension of desperation in the novel is portrayed between Lina and Rebekka:

It took a while for trust between them. Perhaps because both were alone without family, or because both had to please one man, or because both were hopelessly ignorant of how to run a farm, they became what was for each a companion. A pair, anyway, the result of the mute alliance that comes of sharing tasks (Morrison: 75).

The chain of need established by Morrison through these indicators is evident in all the relationships in this novel. Since a person cannot survive on his own, s/he needs others to meet his or her needs. Morrison tries to underline another truth by exposing the limits of human self-sufficiency. Man is helpless in the face of society. He has to be a part of society in order to survive.

The rules set by society are not violated in most parts of the novel. The biggest example of this situation is seen with slavery. In the novel, the slaves are doomed to remain slaves. They cannot marry, love freely, read, or write. When Vaark died, the enslaved women at home were upset because they knew they would be sold to others again.

In the novel, marriage is first and foremost a social necessity. Social stability provided by marriage is more essential than compatibility between spouses. The story makes it quite obvious that a single man with a substantial amount of money is in need of a wife for social respect. Women also need men to survive. Men, on the other hand, have to get married in order to enhance their position in society. Jacob Vaark states that being a boss requires having a wife:

Worth every day of the long search made necessary because taking over the patroonship required a wife, and because he wanted a certain kind of mate: an unchurched woman of childbearing age, obedient but not groveling, literate but not proud, independent but nurturing. And he would accept no scold. Just as the first mate's report described her, Rebekka was ideal (Morrison: 20).

Vaark has very specific requests. In order for him to attain and maintain a respectable position, he must find a partner that fits the ideals of his society. This is why Vaark chooses Rebekka. Lina was considered "wild" because she bathes naked in the river every day. However, she taught Vaark how to farm, fish, and survive in a new environment. She also saves people's lives with herbal medicines. But Vaark sees no value in Lina as a bride because she does not adhere to the religious tenets of the society she is in.

People have no chance to choose their own life. The enslaved women in the novel are sexually abused by men. This is not their choice but the role that society chooses for them. These are all external factors. For example, it is the society that teaches Lina that it is a sin to swim naked in the river and to take cherries from the tree. In this work, motherhood and fatherhood are handled in a very different way. They are not depicted as instinctive or innate values; rather, they are patterns that society places in the human mind. All the women in the novel have been abandoned by their families.

Another event in the novel that draws attention is Vaark's loss of his three children. Pining for the child, he takes in Florens. However, he never treats Florens as his own child. Since instincts are directed by society, Vaark can allow Florens to learn to read and write, raise her well, and give her freedom, but he is bound by society's barriers. A slave must remain a slave, that is his fate. The same is true of Sorrow. Sorrow is not a slave. She has been taken into this house. But she is being used as a slave. Although Vaark is considered a good person, it is society that determines the good and the bad. The societal values are the factors that determine Vaark's personality. The themes of good and evil are multidimensional in the novel. Morrison tries to show that a person cannot simply be good or bad. Society shapes a person's character. Social determinism, which is the process in which society shapes people, is also shown in the novel in love.

The love of Rebekka and Jacob Vaark is based on social values. Rebekka came from a family that does not value women. The cultural conditions in which Rebekka grew up considered male sovereignty as appropriate. As she was raised with traditional values, she believes in the superiority of the man. Rebekka fulfills all the requests of Jacob, making him happy, which also makes her happy. According to her, her biggest responsibility in her life is to make her husband happy and to serve him. After all, they seem to be in love with each other, whereas there is no love. There are people shaped by social pressures.

The love between Lina and Florens represents another love motif in the novel. Florens sees Lina as her mother. The relationship between them turns into a mother-child relationship. Nevertheless, social pressures are also obvious in this relationship. Both women are desperate. They are in search of love. They have no choice but to love each other. Maybe if the conditions were different, Lina would not have liked Florens so much. Another interesting point in the novel is that Rebekka, as a woman who lost her children and felt a sense of motherhood, treats Florens and Sorrow as slaves while she should love them more. Instead, being the lady of the house requires establishing authority. From this point on, it can be said that even the most basic instincts, such as motherhood instinct, are formed by social values.

Willard and Scully also fall in love with each other. The same-sex love that develops between them is not very clear in the novel. This situation is due to the social authority of the time. At that time, homosexuals were considered guilty, meaning homosexuality was not acceptable. The most noticeable love in the novel is the unrequited love between Florens and the blacksmith, who is not

named in the novel. The blacksmith never accepts Florens because she is a slave. Society does not allow a free person to marry a slave. Moreover, the blacksmith is a wealthy person while Florens is a slave without shoes. Because of society's constructs, love will always be unrequited in this novel.

An individual is a unique human being who possesses a distinctive identity defined by his desire to become who he wishes to be. Social identity is only one component of that person's personal identity. Possessing one social identity does not prevent an individual from adopting another. To do so, he must be able to reflect on whether his social and cultural background or place within society is best suited to his own aspirations.

CONCLUSION

People develop their identities by defining themselves in terms of their group memberships and affiliations, and they also act in certain ways as part of their acceptance of the group's standards. In this approach, an individual's function is submerged within the notion of the group. *A Mercy* describes the process of identity development in an oppressive social environment. The novel explores the effects of racism and sexism on a society that has been enslaved, and shows the process of personal and social identity construction under the white-dominated system. Morrison shows that her characters are stuck in the dilemma of what they want to do and what they should do. In other words, they behave the way society thinks they should. The characters in the novel suffer an identity crisis as a result of oppression by society. In doing so, Morrison explores the depths of human psychology.

A Mercy deals with the politics of social structure and focuses on how social norms can affect the personalities of the characters. Morrison, enlists marginalized voices to reveal the loss of individuality in the community. Her characters are so bound by societal judgments that they have lost their own individuality. Morrison has also incorporated overt allusions to race, gender, and economic inequality that emphasize an ideology of white privilege. The narrative structure of the novel does not prioritize one voice over another. Morrison describes her characters' journey from personal to social identity. People are unable to discover their true identities because institutions bind them to society's ideals rather than their own.

REFERENCES

- Ashforth, B. E., & Mael, F. (1989). Social Identity Theory and the Organization. <http://www.jstor.org/stable/10.2307/258189?refreqid=search-gateway>.
- Foucault, M. (1980). *Power / Knowledge: Selected Interviews*. New York, The Harvester Press.
- Hall, S., & Du Gay, P. (Eds.). (1996). *Questions of Cultural Identity*. London, Sage Publications.
- Morrison, T. (2017). *A Mercy*, New York, Vintage International.
- Tajfel, H. (1966). Co-operation Between Human Groups. *The Eugenics Review*, 58, 77-84.
- Worchel, S. (2011). *Social Identity: International Perspectives*. London, Sage Publications.

Arş. Gör.
Zafer BENZERHarran Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü,
zaferbenzer@harran.edu.trORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7549-6731>

Eser Geçmişi / Article Past:

Başvuruda bulundu.
Applied

14/09/2021

Kabul edildi.
Accepted

25/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.995056>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Tanzimat Sonrası Urfa Mahkemelerinin Durumu ve Mahkeme Görevlileri Hakkında Bir Değerlendirme

An Evaluation About the Situation of the Urfa Courts and Court Officials After the Tanzimat

Öz

Osmanlı Devleti'nin altı asra aşkın bir süre siyasi, etnik, dini, kültürel ve sosyal anlamda zenginlik ve aynı zamanda farklılık arz eden problemlerle bir coğrafyada hüküm sürmesini ve ayakta kalmasını sağlayan en önemli faktörlerin birisi, bu devletin sahip olduğu hukuki yapı ve bunu işletiş biçimi olduğu söylenebilir. Bu hukukun esasını İslam hukuku yani “şer‘i hukuk” oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra “örfi hukuk” olarak tabir edilen Osmanlı hükümdarlarının koyduğu yazılı kanunlar da hukuk sistemi içerisinde yer almaktadır. Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren fethettiği bölgelere hukuku temsilen kadıyı, idareyi temsilen de bir subaşı atamaktaydı. İdari taksimat doğrultusunda Osmanlı toprakları eyaletlere, eyaletler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere ve nahiyeler de köylere ayrılıyordu. Bunlardan nahiye ve köyler dışında hepsinde birer kadı ve dolayısıyla kadı mahkemesi bulunmaktaydı. Kadı mahkemelerine aynı zamanda “Şer‘iyye Mahkemeleri” de denilmekteydi.

Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar şer‘iyye mahkemeleri, aslî ve genel mahkemeler olarak görev yapmışlardır. İdari, hukuki, mali gibi her türlü davaya bakmışlardır. Tanzimat'tan sonra ise bu geniş yetkili mahkemeler yerini, yetki alanı daraltılmış ve farklı türde görev yapan mahkemelere bırakmıştır. Bu çalışmanın amacı, hukuki alanda meydana gelen bu değişimlere bağlı olarak Urfa bölgesinde bulunan mahkemelerin Tanzimat sonrası durumu ve bu mahkemelerin görevlileri hususunda bilgi vermektir. Bu doğrultuda Urfa'da bulunan mahkemeler; İstinaf mahkemesi, bidayet mahkemesi, icra memurluğu, ticaret mahkemesi ve şer‘iyye mahkemeleridir. Halep Vilayet Salnamelerinde, Urfa Sancağı'nda bulunan bu mahkemeler ve isimleri açıkça belirtilmektedir. Her mahkemenin reisi ve görevlileri ayrı ayrı geçmektedir. Osmanlı hukuk sistemindeki bu değişimi mahkemelerde tutulan sicillerden de anlamak mümkündür. Aynı zamanda merkezden taşraya gelen atama ve tayin belgelerinde de bu mahkemelerin isimleri geçmektedir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Hukuku, Tanzimat, Urfa Sancağı, Mahkemeler, Mahkeme Görevlileri.

* Bu makale, 6-8 Nisan 2018 tarihleri arasında Şanlıurfa'da düzenlenen III. Uluslararası Osmanlı Sancağından Cumhuriyet Kentine Urfa Tarihi Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ve özet olarak basılan çalışmanın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

ATIF: BENZER Zafer, “Tanzimat Sonrası Urfa Mahkemelerinin Durumu ve Mahkeme Görevlileri Hakkında Bir Değerlendirme”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (604-619)

CITE: BENZER Zafer, “An Evaluation About the Situation of the Urfa Courts and Court Officials After the Tanzimat”, *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (604-609)

Abstract

One of the most important factors that make the Ottoman Empire to survive and survive in a problematic geography that has a political, ethnic, religious, cultural and social richness for a period of six centuries and at the same time is the legal structure can be said that this state has and the way it operates . The basis of this law is Islamic law “shar’i law”. In addition to this, the written laws of the Ottoman rulers, also called “conventional law”, are also included in the legal system. Since the foundation of the Ottoman Empire, have been appointed muslim judge(kadi) as representatives of the law, and a local director as representative of the administration. In the direction of administrative divisions, the Ottoman lands were divided into provinces, and the provinces were divided into countries, countries were divided into towns, towns were divided into township and townships were divided villages. Apart from the towns and villages, there were one for each kadi and therefore kadi courts. The Kadi courts are also called “Shar’iya Courts” at the same time.

Until the proclamation of the Tanzimat Fermanı, the Shari’a Courts served as principal and general courts. They have looked at all kinds of lawsuits such as administrative, legal, financial. After Tanzimat, these broad competent courts have been replaced by courts with narrowed jurisdiction and different types of jurisdiction. The aim of this study is to give information about the post-Tanzimat status of the courts in the Urfa region and the officials of these courts, depending on these changes in the legal field. In this direction, the courts in Urfa; the Court of Appeal, the Court of first instance, the Enforcement Officer, the Commercial Court and the Shar’iya Courts. These courts and their names in Urfa Sanjak in the annuals province of Aleppo are clearly stated. The president and the officers of each court be included separately. This change in the Ottoman legal system can be understood from the register enterer in the courts. At the same time, the names of these courts be included in the appointment and appointment documents coming from the center to the provinces.

Key words: Ottoman Law, Tanzimat, Urfa Sanjak, Courts, Officials Courts.

Giriş

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren XVI. yüzyılın sonlarına kadar devletin hemen her kademesinde bir yükselme göstermiş ve belirli bir sistemleşme göstermeyi başarmıştır. Siyasi, askeri, mali ve sosyal alanda kendisinden önce kurulmuş olan Türk veya Türk-İslam devletlerini örnek almış, çağının gereklerine göre gerekli düzenlemeleri yaparak devlet idaresini sürdürmüştür. Ancak XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılda devletin başta siyasi ve idari olmak üzere iktisadî, içtimaî, ticari ve askeri balımdan duraklama ve ardından da devletin bütün kurumlarında bozulma ile bir çözülme görülmekteydi¹. Bu kötü gidişatın hem iç hem de dış etkenleri vardı. Klasik Osmanlı İmparatorluğu’nun temel kurumları, Avrupa’nın hızlı yükselişi karşısında dağılmaya başlamıştı. Devletin içerisinde meydana gelen bozulmaları, geleneksel anlayışa bağlı politikalarla çözmeye çalışıyordu. Avrupa ortaçağın karanlık dünyasından her anlamda kendini kurtarıırken, Osmanlı

1 M. Alaaddin Yalçınkaya, “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 479-511.

Devleti çağın gereklerine ayak uyduramıyordu². Bozulan düzeni tekrar tesis etmeye çalışan devlet yöneticileri, gelenek ve örften gelen uygulamalara yer vermişlerdir. Osmanlı yönetim sisteminde iki temel kavram önemli yer tutar. Bunlar “şeriat” ve “kanun”dur. Burada kanun sözünden kastedilen, padişahın yasama hakkının bir ürünüdür ve bunun kökeni geleneğe dayanır. Geçmişten gelen tecrübenin ve örfün kanunlaştırılmasıdır. Bu uygulamaya “kânun-ı kadîm” denir ve Osmanlı literatüründe şu şekilde yer alır: “kadim oldur ki ne zaman başladığını kimse hatırlamaz”³.

Osmanlı Devleti’nde yapılan ıslahat hareketleri başlıca iki döneme ayrılır. İlk dönem yukarıda bahsettiğimiz gelenekçi ıslahat çalışmaları, ikinci dönem ise ıslahat hareketlerinin başlamasında daha ziyade Avrupa kültür ve medeniyetinin tesirlerinin görüldüğü dönemdir. Geleneksel ıslahat çabalarından verimli bir sonuç alamayan Osmanlı idarecileri, 18. yüzyıl itibariye özellikle Lale Devri (1718-1730)’den sonra batı tarzı ıslahat çalışmalarına yönelmiştir. Tanzimat⁴ da ikinci devrede yapılan yenileşme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır⁵.

Osmanlı Mahkemelerinin Yapısı ve İşleyişi

Kadim hukuk tarihinde monarşiyle yönetilen devletlerin hepsinde olduğu gibi yasama, yürütme ve yargı yetkileri, unvan fark etmeksizin (halife, padişah, sultan vs.) devlet başkanının elindeydi. Bu yetkilerini vekilleri vasıtasıyla kullanan devlet başkanı, yargı yetkisini de hâkim olarak tayin ettiği ve İslam dünyasında “kadı” olarak bilinen yöneticilere verirdi⁶. İlk İslam devletlerinden itibaren hukuki davalara bakmak üzere bir kadı tayin edildiği bilinmekle beraber, Osmanlı Devleti’nde de bu uygulama devam ettirilmiş ve ilk olarak Osman Gazi tarafından kadılar tayin edildiği tahmin edilmektedir. Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren fethettiği bölgelere hukuku temsilen kadıyı, idareyi temsilen de bir subaşı atamaktaydı. Osmanlı dönemi kadısı adliye ve mülkiye görevlisidir. İlmiye sınıfına mensup, şer’i hukuk adamı olan kadı geniş yetkilerle donatılmıştır. Mahkemede üstlendiği yetkiler haricinde, bir noter, şehirdeki vakıf gibi müesseselerin müfettişi ve tabii ki belediye reisidir. Ayrıca şehrin güvenliğinden sorumlu olan zabıtlar, subaşı, asesbaşı gibi görevlileri denetleyen amirdir. Muhtesip olarak adlandırılan ve çarşı

2 Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 56-57.

3 Mehmet Öz, “Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 12, S. 1, Ankara 1999, s. 27-34.

4 Osmanlı Tarihi’nde bir devri adlandırmak için kullanılan Tanzimat teriminin sözlük manası; “ıslah etmek, düzenlemek, sıraya koymak” gibi anlamlara gelen ‘tanzîm’ kelimesinin çoğul halinden gelmektedir. İdari bir terim olarak ise; “mülkî idareyi ıslah ve yeniden organize etme” manasında kullanılır ve bu düzenlemelerin yapıldığı dönemi kapsar. 3 Kasım 1839’da ilan edilen Tanzimat Fermanı, Topkapı Sarayı’nın Gülhane bahçesinde okunduğu için diğer bir adı da Gülhane Hatt-ı Hûmâyunu’dur. İlk icraatlarından dolayı 1830’lara kadar geri götürülen bu fermanın ne zaman sona erdiği tartışmalıdır. Bazı tarihçilere göre Tanzimat, hukuki açıdan 1876’da Birinci Meşrutiyet’in ilanına, bazılarına göre ise 1908 İkinci Meşrutiyet’e kadar devam etmektedir. Bu konuda genel fikir birliği 1878 yılında meclisin kapanmasıyla birlikte sona erdiği düşüncesidir denilebilir. Ali Akyıldız, “Tanzimat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 1-10.

5 Ali İhsan Gencer, “Tanzimat Fermanı (1839)’dan 1876’ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Ansiklopedisi*, haz. Hakkı Dursun Yıldız, c. 11, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s. 431-521.

6 Ekrem Buğra Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2004, s. 23.

pazarı denetleyen memurlar da ona bağlıdır⁷.

Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar şer'iyeye mahkemeleri, aslî ve genel mahkemeler olarak görev yapmışlardır. İdari, hukuki, mali konularda her türlü davaya bakmışlardır. Osmanlı hukuk tarihinin Batılılaşma/modernleşme dönemine kadar devam eden süreçte klasik yapı büyük ölçüde korunmuştur. Daha çok "meclis-i şer, mahfil-i şer" olarak isimlendirilen klasik Osmanlı mahkemesi bu devirde tek hâkimli ve tek derecelidir. Tek kadının görev yaptığı bu usule Şer'iyeye *Mahkemeleri* adı verilmektedir⁸. Bu mahkemelerde kadılara yardımcı olan görevliler de bulunmaktaydı. Bu görevlilerin başında *nâib* gelmektedir. Osmanlılarda başlangıçtan beri var olan ve kadının vekili olarak görev yapan nâibler, medrese eğitiminin yanı sıra fıkıh alanında da tahsil görerek, kendi mesleklerinde yetkin hale gelmişlerdir. Kadılarla aynı yetkilere sahip olarak devletin her bölgesine gönderilen bu şahıslar, keşif, teftiş ve tahkik için olay mahallerine giderlerdi. Kadı tarafından tayin, teftiş ve azledilirlerdi⁹. Şer'iyeye mahkemelerinde kadının yanında bulunan en önemli memur kâtiptir. Dava kayıtlarını deftere geçirir ve sicil denilen bu defterlerin muhafazasından sorumludur. Bunların dışında Osmanlı döneminde emin (noter-mütercim) ve muhızır (adlî polis) gibi memurlar da bulunmaktaydı¹⁰. Kadı mahkemeleri tarafından tutulan sicil kayıtları, Osmanlı Devleti'nin sosyal, hukuki, iktisadi ve içtimai tarihine ışık tutmaktadır.

Klasik dönemde hemen hemen kusursuz işleyen ve çağdaş devletlere emsal teşkil eden Osmanlı adalet düzeni, Tanzimat dönemi itibariyle mevcut durumundan farklı bir hal almaya başlamıştı. Devlet kademelerinde diğer alanlarda meydana gelen bozulmalar, hukuki alanda da baş göstermekteydi. Bu bozulmanın birden fazla sebebi vardı. Kadıların diğer ilmiye mensupları gibi siyasete bulaşmaları, mahalli idarecilerle işbirliği yapmaları, maaşlarının düşük olduğunu öne sürerek, atandıkları merkezden uzak bölgelere gitmeyip nâibleri göndermeleri ve belki de en önemlisi işini layıkıyla yapan kimsenin bulunmaması bu sebeplerden birkaçını temsil etmektedir. Osmanlı Devlet bu olumsuz gidişatı durdurmak için bir dizi ıslahat girişimlerinde bulunmuştur. Bu doğrultuda hukuki alanda bir takım değişikliklere gidilmiş yeni kurumlar ihdas edilmiştir. Tanzimat öncesi dönemde kadının yetkisinde bulunan ve geniş yetkilerle donatılan tek dereceli şer'iyeye mahkemeleri, Tanzimat'tan sonra yerini görev alanı oldukça daralmış bulunan şer'iyeye mahkemelerine ve hukuk ve ceza davalarına bakan toplu hâkimli ve kademeli nizamiye mahkemelerine bırakmıştır.

Tanzimat'tan önce, temyiz mahkemesi özelliği taşıyan ve bir üst mahkeme niteliğinde olan Divân-ı Hümayun, Tanzimat ile birlikte işlevselliğini tamamıyla yitirmeye başlamıştır. Bunun yerini doldurmak için önce 1838 yılında Meclis-i Vâlâ, 1868'de kurulan Divân-ı Ahkâm-ı Adliye ve Şûra-yı Devlet bir süredir şeyhülislâmlıkta yapılan huzur murafaalarının yerini alan Meclis-i

7 İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Kitap Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul 2017, s. 11; İlber Ortaylı, "Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2001, s. 69-73.

8 M. Akif Aydın, "Mahkeme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 341-344; Ahmet Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 14, 2009, s. 13-48.

9 Mehmet İpşirli, "Nâib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006, s. 312-313.

10 Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, s. 82-83.

Tedkikât-ı Şer'iyeye gibi yüksek yargı kurumları oluşturulmuştur¹¹. 1840 yılında İstanbul'da Ticaret Nezareti'ne bağlı ticaret mahkemesi kuruldu ve 1847-1848 yıllarında hazırlanan iki nizamnâme ile karma ticaret mahkemesi haline getirildi. Bu ilk girişimlerin ardından 1850 tarihli Ticaret Kanunnamesi'ne 1860 tarihinde eklenen bir ek ile de devletin bütün topraklarında ticaret mahkemeleri kurulmaya başlandı. Merkezde başlayan bu yenilikler ve açılan yeni kurumlar 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi ile kaza, sancak ve vilayetlerde genel olarak nizamiye mahkemeleri adıyla bilinen hukuk ve ceza mahkemeleri kuruldu¹². Osmanlı adlî reformları açısından 1864 tarihi bir dönüm noktasıdır. Taşra teşkilatlarında Fransız modeline uygun ancak ondan daha merkeziyetçi bir özellik taşıyan sistem uygulanmıştır. Eyalet ve sancak meclislerinin adlî ve idarî görevlerini ayırmak için *Tuna Vilâyeti Nizamnâmesi* adı ile bir nizamnâme çıkarılmıştır ve daha sonra birçok vilayette yürürlüğe konulmuştur. İdarî sahada vilâyet ve liva meclis-i idareleri, yargı sahasında da Nizamiye Mahkemeleri adı verilen ve bidayet, istinaf ve temyiz olmak üzere üç dereceden oluşan mahkemeler oluşturulmuştur. Nizamiye mahkemeleri 1872 ve 1879 yıllarında çıkarılan nizamnâmeler ile büyük ölçüde Fransız adlî teşkilatını örnek alan ve Cumhuriyet dönemi hukuk teşkilatının aslını teşkil eden düzenlemeler şeklini almıştır¹³.

Urfa Mahkemeleri ve Mahkeme Görevlileri

Osmanlı Devleti'nin Güneydoğu Anadolu'yu fethinden sonra oluşturulan Diyarbakır Eyaleti (1515) ile birlikte geleneğe ve kanunlara uygun olarak bölge tahrir edilmiştir. 1518 tarihli Tapu Tahrir defteri eyaletin ilk taksimatını göstermektedir. Buna göre; Amid, Mardin, Sincar, Berriyecik (Birecik), Ruha, Siverek, Çermik, Ergani, Harput, Arapgir, Kiğı ve Çemişgezek sancakları mevcuttur. Ruha, klasik Osmanlı sancağı statüsündedir ve idari taksimatı bu doğrultuda yapılmıştır¹⁴. Osmanlı Devleti'nin fethettiği bölgelere hukuku temsilen kadıyı, idareyi temsilen de bir subaşı tayin ettiğinden yukarıda söz etmiştik. Dolayısıyla kadının varlığından emin olmakla birlikte Ruha sancak kadısı hakkında tafsilatlı bilgi dönemin şer'iyeye sicillerinde bulunabilir. Urfa Sicil Defterleri'nin kronolojik sıra bakımından en eskisi H. 1030/M. 1629 tarihli, en geç tarihli de H. 1320-1324/M. 1902-1906 arası yılların kayıtlarını içeren defterlerdir. Fakat mevcut sicil kayıtları bahsedilen tarih aralığının tamamını kapsamamaktadır. Urfa'nın 1629'dan 1845 yılına kadar ki dönemi kapsayan şer'iyeye sicilleri ne yazık ki bugün elimizde mevcut değildir¹⁵. XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında tutulan defterler sayesinde bazı tespitler yapabilmek mümkündür. Bununla birlikte biri XVI. yüzyılda öteki XVII. yüzyılda görev yapan Ruha kadı'larından ikisinin ismine rastlanılmıştır. Birincisi 1565 tarihli bir vakfiyede imzası bulunan Ramazan b. Seyid Ali, diğeri ise 1629 tarihli ilk şer'iyeye sicilinde adı geçen Mevlana İbrahim

-
- 11 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*; M. Akif Aydın, "Mahkeme", s. 344.
  - 12 M. Akif Aydın, "Osmanlı'da Hukuk", *Osmanlı Devleti Tarihi*, Edt. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. 2, İstanbul 1999, s. 375-441; A. Cevad Eren, "Tanzimât", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. XI, MEB Basımevi, İstanbul 1979, s. 709-765.
  - 13 Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeler*, s. 159-190; Muhammed Ceyhan, "Tanzimat Dönemi Sonrası Şer'iyeye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açısından Tahlili", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi*, S. 29, 2011, s. 49-83.
  - 14 A. Nezihi Turan, *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*, ŞURKAV Yayınları-27, Şanlıurfa 2005, s. 27-38.
  - 15 Yasin Taş, "Urfa Şer'iyeye Sicilleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 7, S. XVIII, Haziran 2014, s. 453-472.

Efendi b. Emir Ahmed Çelebi'dir¹⁶.

Sancak merkezi Urfa'daki mahkeme binası hakkında, kaynaklarda yeterince bilgi mevcut değildir. Ancak 18. Yüzyılda Rakka valisi Yusuf Paşa tarafından H.1121/M. 1709 yılında yaptırdığı ve kendi adını taşıyan camiinin yanında hamam, medrese, dükkânların yanı sıra bir de Ulu Cami'ye bitişik "*mahkeme-i şerif*" binası yaptırdığını H.1122/M. 1710 tarihli vakfiyesinden anlaşılmaktadır¹⁷. Belirli bir mekân haricinde kadıların, kendi evlerinde de dava dinledikleri bilinmektedir. Öte yandan kadıların görev yaptıkları adliye binası çoğunlukla müstakil bir bina değil, hükümet binasının içinde bulunurdu. Salnameler ve şer'iyeye sicillerinde adliye binasından söz edilmemekle birlikte genel olarak sadece "*meclis-i şer'i şerif*"¹⁸ denmekle yetinilmiştir.

Urfa'nın, mülkî ve idarî yapısındaki ilk değişiklik, XIX. yüzyılın ortalarında meydana gelmiştir. Bu yüzyıla kadar idari taksimat bakımından değişiklik gösteren Urfa'nın 1865'te bir sancak olarak Halep Vilâyeti'ne bağlandığı belirtilmektedir¹⁹. Ancak bu konuda muhtelif görüşler mevcuttur. Tanzimat sonrası Urfa dönemi ile ilgili çalışan Hilmi Bayraktar, bu durum hakkında arşiv belgelerinden hareketle önemli tespitlerde bulunmaktadır. 1842 tarihli bir irâde ile Urfa'nın Halep'e bağlandığını, 1846 tarihli Halep Eyâleti'ne ait mâliye defterlerinde ve 1847 tarihli Devlet Salnâmesi'nde merkezi Urfa bulunan Rakka'nın, Halep Eyâleti'ne bağlı bir sancak olarak kaydedildiğini belirtmektedir²⁰. Kadı sicillerinde kaydı tutulan yerin idarî taksimatta hangi statüde bulunduğu ve nereye bağlı olduğu umumiyetle kayıt altına alınmıştır. Sicillere baktığımızda Urfa'nın, sicillere sancak veya Tanzimat'tan sonraki ifadesiyle livâ şeklinde kaydedildiğini görmekteyiz. 1865 tarihinden itibaren kaleme alınan hemen hemen tüm belgelerin başında; "Haleb Vilâyet-i celîlesi dâhilinde kâ'in merkez-i livâ bulunan Medîne-i Urfa"²¹ ibaresi yazılmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Urfa Livâsı'nın; Urfa (merkez), Birecik, Suruç ve Rumkale(Halfeti) olmak üzere dört kazâsı mevcuttur²².

1864 yılında yürürlüğe giren Vilâyet Nizâmnamesi ile eyalet ve sancak meclislerinin idarî ve adlî görevleri eskiye nazaran bariz şekilde birbirinden ayrılmıştır. İdarî sahada vilâyet ve liva meclis-i idareleri kurulmuş, yargı sahasında da nizamiye mahkemeleri adı verilen meclisler teşkil edilmiştir. Bu düzenlemelerle devletin mülki taksimatı değiştirilerek ülke vilâyet, liva, kaza, nahiye ve köy olarak bölünmüş, vilâyetlerin başına vâli, livaların başına mutasarrıf, kazaların başına kaymakam getirilmişti. Ayrıca idarî yetkileri olan meclisler oluşturulmuştur. Bu devirde her kaza merkezinde hâkimleri Şeyhülislâmlık tarafından tâyin edilen şer'î mahkemeler varlığını

16 Turan, *XVI. Yüzyılda Ruha(Urfa) Sancağı*, s. 37.

17 Mehmet Emin Üner, *Osmanlı Klasik Dönem Sonlarında Bir Güneydoğu Anadolu Şehri: Urfa (1700-1800)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2003, s. 121.

18 Bu gibi ibarelere Urfa Şer'iyeye Sicillerinde sıkça rastlamak mümkündür. Örnek olması açısından bkz. Urfa Şer'iye Sicilleri, Defter Numarası: 222, Belge Numarası: 61-158-202. (Bundan sonra sırasıyla UŞS. defter numarası ve belge numarası şeklinde kısaltılacaktır.)

19 E. Honigmann, "Urfa" (ikmâl eden Nejat Göyünç), *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. XIII, MEB Basımevi, İstanbul 1986, s. 50-57.

20 Hilmi Bayraktar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa Sancağı* (İdarî, Sosyal ve Ekonomik Yapı), Elazığ 2007, s. 6-7.

21 UŞS., 222, 42-232-233; UŞS., 227, 201-251-315; UŞS., 223, 59-128.

22 Yasin Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa'da Sosyal Hayat (Mahkeme Kayıtlarına Göre 1850-1900)*, Hiper Yayın, İstanbul 2019, s. 29.

sürdürmüştür²³. Urfa liva ve Birecik kaza meclisleri Antep, Antakya ve Kilis ile birlikte 1847’de kurulmuştur. Urfa ve kazalarındaki meclis üyelerine de 1848’de maaş bağlanmıştır²⁴. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Urfa Sancağı’nı, Tanzimat’tan sonraki ifadesiyle Urfa Livâsı’nı, birinci dereceden bir mutasarrıf idare etmekteydi. Kazaları kaymakam, nâhiyeleri müdür, köyleri muhtarlar idare etmekte, mahallelerde ise, muhtarlarla beraber mahalle imamları bulunmaktaydı. Ayrıca bu dönemde mutasarrıf ve kaymakamlara yardımcı olmak amacıyla nâibler tayin edilmiştir²⁵. Halep Vilâyeti’nin önemli sancaklarından biri olan Urfa’da, mutasarrıf ve nâib dışında, şer’î mahkemenin başında adlî ve dinî davalara bakan bir kadı, çeşitli hizmetleri yürütmekle görevli bir müftü, bir evkâf müdürü ve biri eytam sandığında biri beytûlmâlde olmak üzere iki muhasebeci bulunmaktaydı²⁶.

Osmanlı Devleti genelinde kadının görev yerine gitmemesi durumunda onun yardımcısı olan nâib görev almaktaydı. Osmanlı topraklarının genelinde olduğu gibi Urfa’da da kadınların yerine nâibler görev yapmıştır. Örneğin; Mayıs 1850 tarihinde Urfa’ya kadı olarak tayin edilen Osman Hilmi Efendi’nin görev yerine varıncaya kadar onu temsilen Abdurrahman Efendi kadı nâibi olarak görevlendirilmiştir²⁷. Onların bulunmaması halinde müftülerin mahkeme yöneticisi olarak vekâleten işleri yürüttüğü görülmektedir. Buna örnek olarak ise sicillerde geçen; “Abdüllâtif müftü-i belde ve vekilü’n-nâ’ib, Es-seyyid Abdüllâtif ibni Esseyyid Abdullah el-müftî ve vekilü’n-nâib” gibi ifadeler gösterilebilir²⁸.

Tanzimat dönemi itibariyle kurulan yeni adli sistem çerçevesinde, mahkemelerde başkâtiplik ve kâtiplik de kurulmuştur. Urfa mahkemelerinde de bulunan bu şahıslar mahkeme tutanaklarını yazmakla görevliydi. Bunun haricinde vatandaşlar içerisinde herhangi bir mazeret nedeniyle(mahkeme yerine gelemeyen mahrem bayanlar veya yatalak kimseler) mahkemeye intikal edemeyen kişilerin ifadelerini almak, vekâletname yoluyla vekil tayin etmek üzere davayı mahallinde kayda geçirmek gibi işleri de üstlenmekteydiler. Bu gibi mazeretlere genel anlamda atıf yapılırken; “*tahakkuk-ı ’özü-i şer’iye binâen*” ya da “*âti’l-beyân vekâlet takrîrini mahallinde ketb ve tahrîr*”²⁹ gibi ifadeler kullanılmaktadır. Bu uygulama esnasında da normal mahkeme kurulunda olması gereken işlemler ve şahitler gibi olması gereken şahıslar hazır bulunmaktadır. Mahkemelerde görevli olan kâtipler genelde Urfalı olmasına karşın hâkimlerin Urfa dışından da atandığı görülmektedir. Bu duruma bir örnek olarak; günümüzde Urfa Bediüzzaman mezarlığındaki

23 İkinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeler*, s. 164.

24 Tahir Öğüt, “Urfa’da Tanzimat’a Geçiş Sürecinde İdari ve Mali Yapı”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 7, S. 14, 2011, s. 325-345.

25 Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa’da Sosyal Hayat (Mahkeme Kayıtlarına Göre 1850-1900)*, 31.

26 Taş, *Osmanlı Döneminde Urfa’da Sosyal Hayat (Mahkeme Kayıtlarına Göre 1850-1900)*, 34.

27 UŞS., 204, 253.

28 İsmail Asoğlu, *223 Numaralı Şanlıurfa Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1304-H.1334 /M.1887-M.1916)*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2014, s. 21-23.

29 Belgenin devamı şu şekildedir: “*Tahakkuk-ı ’özü-i şer’iye binâen âti’l-beyân husûsu mahallinde ketb ve tahrîr için kibel-i şer’den mezûnen irsâl olunan Hocazâde Salih Efendi Yusuf Paşa Mahallesi’nde kâin Medine ve Behiye ve Penbe benât-ı Bayezid Beg’in menziline varub menzil-i mezbûrda Hatibzâde Hacı Mehmed Mübarek Efendi Hacı Esadzâde Esad Efendi ve Abdullah bin Abdullah ve Yusuf Paşa Mahallesi muhtarı Eyyub bin Ali hâzır oldukları hâlde ’akd-ı meclîs-i şer’î âli ettikde...*” Zafer Benzer, *222 Numaralı Urfa Şer’iyye Sicilinin (Birinci Kısım) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1308 - 1309 / M. 1891 – 1892)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2015, s. 65-66.

mezar kitabesinden anlaşıldığı kadarıyla, Urfa’da hâkimlik görevini icra ederken H. 1287/M. 1870 tarihinde fevt olan Trabzonlu Mahmud Said Efendi gösterilebilir³⁰.

Tanzimat ve Islahat Fermanları’ndan sonra hukuk sisteminde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişikliklerden şer’iye mahkemeleri de etkilenmiş ve çıkarılan nizamnameler ile şeriat mahkemelerinin yetkileri kısıtlanmıştı. 1867 ve 1870 tarihli nizamnâmelerle; miras, aile, vakıf ve şahsa yönelik işlenen suçlar ve bunlara verilen cezalar haricindeki davalar bu döneme kadar yetkili olan şer’iye mahkemelerinin yetkisinden çıkartılmıştır³¹. Merkezde yapılan bu düzenlemeler ve değişiklikler taşrada da yapılmıştır. Tanzimat Fermanı ve sonrasında Eyalet ve sancaklarda kurulan meclisler, yargılama yapmakla yetkili kılınmıştı. Ancak kadı veya naibler bu meclislerde de görevli olarak bulunmaktaydı. İdari, mali ve güvenlik işlerinin yanı sıra bir mahkeme gibi çalışması, eyalet ve sancak meclislerinde aksaklıklara ve eleştirilere sebebiyet vermekteydi. 1864 Vilayet Nizamnamesi’ne göre vilayet merkezinde valinin veya sancaklarda mutasarrıfın başkanlığında devamlı toplanan *Vilayet İdare Meclisi*, livalarda *Liva İdare Meclisi* ve kazalarda *Kaza İdare Meclisi* oluşturulması düşünülmüyordu. Vali başkanlığında vilayet idare meclislerinin üyeleri, defterdar, mektupçu, müfettiş-i hükkam-ı şer’iye ve umur-ı ecnebiye müdürüydü. Bunların yanı sıra halk tarafından seçilen ve görev süreleri iki yıl olan, iki Müslüman ve iki gayrimüslim üye, müftü ve gayrimüslim cemaat reisleri de bu mecliste yer almaktaydılar. Bu meclisler, adli işler dışında vilayetin yönetimi ve özel idareyi ilgilendiren hususları kapsayan çalışmalarını yürütmekteydi³². Taşrada oluşturulmaya çalışılan bu meclislerin örneğini Urfa sancağında da görmek mümkündür. H. 1313 tarihli Haleb Vilayet Salnamesi’nde Urfa Sancağı’nın Liva İdare Meclisi, mutasarrıf Hasan Paşa başkanlığında dört tabii ve altı seçilmiş üyeden müteşekkildir. Tabii üyeler; muhasebeci Naci Efendi, müftü Ali Efendi, tahrirat müdürü Seyyid Ahmed Efendi ve meclis idare kâtibi Said Efendi’lerdir. Seçilmiş üyeler ise, Mustafa Ağa, Hacı Hasan Ağa, Münhal(boş), Karabet Efendi, Haçir Efendi ve Abud Efendi olarak görülmektedir³³. Dolayısıyla Urfa’da gayrimüslim halkın da sancak idaresinde söz sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin kendi içerisinde meydana gelen sorunların çözümünün yanı sıra Avrupalı devletlerin telkin ve tazyikiyle ilan edilmek zorunda kalınan Tanzimat ve Islahat Fermanlarından sonra, devlet kurumlarında gayrimüslim halkın temsil edilmesi ve söz sahibi olması durumu hukuk alanında da kendini göstermiştir. Adı geçen vilayet nizamnamesi ile birlikte Batılı devletlerin müdahalesi ve önerileri de dikkate alınarak kurulan ve genel anlamda Nizamiye Mahkemeleri olarak adlandırılan hukuk ve ceza mahkemeleri merkezde ve taşrada kurulmaya başlandı. Bu mahkemeler, Müslüman olan ve olmayan Osmanlı vatandaşı halk için

30 Mahmut Karakaş, *Urfa’nın Kültür ve İnançlar Serüveni*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şehir Kitaplığı Dizisi: 19, Ankara 2009, s. 319. Trabzonlu Mahmud Said Efendi’nin mezar kitabesinde yazılı ağıttan yola çıkarak, onun Ramazan ayı içerisinde vefat ettiğini anlamaktayız. Kitabede özetle; “Genç, ihtiyar herkesin ecel şerbetini içeceği emr-i ilahidir. Mahmud Said Efendi başında sarığı olduğu halde ölüm kendisine yetişti. Garib, Ramazan ayı içinde şüphesiz şehit oldu. Onun ruhu cennetlere yolcu oldu, bedeni de toprak altında hazine gibi saklandı. Allah Mahmud Said Efendi’ye yüksek cenneti mesken etsin” yazmaktadır. Manzumenin yazarı Urfalı şair Sabir’dir. Mahmut Karakaş, Şanlıurfa Mezar Taşları, ŞURKAV Yayınları: 14, Şanlıurfa 1996, s. 71.

31 Ahmet Akgündüz, *Şer’iye Sicilleri-I*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 77.

32 Özgür Yılmaz, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871)”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 6, S. 6, Aralık 2014, s. 253-280.

33 H. 1313 tarihli Haleb Vilayet Salnamesi, s. 274.

ortak mahkemelerdir³⁴. Merkezde alınan kararların taşrada uygulanması çerçevesinde Urfa’da bu yeni mahkemelerin isimleri Halep Vilayet Salnameleri’ne ve kadı sicillerine kaydedilmiştir. Bu mahkemeler; İstinaf mahkemesi, Bidayet mahkemesi(Ceza dairesi ve Hukuk dairesi olarak ikiye ayrılır), İcra memurluğu ve Ticaret mahkemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Urfa kadı mahkemelerinde görülen davalarda bu mahkemelere atıf yapıldığı görülmektedir. Özellikle vekil tayini hususlarını içeren kayıtlarda tayin edilen vekilin hukuki hüviyeti ve temsiliyeti belirlenirken zikredilen; “işbu tarihe gelinceye değin lehimde ve aleyhimde vukû bulmuş ve bulacak kâffe-i de’âvi-yi Urfa mahkeme-i şer’iyyesinde ve bidâyet-i hukuk ve ticaret ve ceza mahkemelerinde bidâyeten ve istinâfen ve temyizen rü’yet ve talep ve da’vaya mustantık dairesinde ve daireyi-sâirede takrir-i kelâm ve ahz u kabz ve makbuzunu tarafıma isâle...”³⁵ gibi ifadeler bu duruma örnek gösterilebilir.

Bidâyet mahkemeleri hem basit kazalarda, hem de sancak ve vilayetlerin merkez kazalarında bulunmaktaydı. Bir başkan ve iki üyeden oluşan mahkeme heyetinin görevleri nizamnâmeler ile belirlenmişti. Araştırma konumuz itibariyle Urfa örneğinden hareketle izah edecek olursak; hem merkezde hem de Birecik, Runkale ve Suruç kazalarında bidayet mahkemeleri yer almaktaydı. Bidâyet mahkemelerinde usulen hukuk ve ceza davalarına tek bir dairede bakılırdı ancak bulunan bölgenin durumuna ve şartlarına göre ikiye ayrılması da mümkündü³⁶. Emsal teşkil etmesi açısından H. 1305/ M. 1888 senesinde Urfa Sancağı ve kazalarında bulunan Bidayet Mahkemeleri ve üyeleri şu şekildedir:

Mahkeme-i Bidâyet (Liva merkezi)³⁷

Hukuk Dairesi

Reis Naib Efendi
A’za Nafi Ömer Efendi
A’za Mihail Efendi
A’za Mülazımı Faik Efendi
Müdde-i Umumi Muavini Midhad Bey
Müstantık Hacı Bedi Efendi (saniye)
İcra Memuru Ömer Efendi
Mukavelat Muharriri Müslim Efendi

Ceza Dairesi

Reis Abdurrahman Efendi
A’za Muhammed Bey (saniye)
A’za Karabet Efendi
A’za Mülazımı Memli Efendi
Başkâtib Muhammed Ratıb Efendi
Zabıt Kâtibi İbrahim Efendi

34 Tafsilatlı bilgi için bkz. M. Macit Kenanoğlu, “Nizâmiye Mahkemeleri”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 33, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 185-188.

35 UŞS., 216, 211-233-248-683-701; UŞS., 219, 27-83-141.

36 Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeler*, s. 206.

37 H. 1305 tarihli Halep Vilayet Salnamesi, s. 194.

Birecik Kazası (Mahkeme-i Bidayet)³⁸

Reis Naib Efendi
A'za Münib Efendi
Karabet Efendi
Başkâtib Said Efendi
Müstantık Muavini Hacı Haydar Efendi
Kâtib-i Sâni Nuri Efendi

Rumkal'a Kazası (Mahkeme-i Bidayet)³⁹

Reis Naib Efendi
A'za Hulusi Efendi
Kirkor Efendi

Suruc Kazası (Mahkeme-i Bidayet)⁴⁰

Reis Naib Efendi
A'za Şeyh Müslim Efendi
Reşid Efendi
Kâtib Faik Efendi
Müstantık Muavini Halil Efendi
Kâtib-i Sâni Salih Efendi

Yukarıda adı geçen mahkemeler ilk mahkeme olarak görev yapmaktaydı. Yapısı itibariyle Müslüman ve gayrimüslim üyelerden oluşmaktaydı. Ayrıca merkez mahkemesi, sancağa bağlı kazalardaki bidayet mahkemelerinde görülen davalarda verilmiş olan ilamları istinafen incelerdi. Bidayet mahkemeleri veya ceza daireleri kabahat ve cünha(cinayet) derecesindeki suçlara ilişkin davalara bakmaktaydılar. Kaza bidayet mahkemeleri, kendisine bağlı nahiye ve köylerde beş bin kuruş değer ve yıllık beş yüz kuruş gelire kadar olan davalara bakar ve istinaf yani temyiz yolu kapalı olmak üzere karar verirdi. Bu rakamların üzerindeki durumlarda ise temyiz yolu açık olacak şekilde sonuçlanırdı⁴¹.

İstinaf mahkemeleri başka bir deyişle temyiz mahkemeleri vilayet merkezlerinde yer almaktaydı. Urfa bölgesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Halep Vilayeti'ne bağlı bir sancak konumundaydı. Dolayısıyla burada doğrudan görev yapan bir istinaf mahkemesi bulunmuyordu. Ancak Urfa merkezinde ve kazalarında bulunan bidayet mahkemelerinin aslında birer istinaf mahkemesi görevi gördüğü söylenebilir. Şöyle ki; kaza, nahiye ve köylerdeki davaların temyiz edilmesi merkezdeki bidayet mahkemelerinin yetkisi dâhilindeydi. Bölge bidayet mahkemeleri, liva merkezinde ve kazalarında belli bir meblağa kadar olan davaları hem bidayeten, hem de istinafen inceleyip karara bağlayabiliyordu. Mahkemedeki taraflar, anaparası on bin kuruş değer veya yıllık bin kuruş kazancın üzerinde olan durumlarda ya da kıymeti tespit edilemeyen bir hususta vilayet merkezinde bulunan istinaf mahkemesine başvurmak durumundaydılar. Ceza ve hukuk dairesi

38 H. 1305 tarihli Halep Vilayet Salnamesi, s. 197.

39 H. 1305 tarihli Halep Vilayet Salnamesi, s. 197.

40 H. 1305 tarihli Halep Vilayet Salnamesi, s. 198.

41 Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 281; Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s. 207.

olarak iki kısma ayrılan vilayet istinaf mahkemeleri, kaza ve sancaklar mahkemelerinde istinaf yolu açık olmak şartıyla karara bağlanan davaların temyizini gerçekleştirirdi⁴².

Tanzimat Fermanı'ndan sonra kurulan bir başka mahkeme ise ticaret mahkemeleridir. Bilindiği üzere bu tarihe kadar Osmanlı Devleti genelinde ticari konulardaki ihtilaflar tüccarın uyuşuna göre değişmekteydi. Yabancı tüccarların arasındaki anlaşmazlıklarda konsolosluk ve elçilik aracılığıyla, yabancı tüccar ile Osmanlı vatandaşı tüccar arasındaki anlaşmazlıklar dava konusu 4000 akçeye kadar olanlara şer'i mahkemelerde kadılar tarafından, 4000 akçenin üstündeki davalara ise Divan-ı Hümayun'da çözüme kavuşturulurdu⁴³. II. Mahmut döneminde Avrupa ile olan ticari ilişkilerin artması ve şer'i mahkemelerde görev yapan kadıların Avrupa geleneklerine yabancı olması sebebiyle tüccarlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmekte yetersiz kalmaktaydılar. Dolayısıyla ülkede ticaret sanayi ve tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla gerekli düzenleme ve organizasyonları tek elden yapmak üzere müstakil ve geniş yetkilere sahip Ticaret Nezareti 24 Mayıs 1839 tarihinde kuruldu⁴⁴. Zaman içinde ihtiyaca binaen de 1846 yılından itibaren *Ticaret Mahkemeleri* kurulmaya başlandı⁴⁵.

1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nın ilgili maddeleri doğrultusunda yabancı ve yerli tebaa arasındaki ticaret, hukuk ve ceza davalarına bakmak üzere *karma mahkemeler* kuruldu. 1860'dan itibaren de Fransız Ticaret Kanunu örnek alınarak teşkilat yapıları detaylı bir şekilde düzenlendi⁴⁶. Bu tarihten itibaren vilayet merkezlerinde ve onlara bağlı liva veya sancaklarda ticaret mahkemelerinin varlığı göze çarpmaktadır. Halep Vilayeti'ne bağlı bir sancak olan Urfa'da da ticaret mahkemesine rastlamak mümkündür⁴⁷. Çünkü Müslüman tebaanın yanında gayrimüslimlerin de Urfa'da azımsanmayacak ölçüde bir nüfusa sahip olduğu ve ticaretle ilgilendikleri açıktır. Urfa'da bir ticaret meclisinin kurulması talebi 1855 senesine tekabül etmektedir. Tüccar tarafından diğer eyalet ve livalarda olduğu gibi Urfa Sancağında da ticaret meclisinin kurulması talebiyle yazılan arzuhaller Halep valisi aracılığıyla Meclis-i Vâla'ya gönderilmiştir⁴⁸. Ancak söz konusu ticaret meclisi takriben bu tarihten beş sene sonra Ekim 1860 tarihinde teşkil edilebilmiştir⁴⁹. Bu ticaret mahkemesinde görev yapacak memur maaşlarının da nezarete ait olacağı belirtilmiştir⁵⁰. 1890'lı yıllarda kendisine ait müstakil bir binası olmadığı için Urfa Ticaret Mahkemesi'nin senevi 1.200

42 Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 281; Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s. 212.

43 Ekinci, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, s. 97.

44 Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, Eren Yayınları, İstanbul 1993, s. 128-129.

45 Bülent Tahiroğlu, "Tanzimattan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c. 3, 588-602 (özl. bkz. s. 596).

46 Özlem Karsandık Yazıcı, "Ticaret Mahkemesi Kayıtlarına Göre Tanzimat Dönemi'nde Adana'da Ticari Hayat" *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, c. 1, S. 1, Kış 2015, s. 75-85.

47 Bu hususta tafsilatlı bilgi için bkz. İlhan Palalı, "Adli Bir Reform Olarak Ticaret Mahkemeleri ve Urfa Ticaret Mahkemesi", *Osmanlı Urfası*, c. 2, (Edt. Abdullah Ekinci), Urfa Okulu Yayınları, Şanlıurfa 2018, s. 317-325.

48 BOA., A.MKT.NZD., 166-57.

49 BOA., A.MKT.MHM., 198-86.

50 BOA., A.MKT.MVL., 126-89. Urfa ticaret mahkemesi memurlarına 2.900 kuruşluk maaş bedelinin ödenmesi kararlaştırılmıştır.

kuruş kira bedeli ile bir hane icar ederek faaliyetlerini burada sürdürdüğü anlaşılmaktadır⁵¹.

Müslüman ve gayrimüslim halk arasından seçilen ticaret mahkemesi üyeleri, bir reis, iki daimi üye ve ikisi Müslüman ikisi gayrimüslim olmak üzere dört geçici üyeden oluşacaktı. Bir başkâtip, bir veya daha fazla kâtip ve yine bir veya birden fazla tercüman ve ihtiyaç ölçüsünde mübaşir bulunacaktı⁵². Urfa Sancağı'nda kurulan bu ticaret mahkemelerine baktığımızda bu üye sayılarının değişkenlik gösterdiğini görmekteyiz. Çünkü sancak merkezlerinde, vilayet merkezlerindeki gibi yetişmiş hukuk idarecileri veya gerekli şartları sağlayacak mahkeme görevlilerinin bulmak o dönem için pek mümkün değildi. H. 1303/M. 1886 senesinde Ticaret Mahkemesi üyeleri aşağıdaki gibidir.

Mahkeme-i Ticaret⁵³

Reis Hacı Muhammed Bakır Ağa

A'zay-ı Tabi'iyeye

Pekçel Efendi

Eruş Efendi

Başkâtib Ahmed Efendi

A'za-yı Müntehabe

Abdurrahman Efendi

Ali Ağa

Geyork Efendi

Serkis Efendi

Kâtib-i Sâni Zekeriya Efendi

Görüldüğü üzere Urfa ticaret mahkemesi heyeti bir başkan, iki daimi ve seçilmiş dört üye, iki tane de kâtipten oluşmaktadır. Ancak bu mahkemelerin üye sayıları davanın hususiyetine göre veya zamanla doğan farklı ihtiyaçlara göre de değişkenlik arz edebilmektedir. Normalde ticaret mahkemelerinde bir tercümanın da olması gerekirdi ancak tahminimizce Urfa'daki gayrimüslim tüccar Türkçe konuşabildiği için gerek duyulmamış olabilir. H. 29 Ramazan 1310/M. 16 Nisan 1893 tarihinde merkezden Urfa'ya gelen bir belge, Urfa'da bulunan Urfa Ticaret Mahkemesi için isticar olunan hanenin bedel-i icarının yani kirasının ödenmesiyle ilgilidir. Dolayısıyla belirtilen tarihte bu mahkemenin varlığı bir kez teyit edilmiş olmaktadır⁵⁴. Urfa sancağının kazalarında ticaret mahkemelerinin olmadığı görülmektedir. Urfa Bidayet mahkemeleri veya bidayet kalemi üyeleri arasında yer alan bir başka görevli de *icra memuru*'dur. Mahkeme tebligatı ve mahkeme başkanının emirlerini yerine getirmekle görevlidir. Yardımcısı da bulunan bu icra memurlarına gerekli sayıda icra mübaşiri de eşlik etmektedir. Urfa Sancağı'nda H. 1305⁵⁵/M. 1888 tarihinde

51 BOA., ŞD., 2613-4/2.

52 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat", *Tanzimat I*, MEB Yayınları, İstanbul 1999, s. 196-197; Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 280.

53 H. 1303 tarihli Haleb Vilayet Salnamesi, s. 205.

54 BOA, BEO, 184/13781.

55 H. 1305 tarihli Haleb Vilayet Salnamesi, s. 194.

icra memuru Ömer Efendi'dir. H. 1309/M. 1892'de Asaf Bey⁵⁶, H. 1316/M. 1899'da Ahmed Beşir Efendi⁵⁷, H. 1322/M. 1905'te Abdülkadir Efendi⁵⁸dir.

Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı hukuk sisteminde asli ve genel mahkemeler olarak görev yapan şer'î mahkemeler, bu dönemden sonra da varlığını sürdürmüştür. Batı tarzı yenileşme hareketinden nasibini alan bu mahkemelerin yetki alanları daraltılmıştır. Osmanlı Devleti'nin her bölgesinde olduğu gibi Urfa Sancağı'nda da bu mahkemeler görev yapmaya devam etmiştir. Evlenme, boşanma, miras, vekil tayini ve benzeri konuları, şeriatın öngördüğü biçimde çözümlenmekle yetinecek olan bu mahkemeler, kadının kendisi veya vekili nâib(hâkim) başkanlığında, başkâtip ve mukayyitten oluşan yapısını koruyordu. H. 1306/M. 1889 tarihine kadar kayıtlarda çoğunlukla sadece bu görevlilere yer verilirken, bu tarihten sonra şer'î mahkeme kadrosuna zabıt kâtipi, eytamhane müdürü ve muhızır eklenerek daha da genişlemiştir⁵⁹. H. 1316 tarihli Haleb Vilayet Salnamesi'nde Urfa'da bulunan şer'î mahkeme görevlileri şunlardır:

Mahkeme-i Şer'îye Dairesi⁶⁰

Başkâtip Mahmut Asaf Efendi

Zabıt Kâtipi Salih Feyzi Efendi

Eytam Müdürü Hüseyin Hüsni Efendi

Mukayyid Bakır Efendi

Muhızır Ahmed Efendi

Mukayyid-i Sâni Müslim Hilmi Efendi

Sonuç

XVI. asrın ikinci yarısında Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Ruha/Urfa bölgesi, bu tarihten itibaren Osmanlı yönetim sistemine tâbi olmuştur. Tanzimat dönemine kadar, zaman içerisinde idari olarak farklı statülerde bulunan bu bölge, hukuki olarak klasik bir sancak şeklinde yönetilmiştir. Tanzimat'a kadar devletin her bölgesinde uygulanan şer'î ve örfî hukuk kuralları Ruha Sancağında da geçerli olmuştur. XIX. yüzyıla kadar şer'î mahkemeler, asli ve genel mahkeme olarak görev yapmıştır. Ancak, gerek Tanzimat ve Islahat Fermanları, gerekse bunlardan önce yapılan ıslahat çalışmaları neticesinde, devletin her alanında meydana gelen değişimler, hukuk alanında da kendini göstermiştir. Tanzimat'tan sonra bu asli mahkemeler dışında Nizamiye Mahkemeleri sıfatıyla yeni mahkemeler oluşturulma yoluna gidilmiştir. Merkezde başlayan bu değişim zamanla taşraya da yayılmıştır.

Urfa bölgesinde de şer'î mahkemeler dışında yer alan ve genel manada Nizamiye Mahkemeleri adı altında açılan İstinaf, Bidayet, Ticaret Mahkemeleri ve İcra memurluğu gibi kurumların oluşturulduğu anlaşılmıştır. Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan gayrimüslimleri hukuki düzene dâhil etmeye çalışan dış devletlerin baskısıyla oluşturulan bu yeni yapının

56 H. 1309 tarihli Haleb Vilayet Salnamesi, s. 159.

57 H. 1316 tarihli Haleb Vilayet Salnamesi, s. 272.

58 H. 1322 tarihli Haleb Vilayet Salnamesi, s. 385.

59 Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, s. 282; Bayraktar, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Urfa Sancağı (İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapı)*, s. 26.

60 H. 1316 tarihli Haleb Vilayet Salnamesi, s. 273.

taşrada karışıklığa ve düzensizliğe neden olduğu görülmektedir. Urfa Şer'iyye Sicillerinde ve salnamelerde bu yeni oluşturulan mahkemelerin isimlerine ve idarecilerine rastlamak mümkündür. Ancak bu mahkemelerin gördükleri davaların ve aldıkları kararların kayda geçirildiği bir belgeye rastlanılmamıştır veya elimizde şimdilik buna dair belge bulunamamıştır. Bu dönemde görülen tüm davalar şer'iyye sicili dediğimiz kadı defterlerine yazılmıştır. İstinaf mahkemelerinin Urfa merkezinde kurulmadığını, bu tür mahkemelerin genelde vilayet merkezlerinde bulunduğu ve sancaklarda çözülemeyen davaların buraya intikal ettiği görülmektedir. Bidayet mahkemelerinin ise hem Urfa merkezinde hem de Birecik, Suruç ve Rumkale(Halfeti) kazalarında varlık gösterdiği anlaşılmıştır. Yine ticaret mahkemesinin varlığı da mevcuttur. Özetle, Urfa bölgesinde asli ve genel mahkemeler olan şer'i mahkemelerin yanında, yeni düzene göre oluşturulmuş nizamiye mahkemelerinin de bulunduğu görülmüştür. Şer'i mahkemelerde kadı veya nâib başkanlığında, kâtipler ve muhızrlar bulunmakla birlikte, yeni açılan mahkemelerde ihtiyaca göre görevlilerin farklılık arz ettiği, bu görevlilerin dışında Eytam müdürü, zabıt kâtibi ve mukayyitlerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Evrakı (BOA)

BOA., A.MKT.NZD., 166-57.

BOA., A.MKT.MHM., 198-86.

BOA., A.MKT.MVL., 126-89.

BOA., BEO., 184/13781.

BOA., ŞD., 2613-4/2.

Salnamalar

H. 1303 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, H. 1305 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, H. 1309 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, H. 1313 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, H. 1316 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, H. 1319 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi, H. 1322 Tarihli Halep Vilayet Salnamesi.

Urfa Şer'iyye Sicilleri (UŞS)

Urfa Şer'iyye Sicilleri, Defter No: 204, 216, 219, 222, 223,227.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akgündüz, Ahmet, "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri", İslam Hukuku Araştırmaları *Dergisi*, S. 14, 2009, s. 13-48.

_____, *Şer'iyeye Sicilleri-I*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

Akyıldız, Ali, "Tanzimat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011, s. 1-10.

_____, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, Eren Yayınları, İstanbul 1993.

Asoğlu, İsmail, *223 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*

(H.1304-H.1334/M.1887-M.1916), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2014.

Aydın, M. Akif, “Mahkeme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 341-344.

_____, “Osmanlı’da Hukuk”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, edt. Ekmeleddin İhsanoğlu, c. 2, İstanbul 1999, s. 375-441.

Benzer, Zafer, *222 Numaralı Urfa Şer‘iyye Sicilinin (Birinci Kısım) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H. 1308 - 1309 / M. 1891 – 1892)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2015.

Bayraktar, Hilmi, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Urfa Sancağı (İdarî, Sosyal ve Ekonomik Yapı)*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları No: 14, Elazığ 2007.

Ceyhan, Muhammed, “Tanzimat Dönemi Sonrası Şer‘iyye Sicil Defterlerinin Muhteva ve Diplomatik Açından Tahlili”, *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi*, S. 29, 2011, s. 49-83.

Çadircı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Ekinci, Ekrem Buğra, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2004.

Eren, A. Cevad, “Tanzimât”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. XI, MEB Basımevi, İstanbul 1979, s. 709-765.

Gencer, Ali İhsan, “Tanzimat Fermanı (1839)’dan 1876’ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Ansiklopedisi*, haz. Hakkı Dursun Yıldız, c. 11, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s. 431-521.

Honigmann, E., “Urfa” (ikmâl eden Nejat Göyünç), *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. XIII, MEB Basımevi, İstanbul 1986, s. 50-57.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

İpşirli, Mehmet, “Nâib”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 32, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006, s. 312-313.

Karakaş, Mahmut, *Şanlıurfa Mezar Taşları*, ŞURKAV Yayınları: 14, Şanlıurfa 1996.

_____, *Urfa’nın Kültür ve İnançlar Serüveni*, Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Şehir Kitaplığı Dizisi: 19, Ankara 2009.

Kenanoğlu, M. Macit, “Nizâmiye Mahkemeleri”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 185-188.

Ortaylı, İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Kitap Yayınevi, 7. Baskı, İstanbul 2017.

_____, “Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2001, s. 69-73.

Öğüt, Tahir, “Urfa’da Tanzimat’a Geçiş Sürecinde İdari ve Mali Yapı”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 7, S. 14, 2011, s. 325-345.

Öz, Mehmet, “Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana İlkeler”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 12, S. 1, Ankara 1999, s. 27-34.

Palalı, İlhan, “Adli Bir Reform Olarak Ticaret Mahkemeleri ve Urfa Ticaret Mahkemesi”, *Osmanlı Urfası*, c. 2, (Edt. Abdullah Ekinci), Urfa Okulu Yayınları, Şanlıurfa 2018, s. 317-325.

Tahiroğlu, Bülent, “Tanzimattan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, c. 3, 588-602.

Taş, Yasin, *Osmanlı Döneminde Urfa’da Sosyal Hayat (Mahkeme Kayıtlarına Göre 1850-1900)*, Hiper Yayın, İstanbul 2019.

_____, “Urfa Şer’iyye Sicilleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 7, S. XVIII, Haziran 2014, s. 453-472.

Turan, A. Nezihi, *XVI. Yüzyılda Ruha(Urfa) Sancağı*, ŞURKAV Yayınları-27, Şanlıurfa 2005.

Üner, Mehmet Emin, *Osmanlı Klasik Dönem Sonlarında Bir Güneydoğu Anadolu Şehri: Urfa (1700-1800)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2003.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”, *Tanzimat I*, MEB Yayınları, İstanbul 1999, s. 196-197.

Yalçınkaya, M. Alaaddin, “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 479-511.

Yazıcı, Özlem Karsandık, “Ticaret Mahkemesi Kayıtlarına Göre Tanzimat Dönemi’nde Adana’da Ticari Hayat” *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, c. 1, S. 1, Kış 2015, s. 75-85.

Yılmaz, Özgür, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Taşra İdare Meclisleri (1840-1871)”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 6, S. 6, Aralık 2014, s. 253-280.

Prof. Dr.
Abdullah EKİNCİHarran Üniversitesi Fen Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ
Tarihi Anabilim Dalı.
eposta: ekinci63@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4767-2002>

Corresponding Author

Doktora Öğrencisi
Büşra BARANHarran Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Şanlıurfa,
eposta: busraabaran@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5728-7677>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 01/09/2021 25/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.989613>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Orta Çağ Akdeniz’inde Beyrut Limanı

Beirut Port in Medieval Mediterranean Sea

Öz

Akdeniz, yalnızca sularının ıslattığı topraklar için değil bütün dünya için tarih boyunca son derece mühim bir coğrafya olmuştur. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını sarmalayan bu deniz, binlerce yıldır etrafındaki toplumları birleştirerek siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda yoğun etkileşimlerin yaşandığı bir bölge olduğu gibi büyük kültür ve medeniyetlere de ev sahipliği yapmıştır. Bu sular etkisini yalnızca kültür ve medeniyette değil ekonomi, siyaset ve sanatta da tarih boyunca hissettirmiştir. Tüm çağlar boyunca yoğun ticari faaliyetlerin ve kültürel alışverişin yaşandığı liman kentleri, farklı medeniyetlerin kaynaştığı yerleşkeler olmuştur. Bu limanlardan demir atan gemilerde taşınan sadece mallar değil; kültür, ilim ve sanatta olmuştur. Bu çalışmaya konu olan Beyrut şehri de tıpkı diğer önemli Akdeniz Liman kentleri gibi tarih boyunca kültürel ve ekonomik işlevselliğini koruyan bir kent olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz, Orta Çağ, Beyrut, Liman, Şehir, Ticaret

Abstract

The Mediterranean has been an extremely important geography throughout history, not only for the lands wetted by its waters, but for the whole world. This sea, which encompasses the continents of Asia, Europe and Africa, has unified the societies around it for thousands of years and has been home to great cultures and civilizations as well as a region where intense political, economic and cultural interactions have been experienced. These waters have made their effects felt not only in culture and civilization but also in economy, politics and art throughout history. Port cities, where intense commercial activities and cultural exchange took place throughout all ages, have been settlements where different civilizations have merged. It is not only the goods that are transported on ships anchoring in these ports; has been in culture, science and art. The city of Beirut, which is the subject of this study, has been a city that has preserved its cultural and economic functionality throughout history, just like other important Mediterranean Port cities.

Keywords: Mediterranean, Middle Ages, Beirut, Port, City, Trade.

ATIF: EKİNCİ Abdullah, BARAN Büşra, “Orta Çağ Akdeniz’inde Beyrut Limanı”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 7/3 (Eylül 2021), s. (620-632)

CITE: EKİNCİ Abdullah, BARAN Büşra, “Beirut Port in Medieval Mediterranean Sea”, **Journal of History and Future**, 7/3 (Eylül 2021), pp. (620-632)

Giriş

Bu çalışmanın asıl konusu olan Beyrut Limanının tarihteki Siyasi, Kültürel ve Ekonomik önemini anlatmadan önce Beyrut Limanının bir parçası olduğu Akdeniz'in tarihi önemi hakkında genel bilgiler vermek çalışma için faydalı olacaktır.

Latin dilinde ve İngilizcede “karalar arasındaki” deniz olarak bilinen Akdeniz'in birçok tanımı vardı. Romalılar için “Bizim Deniz”, Yahudiler için “Büyük Deniz”, Türkler için “Akdeniz”, Almanlar için “Orta Deniz” olarak anılmakla birlikte Akdeniz, antik Mısırlıların “Büyük Yeşil” idi. Modern araştırmalarda ise Akdeniz, “Kuşatılmış Deniz”, “İç Deniz”, “Dost Denizi”, “Mümin Denizi”, “Acı Deniz” gibi tanımlamalarla sözcük dağarcığına katkıda bulunmuştur¹.

Orta Çağ harita yapımcıları Akdeniz'i yalnızca Hristiyanların egemen olduğu üç kara kıtasının buluşma noktası olarak görseler de Akdeniz bütün yerkürenin tarihinde büyük bir önem taşımaktadır. Akdeniz gerek kökleri Atina, Roma ve Rönesans İtalya'sının klasik uygarlıklarına dayanan kültürel dünya tarihi gerek Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet gibi semavi dinlerin önemli ölçüde biçimlendirdiği dinsel dünya tarihi gerekse Ceneviz, Venedik ve Katalanların öncülük ettikleri ekonomik dünya tarihi için mutlak bir öneme sahip olmuştur². Dünya tarihi için bu denizi önemli kılan etkenlerin başında Akdeniz'de yapılan ticaret gelmektedir³. Bu nedenle Orta Çağ devletleri için Akdeniz'e hâkim olmak ticaret yollarına hâkimiyeti olmak demektir⁴.

Akdeniz'i dünya tarihi için son derece önemli kılan diğer bir etken ise bu deniz vasıtasıyla yapılan kültür transferiydi. Birbirinden epeyce uzak ülkeler açık denizlerdeki hareket kolaylığından dolayı ticari, kültürel ve hatta siyasi bağlar kurma olanağı bulmuşlardır. Endülüs bunun en güzel örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada Suriye, Mısır ve Irak temelli kültüre dayanan, Doğu'yla ticari ilişkilerden yararlanan ve eş zamanlı Arapça ve Yunanca metinlerin tercümanlar aracılığıyla Batı Avrupa'ya aktarılmasını kolaylaştırarak kültürler arasında köprü işlevi gören gelişken bir uygarlık bulmaktayız. Bu bakımdan Akdeniz tarihi hayati öneme sahip bir vecheyi oluşturmakla birlikte sırf filolarının ve tüccarların tarihi değildir. Bu deniz fikirlerin ve dinlerin dolaşımını da belgelemektedir. Gemiler, taşınan mallar, yolcular ve yolculuğa çıkan kişilerin

- 1 David Abulafia, (2012). Büyük Deniz, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Alfa Yayıncılık, 19. Akdeniz kimliğinin tarihsel gelişimi için bakınız: Fernand Braudel, (1989). Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, cilt I., İstanbul: Eren Yayıncılık, 9-10; Eliyahu Ashtor, (1983). Akdeniz Kentleri için Ayrıca Bakınız: Ebul Fida, (2017). Ebul Fida Coğrafyası, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 39-43; Molly Greene, (2000). A Shared World Christians And Muslims In The Early Modern Mediterranean, New Jersey: Princeton University Press, 3.4.
- 2 David Abulafia, (2005). “Akdeniz Nedir”, Tarih Boyunca Akdeniz Uygarlıkları, haz. David Abulafia, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 12.
- 3 Akdeniz gemileri Okyanusta seyrüsefer eden gemilerden çok daha büyüktü. Çin gümrük müfettişi XII. asrın başlarında gemilerden şu şekilde bahsetmektedir: “Bir tek gemi birkaç bin kişi taşıyor. İçinde şarap ve gıda maddeleri dükkânları ve dokuma tezgâhları da vardır.” Akdeniz gemilerinin yapımında Atina'da yetişen Lebek ağacından yapılmaktaydı. Özellikle Venedik X. asırda Araplara gemi inşaatı için kullanılacak keresteyi tedarik ediyordu. X. asırda Arap gölü mahiyetinde olan Akdeniz'de ticaret yapmak için Araplarla ticari ilişkiler kurmak zorundaydılar. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Adam Mez, (2014). Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti İslam'ın Rönesansı, çev. Salih Şaban, İstanbul: İnsan Yayınları, 573; David Ayalon, (2011). Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri: İslam Âlemi ile Hristiyan Avrupa Arasındaki Mücadelenin Bir Safhası, Tarih Dergisi, 0/25, 40; S. D. Goitein, (1983). A Mediterranean Society, Volume IV. London: University of California Press, 1-2.
- 4 Muhammet Talha Özbey, (2019). Geç Dönem Ortaçağ'da (1300-1500) Akdeniz Gemicilik Geleneği, Ankara, Doktora Tezi, 41.

düşünceleri deniz kıyıları boyunca kara yoluyla da dolaşıma olanak verecek niteliktedir. Ülkeler arasında kültür taşımacılığında Akdeniz'deki adalar son derece önemli olmuşlardır. Bu adalar Akdeniz dünyasının farklı kültürleri arasında adeta “*atlama taşı*” işlevi göyerek kültür transferinde katkı sağlamışlardır⁵.

Akdeniz'in diğer bir önemi ise Lojistik önemidir. Akdeniz yalnızca bir besin ambarı değil aynı zamanda mükemmel değilse bile yararlı bir “*taşıma yüzeyi*” olmuştur. Gemi, deniz yolu, liman donanımı, ticaret kenti; bütün bunlar büyük kentlerin, devletlerin, Akdeniz ekonomilerinin hizmetindeki araçlardır, onların alışveriş araçları, kısaca zenginlik araçlarıdır⁶. Bu nedenlerle söz konusu bu deniz tarih boyunca farklı güçlerin ilgi odağında olmuştur⁷.

Akdeniz'i önemli kılan diğer bir etkense Coğrafi konumu⁸ ve geriye bıraktıkları kadim tarihe sahip kentleridir. Güney Akdeniz'de ticari hayatın gelişmesiyle şehir hayatı da değişmiş⁹, İslam ticaret şehirleri olan Kahire, Kordoba ve Palermo gelişerek nüfusları 100.000 kişiye ulaşmıştır. Her türlü lüks tüketim mallarının ticaretinin yapıldığı bu şehirlerde camiler, kervansaraylar, çarşılar, hamamlar ve medreseler gibi tarihi yapılar günümüzde bile hala ayakta durmaktadır. Yeni kurulan İslam şehirleri antik dönem şehir kültüründen uzaktı; Greko-Romen şehirlerin büyük meydan ve caddelerinden eser kalmamış, bunların yerini merkez cami etrafında yer alan merkez toplanma yeri olarak sayılan pazarlar yer almıştır. X. yüzyıl seyyahlarından İbn Havkal'a göre Palermo'da pazarın tanımlaması şu şekilde aktarılmıştır; zeytinyağı satıcıları, un tüccarları, eczacıların, sarrafların, hububat ve tohum satıcılarının, balıkçıların, baharatçıların, marangozların ve demircilerin ve bu türden esnafların ayrı yerleri bulunduğu işaret etmiştir¹⁰.

İslam dünyasında seyyahlar beraberlerinde yeni tarımsal ürünlerden yenilebilecek olanları doğudan batıya taşıyarak, Batı Akdeniz'in üretken kırsal kesim manzarasını değişime uğratmıştır. Kuzey Afrika, Sicilya ve İberya'ya yerleşen Müslümanlar sıtmaya neden olan bataklıkları kurutmuş; Roma döneminden kalma su kanallarını onarmış ve yenilik dâhilinde su değirmeni bu sisteme ilave

5 David Abulafia, (2015). 13.

6 Fernand Braudel, (1990). Akdeniz'de Mekân ve Tarih, çev. Necati Erkurt, İstanbul: Metis Yayınları, 28.

7 Yerleşim yeri bakımından Akdeniz coğrafyası tarih boyunca dünyanın en hareketli bölgelerinden biri olmuştur. M.Ö. III. binyıldan itibaren Akdeniz kıyılarına sırasıyla Girit, Miken, Kıbrıs, Akha, Yunan, İyon, Fenike ve Kartaca gibi milletler medeniyetler kurmuş ve ortak bir kültür inşa etmişlerdir. Ne var ki bölgede siyasi birlik ancak Roma imparatorluğu hâkimiyetinde tesis edilmiştir. VII. asrın ortalarında Suriye ve Filistin topraklarını ele geçirilmesiyle Akdenizle tanışan İslam orduları bölgede hâkimiyet alanlarını genişleterek Akdeniz'in doğu ve güneyini ele geçirmişlerdir. VIII. asrın başında İspanya'nın İslam egemenliğine geçmesi ile Akdeniz'de İslam Üstünlüğü başlamış ve bu üstünlük aralıklı olarak sekteye uğrasa da XV. asra kadar devam etmiştir. Akdeniz'deki İslam hâkimiyetini sekteye uğratan önemli bir gelişme bölgeye başlatılan Haçlı Seferleri olmuştur. XI. yüzyıl sonu ile XIII. yüzyıl sonu arasında demografik açıdan büyük bir gelişme gösteren batı, saldırgan bir şekilde ekonomik, siyasal, dinsel ve daha birçok sebeple Kudüs ve Kutsal Topraklar üzerine askeri harekâtlar düzenlemişlerdir. İlk Haçlı Seferi sonucunda Kudüs ele geçirilmiş (1099), Lübnan, Suriye ve Türkiye arasındaki kıyılarda çeşitli Latin devletleri kurulmuştur. Böylece Akdeniz'in çeşitli kentlerinde başlayan Haçlı hâkimiyeti Eyyubi ve Memluk devletlerinin haçlı bakiyelerini ortadan kaldırmasıyla sonlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İdris Bostan, (1989). Akdeniz, “Tarih”, İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, c.II, 231-232; Altan Çetin, (2009). Memluk Devleti'nin Kuzey Sınırı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2-3; Abdullah Ekinci, (1992). Akdeniz Havzasında Bir Liman Kenti ve Selçuklu Merkezi Alanya, XII. Tarih ve Kültür Sempozyumu, Edit. Faruk Nafiz Koçak, Alanya. 235-252, 235; Umberto Eco, (2014). 138-139; Işın Demirkent, (2007). Haçlı Seferleri Döneminde Doğu-Akdeniz'de Deniz Hâkimiyeti, Haçlı Seferleri Tarihi, Makaleler, Bildiriler, İncelemeler, Haz. Ebru Altan, 221; Abdullah Ekinci, (2005). Türkiye Selçuklularının Akdeniz Politikası ve Doğu Akdeniz'de Hâkimiyetin Tesisi, Doğu Batı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 247-266, 248.

8 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Fernand Braudel, (1990). 9-11.

9 Eliyahu Ashtor, (1983). 3-5.

10 Monique O'connel-Eric R. Dursteler, (2019). 120-121.

edilmiş ve geliştirilmiştir. Yaşanan yeniliklerle birlikte mevcut tarımsal üretim artmış ve tarımsal alanlar daha yoğun ekilip biçilerek yerleşimde nüfusun artması sağlanmıştır. Bu sayede Hint ve İran kökenli sebze ve meyveler; hurma, portakal, şeker kamışı, kayısı, pirinç, safran ve patlıcan gibi ürünlerin ekim alanları batıya yayılmıştır. Tarımda üretkenliğin artması Doğu Akdeniz ile Batı Akdeniz arasında ticari faaliyetlerin artmasına neden olmuştur.

Akdeniz’de uluslararası düzeyde yapılan ticaret büyüyen hacmi ile birlikte bireysel ve toplu hareketlilik ve göç miktarında artış göstermiş; özellikle XII ve XIV. yüzyıl arasında bilinmeyen sebeplerden dolayı binlerce insan, kadın ve erkek kendi iradeleri dâhilinde veyahut köle olarak Akdeniz’in bir ucundan başka bir ucuna gitmiş veya gönderilmişlerdir¹¹.

Orta Çağ’da Doğu Akdeniz (Levant)

Tarih boyunca Akdeniz, farklı kültürlerin etkileşim alanı ve önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Denizin bu özelliğini kazanmasında ise şüphesiz liman kentlerinin hayati bir önemi vardır. Çalışmamızın omurgasını oluşturan Beyrut Limanı da Akdeniz’in doğu kentleri için kullanılan Levant şehirlerindedir. Bu nedenle Beyrut limanı hakkında bilgi vermeden önce “Levant” sözcüğünü tanımlamak çalışmanın daha iyi anlaşılması bakımından önemlidir.

Latince’de “*meydana çıkma, yükselme*” anlamındaki “*levare*”den türetilen Levant sözcüğü: “*güneşin doğduğu yönü*”, “*doğuyu*” işaret etmek anlamına gelmektedir. Bu sözcük İtalyanca’da “*levante*” Fransızca ve İngilizce’de ise “*levant*” olarak telaffuz edilmektedir. Levant kavramı tarihin farklı dönemlerinde farklı yerleri ifade etmek için kullanılmıştır¹².

Levant’ı tanımlayan W. Harris: “*Kilikya Dağları ile Sina Yarımadası arasındaki Akdeniz kıyı şeridi, Avrasya/Afrika “dünya adası”nın kavşak noktasını oluşturur. Bu mütevazı bölge, üç kıtayı (Avrupa, Asya ve Afrika) bağlayan köprüye hâkimdir ve insanlık tarihindeki bazı bazı temel olaylara sahne olmuştur. Bölge, tek tanrılı büyük dinlerden (Hristiyanlık ve Yahudilik) ortaya çıktığı yer olmuş ve dolayısıyla üçüncüsünün de (İslam) temellerinin oluşmasında etkili olmuştur*”¹³.” der. Yeryüzünde başka hiçbir bölge çeşitli devletler ve imparatorluklar tarafından sürekli çekişmeli bir durumda olmamıştır. Levant’a hâkim olmak geçmiş iki bin yıl boyunca devletlere ve imparatorluklara manevi ve stratejik bir itibar sağlamıştır. Bölge VII. asırda İslam dünyasının kontrolünde olmasıyla merkez üssünü görev almış; ancak X. asırda Bizanslılar, XII. asırda Haçlılar ve XIII. asırda da Moğollar tarafından ele geçirilmiş ancak Moğol hâkimiyeti uzun sürmeyerek bölgede tekrar İslam hâkimiyeti başlamıştır¹⁴.

Doğu Akdeniz kıyılarının Levant olarak adlandırılmasında ise Orta Çağ’da Bizans’tan serbest ticaret izni alma girişiminde bulunan denizci İtalyan şehir devletlerinin önemli rolü vardır. Bu İtalyan şehirlerinden ilki X. yüzyılda Avrupa’da çok aranan ecza ve boya ham maddeleriyle ipekli kumaşları Bizans başşehrinden ya da İskenderiye’den İtalya’ya taşıyan Amalfi olmuştu; ancak Amalfi’nin Levant’taki üstünlüğü uzun sürmeyip yüzyılın sonlarında üstünlüğünü Venedik’e kaptırmıştır. Venedik’in ardından XII. yüzyıl başlarında Pisa ve yüzyılın sonlarında Cenova bu ticarete pay sahibi olma ve bölgede koloniler kurma yarışına girişmiştir. Böylece çeşitli faaliyetler sonucunda Levant’da önemli bir güç haline gelen İtalyan şehir devletleri X. ve XV.

11 S. D. Goitein, (1983). 7-8; Monique O’connel-Eric R. Dursteler, (2019). 276-278.

12 Ayrıntılı bilgi için bkz: Şemsettin Turan, (2003). “Levant”, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, 27: 145-147; <https://medium.com/@ibraltunbas/levant-ticaretinin-çerçevesi-ve-doğu-akdeniz-liman-kentlerinde-yaşanan-sosyoekonomik5718f4731eb5/20.01.2021>.

13 William Harris, (2005). Levant Bir Kültürler Mozaigi, çev. Ercan Ertürk, İstanbul: Literatür Yayınları, 1.

14 Moğolların Anadolu coğrafyasına gelişi ile ilgili bkz: Ercan Gördeğir, Süleyman Özbek (2018). “Moğolların Mardin Kuşatması ve Hulagu’dan Olcaytu’ya İlhanlı Artuklu Münasebetleri”, Tarih ve Gelecek Dergisi, 4(3), 106-118; Ercan Gördeğir, (2020). Hûlâgû Han Dönemi İlhanlı-Abbasi Diplomatik Münasebetleri. Ortaçağda Diplomasi, Efe Akademi, Editör: Ercan Gördeğir, 1; Ercan Gördeğir; (2020). Tarihte Adıyaman Devlet, Toplum ve Kültür, İlhanlılar Devrinde Adıyaman, Sonçağ Yayınları, (Editör: Kazım Kartal, Kevser Taşdöner, Fehminaz Çabuk, Ülkü Yancı),1.

asırlar arasında bölgede hüküm süren farklı devletlerle ticari anlaşmalar yaparak sahip oldukları kazanımlarını korumaya çalışmışlardır. XI. asırda çeşitli sebeplerle başlayan Haçlı seferleri ticareti önce Suriye ve Filistin'e, ardından Mısır'a kaydırmış, bu esnada orduları Levant'a taşıyan Ceneviz ve Venedikliler bölgede kurulan Haçlı krallıklarından ve prensliklerinden oldukça geniş ticarî imtiyazlar almıştır. Böylece İtalyan tüccarlar Mısır ile yoğun ticarî ilişkilere girerek Asya'dan gelen malları Avrupa'ya taşımaya başlamışlardır. Bu dönemde Asya malları Suriye pazarlarında bulunsa da malların limanlara taşınması için uzun ve pahalı olan bir kervan yolculuğu gerekmesi tüccarları İskenderiye'ye yönlendirmiştir¹⁵.

Levant, gerek önemli felsefi akımlar ve dinlerin doğduğu coğrafya olması gerek doğu ile batı'nın kavşak noktası olması gerekse Doğu-Batı ticaretinin güzergâh merkezi olması bakımından ziyadesiyle önemli bir coğrafya olmuştur. Burada farklı ülkeler arasında yapılan ticarete taşınan yalnızca mallar olmayıp filolarda insanlar; fikirler, düşünceler ve kültürler de taşınmıştır. Dinamik bir ortama sahip olan limanlar bulunduğu çevrenin hem ekonomik hem de kültürel anlamda "ebru"yu andıran renkli bir ahengi oluşturmaktadır. Predga Matvejevic Akdeniz'de oluşan bu ahengi "Evrenselliğe karşı yerellik. Agora'ya karşı labirent. Dynoissos neşesine karşı Sisyphoskayası. Alethia'ya karşı Enigma. Atina'ya karşı Sparta. Roma'ya karşı barbarlar. Doğu İmparatorluğu'na karşı Batı imparatorluğu. Kuzey kıyısına karşı Güney kıyısı. Avrupa'ya karşı Afrika. Hıristiyanlığa karşı İslâm. Katolikliğe karşı Ortodoksluk. İsa'nın öğretilerine karşı Musevi soykırımı"¹⁶ cümlelerle ifade etmektedir.

Tarih boyunca siyasi ve ekonomik amaçlarla Doğu Akdeniz'e gelip yerleşen Avrupalılar nesiller boyunca bölgede iskân etmişlerdir. Bu kimselere "Levanten" ifadesi kullanılmıştır. Levanten denen kimseler toplumda ne azınlık guruba ne de tamamen batılı kimselere benzememekteydi. İngiliz, İtalyan, Fransız ve Macar kökenli olan bu kişiler bölgedeki Rum, Yahudi ve Ermeni gibi gayrimüslim kişilerle evlilik yoluyla ilişkiler kurarak toplumda farklı kültürel yapıyı ortaya koymuşlardır. Levantenler daha iyi yaşam koşulları ve iş amacıyla Doğu Akdeniz'e yerleşmişlerdir. XI. asırda ipek ve baharat ticareti için Doğu Akdeniz limanlarını kullanan İtalyan şehir devletleri ardından XII. asırda doğunun zenginliklerini ele geçirmek amacıyla yapılan Haçlı Seferleri sırasında birçok Avrupalı tüccar bölgeye yerleşmiştir. Yabancı tüccarlara verilen ayrıcalık ve ticari imtiyazlar 1252 senesinde Memluk Devleti tarafından Katalan ve Fransız tüccarlara verilmiş ve bu durum Osmanlı Devletinin bölgeye hâkimiyetine kadar süregelmiştir¹⁷.

Liman kentlerinin benzer mekânsal özelliklerinin başında liman ve kent arasındaki ilişki ve bu özelliklerin ürettiği mekânsal kurgu gelmektedir. Levant'ın önemli kentlerinden olan Beyrut'u Halep ve Şam'dan farklı kılan özelliği kıyı şeridine uzanan deniz yöneliminin panoramik manzarasını oluşturan mekânsal yapısıdır. Kıyı kentine uğrayan gezgin ya da araştırmacı pek çok kişi bu sebeple kenti anlatırken, kentin içinden değil, kentin denizden görünümü ile anlatmaya başlamış ve kenti deniz ile ilişkilendirerek değerlendirmiştir¹⁸.

Orta Çağda Beyrut Liman Kenti

Günümüzde Lübnan Devleti'nin başkenti olan Beyrut, yaklaşık beş bin yıllık tarihi geçmişi ile dünyanın en yaşlı kentleri arasındadır. Kente dair ilk bilgiler, milattan önce XV. asra kadar geriye gitmektedir. Şehir Suriye'nin, özellikle de Şam'ın iskelesi sayılmaktadır. Kent kuzeyde Halep, doğuda Suriye vilayeti, güneyde Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı ve batıda Akdeniz ile çevrilidir¹⁹.

-
- 15 William Harris, (2005). 87-92; Şerafettin Turan, (2003). 45; Eliyahu Ashtor, (1983). 7-8; Haçlıların Anadolu coğrafyasına gelişi ile ilgili ayrıca bkz: Efe Durmuş, (2020). "Ortaçağ'da Harran", Tarih ve Gelecek Dergisi, Haziran, 6(2), (558-575), 567-569.
- 16 Bernard Lewis, (2006). Ortadoğu, çev. Selen Y. Kolay, Ankara: Arkadaş Yayınları, 338-339;
- 17 Bernard Lewis, (2006). Ortadoğu, çev. Selen Y. Kolay, Ankara: Arkadaş Yayınları, 338-339;
- 18 Tülin Selvi Ünlü, (2020). On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Akdeniz Liman Kentinin Yapısı, Mersin Üniversitesi, Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi, 30(1):1-14. 2.
- 19 İbn Hurdazbih, (2008). Yollar ve Ülkeler, çev. Murat Ağarı, İstanbul: Kitapevi Yayıncılık, 71; Fırat Küskü, (2019). Müslüman Seyyahların Gözüyle Beyrut Şehri (1890-1914), Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1):143-168. 151.

Beyrut ismi; Sâmi dillerinde “*kaynak*” anlamına gelmektedir. Antik dönemde şehir; “*Birut*” ve “*Berytus*” adları ile de anılan kent farklı milletlerden aldığı göçler sayesinde çok uluslu, çok dinli, kozmopolit bir hüviyet kazanmıştır²⁰.

Akdeniz kıyısındaki konumu nedeniyle; ticaret, ulaşım, kültür ve finans açısından önemli bir kent olagelen Beyrut Levant’ın önemli şehirlerinden biridir. Tarihinin Fenikelilere kadar dayandığı şehre Mısır, Asur, Babil ve İran hükümdarlarının da istilasına uğramıştır. Büyük İskender döneminde önemli bir liman şehri olan Beyrut, İskender’in halefleri ve Mısırlılar tarafından yönetildikten sonra Roma yönetiminde kalmıştır²¹. Roma İmparatorluğu hâkimiyetinden Bizans egemenliği altına girmesiyle, Beyrut şehrine canlılık kazandırılmış; Roma döneminden kalan hukuk okulları yeniden açılarak şehrin öneminin artması sağlanırken, öte yandan kentte icra edilen cam ve ipek endüstrisi ticari bakımdan şehrin daha da canlanıp gelişmesini sağlamıştır. Beyrut’ta açılan hukuk okulları Hristiyan dünyasından gelen öğrencilerin öğrenimi sebebiyle şehrin kültür ve eğitim alanında önemli bir merkez olma niteliği kazandırmıştır²².

Ebü Ubeyde b. Cerrah kumandasındaki bir ordu ile Hz. Ömer’in hilafeti döneminde 635 senesinde Müslümanların hâkimiyetine girerek Beyrut’ta yeni bir dönem başlamıştır. VI. asırda meydana gelen deprem nedeniyle yıkılan şehir Müslümanlar tarafından yeniden inşa edilmiştir. Emeviler dönemi Beyrut limanında gemi inşa etmek amacıyla tesisler kurulmuş ve ayrıca Muaviye döneminde İran’dan göçmen getirilip şehrin iskân edilmesini hızlandırmışlardır. Liman kenti olarak gelişen Beyrut Yakınoğu’nun Akdeniz dünyasına açılan başlıca iskelesi haline gelmiş ve İslam’ın ilk yıllarında ribat gibi görünen bu şehir, ilmi faaliyetler sonucunda gittikçe gelişerek Levant kentlerinin arasındaki ticari payını artırmıştır²³. Emeviler’den sonra bölgede sırasıyla; Abbasiler, Tolunoğulları, İhşidiler ve Fatımiler hâkim olmuşlardır. Orta Çağ’da Levant şehirlerinin oluşturduğu Doğu Akdeniz’de gelişen ticaretten elde edilen gelirler ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutmuştur. Bu nedenle Haçlı devletleri de Beyrut ile ilgilenmiş ve burayı Kudüs Krallığı’na bağlamışlardır. Selahaddin Eyyubi şehri Haçlılardan almışsa da ölümünden sonra şehir tekrar Haçlı hâkimiyetine girmiştir. Nihayet 1291 yılında şehirde Memluk hâkimiyeti başlamıştır. Bu hâkimiyet ise XVI. asra Osmanlı fetihleri ile son bulmuştur²⁴.

Suriye’nin en hareketli limanlarından olan Beyrut IX. asırda Levant’ın diğer liman kentleri ile Avrupa’dan gelen tüccarlar ile ticari ilişkilerini devam ettirmiş ve toplumsal kent yapısına bakıldığında Rumlar, Yahudiler, Acemler, Hintliler ve hatta Levantenlerin bu kentlerde nüfuz ettikleri bilinmektedir²⁵.

Şeker kamışı IX. asır boyunca Suriye sahil kıyısında ve Nil nehrinin suyunun akıttığı Mısır’da yetiştiriliyordu. Bu bölgenin Şeker kamışı plantasyonu açısından zengin olması ile Abbasi Devleti adına ağır şartlarda çalışan zenci kölelerin çıkardığı isyan anıldığı varsayılabilir. Huzistan²⁶

20 İbn Haldun, (2013). Mukaddime, cilt I, hazırlayan. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayıncılık, 238-239; Fırat Küskü, (2019). 144.

21 Şeyma Dereci, (2019). Dünya-Ekonomi Sistemi Bağlamında XIX. Yüzyılda Beyrut Limanı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Edirne, 41.

22 David Jacoby, (2005). Commercial Exchange Across The Mediterranean Byzantium, the Crusader Levant, Egypt and İtaly. 105; Henri Pirenne, (2013). Ortaçağ Avrupa’sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi, çev.Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul:İletişim Yayınları, 41; Umberto Eco, (2014). 94; Fırat Küskü, (2019). 144; John H. Pryor, (2004). Akdeniz’de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş, çev. Füsün Tayanç, Tunç Tayanç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 120; David Ayalon, (2011). 41; Molly Greene, (2000). 5.6.

23 John H. Pryor, (2004). 109; Davut Dursun, (1992). Beyrut, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, cilt 6, 81-84.

24 David Jacoby, (2005). 105; Henri Pirenne, (2013). 41; Umberto Eco, (2014). 94; Fırat Küskü, (2019). 144; John H. Pryor, (2004). 120; David Ayalon, (2011). 41; Molly Greene, (2000). 5.6.

25 Adam Mez, (2014). 539.

26 Huzistan: Çöl görünümlü yaylalarında dolaşan bedevî Arap kabilelerinden dolayı İranlılar’ın 1925’e kadar “Arabistan” dedikleri Hûzistan’ın batısında Irak, güneyinde Basra körfezi, kuzeyinde Zagros sıradağları yer alır; İîâm (Kirmanşâhân), Luristan (Hürremâbâd), Çehârmahal, Bahtiyârî, İsfahan ve Fars

bölgesinde üretilen beyaz ve esmer şekeri Anadolu, Irak, İran ve Yemen'e ihraç ediliyordu. Suriye'nin Akdeniz sahilindeki Beyrut, Trablusşam ve Akka şehirlerinde de üretim büyük oranda yapılmaktaydı. Suriye Mısır ile kıyas edildiğinde daha az miktarda üretim yapmasına rağmen pahalı olmakla birlikte, tüm Akdeniz havzasına şeker ihracatı yapmaktaydı²⁷.

XI. asırda Akdeniz'de ticari ilişkiler Anadolu, Kıbrıs, Mısır ve Suriye limanlarıyla sıkı ilişki içindeydi. Anadolu'dan ticaret gemilerine yüklenen ipek, yün, kilim, pamuk, sabun, kök boyalar, deri ve doğunun baharatı Kıbrıs limanları üzerinden Avrupa'ya ihraç edilen ürünlerdendi²⁸.

Akdeniz ve çevresinde İslam egemenliğinin ve Arap denetiminin arttığı dönemden sonra, XI. asrın sonlarına doğru bilhassa Suriye sahilleri Haçlı seferleriyle tanışmıştır. Kudüs merkezli kurulan Haçlı devletinin güvenli ve Batı-Doğu ticareti denetimini kontrol altına almak için 1110 yılına kadar Suriye kıyı şeridinde olan Yafa, Akka, Sur, Sayda ve Beyrut limanını ele geçirerek Doğu Akdeniz limanlarında hâkimiyet kurmuş ve İslam egemenliğine son vermiştir²⁹.

Doğu Akdeniz'de Avrupalı devletler tarafından kurulan koloniler ile kolonların din ihtiyaçları ihmal edilmemiş ve kendilerine bağışlanan mahallelerde kiliseye yer verilmiş veyahut yerleşen koloniler kendi adlarına veyahut cemaatlerine ait azizin adıyla anılacak şekilde inşa etmişlerdir. Bu sebeple Venedikliler Sur, Akka ve Beyrut'ta St. Marc kiliselerini; Cenevizler Sur ve Akka'da Kayseri'deki St. Laurent kiliselerini görebiliyoruz. Ayrıca koloni mahallelerinde kendilerine özgü fırın, değirmen ve özel mezbahaya sahiptirler ayrıca tesisatları özel veyahut kendilerine ayrılan hamamla (haftada bir gün) tamamlanıyordu. Koloni mahallesinin büyüklüğüne göre ikamet, mağaza ve atölye sayısı değişiyordu. Tüccarlar bunları satarak veyahut kiralayarak epey gelir elde ediyorlardı. Avrupa'dan gelen Haçlı ve tüccar kabileleri için bu koloniler, mesken görevi görmüş ve ticari faaliyetlerin artmasında etkili olmuşlardır. Gemilerle gelenlerin sadece mal olmadığı; beraberinde seyyahların ve kendi vatandaşlarının olduğu düşünülürse bu kimselerin de kendilerine ait mahalle kolonilerinde konakladığı düşünülebilir³⁰.

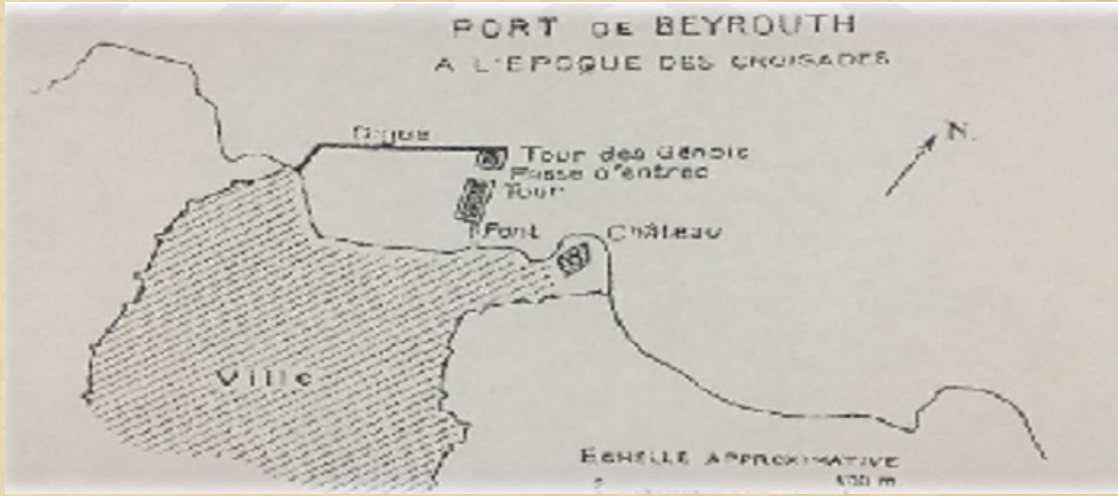
Haçlıların sadece kıyı şeridini fethetmelerine ve yerleşmelerine rağmen kurdukları Haçlı kolonileriyle Doğu ticareti gelişmiş ve gelen tüccarlarla ilk kez Asya'da Avrupalılar tutunabilmişlerdir. Suriye bölgesi Haçlı denetiminde iken Müslüman şehirlerinin hiçbirinde Müslüman tüccarlar çok fazla meşgul olmamışlardır. Doğu mallarının toplandığı ve büyük bir ticaret merkezi olan Şam, Suriye sahil limanlarından Beyrut, Akka ve Sayda'ya sadece birkaç kilometre uzaklıktaydı. Şam'a birkaç günlük mesafede bulunan Beyrut ve diğer liman kentleri için iskelelerinin öneminin arttığı ve Doğu-Batı ticaretinde aktif rol aldığı söylenebilir³¹.

Haçlıların Beyrut limanını işgali sırasında, şehrin yapıları güçlendirilmiş ve onarılmıştı. 1185 yılında Selahaddin Eyyubi tarafından şehir alınmadan önce ziyaret eden seyyah Johannes Phocas limanı: "*girişi kapatan bir zincire sahip ve uçlarının her birinde bir büyük kule ile hilal şeklinde yapay bir liman*" ifadelerle tanımlamıştır. Akdeniz'den özellikle Haçlı Seferleri nedeniyle denizden gelebilecek tehlikelere karşı şehrin savunulması elzem olduğundan Haçlılar Beyrut limanındaki kaleler ve liman tesisinin onarılmasına öncelik tanınmıştı. Haçlıların Beyrut şehrini işgal ettiği

bölgeleriyle çevrilidir. Recep Uslu, (1998). Huzistan, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, cilt 18, 436-439, 436.

- 27 Ahmet N. Özdal, (2014). Ortaçağ İslâm Dünyasında Farklı İşletmecilik Türleri ve Organizasyonel Yapıları, Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1/1, Bahar, 73-95. 85.
- 28 Altan Çetin, (2009). Memluk Devleti'nin Kuzey Sınırı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3; Ahmet N. Özdal, (2013). İslam İktisâdî Coğrafyasında İş Yaşamı, Ticaret ve Tüccar (X. – XIV. Yüzyıllar), Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 215.
- 29 David Jacoby, (2005). 105; Şeyma Dereci, (2019). 24-25; William Heyd, (2000). Yakın Doğu Ticaret Tarihi, çev. Enver Ziya Karal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 49; İbni Cübeyr, (2019). Endülüsten Kutsal Topraklara, çev. İsmail Güler, İstanbul: Selenga Yayınları, 224-230; Gregory Abu'l-Farac, (1999). Abu'l-Farac Tarihi, cilt.II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 340.
- 30 William Heyd, (2000). 165-167.
- 31 David Jacoby,(2005). 110-111; Şeyma Dereci, (2019). 26; William Heyd, (2000). 48-49; İbni Cübeyr, (2019). 224.

1125 yılında da limanı tekrar kurup aktif olarak kullandıklarına dair kayıtlar mevcuttur³².

Kaynak: Şeyma Dereci, (2019). 27.

Beyrut limanı 100 m. ve 150 m. Uzunluğunda bir bent ile havzanın deniz yönünde kapatılmasıyla ve körfezin batısında kayalıklar eklenerek oluşturulmuştu. Liman havzasının derinliği 2 veya 3 metreyi aşmaksızın bünyesinde 5 veya 6 kadırgayı barındırabiliyordu. Limanın doğu kısmında kayalıklar üzerine inşa edilen Ceneviz kuleleri ile korunmaktaydı ayrıca güneyinde bulunan kule de 3 kemerli bir köprü ile karaya bağlanmıştı. Liman alanını, geceleri girişe gerilen bir zincir ile kapatılmış ve liman güvenliği için Beyrut ve Hassan kulesi ve kuzeyinde bulunan Khodr kulesi ile sağlanmaktaydı. Suriye sahilleri Fenikeliler dönemindeki ticari hareketini Haçlıların bu bölgeye gelip yerleşmesiyle yakalamıştır. Yeniden canlanan ticari ilişkiler ile Suriye liman kentleri özellikle Beyrut ve Akka limanları Batılı tüccarlar tarafından tercih edilmiş ve bu sebeple Doğu'nun ticareti Şam, Halep, Hindistan, Asya'nın neredeyse bütün ticari ürünleri Suriye limanları vasıtasıyla Batı'ya ulaşmıştır. Bir imtiyaz fermanına göre Beyrut çarşısında biber, çivit boyası, günlük, kızıl boya ağacı ve incinin bulunması, Kudüs Krallığı limanlarına Orta Asya'dan büyük oranda ürünlerin geldiğini tamamen ispatlar niteliktedir. Bu süreçte büyümeye devam eden Beyrut limanı da uluslararası ticari trafikte öne çıkan antropolardan biri olmuştur³³.

Suriye sahilleri Avrupalı devletlerin oluşturduğu ticari kurumlar sayesinde Batı'nın ticari akışı bu yöne eğilim göstermiştir. Doğu Akdeniz Haçlı idaresi altında iken Ceneviz, Venedik ve İtalyan şehir devletleri ticaret şehirleri olan Şam ve Halep ile ticari ilişkilerini kesintiye uğratmamışlardır³⁴. Beyrut bu anlamda Doğu-Batı ticaretinin ortak pazarı haline gelmiş limanı olarak, İtalyan tüccarların gemilerinin en sık uğradığı limanlardan biri haline gelmiştir. Ayrıca Cenevizlerinde Beyrut'ta ticareti kontrol altında tutmak için koloniler inşa etmiş olması Beyrut'ta idari bir merkez oluşturduklarının kanıtı sayılabilir³⁵.

Haçlıların XIII. asrın sonuna dek Doğu Akdeniz'de ki üstünlükleri 1291 senesinde Batı Hristiyan dünyasına bir darbe vurulmuş ve bölge Memlukların egemenliği ile son bulmuştur.³⁶

32 John H. Pryor, (2004). 132; Şeyma Dereci, (2019). 26.

33 William Heyd, (2000). 154; Şeyma Dereci, (2019). 26.

34 David Jacoby, (2005). 104; William Harris, (2005). 113.114.

35 Ergün Özsoy, (2010). XVI. Yüzyıl Alman Seyahatnamelerine Göre Akdeniz, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul, 114.

36 David Ayalon, (2011). 48.49; Eliyahu Ashtor, (1983). 3; Fahri Yahya Ayaz, (2016). Memlük-Kıbrıs

Suriye sahillerini Haçlı işgaline karşı tahkim eden Memluklar, Beyrut ve çevresini Buhturid adında yerel bir ailenin idaresine vermiştir. Buhturidlerin denetiminde olan liman gelirleri; demir, kereste vb. ürünlerin ticareti ile gelir elde etmişlerdir; ancak Beyrut iskelesinde kurulan gümrük idaresi, depo ve tesislere rağmen Ceneviz, Venedik ve İtalyan kent tüccarları Beyrut limanı yerine Trablusşam'ı tercih etmişlerdir. Bu durum Buhturidler döneminde Beyrut limanının ticari anlamda canlanmasının aksine ticari faaliyetlerin başka limanlara kaymasına sebep olmuştur³⁷.

Şehirle ilgili eserinde önemli bilgiler veren ve Sayda şehrinden sonra Beyrut'a seyahat eden İbn Batuta'nın eserinde şehir şu; "Oradan Beyrut'a geçtim. 16 Şehir fazla büyük değilse de çarşıları güzeldir. Büyük camii pek sanatkârane bir yapıdır. Beyrut'tan Mısır şehirlerine meyve ve demir ihraç olunur. Orada Fas krallarından olduğu kabul edilen Ebu Ya'kub Yusufun kabrini ziyaret etmek istedik. Ama bu kabir Bikaa'l-Azız'de (Bekaa vadisi) Kereknuh diye bilinen bir yerdedir. Kenarında bir zaviye var. Gelip gidenler yedirilir, içirilir orada. Bazıları Sultan Salahaddin'in, (Eyyubi) bir başka grup da Sultan Nureddin'in (Zengi) vakfı olduğunu söylüyor buranın. Sultan Nureddin hasır dokur, bundan kazandığı parayla günlük yiyeceğini karşılamış. Onlar gerçekten ulu insanlardandı"³⁸ ifadelerle aktarılmıştır.

Albrecht Fuess aktarımına göre: Orta Çağ İslam dünyasında, Ortadoğu topraklarında Haçlılara karşı savunulması gibi bir misyona sahip olan Memluk Devleti'nin denizcilik politikası temelde üç gayeyi hedefliyordu. Bu amaçlardan konumuzla ilgili olanı, 1291 yılında Suriye-Filistin sahillerinden kovulan Frankların bir daha dönüşlerin engellemek ve bunun için de onlardan geriye kalan limanları yok etmeye yönelikti. İngilizce'de "scorched earth policy" olarak geçen yani, "düşmanın yararlanmasını önlemek için bütün ürün, kaynak ve tesisleri yok etme politikası", Memlukların takip ettiği en temel siyaset olmuş, bu amaca yönelik olarak da yıkılan limanlar üzerine ana kara ile sahili birbirine bağlayan yollar inşa edilmiş ve bu hatlar garnizonlarla güçlendirilmişti. Birlikler, şayet bu sahillerden Frank saldırısına maruz kalacak olursa hemen bunu geri püskürtecek nizamda, bir plana göre yerleştirilmişti³⁹.

Memluklar döneminde Doğu Akdeniz ticareti kıyılarıdaki hareketliğini siyasi politikaları gereği kaybetmiş oldu; çünkü Memluklar olası Haçlı işgallerine engel olmak ve bölgeyi onlardan korumak için limanlara gereken önemi göstermeyip ticareti iç bölgelere çektiğini ve hatta limanları harabeye dönüştürdükleri hakkında yorumlar yapılmıştır. Yalnızca Trablusşam bir garnizon kasabası olarak hizmet vermek üzere yerleşime ve ticarete devam etmiştir. İç kesimler tamamen yeniden inşa ederek yeni camiler, okullar, pazarlar, hamamlar, değirmenler, konutlar ve kanallar ile donatılmıştır. Lübnan'ın pasifleşmesi ve sapkın mezheplerin bastırılması için önemli bir merkez haline geldi. Öte yandan, Suriye'de işleyen tek liman olan Beyrut, çürümeye bırakıldı, ticareti kesildi ve savunması bırakıldı. Suriye şehirleri için Memluk rejiminin politikalarından daha önemli hiçbir faktör yoktu. Dolayısıyla Memluk dönemi Doğu Akdeniz limanları ve kentleri istikrarsız ve durağan bir dönem yaşamıştır. Roma ve Haçlı döneminden kalan limanlarının önemi azaldığı gibi, işleyişinin ve zenginliğinin de azaldığı yorumu yapılabilir. Beyrut limanı Haçlıların işgalinin devam ettiği süre zarfında korunmuştur; ancak kontrolleri sona erdiğinde ise limanın kaderiyle başa bırakıldığı söylenebilir⁴⁰.

1421 senesinde seyyah John Poloner'in bölgeye yaptığı seyahatinde, Beyrut limanını elverişsiz ve bakımsız olarak tanımlamıştır ve bu durum Osmanlı Devleti'nin klasik çağında da

İlişkileri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 49-50.

37 Baybars el-Mansuri, (2016). *et-Tuhfetu'l-Mulukiyye fi'd-Devleti't Turkiyye*, çev. Hüseyin Canpolat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 117-119; Şeyma Dereci, (2019). 27.28; İbni Tagriberdi, (2013). *En-Nücumu'z-Zahire*, çev. D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenga Yayınları, 71-77.

38 İbn Batuta, (2000). *İbn Batuta Seyahatnamesi I*, çev. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 92.

39 Abdullah Mesut Ağır, (2015). *Memluklarda Ticaret*, Konya: Çizgi Kitapevi, 89.

40 Ira Marvin Lapidus, (1984). *Muslim Cities in the Later Middle Ages*, London: Cambridge Universty Press, 15-16; William Harris, (2005). 115.

farksız değildi⁴¹.

XIV ve XV. yüzyıl boyunca Ceneviz ve Venedik devletleri Levantta özellikle Beyrut ve İskenderiye limanlarından, Menteşe ve Aydın beylikleri arasında balmumu ticaretini üstlendiler.⁴² Metal ticareti Orta Çağ devletleri için önem arz ettiğinden bu dönemde Venedik ticaret filoları ile teneke, demir, bakır ve kurşun ticareti Akdeniz sahilleri boyunca pazarlardaki yerini aldı. Beyrut limanı Şam'ın liman kenti sayıldığından ilk uğrak yeri olmuştur⁴³.

XV. asırda Beyrut limanında ticari hayat zirveyi yakalamışsa da, İskenderiye'de ticaret yapmaktan daha zordu. Beyrut'a gelen Avrupalı özellikle de Frank tüccarlar baharat ticareti ve gereksinimleri için Dimeşk'e zorunlu seyahat yapmışlardır. Küçük bir liman kenti olmasına rağmen cazip bir pazar alanı olduğundan özellikle yabancı tüccarların faal olduğu liman olarak bilinmekteydi. Batı Akdeniz'in denizci tüccarları: İtalyanlar vasıtasıyla İngiliz, Belçika ve Fransız dokumaları Beyrut limanından iç pazara girmektedir. Levant ticareti ağında Beyrut'tan diğer liman kentlerine özellikle de İskenderiye'ye demir ve meyve ihracatı yapılmaktaydı⁴⁴.

Sonuç

Tarih boyunca Akdeniz medeniyetlerinin politikalarını etkileyen en önemli iki faktör ekonomi ve ticaret olmuştur.

Orta Çağ dünyasında Akdeniz, kendisine hâkim olan devletlere denizden gelen zenginlik, taşıma ve ulaşım avantajını cömertçe sunmuştur. Söz konusu avantajlarından yararlanmak isteyen devletler Akdeniz'e sahip olmak uğruna her yolu mubah görmüşlerdir.

IX. ve X. asırlarda Akdeniz'de çağının en parlak dönemini yaşayan İslam devletleri, Hristiyan devletlere oranla iç denizde tartışmasız bir güç oluşturmuşlardır; ancak XI. yüzyılda yaşanan Haçlı Seferleri akınları nedeniyle bu durum tersine dönmüş, özellikle İtalyan liman şehirlerinin Akdeniz'deki egemenlik alanı güçlenmiştir. Dolayısıyla su yüzeyi tamamıyla bu dönemde Hristiyanların kontrolüne geçmiştir. X. ve XI. asırda Hristiyan dünyası ana rotalar üzerinde kendini güvenceye aldığından XII. asırda Haçlı devletleri varlıklarını sürdürmüşlerdir⁴⁵.

Bu çalışmaya konu olan Beyrut kenti de hem Levant hem de bütün Akdeniz'de gerek ticari gerek siyasi gerekse kültürel bakımdan son derece önemli ve faal bir liman kenti ola gelmiştir. Bu kent stratejik konumu ile hâkimine büyük avantajlar sağlamış bu nedenle başta Haçlılar olmak üzere Orta Çağ'ın bütün büyük devletleri şehre sahip olmak için büyük çaba harcamışlardır. Kadim tarihli bu kent; Mısır, Asur, Babil ve İran hükümdarlarının egemenliğine girmiş İranlılardan sonra Büyük İskender şehre hâkim olmuştur. Beyrut, İskender'in halefleri ve Mısırlılar tarafından yönetildikten sonra Roma ve Bizanslıların eline geçmiş ardından da İslam egemenliğine geçmiştir. İslam egemenliğinde ise şehre sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Tolunoğulları, İhşidiler ve Fatımiler hâkim olmuşlardır. Orta Çağ'da Levant şehirlerinin oluşturduğu Doğu Akdeniz'de gelişen ticaretten elde edilen gelirler ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutmuştur. Bu nedenle Haçlı devletleri de Beyrut ile ilgilenmiş ve burayı Kudüs Krallığı'na bağlamışlardır. Selahaddin Eyyubi şehri Haçlılardan almışsa da ölümünden sonra şehir tekrar Haçlı hâkimiyetine girmiştir. Nihayet 1291 yılında şehirde Memluk hâkimiyeti başlamıştır. Bu hâkimiyet ise XVI. asra Osmanlı fetihleri ile son bulmuştur.

Kaynakça

-
- 41 Şeyma Dereci, (2019). 26-31.
 42 Kate Fleet, (1999). *European and Islamic Trade in the early Ottoman State*, London: Cambridge University Press, 35.
 43 Kate Fleet, (1999). 114.
 44 Abdullah Mesut Ağır, (2015). 210.
 45 John H. Pryor, (2004). 117.

Abdullah Ekinci, (1992). Akdeniz Havzasında Bir Liman Kenti ve Selçuklu Merkezi Alanya, XII. Tarih ve Kültür Sempozyumu, Editör Faruk Nafiz Koçak, Alanya. 235-252.

Abdullah Ekinci, (2005). Türkiye Selçuklularının Akdeniz Politikası ve Doğu Akdeniz’de Hâkimiyetin Tesisi, Doğu Batı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 247-266.

Abdullah Mesut Ağır, (2015). Memluklarda Ticaret, Konya: Çizgi Kitapevi.

Adam Mez, (2014). Onuncu Yüzyılda İslam Medeniyeti İslam’ın Rönesansı, çev. Salih Şaban, İstanbul: İnsan Yayınları.

Ahmet N. Özdal, (2013). İslam İktisâdî Coğrafyasında İş Yaşamı, Ticaret ve Tüccar (X. – XIV. Yüzyıllar), Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Ahmet N. Özdal, (2014). Ortaçağ İslâm Dünyasında Farklı İşletmecilik Türleri ve Organizasyonel Yapıları, Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1/1, Bahar, 73-95.

Altan Çetin, (2009). Memluk Devleti’nin Kuzey Sınırı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Baybars el-Mansuri, (2016). et-Tuhfetü’l-Mulukiyye fi’l-Devleti’t Turkiyye, çev. Hüseyin Canpolat, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bernard Lewis, (2006). Ortadoğu, çev. Selen Y. Kolay, Ankara: Arkadaş Yayınları.

David Abulafia, (2005). “Akdeniz Nedir”, Tarih Boyunca Akdeniz Uygarlıkları, haz. David Abulafia, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

David Abulafia, (2012). Büyük Deniz, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Alfa Yayıncılık.

David Ayalon, (2011). Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri: İslam Âlemi ile Hıristiyan Avrupa Arasındaki Mücadelenin Bir Safhası, Tarih Dergisi, (25) , 39-50.

David Jacoby, (2005). Commercial Exchange Across The Mediterranean Byzantium, the Crusader Levant, Egypt and İtaly.

Davut Dursun, (1992). Beyrut, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, cilt 6, 81-84.

Ebul Fida, (2017). Ebul Fida Coğrafyası, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Efe Durmuş, (2020). “Ortaçağ’da Harran”, Tarih ve Gelecek Dergisi, Haziran, 6(2), 558-575.

Eliyahu Ashtor, (1983). Levant Trade in the Later Middle Age, New Jersey: Princeton University Press.

Ercan Gördeğir, (2020). Tarihte Adıyaman Devlet, Toplum ve Kültür, Bölüm adı: (İlhanlılar Devrinde Adıyaman). Editör: Kazım Kartal, Kevser Taşdöner, Fehminaz Çabuk, Ülkü Yancı, Sonçağ Yayınları.

Ercan Gördeğir, (2020), Orta Çağ’da Diplomasi, (Hûlâgû Han Dönemi İlhanlı-Abbasi Diplomatik Münasebetleri). Editör: Ercan Gördeğir, İstanbul: Efe Akademi.

Ercan Gördeğir, Özbek Süleyman (2018). “Moğolların Mardin Kuşatması ve Hulagu’dan Olcaytu’ya İlhanlı Artuklu Münasebetleri”, Tarih ve Gelecek, 4(3), 106-118.

Ergün Özsoy, (2010). XVI. Yüzyıl Alman Seyahatnamelerine Göre Akdeniz, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul.

Fahri Yahya Ayaz, (2016). Memlûk-Kıbrıs İlişkileri, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Fernand Braudel, (1989). Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, cilt I. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Fernand Braudel, (1990). Akdeniz’de Mekân ve Tarih, çev. Necati Erkurt, İstanbul: Metis Yayınları.

Fırat Küskü, (2019). Müslüman Seyyahların Gözüyle Beyrut Şehri (1890-1914), Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1):143-168.

Gregory Abu'l-Farac, (1999). Abu'l-Farac Tarihi, cilt II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Henri Pirenne, (2013). Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

<https://medium.com/@ibraltunbas/levant-ticaretinin-çerçevesi-ve-doğu-akdeniz-liman-kentlerinde-yaşanan-sosyoekonomik5718f4731eb5/20.01.2021>.

Ira Marvin Lapidus, (1984). *Muslim Cities in the Later Middle Ages*, London: Cambridge University Press.

Işın Demirkent, (2007). Haçlı Seferleri Döneminde Doğu-Akdeniz'de Deniz Hâkimiyeti, Haçlı Seferleri Tarihi, Makaleler, Bildiriler, İncelemeler, Haz. Ebru Altan.

İbn Batuta, (2000). İbn Batuta Seyahatnamesi I, çev. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İbn Haldun, (2013). Mukaddime, cilt I, Haz: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları.

İbn Hurdazbih, (2008). Yollar ve Ülkeler, çev. Murat Ağarı, İstanbul: Kitapevi Yayınları.

İbni Cübeyr, (2019). Endülüsten Kutsal Topraklara, çev. İsmail Güler, İstanbul: Selenga Yayınları.

İbni Tagriberdi, (2013). En-Nücumu'z-Zahire, çev. D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenga Yayınları.

İdris Bostan, (1989). Akdeniz, "Tarih", İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi, cilt II, 231-234.

John H. Pryor, (2004). Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş, çev. Füsün Tayanç, Tunç Tayanç, İstanbul: Kitap Yayınevi.

Kate Fleet, (1999). *European and Islamic Trade in the early Ottoman State*, London: Cambridge University Press.

Molly Greene, (2000). *A Shared World Christians And Muslims In The Early Modern Mediterranean*, New Jersey: Princeton University Press.

Monique O'connel-Eric R. Dursteler, (2019). Roma İmparatorluğu'nun Çöküşünden Napolyon'un Yükselişine Akdeniz Medeniyetleri, çev. Bozkurt Leblebicioğlu, İstanbul: Say Yayıncılık.

Muhammet Talha Özbey, (2019). Geç Dönem Ortaçağ'da (1300-1500) Akdeniz Gemicilik Geleneği, Ankara, Doktora Tezi.

Recep Uslu, (1998). Huzistan, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, cilt 18, 436-439.

S. D. Goitein, (1983). *A Mediterranean Society, Volume IV*. London: University of California Press.

Şemsettin Turan, (2003). "Levant", TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: TDV Yayınları, 27: 145-147.

Şeyma Dereci, (2019). Dünya-Ekonomi Sistemi Bağlamında XIX. Yüzyılda Beyrut Limanı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Edirne.

Tülin Selvi Ünlü, (2020). On Dokuzuncu Yüzyılda Doğu Akdeniz Liman Kentinin Yapısı, Mersin Üniversitesi, Akdeniz Kent Araştırmaları Merkezi, 30(1):1-14.

Umberto Eco, (2014). Ortaçağ (Katedraller, Şövalyeler, Şehirler), çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayıncılık.

William Harris, (2005). *Levant Bir Kültürler Mozaïği*, çev. Ercan Ertürk, İstanbul: Literatür Yayınları.

William Heyd, (2000). Yakın Doğu Ticaret Tarihi, çev. Enver Ziya Karal, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Tarih & Gelecek Dergisi**Journal of History & Future**

Dr. sc.

Kosovar BASHA

Institute of History, Lagja e Spitalit,
Prishtina 10 000ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8271-969X>

Başvuruda bulundu. Applied

Kabul edildi. Accepted

Eser Geçmişi / Article Past:

19/09/2021

28/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1000666>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Cultural and scientific aspects in magazine “Fjala” 1974-1991

1974-1991 Tarihli “Fjala” Dergisindeki Kültürel Faaliyetler

Abstract

Through this paper, the author aims to shed some light on this important body for the cultural and scientific life of Kosovo. Having in mind that few scholars to date have addressed this topic, the author of this study fully analyzes the “Fjala” (“The Word”) in terms of content and quality. Overall, the magazine “Fjala” through its articles in the field of literature, art, as well as history, sociology, etc., successfully introduced the Albanian culture and science of Kosovo. To complete the paper in question, we have used the synthesizing and descriptive method so that the historical context of this journal is as objectively analysed as possible.

Keywords : Magazine Fjala, Culture, Science, Kosovo etc.

Öz

Araştırmacıları tarafından çok az ele alınan “Fjala” Dergisindeki yayınlanan yazılar, Kosova’nın edebiyat, sanat, sosyoloji, tarih ve diğer alanlardaki kültürel hayatı ve aktivitelerine dâir önemli bir katkı sunmuştur. Bu makale aracılığıyla, Kosova’nın kültürel ve bilimsel aktivitelerini aydınlatmaya ve ortaya koymaya amaçlanmaktadır. Bu çalışmayı gerçekleştirmek için sentezleme ve betimleme yöntemi kullanıldı. Böylece, “Fjala” Dergisindeki yazılar nesnel ve objektif bir şekilde değerlendirmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fjala Dergisi, Kültürel, Bilimsel, Kosova.

Introduction

In 1968, “Fjala” (“Word”), another magazine for culture, art and literature started to be published in Kosovo. This magazine appeared in an important period, time when Kosovo was raising culturally and politically. It used to be published every month; it had an editorial board and an editor-in-chief. Throughout the years, the chief editors were prominent intellectuals from Kosovo: Ali Sutaj, Sabedin Haliti, Ali Sutaj, Vehbi Kikaj, Shkëlzen Maliqi¹, Bajram Krasniqi. It had a press run of

1 Shkëlzen Maliqi (1947-). Intellectual, philosopher, art critic, political analyst .

ATIF: BASHA Kosovar, “Cultural and scientific aspects in magazine “Fjala” 1974-1991 ”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (633-641)

CITE: BASHA Kosovar, “1974-1991 Tarihli “Fjala” Dergisindeki Kültürel Faaliyetler ”, *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (633-641)

3000 copies. The editorial board's collegium was led through many years by: Zeqirja Ballata², Ibrahim Rugova³, Bajram Krasniqi, Shkëlzen Maliqi, Rexhep Ferri, Nebih Muriqi. "Fjala" touched different topics from culture, art history, literature and especially prose and poetry, but also published different literary and scientific reviews, articles and news on music, art, film.⁴

Cultural aspects

Another magazine for culture and literature on Albanian language was "Fjala" and it appeared in 1968, in Kosovo. "Fjala" touched different topics from culture like literature, theater, cinematography, music, art, film etc.⁵ *Literature*, as a special aspect of the overall cultural events, occupied part of the content of this magazine. On its pages numerous data on current events in this area that marked the literary events in Kosovo, but also in other parts of Yugoslavia could be found. So, the death of prominent Kosovo writer Hivzi Sylejmani was the occasion for the magazine to publish an extensive article in which a review of his creative work was given such as review on his novels "People", "Children of My River", "Butterfly in the Rain", "Moonless Night", "Semiramida" etc. Indicated as erudite, pioneer of postwar Kosovo literature and presence through multiple literary genres, the author points to as the initiator of contemporary Kosovo literature and inspiration for many future generations of writers.⁶ The editorial board also noted a memorial meeting dedicated to the same writer held in Bosnia and Herzegovina, on the occasion of the first anniversary of his death. The participation of several prominent scholars of literature and literary critics from all over Yugoslavia, including Enver Gjergjeku, Esat Mekuli, Vlado Milic Hasan Mekuli, Radomir Ivanovic, and Vojislav Maksimovic confirmed Hivzi Sylejman's versatile contribution to the development of the cultural and social life. At these meetings, various poems were read in front of the Bosnian audience.⁷ The same is the case with the article "Tajar Hatipi 1918-1977", dedicated to the death of this writer leaving a great deal of opus in the literary and educational field, becoming professor on one of the first postwar high schools in Kosovo with very important contribution in the field of education.⁸

The themes on *music* were also presented on the pages of "Fjala". In the article "About the Albanian folk tunes in the collections of Lorenc Antoni"⁹ the author first gives a brief overview of the activity of Lawrence Antony, singling him out as a pioneer of Kosovo musicology and author of 6 collections of folk songs published during 1956-1975, entitled "Albanian Folk Music". Lawrence Anthony provided the material in Kosovo, Macedonia and Montenegro in the Albanian-inhabited areas. Beside the praise given to this musicologist, the author comments his methodology of working which didn't included the most eminent Yugoslav musical critics, as well as relevant literature such as the works by Serbian composer and ethnomusicologist Maja Vasilevic or other

-
- 2 Zeqirja Ballata (1943-). Profesor of music at University of Prishtina, Member of Academy of Science and Arts of Kosovo.
  - 3 Ibrahim Rugova (1944 –2006). Was a scientific worker at Institute of Albanology in Prishtina, chairman of the Kosovo Writers' Union 1988-1990. Rugova entered politics in 1989, when he assumed the leadership of the Democratic League of Kosovo (LDK). In 1992, Rugova won the first presidential election in the Republic of Kosova, an unrecognized state declared in secret by members of Kosovo's former assembly within Yugoslavia.
  - 4 Sherafedin Hoxha, *Shtypi i kombeve dhe i kombësive të Kosovës*, Rilindja, Prishtinë, 1987, 134-135. ; Fjalori Enciklopedik i Kosovës I, (editor : Mehmet Kraja), Prishtinë, 2018, 1407. ; Kosovar Basha, Cultural educational, and scientific aspects of albanian press in SFR Yugoslavia 1974-1991, (doctoral dissertacion defended in SS.Cyril and MethodiusUniversity, Institute of National History-Skopje, 03.02.2021), 111.
  - 5 Hoxha, *Shtypi i kombeve*, 134-135.
  - 6 Fjala, Viti 10, nr.7, Korrik, 1977, 10..
  - 7 Fjala, Viti 12, nr.7, Mars, 1979, 1.
  - 8 Fjala, Viti 10, nr.9, Shtator, 1977, 3.
  - 9 Lorenc Antoni (1909 –1991). Was an Albanian composer, conductor, and ethnomusicologist.

famous authors from the field of ethnomusicology.¹⁰ Information about the Prishtina event on classical music where many ensembles from Yugoslavia took part can also be found. The author reveals that this event held in 1981 was attended by ensembles from different parts of Yugoslavia such as: the Nish Orchestra, the Novi Sad Chamber Orchestra, the Titograd Symphony Orchestra, musician like Milenko and Predrag Stefanovic, from Belgrade, pianists Milica Shcepanovic from Skopje and Meri Stoilkova from Prishtina, Nikola Atanasov and Tatjana Shopova from Skopje and Valter Deshpali from Zagreb. The author of the article informs that a considerable number of lecturers from the Prishtina Academy of Arts were also present at the music scene.¹¹

As for the fine arts, there is a greater presence of texts in this field of culture, so in issue 2 of 1974, the article “The Open Horizon - The Truth of Grace” by the painter Demush Avdimetaj was published dedicated to the opening of the exhibition of the Kosovo painter Nebih Muriqi. According to the author, the painter presents freedom and resourcefulness in paintings as well as the vibrant color painting with dynamic character, and enriches the fund of the revolutionary and evolutionary aspects of man. The greatest contribution of this painter is in the ideas and emotional thinking that characterize the society of a time named in his collection of paintings entitled “The Truth of Grace”.¹² The readers could also read about “Kosovo’s First Spring Salon”, an exhibition of 30 Kosovo artists whose works show strong figurative expression. Thus, the sculptor Agim Cavdarbasha¹³ is presented with the work on wood named “Conversation”, which represents an intimate evocation which he is identified with; Anton Glasniqi with the oil painting, “Two Figures”, the Serbian sculptor Svetozar Arsic with his work “Composition”, Engjell Berisha with his paintings “Gate” and “Asymmetric Paintings”. The most famous Kosovo painter Muslim Mulliqi, was introduced with the paintings “Possession of New Spaces, 1 and 2”, Nysret Salihmixic with “Volvax Colony”, the first Kosovo woman painter Alije Vokshi with the painting “Portrait”, while Rexhep Ferri was presented with the works “Two Figures of a Waiting” and “The Great in Silence”.¹⁴ Except that, the pioneer of Kosovo painting, Prof. Shemsedin Kasapolli published significant text “Fine Arts in the Islamic World”. The author gives an overview on the historical development of this art, the diversity and richness of its contents which according to the author, was highly specific, fascinated the painters and architects over the centuries and was an incentive and inspiration for the creations of various artists.¹⁵ As another article from this field we are pointing out the text “National as an element of concern” dedicated to one of the best Kosovo painters and graphic artists Xhevdet Xhafa¹⁶. Here, in his biography the author highlights his experience during studies where he was led by eminent Slovenian professors Gabriel Stupica and Rico Debenjak, while in his artistic creativity, his most popular cycles “Autobiography” and “Associations” which reflect the personal life of the painter, are presented. The author elevates Xhevdet Xhafa as one of the most authentic Kosovo artists.¹⁷ The “Paintings of Tahir Emra”, other eminent painter, attracted the attention of the editorial office who published an article about his art of “simple objects such as earth, stone, wood, creates the structure of rich paintings using adequate technical tools such as the spit, which creates rich structures” of his paintings “Space”, “Structure”, “Composition”, “Psychology” which are inserted into the enviable results of Kosovar painting.¹⁸ In addition to

10 Fjala, Viti 8, nr.11, Nëntor, 1975, 9.

11 “Expression of our musical level”, Fjala, Viti 15, nr.1, Janar, 1982, 13.

12 Fjala, Viti 7, nr.2, Shkurt, 1974, 7.

13 Agim Cavdarbasha (1944 –1999). Was a prominent sculptor, he studied on the Academy of Applied Arts in Belgrade in 1969 and on the Academy of Arts in Ljubljana in 1971. He was a member of the Academy of Figurative Arts and later of the Academy of Science and Arts of Kosovo.

14 Fjala, Viti 7, nr.8, Gusht, 1974, 8.

15 Fjala, Viti 11, nr.5, Maj, 1978, 7.

16 Xhevdet Xhafa (1934 -). Artist. He completed his graduate and postgraduate studies at the Academy of Fine Arts in Ljubljana. He was a professor at the Academy of Figurative Arts at the University of Prishtina and member of the Kosovo Academy of Sciences and Arts.

17 Fjala, Viti 13, nr.6, Qershor, 1980, 7.

18 Fjala, Viti 13, nr.11, Nëntor, 1980, 3.

Kosovo's artists, the magazine also features paintings by other well-known Yugoslav artists, such as Krsto Hegedusic¹⁹ and opening of the exhibition on the occasion of the 50th anniversary of his creativity, organized at the Museum of Modern Art in Zagreb and in National Museum in Belgrade which included large number of paintings covering the period 1931-1974, but also drawings created before the Second World War. At the end of the text it is emphasized that Hegedusic's works are valuable contribution to the Yugoslavian and world art.²⁰ The opening of the exhibition of Agim Cavdarbasha, a professor of sculpture at the University of Prishtina was also presented in "Fjala", where the author exhibited sixteen sculptural works as well as various drawings exhibited at the Prishtina Theater.²¹ As other important novelty was the text "The Paintings of Xhevdet Xhafa and Engjell Berisha in Vienna", where the author points out their participation on exhibition that held in Austria, as an affirmation of the overall Kosovar art.²² Number 12 from 1975 brings us the section "Chronicle" where different anniversaries are presented. Here, we find the text "The 100th Anniversary of the Shakespeare Memorial Theater" and interesting article on the life and the literary opus of the great Russian poet Sergei Yesenin.²³ In the series of books introduced in this number, the title "Albanian revolutionary poetry in Yugoslavia", collection of poems selected by the researcher Hysni Hoxha, published in Prishtina in 1975, is also presented. This book includes poems by multiple authors such as Esat Mekuli, Enver Gjergjeku, Murat Isaku, Besim Bokshi, Qerim Ujkani, Din Mehmeti, and Ali Podrimja. Another presented book, was the publication of Aristotle's book "Poetics", translated from the original into Albanian language where author points out that according Aristotle, dramaturgy is the crown of poetry.²⁴ The Dramaturgy on the scene, that is the *theater*, was another field of interest in the frame of the editorial policy of the magazine. Such is the case with the headline "Contemporary Hidden Bridge" which notes the premiere of the play "Agu" by the poet Din Mehmeti, directed by Enver Mulliqi, screened at the Gjakovas Theater.²⁵ Data about the 29th Festival of Amateur Theaters of Kosovo held in the town of Urosevac opened with the play "Mother Courage" directed by the actor, director and university professor Luan Daka can also be found in the magazines content.²⁶ The text entitled "Crime in Uertomonto" refers to performance of the Ensemble of Albanian Drama from the Theater of Nationalities in Skopje. The play was directed by Vladimir Milcin on the script by Resul Shabani and performed by the actors Vebi Qerimi, Bajrush Mjaku, Zijadin Murtezi, Silvana Bajcinovci, Teuta Hajdini, Drita Aliu, Ajete Rexhepi.²⁷ The same author presents the topic "History of Gjakova Theater", referring to his repertoire and the performances shown from the very beginning of its formation²⁸ but also introduces the readers with the performance of the play "The Crown of Kosancic" played by the Belgrade Theater 212, which was a guest of the Prishtina Theater.²⁹ Number 12 of year 1991 introduces us to the "Premiere of the Exhumation of Peter Bogdani", a play that was performed at the Pristina National Theater.³⁰

-
- 19 Krsto Hegedušić (1901 – 1975). Was a [Croatian](#) painter, illustrator and theater designer. His most famous paintings depict the harsh life of the Croatian peasantry in the genre of [naive art](#).
- 20 Fjala, Viti 7, nr.6, Qershor, 1974, 7.
- 21 Fjala, Viti 7, nr.8, Gusht, 1974, 8.
- 22 Fjala, Viti 9, nr.1, Janar, 1975, 11.
- 23 Fjala, Viti 8, nr.4, Prill, 1976, 11.
- 24 "Aristotle's Dramaturgy", Fjala, Viti 9, nr.3, Mars, 1977, 11.
- 25 Fjala, Viti 9, nr.5, Maj, 1976, 10.
- 26 Fjala, Viti 18, nr.7, Mars, 1985, 14.
- 27 Fjala, Viti 19, nr.3, Prill, 1986, 14.
- 28 "Between satire and humor", Fjala, Viti 16, nr.4, Prill, 1983, 14.
- 29 Fjala, Viti 17, nr.5, Maj, 1984, 8.
- 30 Fjala, Viti 23, nr.12, Dhjetor, 1991, 14..

The first issue in 1975 begins with a text on *film art* written by Petrit Imami³¹ entitled “Magazine of the World Film at the 1975 Fest”³² where this author gives critical overview of the films presented on this festival and emphasized the film crisis in the world.³³ The same author also gave reviews on the editions of this festival from the following years, such as the editions in 1976³⁴ and 1978³⁵. On the other side “Fjala” introduces to the “Yugoslav Film Festival in Pula”. In this text the author points out that the films screened at the festival were mostly on the theme of the People’s Liberation War.³⁶ Besides the Pula Film Festival, the information on the 4th international Film Festival in Ljubljana by listing the screened movies and the directors, can also be read³⁷

Scientific issues

Topics from the scientific field were presented in the pages of the magazine. Fjala” touched different topics such as literary, linguistics, historiography, archeology, philosophy.³⁸ It can be noted that the largest numbers of articles are dedicated to the *literary* achievements. So, the researcher M-rr Agim Vinca represents himself with the scholarly criticism of Dr Rexhep Qosja’s monograph entitled “Asdreni Life and Works” published in Pristina in 1974. From the beginning of this review, the author adds that Qosja defended this work as doctoral dissertation in Pristina in 1971. According to the author, Dr Rexhep Qosja, with this work, made an important contribution to the overall achievements of the historiography, history of literature and albanology. Qosja analyzes the period of National Renaissance thorough synthesis of the literary activity of the famous poet Asdreni from the second half of the 19th and early 20th century when he passed away.³⁹ On the other hand, a very important article from the field of linguistics by the philologist Rexhep Ismajli about his work “Poetry of pronouns” appears in the content. The author relates the work in question to the poetry of the famous French poet Alain Bousquet, deals mainly with the linguistic aspects of his poetry and the translation from French into Albanian language. This paper, as it is noticed in the text, fulfills an important linguistic aspect; it fulfills a void space by illuminating some unknown aspects of the poetry and language, and especially of the relationship between French and Albanian poetry.⁴⁰ In terms of literature, viewed from the scientific angle, in number 6 from 1976, the author Anton Berisha gives an overview of the book “Literature studies” by the famous author Zdenko Skreb,⁴¹ published in Zagreb in 1976. In this text the author presents the main aspect of this study by dividing the book into different parts such as Oral Literature as an Art of Speech; Adequate

-
- 31 Petrit Imami (1945-2019). Was a playwright and university professor. He graduated from dramaturgy at the Academy of Theater, Film, Radio and TV, in Belgrade, professor at the same faculty, playwright on Prishtina television, a film critic for the newspaper “Fjala”.
  - 32 FEST is an annual film festival held in Belgrade, Serbia since 1971. The festival is usually held in the first quarter of the year. It was the only film festival in socialist countries that attracted big Hollywood stars such as Jack Nicholson, Kirk Douglas, Robert De Niro, Dennis Hopper, Peter Fonda and famous directors like Miloš Forman, Francis Ford Coppola, Roman Polanski, Sam Peckinpah, Pier Paolo Pasolini etc. <http://voiceofserbia.org/content/belgrade-film-festival-%E2%80%93-fest> (review 16.05.2020)
  - 33 Fjala, Viti 8, nr.3, Mars, 1975, 10.
  - 34 Fjala, Viti 9, nr.3, Mars, 1976, 10.
  - 35 Fjala, Viti 11, nr.3, Mars, 1978, 7.
  - 36 Fjala, Viti 8, nr.9, Shtator, 1975, 10.
  - 37 Fjala, Viti 14, nr.5, Mars, 1981, 13.
  - 38 Hoxha, *Shtypi i kombeve*, 134-135.
  - 39 Fjala, Viti 7, nr.6, Qershor, 1974, 14.
  - 40 Fjala, Viti 8, nr.4, Prill, 1975, 8.
  - 41 Zdenko Skreb (1904-1985). Was a Croatian literary theorist and historian. He particularly charged the Croatian science of literature with the journal “Art of the Word”, where the literary text started to be studied through influence by the so-called theories of interpretation of W. Kayser and E. Staiger.

appreciation of oral literature, Oral literature viewed as macro and microstructure, and offers readers to learn more about the scientific methodology of researching in oral literature.⁴² The same author gives an interesting look at the book “Plurality of Text”, published in 1977 in Prishtina, by the philologist Rexhep Ismajli, evaluating Ismajli as a special contributor in scientific terminology, with valuable contribution and opening new paths in linguistic-literary studies.⁴³ Number 11 of 1979 brings the headline “Idriz Ajeti laureate of AVNOJ” where editorial office gives biography of Prof. Dr. Idriz Ajeti, qualifying him as one of the first Kosovo cadres with scientific titles and one of the most important persons for the establishment of the University of Kosovo, Academy of Sciences and Arts of Kosovo but also underlines his big contribution in the development of the Albanian linguistics.⁴⁴ In 1982, in number 2, the researcher of ancient literary Dr. Engjell Sedaj with his study “The Distinctive Elements of Homeric and Hesiodic Myths in Modern Albanian Literature” is presented. The author brings into context the differences between ancient Greek and Albanian literature concerning modern or contemporary literature, underlining considerable influence of Greek mythology on Albanian literature.⁴⁵ The next year, another article on ancient literature appeared in “Fjala” magazine with the publication of the text dedicated on Peter Budi. The author of the study points out that this Albanian writer made a big contribution to the medieval Albanian literature by his important religious works “The Doctrine of Christ” (1618), “The Ritual” (1621), etc. which are important from a religious point of view but also reflect the literature of the time. Pjeter Budi wrote 3128 verses and thus he is the first poet to write in Albanian language and as a pioneer in the field of literature remained as a pathway for later Albanian national literature.⁴⁶ A memorial on the occasion of the death of “Vojislav Dancetovic”⁴⁷ was also found on the pages of the magazine. The author of the article, Prof. Dr. Idriz Ajeti, makes a synthesis of the work of this person and points out his great contribution in the forming and activity of the Department of Albanology on the Belgrade University but also in educating many Albanian cadres on Albanology such as Idriz Ajeti, Anton Ceta, Ali Aliu⁴⁸, Ramiz Kelmendi.⁴⁹

Editorial board paid attention to the works from the field of *philosophy* such as dr. Ali Dida’s topic of interest “Rene Descartes and the New Scientific Thought”, where the author points out that “Descartes can rightly be called the father of world philosophy”, as an creator of new cognitive method consisted of certain easy rules that could help anyone to recognize the difference between the truth and lie and attain true knowledge that is compatible with the reason of the human existence.⁵⁰ This field of interest continues with the headline “In memoriam” dedicated to the death of the philosopher Herbert Markuze 1898-1979.⁵¹ Here, the Kosovar philosopher M-r Muhamedin Kullashi presents the death of this personality as a great loss for the philosophy in general, leaving his own mark through his views on the conceptions of contemporary society as well as controversies with the views of various other philosophical paths such as the path of the Frankfurt School of

42 Fjala, Viti 10, nr.5, Maj, 1977, 2.

43 Fjala, Viti 10, nr.12, Dhjetor, 1977, 4.

44 Fjala, Viti 12, nr.11, Nëntor, 1979, 12.

45 Fjala, Viti 15, nr.2, Shkurt, 1982, 7.

46 “Peter Budi and our Old Literature”, Fjala, Viti 16, nr.4, Prill, 1983, 12.

47 Vojislav Dancetovic (1901-1971). Was albanologist and professor of Albanian language at the University of Belgrade 1935-1969.

48 Ali Aliu (1934-). Literary Critic, Professor on the Department of Albanian literary at University of Prishtina, Member of Academy of Science and Arts of Kosovo.

49 Fjala, Viti 7, nr.10, Tetor, 1974, 9.

50 Fjala, Viti 11, nr.5, Maj, 1978, 4.

51 Fjala, Viti 12, nr.9, Shtator, 1979, 12.

Philosophy^{52, 53}

Apart from literature, another large group of articles and texts enter the field of *history* and *historiography*. In this context, we point to the title “11th Congress of Historians of Yugoslavia Held” which presents scientific gathering organized by the Association of Historians of Kosovo. This scientific symposium illuminates very important issues on the activity of Yugoslav Communist Party in the historical context⁵⁴ held in Prishtina, where the most eminent Yugoslavian historian participated such as Sima Cirkovic, Danco Zografski, Mirjana Gross, Bogumil Hrabak can also be find out.⁵⁵ Number 7 of 1974 introduces us to the text by Mr. Tefik Morina, a director of National Museum in Kosovo, “In the Traces of Our Antiquity”, which analyzes the archeological finding in the Illyrian cemetery from the 6th century BC, in Peja as an important cultural heritage on the territory of Kosovo,⁵⁶ while in the same period a look upon a scientific conference entitled “The Scientific Contribution of the 30th Anniversary of the Liberation of Kosovo”, was also introduced. This article informs about the variety of presented themes and the participation of eminent Yugoslavian historians on this scientific event dedicated on the National Liberation Movement in Kosovo during World War II and concluded that Kosovar historiography, although young, notes successful development in the 70’s by organizing scientific activities and illuminating different aspects of the historical past of the territory of Kosovo.⁵⁷ Among others, as an interesting we count an article “Dubrovnik Newspaper ‘Hope of Albania’ 1905-1908”, written by journalist Mr. Sherafedin Hoxha which refers on the remarkable contribution of this newspaper in the development of the cultural life in the city of Dubrovnik by collaborating with Albanian renaissance writers such as Hile Mosi, Luigj Gurakuqi, Visar Dodoni. This newspaper had a patriotic orientation and character, but also reflected certain information about the Ottoman reign and actual events and historical processes on the Albanian territory of the Ottoman Empire such as Albanian demands for autonomy, articles on the Albanian alphabet which, according to the views of renaissance authors, should rather be Latin than Arab or views on different aspects of culture from the certain historical period.⁵⁸ The readers could read about “Albanian Humanists and Diplomats in the 15th Century in Dubrovnik”, an article based on long time researching of entire funds in the Dubrovnik Archive regarding Raguzans and Albanians during the Middle Ages. The main aim of the author is to point out the presence and diligence of various Albanian humanists and diplomats in Dubrovnik during the 15th century, including Gjin Gazuli who was an astronomer and diplomat of Skanderbeg but also bridge between the diplomatic and economic cooperation of Skanderbeg and medieval Ragusa and the medieval painter Ivan Durrsaku.⁵⁹ In other historian text, the author, treats the important events from the history of the Albanians in frame of Ottoman empire that resulted in the gaining of Albania’s independence in 1912 in Vlora, and the role of the historical persons from Kosovo that were included in this event. It can be learn that the author consulted Serbian archival sources which illuminate the Serbian attitude towards the Albanians during these years, especially in the period November to December 1912 when the Serbs occupied Kosovo, and when according to the author, a new phase of Albanian-Serbian relations began.⁶⁰ The magazine also published paper on the “‘Union’ newspaper in 1924”, leftist publication which content refers to the June Revolution

-
- 52 The Frankfurt School is a school of social theory and critical philosophy associated with the Institute for Social Research, at Goethe University Frankfurt. Founded in the Weimar Republic (1918–1933). The Frankfurt School comprised of intellectuals, academicians, and political dissidents who were ill-fitted to the contemporary socio-economic systems (capitalist, fascist, communist) of the 1930s. David Held, Introduction to Critical Theory: Horkheimer to Habermas, University of California Press, 1980, 14.
- 53 Fjala, Viti 12, nr.9, Shtator, 1979, 12.
- 54 Fjala, Viti 13, nr.1, Shkurt, 1980, 5..
- 55 Fjala, Viti 20, nr.12, Dhjetor, 1987, 3.
- 56 Fjala, Viti 7, nr.10, Tetor, 1974, 9.
- 57 Fjala, Viti 8, nr.5, Mars, 1975, 2.
- 58 Fjala, Viti 11, nr.11, Nëntor, 1978, 6.
- 59 Fjala, Viti 12, nr.6, Qershor, 1979, 12.
- 60 Zekeria Cana, “The Popular Mass Movement”, Fjala, Viti 13, nr.1, Janar, 1980, 3.

in 1924⁶¹ and the contribution of Luigj Gurakuqi, Avni Rrustemi and many other authors, with extremely fierce texts against the former regime of Ahmet Zog.⁶² In “80th anniversary of the death of Jani Vreto” patriotic activity of this Albanian activist from the period of Albanian renaissance is presented with a more specific review on Jani Vreto’s views on the Albanian nationality, the Albanian language and other issues. However, the author adds that his major contribution is the opening of Albanian schools, Korca’s school for men in 1887 and the school for girls in this city in 1891.⁶³ Number 1 of 1985, illuminates a valuable book by Mustafa Rushiti, entitled “Big Madrasa” published in Skopje in 1984. The author of this review analyzes this book and focuses mainly on the political activity of the students and less on their educational or scientific achievements, because this institution become and “remained the hearth of popular nursery where important political events were organized” such as the strike against the bourgeois power in 1930 as a sign of revolutionism. In the end, the author introduces with biographies of distinguished students of this educational center and points out Skopje as a famous center of the leftist movement where Albanians were especially present with the revolutionary activity.⁶⁴ Biography of other eminent Albanian leftist from the 1920’s and activist in the same city, revolutionary Zef Lush Marku,⁶⁵ and the headline “The Battle of Kosovo targeted at scholars”, dedicated on the scientific gathering on the occasion on the 600th anniversary of this Battle held in Prishtina, with participation of Kosovar but also of other eminent Yugoslav historians, also found on the pages of the magazine.⁶⁶

Articles on *archeological* topic were also been part of the content of “Fjala” magazine. Thus, the famous Kosovo researcher M-r Exhlale Salihu appeared with the text “Plastic Culture in Dardania” and unveils various archeological exhibits of ancient Dardania altars, found on the territory of Kosovo as a prove of significant cultural development of this area⁶⁷ while archaeologist Naser Ferri brings the article “On stave monument Flav Capito” another important Dardanian archeological monument.⁶⁸ In the field of history and archeology we point out the paper “The History of Archeology in Kosovo” where the author presents the historical development of archeological excavations in Kosovo that started after World War II by Emil Cershkov and underlines the first Kosovar archaeologists such as Exhlale Salihu⁶⁹, who excavated in 1973-1983.⁷⁰ Due to the political changes in Yugoslavia including in Kosovo in the late 80’s, the content of the magazine mainly consisted of historical texts were the changes in the scientific approach and presentation of the events and persons from different point of view is evident. Thus, the researcher Dr Hakif Bajrami reviews the personality of “Bedri Pejani⁷¹” and his activity against Zogu’s regime, in the frame of the Second League of Prizren⁷² during World War II until his death in 1946 when he dies poisoned

61 The June Revolution in 1924 took place against the government of corrupt and criminalized Albanian feudal lords, with the participation of fighters from all provinces of the country, from all categories of the population and of the major religious faiths in Albania. More in: Azis Gjergi, The Albanian Democratic Revolution of June 1924, https://www.academia.edu/9307974/The_Albanian_Democratic_Revolution_of_June_1924 (reviewed on 16.05.2020).

62 Fjala, Viti 13, nr.6, Qershor, 1980, 8.

63 Fjala, Viti 14, nr.3, Mars, 1981, 4.

64 Fjala, Viti 18, nr.1, Janar, 1985, 11.

65 Ramiz Abdyli, “Zef Lush Marku a prominent figure in the Kosovo labor movement”, Fjala, Viti 19, nr.1, Janar, 1986, 12.

66 Fjala, Viti 22, nr.6, Qershor, 1989, 1.

67 Fjala, Viti 22, nr.7, Korrik, 1989, 10.

68 Fjala, Viti 14, nr.7, Korrik, 1981, 13.

69 Exhlale Salihu (1949-). Archaeologist and Scientific Worker at the Albanological Institute in Prishtina.

70 Fjala, Viti 18, nr.5, Maj, 1985, 15.

71 Bedri Pejani (1885–1946). Was an Albanian politician, activist in the National Movement of Albanians in the Skopje region against the Young Turk administration in 1908, one of the founders of the Second League of Prizren.

72 Second League of Prizren, an organization founded by Albanian officials in Kosovo in September

by Yugoslav communists. It should be noted that the historian in question, Hakif Bajrami, in the 1980s, wrote a lot about the same person in scholarly studies that have been published in the press and magazines from the point of view of communist ideology of the time while views disclosed in this text presents new approach and the change in authors approach is apparent for a short period of time.⁷³

Conclusion

“Fjala” (“Word”), a magazine on cultural and scientific topics was a very important reference of social life in Kosovo. The contribution of this journal was enormous, and as such, it can be said that it was one of the serious magazines in Yugoslavia where various authors published their views on particular issues. “Fjala” will also be remembered for promoting the scientific and cultural ethics of the time, and the great journalistic professionalism.

References

Magazines

Fjala, Prishtina, years, 1974-1991.

Books

Hoxha, Sherafedin, Shtypi i kombeve dhe i kombësive të Kosovës, Rilindja, Prishtinë, 1987, 134-135 ;

Fjalori Enciklopedik i Kosovës I, (editor : Mehmet Kraja), Prishtinë, 2018, 1407.;

Basha, Kosovar, Cultural educational, and scientific aspects of albanian press in SFR Yugoslavia 1974-1991, (doctoral dissertacion defended d in SS.Cyril and Methodius University, Institute of National History-Skopje, 03.02.2021), 111 ;

Held, David, Introduction to Critical Theory: Horkheimer to Habermas, University of California Press, 1980, 14 ;

Internet sources

<http://voiceofserbia.org/content/belgrade-film-festival-%E2%80%93-fest> (review 16.05.2020) ;

https://www.academia.edu/9307974/The_Albanian_Democratic_Revolution_of_June_1924 (reviewed on 16.05.2020).

1943 for the ethnic unification of all Albanians in the frame of Albanian state and creating of Great Albania.

73 Fjala, Viti 23, nr.9, Shtator, 1990, 16.

MA
Milazim HAJRA

milazim.hajra@uni-pr.edu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9422-419X>

Eser Geçmişi / Article Past: Başvuruda bulundu. / Applied 22/09/2021 Kabul edildi. / Accepted 28/09/2021

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.995056>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

The Role of International Mediation in Defining Kosovo's Final Status

Kosova Nihai Statüsünün Belirlenmesindeki Uluslararası Arabuluculuğun Rolü

Abstract

The trajectory that the process of defining the political-legal status of Kosovo has followed has been as complex and difficult, as well as unclear both in terms of time and content. While UNSC Resolution 1244 maintained (suspended) Yugoslavia's sovereignty over Kosovo and the UN international administration (UNMIK) was envisaged as a transitional phase then both sides, the Albanian and the Serbian side had completely different expectations. The first expected that after the removal of international administration Kosovo would declare its independence and begin life as an independent entity, while the second, the Serbian side, expected the restoration of sovereignty there, allowing for substantial autonomy. In these circumstances during 2004, especially after the events of March 2004, the status quo could not be maintained for long and the international community began to move slowly towards defining the future status of Kosovo.

Keywords: status, Kosovo, quint countries, negotiations.

Öz

Kosova'nın siyasi-hukuki sürecin belirlenmesi için takip edilen yol, çelişkili ve zordu. Aynı zamanda, hem içerik hem de zamanlama açısından net olmama özelliğini taşıyordu. BM'nin 1244 no'lu Çözünürlüğü, Yugoslavya'nın Kosova üzerinde ki egemenliğini ortadan kaldırırken, BM'nin İdaresi (UNMIK) her iki taraf için de geçici olarak öngörülmesine rağmen, arnavut tarafı ve sırp tarafı, tamamiyle farklı beklentiler içerisindeydi. Arnavutlar, Kosova'dan Uluslararası idaresinin kaldırılmasından sonra, bağımsızlığı ilan edip, ayrı bir bölge olarak hayata başlamayı beklerken, Sırp tarafı hakimiyetini geri çevirmeyi ve özerkliğe müsaade etmeyi planladı. Bu şartlarda, 2004 yılı boyunca ve özellikle Mart 2004 olayları boyunca, Statüko'nun uzun vadeve aynı kalamayacağını ve Kosova bağımsızlığına doğru ilerlemesi gerektiğini gösterdi..

Anahtar kelimeler: statü, Kosova, QUINT ülkeleri, müzakereler,...

ATIF: HAJRA Milazim, "Kosova Nihai Statüsünün Belirlenmesindeki Uluslararası Arabuluculuğun Rolü", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (642-649)

CITE: HAJRA Milazim, "The Role of International Mediation in Defining Kosovo's Final Status", *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (642-649)

Standards before status

Resolution 1244 had created a status quo in Kosovo. The international administration was in the midst of two pressures: on the one hand it had to maintain the sovereignty of the FRY over Kosovo and on the other hand the people of Kosovo wanted nothing less than independence. This resolution had left the final status issues open, thus making it from a legal issue to a political issue for the international community. The issue of resolving Kosovo's final status seemed to be being pushed aside by international actors, who considered that the status issue should be set aside as much as possible. There was a high level of skepticism from international actors regarding Kosovo's independence, because it would have unfortunate consequences for Bosnia and Herzegovina, where its Republika Srpska would also seek its independence. The same could happen in the cases of Abkhazia and South Ossetia, two self-governing regions of Georgia under Russian-led "peacekeepers". They too would be declared independent or join Russia. But a solution had to be reached, the issue of Kosovo's final status had to be determined as it had been planned since Rambouillet to hold talks to find a mechanism to review the status quo in 2002. In April of that year, the secretary general reported to the Security Council that it had instructed its Special Representative (SRSG) to develop benchmarks to measure progress in Kosovo.¹

Presenting the report to the Council, the special representative, Micheal Steiner, had said that significant progress had been made in Kosovo, arguing that it had entered a new phase. Steiner stressed that UNMIK was now transferring some of its responsibilities to local institutions in the process of building substantial autonomy. This means that we are approaching the start of a political process in order to determine the future status of Kosovo. But first some standards need to be met to start final status talks.²

A coalition of Kosovo parties, mediated by UNMIK, reached an agreement on the scope of standards, following the general elections in the territory. They referred to: "Existence of functional state institutions; law enforcement; freedom of movement; the right of return for all Kosovars; market economy development; property clarity; normalized dialogue with Belgrade; and the reduction and transformation of the Kosovo Protection Corps (KPC)". This policy was endorsed by the Security Council and eventually redesigned as "standards before status"³. However, the eight standards were not developed until December 2003 when they were jointly introduced by UNMIK and the Provisional Institutions of Self-Government in Kosovo. By March 2004, the UNMIK bureaucracy had taken over the process.⁴ So from this it can be seen that there was constantly delay in the process.

It was anticipated that the status review process would take place alongside the implementation of the standards. This review mechanism was formally approved by the SC on 12 December 2003. The international administration would periodically assess whether the standards had been met, with the need to recommend whether or not it was the right time to start status talks. The council further noted that the first time for a comprehensive review would take place sometime in mid-2005.⁵

The diplomatic process of the international community for the resolution of the final status of Kosovo, for the institutions of Kosovo was very welcome, emphasizing that Kosovo is now de facto independent, while the rest belongs to the *de jure* recognition of Kosovo.

1 UN Doc. S/2002/436, 22 April 2002

2 Marck Weller, Shtetësia e Kontestuar, (Prishtinë, KOHA, 2009), fq. 310

3 Po aty, fq.310

4 Po aty, fq.311

5 Marck Weller, Shtetësia e Kontestuar, (Prishtinë, KOHA, 2009), fq. 311

The March 2004 riots and the Kai Aide report

Failure to define the final status had created a stalemate among the citizens of Kosovo. In addition, the citizens of Kosovo were experiencing a difficult economic situation. The unemployment rate was very high, even those few working workers had a job under their qualification and received a miserable salary. The economic powers were largely reserved for the international community and still coordinated by the EU Pillar and UNMIK. Now with an administrative budget three times larger than in 1999, Shtylla had the means to carry out the tasks expected of her. But she still faced major legal and political obstacles. Property rights were the most serious issue. The Ottoman despots, communist commissars, and Milosevic's allies had repeatedly caused confusion over ownership of land, buildings, and large firms. As a result of political uncertainty, there was a lack of investment, especially foreign investment. No big investor would risk their money in a new Kosovo unless they made sure the goods they bought were safe.⁶ This resolution had left the final status issues open, thus shifting it from a legal issue to a political issue for the international community. The issue of resolving Kosovo's final status seemed to be being pushed aside by international actors, who considered that the status issue should be set aside as much as possible. There was a high level of skepticism from international actors regarding Kosovo's independence, because it would have unfortunate consequences for Bosnia and Herzegovina, where its Republika Srpska would also seek its independence. The same could happen in the cases of Abkhazia and South Ossetia, two self-governing regions of Georgia under Russian-led "peacekeepers". They too would be declared independent or join Russia in creating a unique system of government throughout Kosovo, leaving Mitrovica under a kind of parallel administration led by Belgrade. Riots were directed against ethnic Serbs and Serb religious and cultural monuments in many areas of Kosovo, beyond Mitrovica.⁷ The riots lasted over three days, leaving 19 dead, 954 injured, 4,100 displaced 550 houses and 27 burned Orthodox churches and monasteries.⁸

The March riots without question accelerated the process, directly affecting the course of the negotiation process. These riots made it clear that: Kosovo can not remain in a state of status quo even further, with an undefined status and a miserable economic situation. This was announced by the institutional actors of Kosovo, stating that the citizens of Kosovo are tired of this situation, and to prevent other cases of outbreak of interethnic violence, the final status of Kosovo should be defined as soon as possible. Therefore, the elements of the projects for the implementation of the standards were accelerated, including the rule of law and security issues. Furthermore, given the instability and tensions that were manifested during the riots, the UN Secretary-General launched the overall process of reviewing the UN operation in Kosovo.⁹ This process was led by Ambassador Kai Eide, Norway's Permanent Representative to NATO. Ambassador Aide presented the initial report in August 2004, which was published just three months later, along with the Secretary-General's own recommendations for the next steps.

At the beginning of the assessment, the report presents a general situation, where Kosovar society is presented as a society that nevertheless managed to recover and make dramatic changes, taking into account the factual situation in 1999. The biggest problem according to the report, was seen interethnic challenges, which had to be taken seriously. Among other things, the report highlighted the majority dissatisfaction of the majority population with the international administration. He noted that the "Standards before Status" policy lacked credibility and should be replaced by "a policy based on real priorities and standards".¹⁰ Furthermore, it was predicted that the situation in Kosovo could worsen rather than improve.

6 Iain King, Whit Mason, Paqe më çdo Kusht - Si dështoi Bota në Kosovë, (Prishtinë, Koha, 2007), fq . 190

7 Marck Weller, Shtetësia e Kontestuar, (Prishtinë, KOHA, 2009), fq. 312

8 Po aty, fq. 312

9 UN, Doc. S.2004/613, 30 June 2004

10 Marck Weller, Shtetësia e Kontestuar (Prishtinë, KOHA, 2009), fq. 313

On October 7, 2005, Ambassador Eide reported to the SC that meeting different standards was not the same, but it was still time to move towards status. Ambassador Eide added, “The process for future status must be started carefully. All parties must gather - and hold - together throughout the status process. The end result should be stable and consistent. No artificial deadlines should be set. “Once the process starts, it can not be blocked, but it must be completed”.¹¹ On October 24, the SC authorized the launch of the status process. In accordance with the Council, the Secretary-General appointed Martti Ahtisaari, the former President of Finland, who had assisted in the final negotiation of the NATO campaign against Yugoslavia, as his special envoy for the Kosovo final status process.¹²

Vienna final status negotiations

The international community had already seen that the Kosovo situation could not be left in a state of status quo. As a result, the process moved forward, with the Vienna negotiations on the final status of Kosovo being organized. Both sides in the negotiations held the authorities of Kosovo and Serbia in diametrically opposed positions. On the one hand, Kosovo would accept nothing less than independence. On the other hand, Kosovo’s independence was absolutely unacceptable to Serbia.

There were three structural factors that made it difficult for the environment to negotiate. The first two factors are related to the principles of the classical international system, while the third factor is related to the modern principles of the international system. First, Belgrade’s position was in line with the international system’s strong support for the preservation of the territorial integrity and territorial unity of states. Second, was the principle of state consent, according to which obligations could not be imposed on states against their will. Third, it was the principle affirming the proclamation and protection of human rights that was gaining in importance. Of these principles, the two principles were in line with Belgrade’s position, while the third principle was on the Kosovo side, when it is known that the suffering of the population in Kosovo, the mass displacement of over half the population from the territory by Serbian military and paramilitary forces in 1999 were still fresh in the memory of international policymakers who were involved in the Kosovo crisis. It was the conviction of most Western governments that, given the recent history, it would not be very realistic for Kosovo to be placed back under Serbian sovereignty.

Negotiation format- If we look at the negotiation process as a whole it was organized and developed according to standard rules which constitute a negotiation process in general. Based on this it was determined: Format of talks, location, time, model of mediation, implementation or putting into practice of eventual results.¹³ The format of the talks was direct. The mediators would invite delegations to Vienna for a period of several days, offering them the agenda for only one area (eg decentralization) to be considered during this period. They started on February 20, 2006 and would take place around a horseshoe-shaped table in one of the palaces of the city of Vienna. The negotiations were organized under the leadership of a large number of major world decision-making centers such as: the Security Council, the Contact Group (US, UK, France, Germany, Italy and Russia), Regional Political and Security Organizations, states and teams as well as a large number of experts. While the Contact Group was leading the negotiations, the process was, however, formally the work of the UN. The UN Secretary-General appointed not only the Special Envoy, Martti Ahtisaari, but also his Deputy, Albert Rohani of Austria, who led the talks. The mediators were supported by the Office of the UN Special Envoy for Kosovo (UNOSEK).¹⁴ A total of fifteen rounds of direct negotiations were held in Vienna during 2006. These negotiations focused on issues of decentralization, protection of cultural and religious heritage, economic issues and protection of minority rights.

11 UN Doc, S/2005/635, 7 October 2005

12 Marck Weller, Shtetësia e Kontestuar, (Prishtinë, KOHA, 2009), fq. 315

13 Geoff Berridge, Diplomacia: Teoria dhe praktika, (Tiranë: Dudaj, botimi i katërt, 2011), fq. 53 - 75

14 Takim i nivelit të lartë rreth statusit të ardhshëm të Kosovës, Deklaratë e Grupit të Kontaktit (24 korrik, 2006), Vjenë.

The structure of Kosovo's final status negotiations was complex. The framework for the negotiations was set by the UN Security Council, based on the recommendations of Ambassador Eide and the UN Secretary-General. This framework has its roots, in a general sense, in Security Council Resolution 1244 (1999).¹⁵ Grupi i Kontaktit miratoi dhjetë "parimet udhëheqëse" për zgjidhjen e statusit të Kosovës. Në esencë këto parime i vendosën linjat e kuqe për t'u imponuar nga ndërmjetësit në negociata The Contact Group adopted ten "guiding principles" for resolving Kosovo's status. In essence, these principles set the red lines for the mediators to impose in the negotiations.¹⁶ These principles emphasized that: there will be no turning back to the situation that existed in Kosovo before the NATO intervention.¹⁷ It was also stated that "Any solution that is unilateral or that is a consequence of the use of force would be unacceptable.", neither the partition of Kosovo, nor the unification of Kosovo with any state or part of any state.¹⁸

Negotiations began in February 2006. Each party to the negotiations could only have seven representatives in the negotiating room. The start of negotiations was of a technical nature, such as decentralization moving later to the status process. This is otherwise called the bottom-up approach to negotiation¹⁹. The Kosovar delegation always contained the level of minister or ministers to cover the issues raised for each negotiation session, community representatives and senior experts. Therefore the composition of the team varied depending on the issue under consideration. The delegation operated under the leadership of the so-called "Unity Team".²⁰ The team was supported by the "Strategic Political Group" composed of senior representatives of the parties that were part of the Unity Team, as well as some experts whose role was to develop positions for the approval of the Unity Team and who received participate in the daily rounds of negotiations. On the other hand, Serbia had chosen for lower representation from the ranks of its foreign ministry, along with representatives of other bodies, experts and "its own representatives" of Kosovo communities. The issue of representation of different communities in Kosovo led to an abnormal situation. Representatives of the Serb community in Kosovo had a dualistic approach.

The positions of the parties in the negotiations were completely opposite. Belgrade was mainly interested in confirming its territorial sovereignty even if it was willing to suspend the exercise of political power for another time and to accept the severe limitation of power in the longer term. However, unlike his previous position in Rambouillet, he was now interested in maintaining a strong and efficient international security presence in the territory. This would transfer to the organized international community the obligation to guarantee, by force if necessary, the remnant of Kosovo within Serbia, in addition to the obligation to protect the ethnic Serb population, if there were to be riots again.²¹ Before the start of the negotiations, the People's Assembly of Serbia gave its mandate to its delegation, demanding the broad protection of international law, and stating: "Any attempt to impose a solution towards the legalization of the de facto division of the republic of "Serbia's secession of a part of its territory would constitute a violation of international law."²² For this reason, Belgrade's position was extremely rigid, based entirely on the structural principles of classical international law, supporting territorial unity over demands for self-determination outside the colonial context.

On the other hand, Kosovo's position was very clear. From beginning to end, Pristina insisted on independence. But despite Kosovo's clear position, it did not shy away from risk. One of the

15 Marck Weller, Shtetësia e Kontestuar, (Prishtinë, KOHA, 2009), fq. 319

16 Po aty, fq. 322

17 Po aty, fq. 322

18 Po aty, fq. 323

19 Bernhard Knoll, The Kosovo Status Process and the Prospect of Sovereignty, p. 127

20 Grupi i Unitetit përbëhej nga: Kryetari Fatmir Sejdiu (LDK); kryeministri Agim Çeku AAK; Kryetari i Kuvendit Kolë Berisha, Hashim Thaçi, lider i PDK-së në emër të opozitës dhe Veton Surroi kryetar i partisë ORA.

21 Marck Weller, Shtetësia e Kontestuar, (Prishtinë, KOHA, 2009), fq. 328

22 Po aty, fq. 328

dangers was related to what was not obvious where the process that had started would lead.²³ Kosovo was represented in the Vienna talks, but there were other, more powerful layers of negotiations out of its control: the Contact Group, the Security Council. The Kosovo delegation had received advice from experts, who feared that the Vienna negotiations would focus only on practical issues of governance within Kosovo. In the absence of an agreement on the part of Belgrade on broader status issues, Kosovo could have been put in a position to hear that it had agreed to make important concessions regarding decentralization, the treatment of communities and relations with Serbia. This statusless “solution” could later be imposed internationally on Kosovo in the form of autonomy, at least for a temporary and indefinite period. Kosovo’s concerns in this regard were growing even with the low level of consultations between the special envoy and her delegation. When the official invitation came for the first round of talks, there was no information on the format of the talks, the agenda, or the negotiation process. There was a fear that, if the parties did not reach an agreement there, then the package could be broken to the detriment of Kosovo at the level of the UN Security Council, when the interests of the politics of the great powers and not those of Kosovo could dominate.²⁴ If we talk about the process, Belgrade had some advantages compared to the Kosovo delegation. He could use his very competent Foreign Ministry, as well as very well-established international contacts. The negotiators were clear that they could review and decide the negotiation process with their diplomatic counterparts in Belgrade, as would be normal. Kosovo was not treated in the same way.

The launch of the first round of negotiations was a somewhat delicate issue. In accordance with the principles set out by Ambassador Eide in his second report, sent to the UN Secretary-General, it was assumed that, once the talks began, they could be “blocked” by either side. To avoid a stalemate, on January 12, 2006, the parties were invited “in favor of advancing political dialogue on Kosovo’s future status” to discuss highly technical issues such as decentralization. The issue of decentralization took a long time - over half of the sessions. Belgrade demanded the creation of 15 new municipalities, mostly inhabited by Serbs. The forms of decentralization of municipalities were different. One of the models of decentralization proposed by the Serbs was the model of the Swiss cantons. However, after the presentation of the Swiss expert on this issue, the affairs were cut off by Ambassador Rohan, who emphatically said “Kosovo is not Switzerland”.²⁵ The question of whether or not municipalities could join or form collective units or regions was also considered - a proposal which was opposed by Kosovo because it feared a de facto division of territory into a predominantly Serb region that would could manage itself through parallel structures. Moreover, the issue of the connections of these regions with Serbia also arose.²⁶ However, despite the differences and disagreements on most of the issues and ideas that were discussed, it was agreed that a number of localities with non-Albanian residents would declare municipalities. Thus, as a result of the negotiations held in Vienna, new municipalities were announced: Gracanica, Ranilug, Partesh, Klllokot, Novo Brdo and North Mitrovica. These became functional as such when municipal elections for mayor and municipal assembly were held with multiple competencies in education, health and cooperation with Serbian municipalities.²⁷

In the rest of the negotiations, three series of talks were held regarding the protection of cultural and religious heritage. While Kosovo favored a functional approach to the issue, Serbia again sought to take control of large territorial enclaves surrounding religious and cultural sites.²⁸ An agreement was reached to protect cultural and religious monuments as protected areas which will be protected for several years by the international community. Only one session was devoted to economic problems.

---

23 Po aty, fq. 332

24 Po aty, fq. 333

25 Po aty, fq. 335

26 Po aty, fq.336

27 Arsim Bajrami, Sistemi Kushtetues i Republikës së Kosovës, (Prishtinë, Artini, 2011) , fq 94.

28 Po aty, fq.336

Two rounds of talks took place on the rights of non-majority communities which would be guaranteed by legal acts. This means representing communities at the central level, such as parliament and government, where the predominant proposals were that non-majority communities should have reserved and guaranteed seats for the various communities living in Kosovo. At this point the Kosovo authorities were more reluctant, based on the experience of Bosnia and Herzegovina which had taught the Kosovo delegation to be careful in granting short-term concessions that would make the territory ungovernable in practice.²⁹ However, the mediators insisted on the separation of powers, advising the Kosovar side that “the sooner issues of vital interest to minorities are addressed, the easier it will be to reach a widely accepted agreement”.³⁰ Pristina was even very generous on issues related to minority communities, compiling a catalog of legal rights and institutional mechanisms for protecting the rights of communities. These were conducted in consultation with communities in Kosovo and under the guidance of the European Center for Minority Issues.

Based on the progress of the negotiations and what was being discussed, one can clearly see the two completely opposite positions of the parties. Kosovo on the one hand somehow made many concessions, based on the hope that in the end it would gain independence. Belgrade, on the other hand, was interested in gaining as many rights as possible for the Serb minority in Kosovo, and their main goal was for Kosovo’s final status to be autonomous. Opposing positions were not only between the negotiating parties, but also in the ranks of mediators. Within the Contact Group, Russia had stepped outside the starting line when it was stated that it would play a constructive role in this process. It had already lined up as a key supporter of Serbia, regaining and maintaining the power of blocking the very leadership of the negotiations at the level of the Security Council and not only at the level of the Contact Group.³¹

Conclusion

Based on the progress of the negotiations and what was being discussed, one can clearly see the two completely opposite positions of the parties. Kosovo on the one hand somehow made many concessions, based on the hope that in the end it would gain independence. Belgrade, on the other hand, was interested in gaining as many rights as possible for the Serb minority in Kosovo, and their main goal was for Kosovo’s final status to be autonomous. Opposing positions were not only between the negotiating parties, but also in the ranks of mediators. Within the Contact Group, Russia had stepped outside the starting line when it was stated that it would play a constructive role in this process. It had already lined up as a key supporter of Serbia, regaining and maintaining the power of blocking the very leadership of the negotiations at the level of the Security Council and not only at the level of the Contact Group.

So the Western countries had erred in their calculations that Russia would be linked to the process from an early stage, so that the results of the negotiations would be guaranteed to pass to the Security Council, given Russia’s controlling involvement throughout the process. Moreover, Russia was thought to be capable of exerting influence over Serbia and of being able to persuade Belgrade to negotiate constructively. While some of the major Western governments and the United States were convinced that Kosovo’s independence could be inevitable, but Russia consistently opposed the notion of independence. Moreover, Russia was unwilling to tolerate the possibility of a solution being imposed on Serbia by the Security Council in the event that Belgrade would reject a reasonable agreement.

In this situation, Western European countries and the United States were forced to seek an alternative solution, forcing the Ahtisaari document as a guide and guarantee that Kosovo could be offered the option of independence overseen by a European mission (EULEX), which would monitor and assist its democratic functioning.

---

29 Marck Weller, Shtetësia e Kontestuar (Prishtinë, KOHA, 2009), fq. 338

30 Po aty, fq. 337

31 Po aty, fq. 321

Bibliography:

1. UN Doc. S/2002/436, 22 April 2002
2. UN Doc, S/2005/635, 7 October 2005
3. Marck Weller, Shtetësia e Kontestuar, (Prishtinë, KOHA, 2009)
4. King Iain, Mason Whit, *Paqe më çdo Kusht - Si dështoi Bota në Kosovë*, (Prishtinë, Koha, 2007)
5. Berridge Geoff, *Diplomacia: Teoria dhe praktika* , (Tiranë: Dudaj, botimi i katërt, 2011)
6. Knoll Bernhard, *The Kosovo Status Process and the Prospect of Sovereignty*, <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/08/Knoll-en.pdf>
7. Bajram Arsim i, *Sistemi Kushtetues i Republikës së Kosovës*, (Prishtinë, Artini, 2011)

Dr.
Sacit YARIMOĞLU

sacit_yarimoglu@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5366-6680>

Eser Geçmişi / Article Past: 18/08/2021 29/09/2021

Başvuruda bulundu. / Applied
Kabul edildi. / Accepted

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.984307>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Türk Sağındaki Ordu İmgesi Üzerine Düşünceler

Thoughts on the Image of Army on the Turkish Right-wing

Öz

Bu çalışmanın amacı Türk sağının ordu anlayışını tarihsel kökenleriyle birlikte ele almaktır. Bunun için ilk olarak sağın ordu millet anlayışını irdelemek gerekir. İkincisiyse, Türk sağının yakından ilgi gösterdiği ordunun sahip olduğu düşünülen manevi, dini yönün vurgulandığı anlayıştır. Ordu, Türk sağı için herhangi bir iç-dış tehlikede ittifak kurulması için akla gelen ilk yapıdır. Bu ittifak kurulamadıysa askeri darbe olmuştur. Askeri darbeler Türk ordusuna olan güveni azaltmaz ama sarsabilir. 27 Mayıs 1960 Darbesi buna örnektir. Diğer yandan Türk sağının özellikle solun ideolojik bir tehdit olarak algılandığı süreçlerde birlikte hareket etmek istediği yapı da ilk olarak ordudur. Türk sağı için ordu, bu gelişmeler nedeniyle, bazen gücünden çekinilen bazen de tahayyül edildiği şekilde ona rol biçilen bir müttefikdir. Bu çalışmadan, Türk sağının orduyla ilgili genel düşüncelerini göstermek açısından yararlanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Türk sağı, Türk ordusu, Ordu-millet, Cihat

Abstract

The aim of this study is to discuss the army understanding of the Turkish Right-wing with its historical origins. For this, it is necessary to go through the army-nation understanding of the Right-wing first of all. Secondly it is an understanding of emphasizing the spiritual and religious aspects, which the Turkish Right-wing pays close attention and the army has. From the point of view of the Turkish Right-wing, the Army is the first structure that comes to mind for the establishment of an alliance in any internal-external danger. If this alliance could not be achieved, there would be a military coup. Military coups do not reduce the trust in the Turkish army, but they can agitate it. The Coup of 27 May 1960 is an example for this. On the other hand, even in times when the Left-wing was perceived as an ideological threat, the army was primarily the structure that the Turkish Right-wing wanted to act together. Because of these developments, the army for the Turkish Right-wing was an ally whose power was sometimes feared and sometimes given a role as imagined. It can be utilized to show the general ideas of the Turkish Right-wing about the army.

Keywords: Turkish Right-wing, Turkish army, Army-nation, Holy war.

* Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda gerçekleştirilen "Türkiye'de Sağ Akımların 27 Mayıs Darbesi'ne Dair Algısı: 1960-1980" isimli doktora tezinde yer alan bir bölümün genişletilmiş ve tekrar düzenlenmiş halidir.

ATIF: YARIMOĞLU Sacit, "Türk Sağındaki Ordu İmgesi Üzerine Düşünceler", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 7/3 (Eylül 2021), s. (650-672)

CITE: YARIMOĞLU Sacit, "Thoughts on the Image of Army on the Turkish Right-wing", *Journal of History and Future*, 7/3 (September 2021), pp. (650-672)

Giriş

Bu çalışmada Türk sağı en genel çerçevede İslamcı, milliyetçi ve muhafazakar görüşlerin bir ifadesi olarak sunulacaktır. İslamcı ya da milliyetçi görüşlerin radikal uzantılarına da çalışmada yer verilmiştir. Örneğin Nihal Atsız milliyetçidir ama daha dar anlamda bir Türkçü'dür. Diğer yandan bu üç ideolojinin birbirine kaynaştığı/iç içe geçtiği durumlar da vardır.¹ Örneğin Necip Fazıl Kısakürek temelde İslamcı olarak anımsanır, ama milliyetçidir de. Sağın muhafazakar kolu ise bu çalışmada daha çok DP/AP geleneğinden gelen hem İslamcı hem de milliyetçi özellikleri bünyesinde bulunduran bir anlayıştır. Buna da örneğin gazeteci ve eğitimci Ahmet Kabaklı ismi örnek verilebilir. Türk sağı derken bunun hem siyasetçi hem de aydın ve gazeteci boyutunun olduğunu belirtmek gerekir. Bu bağlamda sağın orduya; daha çok 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri darbeleri arasındaki dönemde bakışı, bu yazıda eklektik bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.

Kadim Türklerde, ulaşılabilirliğinin önemi açısından “devletin merkezinde” bulunduğu söylenen -bunu Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, İstanbul'un başkent olması yerine daha merkezi olması nedeniyle Ankara'nın başkent olarak kabul edilmesine benzetebiliriz- ordu², Türk sağına özgü ideolojik kesimlerin tamamına yakınının, varlığını olumlu anlamda kabul ettiği bir askeri birliktir. Orduya dışarıdan bakan sağ kesimler, tabii ki orduya milliyetçilik, muhafazakarlık, din ve benzeri kavramlar doğrultusunda bir rol biçebilir ve bu ideolojik tutumlardan biri ya da birkaçının, ordu yapılanması içinde ağırlıklı olmasını isteyebilir. Bu da doğal olarak tüm ideolojik kesimlerin ordu konusuna farklı açılardan yaklaşmasını sağlar. Bunu Türk sağı ve ordu bağlamında düşünürsek, Türk sağının orduya genel yaklaşımı konusunda çok fark olmasa da öncelikler değişkenlik gösterebilir.

Belli bir ideolojik grup orduyu bir arada tutacak en güçlü bağın milliyetçilik olduğunu belirtirken bir diğeri için bu bağı kuracak kavram din olabilir. Diğer yandan ordunun, aslında ağırlıklı olarak Türk sağı genelinde, Türk toplumunun birçoğunun kültürel yapısına içkin bir durumu da vardır. Bu yüzden de ordu, Türk sağı tarafından ortak bir değer, ortak bir tahayyülün ifadesi olmuştur. Bu yazıyla amaçlanan, askeri düşünce yapısı ve ideolojilerin karşılıklı uyumundan ziyade, söz konusu kültürel vurguya değinmektir. Bunu, muhafazakar kodların, sağ kesimlerin çoğunun taşıdığı düşünülen bir ruh hali olmasıyla benzeştirebiliriz. Bu bağlamda ilk olarak, daha çok başarılarla dolu olduğu söylenen geçmiş, Türk ordusunun mevcut tahayyüllerde ön plana çıkarılan belirgin bir özelliğidir.

Bunu ortaya koymaya çalışırken, çalışmada çoğunlukla birinci elden kaynaklara yer verilmiş olup, buna uygun şekilde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan kaynaklar, daha çok, Türk sağına ilgilendirdiği ölçüde birçok gazete, dergi ve benzeri materyallerdir. Aynı zamanda ikinci elden kaynakların kullanımı da elzemdir ve ihmal edilmemiştir. Bu doğrultuda birincisi Türk sağına ordu millet anlayışının nasıl oluştuğu ve sürekli bir hale geldiği; ikincisi, Türk ordusunun manevi olarak hafızlarda hangi düşünceye tekabül ettiği ki İslamcı kesimlerin bu kısma daha çok itibar ettikleri görülecektir. Üçüncüsü ise, sağın, ordu konusundaki düşüncelerini sınırlayan gelişmeler var mıydı sorusu özünde, onları hayal kırıklığına uğratan gelişmeler karşısındaki tutumları ki askeri darbeler böyle gelişmelerdir ve Türk ordusunu ideolojik etkiler karşısında nasıl müttefik olarak benimsedikleri örneklenmeye çalışılacaktır.

Ordu-Millet Anlayışı

Ordu-Millet anlayışı, oldukça eski bir yaklaşıma tekabül eder. Nitekim Nihal Atsız veya Alparslan Türkeş gibi birçok milliyetçi-Türkçü, “kökenci” bir bakış açısı ya da “ilkçi yaklaşım”

1 Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hali*, 8. bs., İstanbul, Birikim Yayınları, 2014, s. 8.

2 Salim Koca, “Büyük Selçuklu Devleti'nde Ordu”, *Hunlar'dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 241.

doğrultusunda, milliyetlerin çok eski dönemlerde var olduklarını söyledikleri gibi³, Türk ordusunun varoluşunu da aynı paralelde değerlendirecektir. Atsız ve Türkeş, Türk ordusunun kuruluşunu M.Ö 209 yılına, Mete Han dönemine kadar götürmüşlerdir.⁴ Atsız bunu şu şekilde anlatıyordu: “*Türk ordusunun ne zaman kurulduğunu, daha doğru bir tabirle Türk savaşçılarının ne zaman ordu haline geldiğini bilmiyoruz. Tarihin aydınlığına çıktığımız zaman ordumuz vardı... Hem de ne ordu!.. Destana “Oğuz Han” diye geçen büyük imparatorumuz Tanrikut Mete yahut Motun’un yarattığı o bulunmaz ve yenilmez ordu..*”⁵ Ahmet Taşağıl’ın Çin kaynaklarına dayandırarak verdiği bilgilere ve şu andaki bilimsel kabullere göre, M.Ö 2255’lere kadar uzanan bir Türk tarihi vardı ve bundan 2000 yıl sonra Mete’nin, M.Ö 209’da söz konusu 10 bin kişilik eğitimli birlikleri kurmuş olması kuvvetle muhtemeldi.⁶ Bu paralelde A. Sefa Özkaya’nın da belirttiği üzere, Mete Han’ı “*Türk kara kültürünün*” ya da “*Türk askerî kültürünün*” kurucusu olarak görmekte bir sakınca yoktu.⁷ Bu doğrultuda Atsız, Türk ordusunun, 1363 tarihinde kurulduğu türünden fikirleri de reddetmişti.⁸

Daha çok mukaddesatçı bir çizgideki Mücadeleciler ise, Mete Han dönemindeki ordu yapılanması bağlamında ortaya çıkan 10’luk sistem ve benzeri gelişmelerin de hakkını vererek, Kara Kuvvetleri’nin -Yeniçeri Ocağı’nın- kuruluşu bağlamında 1363 yılının önemini vurgulamıştır.⁹ DP/AP çizgisinin bir aydını Tarık Buğra, Yahya Kemal’in de vurguladığını söylediği; “*ordu-millet*” kavramının önemini belirterek, “*orduların en yiğidi*” olarak adlandırdığı Türk ordusunun kuruluşu için 1363 yılını işaret etmiştir.¹⁰ Bu durumda farklı kesimlerin fikirleri farklı zamanlar ölçüt alınsa da sonuç değişmiyordu. Nitekim net olan konu Türklerin ordu millet olduğuydu.

Ayşe Gül Altınay ve Tanıl Bora’nın da belirttiği gibi, “*ordu-millet miti*”, Türk milliyetçiliğini oluşturan ana unsurdur. Bunu modern, profesyonel ordular bağlamında düşünürsek; millet, orduyu oluşturan askerlerin kendisidir aslında. Vatan sevgisini içinde barındıran asker, doğal olarak ülkesini savunma ve koruma duygusuyla hareket edecektir. Bunun için tarihte savaşlar yapılagelmiş ve ulus-devletler de bu savaşların sonucunda kurulmuştur.¹¹ Militarist bir perspektiften, savaşlar

-
- 3 Daha geniş bilgi için bkz.: Emre Arslan, “Milliyetçilik”, *Siyaset Bilimi*, Haz. Gökhan Atılğan, E. Attila Aytekin, 7. bs., İstanbul, Yordam Kitap, 2018, s. 396; Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, 4. bs., Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2013, s. 79-91.
  - 4 Atsız, “Türk Ordusunun Kuruluşu Meselesi”, *Ötüken*, Sayı: 4, Nisan 1973, s. 3; “Türkeş: Türk ordusunun kuruluş tarihinin Mete Han zamanına götürülmesi gerçeklerin ifadesidir”, *Devlet*, Sayı: 252, 2.9.1974, s. 3.
  - 5 Atsız, “30 Ağustos ve Türk Ordusu”, *Millî Yol*, Yıl: 1, Sayı: 31, 31.8.1962, s. 8.
  - 6 Hun askerî sistemi ve orduda 10’luk sistemin nitelikleriyle ilgili daha detaylı bir bilgi için bkz.: Ahmet Taşağıl, “Türk Askerî Tarihinin Başlangıcı: Hun Ordusu”, *Hunlar’dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 142-154.
  - 7 Atsız, “*Türk Ordusunun Kuruluşu...*”, s. 3.
  - 8 Salim Koca’nın belirttiği kadarıyla, Mete Han’ın kurduğu düzen ve sistem, daha sonra kurulacak olan tüm Türk devletlerine örnek teşkil etmiştir. Bkz.: Koca, *a.g.e.*, s. 253; A. Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”, *Hunlar’dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 73.
  - 9 “Millet ve Ordu”, *Yeniden Millî Mücadele*, Yıl: 2, Sayı: 73, 22.6.1971, s. 3; Mesela Malazgirt savaşının 1071 olan tarihi de bu bağlamda tartışılmıştır. Bkz.: “Kara Kuvvetlerimizin 608. Kuruluş Yıldönümü Kutlanıyor”, *Yeniden Millî Mücadele*, Yıl: 2, Sayı: 73, 22.6.1971, s. 8,9; Mücadeleciler, Tanıl Bora’nın belirttiği gibi 27 Mayıs Darbesi’nin de bir simgesi olan, “*ordu-millet elele*” sloganını kullanıyordu. Nitekim bu, Mücadeleciler tarafından orduya verilen tarihsel önemin bir yansımasıydı ve onları milliyetçi ideolojinin askeri düşünce yapısına yaklaşıtıyordu. Fakat silahlı mücadele, yasal sınırlar içinde olması bağlamında reddediliyordu. Bkz.: Tanıl Bora, *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 398.
  - 10 Tarık Buğra, “Orduların En Yiğidi”, *Tercüman*, Yıl: 8, Sayı: 2767, 29.6.1969, s. 3.
  - 11 Ayşe Gül Altınay, Tanıl Bora, “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Ed. Tanıl Bora, C. IV, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 140-142; Ordu-Millet giriftliğini desteklemek açısından bir örnek için bkz.: “Türk Silâhlı Kuvvetleri millet in ta kendisidir”,

her ne kadar bireysel anlamda olumsuz sonuçlar doğursa da, aslında önemsenen şey, savaşların sonuçlarıdır. Yani, savaşların normalleştirildiğini anladığımız bu düşünceyle vurgulanmak istenilen, tüm milletin ve devletin çıkarlarıdır.¹² Oysa günümüz askeri düşünce yapısında bile savaşlar, hep bir seçenek olmasına karşın, bir subay tarafından muhtemelen ilk aşamada tercih edilmeyecektir. Zaten diplomatik yöntemler de bu yüzden vardır. Bunu bir askeri darbe olasılığı üzerinden düşünürsek, bir siyasi liderin savaş seçeneğini ilk aşamada değerlendirmesi bile, askerler için yönetime müdahale nedeni olabilecektir. Ayrıca biz burada, Türk sağı tarafından kutsallaştırılan devlet kavramının, “ordu-millet miti”ne bir üçüncü unsur olarak eklendiğini görmekteyiz.

Nitekim Tercüman gazetesi yazarı Ahmet Kabaklı’ya göre, “Devlet bir kumandan, millet de asker”dir. Diğer bir deyişle askerler, kumandanlarını tanımalı ve onlara itaat etmelidir. Devlet ile millet, yani askerler arasındaki bağ da, hep sıcak tutulmalıdır.¹³ Bu bağlamda askerlik, Türk milletinde neredeyse kendiliğinden var olduğu düşünülen bir “ruh”tur ve yurtseverliğin göstergesidir. Ordu ve askerler, ülkeyi yöneten siyasilerin görevlerini yerine getirmediği durumlarda, ülkeyi kurtarmaları adına, onlardan umut beklenen kurum ve kişilerdir.¹⁴ Daha öncesine gidersek Türkler, bozkırda etrafi çevrili olmayan yerlerdeki yaşamları itibarıyla korunaklı değillerdi. Bu yüzden de sürekli bir güvenlik anlayışıyla yaşam alanlarını askeri bölge haline getirmek zorundalardı. Başka bir seçenekleri de olmadığından doğuştan askerdiler ve Türklere “asker-millet” denilmesinin nedeni de buydu.¹⁵ Tüm bunlar, hazır ve nazır bir anlayışla, bir diğer deyişle askerlerin itaat etme kültüründen ileri geliyordu. Türkçü ideolog Nihal Atsız bunu şöyle anlatıyor:

“Askerlik, fedakârlık ve feragat mesleğidir. Asker şahsî kaprislerden de feragat edecektir. Kumanda aldığı zaman bunu kayıtsız-şartsız tatbik etmeyen adam asker olamaz. Bu itaatte eşsiz bir güzellik vardır. Hoşuna gitmeyen şey karşısında herkes direnir. Bunu en seviyesiz insan, hattâ hayvanda yapar. Fakat hoşuna gitmeyi düşünmeyen; zevkini, arzusunu, fikrini büyük bir prensip uğruna feda edebilen insan en üstün insandır. Disiplin ve itaat medeni insanın vasfıdır.”¹⁶

Türklere “asker millet” ya da “ordu-millet” denmesinin bir diğer sebebi de, yine 10’luk sistemin neden olduğu bir hiyerarşi doğrultusunda, onların orduda korudukları disiplini, toplumsal yaşamın içinde, bürokratik mekanizmalarda çalışırken de sürdürmeleriydi. Bir diğer deyişle, toplumla bütünleşmiş bir ordu modelinden bahsetmek mümkündü.¹⁷ Prof. Faruk K. Timurtaş Türk ordusunun milli ordu olduğunu söylerken, bunu; “Ferdleri savaşta asker olan, savaş dışında millî hayat, millî kültür ve millî ülküsünün gerektirdiği işleri yapan millet... Ordu - milletimizin timsali “Mehmetçik”tir. O, savaşta er, barışta çiftçi ve işçi olan halkımızı en iyi temsil eden, en güzel şekilde ifade eden bir kelime daha doğrusu bir mefhumdur” şeklinde ifade edecektir.¹⁸

Nuri Gürgür’e göre ise askerlik, “en büyük içtimaî vasfımız” idi ve asker ninnileri ile uyutulan bir bebek için dilenen tek şey gelecekte onun asker olmasıydı.¹⁹ Günümüzde askerlik ise, dünden çokta farklı bir şekilde algılanmaz. Nitekim genelde Anadolu’daki kırsal bölgelerde kullanılan; “askerlik yapmayana kız vermezler” ya da “askerlik yapmayı adam saymazlar” gibi söylemler mevcuttur. Zaten köylerde de hala insanlara; “Hüseyin Onbaşı”, “Mehmet Çavuş” şeklinde geçmişteki rütbeleriyle, muvazzaf askerlereyse “Albayım”, “Paşam” şeklinde hitap edilmesi artık bir gelenek halini almıştı. Burada asker-millet olmanın bir sonucu olarak toplumun içine işlemiş

Son Havadis, Yıl: 16, Sayı: 4178, 12.7.1969, s. 1,7.

12 Orhangazi Ertekin, “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Ed. Tanıl Bora, C. IV, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 372.

13 Ahmet Kabaklı, “Millet-Devlet”, *Tercüman*, Yıl: 10, Sayı: 3435, 8.5.1971, s. 2.

14 Müstecib Ülküsal, “Son İnkılâp ve Dış Türkler”, *Toprak*, C. VI, Yıl: 6, Sayı: 68, 1.7.1960, s. 8,9.

15 Özkaya, *a.g.e.*, s. 45-46.

16 Atsız, “30 Ağustos ve...”, s. 9.

17 Taşağıl, *a.g.e.*, s. 143-144.

18 Faruk K. Timurtaş, “Sağduyu ve Millî Ordu”, *Son Havadis*, Yıl: 16, Sayı: 4034, 15.2.1969, s. 2.

19 Nuri Gürgür, “Türk Ordusuna Selâm”, *Devlet*, Sayı: 44, 2.2.1970, s. 10.

bir hiyerarşiden bahsetmek de mümkündür.²⁰ En nihayetinde ordunun ve askerliğin kadim Türk devletlerinde toplum ve askerler tarafından içselleştirilmiş olduğu kesindi. Nitekim çeşitli sağcı ideolojik kesimlerin, Türk ordusunun kuruluşu konusunda farklı kabulleri olsa da, söz konusu kavramın, tabii ki modern anlamının dışında²¹, zihinlerde çok eskilere tekabül ettiğini belirtmek gerekir. Bu sayede, ordu ve millet kavramının zihinlerdeki iç içeliği de görülmektedir. Bu anlayışa göre ordu, aslında milletin ta kendisidir.

Ordu'ya Atfedilen Kutsallık

Türk ordusunun, söz konusu milli mücadele sürecinde ya da savaşın olmadığı herhangi bir dönemde söylemsel olarak Türk milliyetçiliğinin bir parçası olarak sunulması Altınay ve Bora'nın da belirttiği gibi resmi ideolojinin, kurulduktan sonra yeniden inşası ve sürdürülmesine yardımcı olmuştur. Örneğin "cihat" ve benzeri kavramların, orduyla ilgili üretilen söylemlerin itici gücü olmasına ve söz konusu düşüncenin meşrulaştırılmasına yardımcı olduğu da görülebilir.²² İslamcı bir dergi olan Hilâl'in yazarlarından İ. Semahaddin Cem; "Cihad" eğer savaş durumu yoksa bilim de dahil olmak üzere birçok şekilde yapılabilir derken, onun "İslâmiyet'in en faal ve dinamik, en ziyade askerî ve realist tarafı" olduğunu söylemeyi de ihmal etmeyecektir.²³ Cihat ve benzeri kavramların, ordu-millet olarak görülen ülke vatandaşlarının bilincinin şekillenmesinde hem milliyetçilik hem de dini bağlamda önemli yerleri vardır. Dolayısıyla Türk sağında ordunun, salt bir milliyetçi anlayışın yanında, milliyetçi-muhafazakar veya İslamcı görüşler doğrultusunda ele alındığı örneklerden de bahsetmek gerekir.

Nitekim Türk milletinin sahip olduğu "Devleti Ebed Müddet", yani Türk devletinin sonsuza kadar var olacağı bir anlayışa temel oluşturan bu "kutsal duygular", onları paralı askerlerin olduğu diğer ordulardan ayırıyordu. Türkler'de ordu; "devlet", "din" ve "vatan"ın korunmasında büyük söz sahibiydi. Türk ordusu, İslamiyet'in kabulü ve öncesinde hem Türk-İslam medeniyetinin kurulmasını sağlamış hem de İslamiyet'e hizmet etmişti. Bunun için Türklerle; Selçukluların başarılarıyla birlikte "Cundullah", yani "Allah'ın Ordusu" unvanları verilmişti.²⁴ Nitekim bu başarılar Türk devletinin kuruluşunu, sırasıyla 1040'ta Dandanakan, 1071'de Malazgirt ve 1176'da Miryokefalon savaşları ile Anadolu'nun vatan yapılmasını ve Türklerin Anadolu'ya yerleşmesini sağlarken, "Allah'ın askeri" anlayışı daha yakın bir zamanda Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında da etkili olmuştu. Bunun için Kaşgarlı Mahmud tarafından Türk ordusunun "Allah tarafından kurulduğunu ve Türk adının bizzat kendisi tarafından verildiğini" ve ek olarak da Türk ordusuna "kendi ordum" dediğini belirten hadislerden bahsedilmiştir.²⁵

Dolayısıyla asker kadrosunun sahip olduğu manevi değerler, Türk sağının unsurları tarafından önemle vurgulanan bir konudur. Bunun için günümüzde de sıkça kullanılan "Mehmetçik" kavramının önemi vurgulanır. İslamcı Necip Fazıl Kısakürek, her ne kadar Mehmetçik kavramını

20 Osman Oktay, "Ordu – Millet Kaynaşması", *Devlet*, Dönem: 2/4, Sayı: 440, Ağustos 1978, s. 37; Tevfik Özkayalı, Cihad anlayışının gerekliliği üzerine Cevat Rifat Atilhan'ın eserinden bir alıntı yaparak, onun, zaten beş şartı olan İslam'ın altıncı şartı olarak Cihad anlayışının benimsenmesi gerektiğiyle ilgili düşüncesini paylaşıyordu. Nitekim Kur'an ı Kerim'de Cihad'ın farz kılındığı ve Hz. Peygamberin de, Allah'tan aldığı emirle düşmanlarıyla mücadele ettiği yazıda vurgulanmıştı. Bkz.: Tevfik Özkayalı, "Cihad Ruhu", *Fedai*, Yıl: 1, Sayı: 1, Ağustos 1963, s. 14,19.

21 Daha yakın zamanlı düşünürsek Ordu-Millet kavramı, II. Abdülhamit döneminde orduyu modernleştirme amacıyla Osmanlı Devleti ordusunda görev yapan subaylardan biri olan Alman Mareşal Colmar von der Goltz Paşa'nın, 1885 yılında Osmanlı Türkçesine çevrilen "*Millet-i Müselleha*" adlı kitabında kullanılmıştır. Kavram, dilimize bu sayede girdi ve kullanımı yaygınlaştı. Bkz.: Önder Canveren, "Türkiye'de Ordu- Siyaset- Toplum İlişkilerinin Genel Bir Panoraması: Tarihsel Sosyolojik Bir Değerlendirme", *Mülkiye Dergisi*, C. XXXV, Sayı: 1, 2021, s. 134.

22 Altınay ve Bora, *a.g.e.*, s. 146-147.

23 İ. Semahaddin Cem, "Cihad'ın Ekemmiyeti", *Hilâl*, C. V, Sayı: 51, Nisan 1965, s. 7.

24 Oktay, *a.e.*,

25 Cezmi Kırımlioğlu, "Türk Ordusuna!", *Devlet*, Sayı: 74, 31.8.1970, s. 4.

tanımlamanın zor olduğundan yakınsa da, ondan; “*Mehmetçik, Türk ruhunu İslâm nuruyla dolduruşundan sonra, İslâm potasında eriyerek, İslâm kabında billurlaşarak, darphaneden çıkma has altınlar gibi meydana döktüğü, ferdiyet üstü, milli ve içtimai vahit... Aslındaki kıymet ve hususiyeti ile de, böyle bir vahide, Türk'ten başka mâlik, bu cihanda ikinci bir millet yok*” şeklinde bahsedecekti.²⁶ Nitekim “*Peygamber Ocağı*” olarak kabul edilen Türk ordusunun askerleri, İslam dininin Peygamberi Hz. Muhammed’in isminin kullanılması sonucunda, önce “*Mehemmed*” daha sonra da Mehmet adıyla anılacaktı.²⁷

Bunun nedeni, Hz. Peygamberin isminin doğrudan bir çocuğa verilmesinde bir sakınca olduğunun düşünülmesidir. Çünkü bu isme doğrudan bir hakaret, kötü söz gelsin istenmemiştir. Yani bu ismin manevi ve dini önemi Türkler açısından büyüktür.²⁸ Necip Fazıl Kısakürek’e göre de Türk ordusundaki manevi etkiyi yansıtması açısından Hz. Peygamberin isminin kullanılıyor olması çok isabetliydi. Kısakürek buna ek olarak, eğer Hz. Peygamberin ismi yerine “*oğuzcuk*”, “*uygurcuk*”, “*sungurcuk*” kullanıldığı anda, meseledeki tüm önemin kaybolacağı inancındaydı.²⁹ Bu, belki de Kısakürek’in 1960’ların ortalarında milliyetçi fikirleri düşünerek, onlara karşı yaptığı bir eleştiriydi. Fakat aynı Kısakürek, 1970’lerin ikinci yarısında Alparslan Türkeş’in MHP’ sini seçimlerde desteklemekten de geri durmayacaktı.

Diyanet İşleri Başkanlığı’ndaki memurluğundan sonra akademisyenlik ve yazarlık yapan Zekeriya Beyaz’a göreyse ordu, elindeki silahlar ile zaten maddi güce sahipti ama manevi olan moral gücü eksik kalmamalıydı. Nitekim ordu, moral gücüne en çok ihtiyaç duyan kuruluştur. Beyaz’a göre, Türk insanı zaten “*Müslüman*” ve “*dindar*” olduğundan, ordunun da “*Müslüman*” ve “*dindar*” olmasında bir sakınca yoktu. Ordu ile millet arasında bağlantı kurulmasını kolaylaştıracak iki düşünceden biri milli duygularken diğeri de dini duygulardı. Beyaz’a göre kişi, dinden uzaklaştığı müddetçe ordudan da uzaklaşmış oluyordu.³⁰ Ek olarak askerlerdeki bu maneviyat yüksekliğinin bir de savaşlarda uygulanması durumu fikir belirtilen konular arasındaydı.

Öncelikle Müslümanlar, “*Darül-İslâm*” olarak adlandırılan Allah’ın kurallarının uygulandığı, yaşadıkları toprakları savunmak için daima uyanık olmalı ve gerekirse savaşmalıdır.³¹ İslamcı bir dinî, siyasi gazete olan İlahî Işık’ın yazarlarından İsmet İnandı’ya göre bir “*Asker niçin harp ettiğini niçin öleceğini bilmeli*”dir. Orduda, öncelikle Müslümanlıkları ön plana çıkarılan askerlerin, düşmanı yenmek için dini referanslardan yola çıkmaları ve aslında dini korumak için düşmana karşı savaşmalarının bilincinde olmaları gerekir.³² Bu tavır, Müslüman askerler bağlamında bir ümmet ideali ve cihat anlayışıyla birlikte kendini gösterecektir. Örneğin Ortaçağın Müslüman-Türk devletlerinden biri olan Gaznelilerin orduları da “*gaza/cihad politikası*” izliyordu. Gazneli ordusunun savaşla iç içe bir dünyası vardı.³³ Devamında, askerler tarafından aslında askeri düşünce yapısının bir kuralı da olan, mevcut hiyerarşiye uyulması zorunlu görülecektir. Bu, bir askere örneğin şu şekilde iletilecektir:

26 Necip Fazıl Kısakürek, “*Mehmedcik*”, *Hilâl*, C. V, Sayı: 51, Nisan 1965, s. 4-5.

27 Özkaya, *a.g.e.*, s. 64-65.

28 Özkaya, *a.g.e.*, s. 134.

29 Kısakürek, *a.g.e.*, s. 5.

30 Zekeriya Beyaz, “*Ordu ve Din*”, *Hergün*, Yıl: 29, Sayı: 10495, 30.4.1976, s. 2,7.

31 “*Savaşa Her Zaman Hazır Olmak Ve...*”, *Hicret*, Sayı: 11, 3.12.1979, s. 2.

32 İsmet İnandı, “*Askere silâh vermeden önce kalbine iman vermeli*”, *İlahî Işık*, C. II, Sayı: 28, 1.12.1967, s. 1,8; Mesela Osmanlı ordusu “*İslâm’ın kılıcı*” olarak adlandırılıyordu. Bkz.: Yılmaz Yalçınar, “*Mehmed’in imanını sökmek haddiniz değil*”, *Vesika*, Sayı: 9, 1.4.1976, s. 20.

33 M. Hanefi Palabıyık, “*Gaznelilerde Devlet ve Ordu*”, *Hunlar’dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*”, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 212.

“Ey Şanlı asker!

Vatanın, milletin, din ve devletin selâmetini istiyorsan büyüklere itaat et! Yoksa, Allah göstermesin aziz vatanın, yüce milletin alçak düşmanların kanlı pençesi ve hain çizmeleri altında ezilir gider.

İşte sana tam sadakat ve gerçek selâmet yolu.”³⁴

Söz konusu sadakatin ve itaatin sağlanması, askerlerin maneviyat anlamında zenginleştirilmesinden geçiyordu. Askerler için öngörülen bu ideolojik şekillenmedeki en etkili unsur ise ‘din’ idi. Zekeriyâ Beyaz’ın yukarıdaki düşüncelerine de benzer şekilde askerlerin ‘maddî’ olarak tatmin edilmesinin yanında ‘moral’ olarak da tatminleri sağlanabilecekti. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nde İslâm Tarihi öğretmeni olan M. Sabri Sözeri’ye göre ordu, bir “*dualı ocak*”tı ve bu yapı devletin ideolojik aygıtlarından eğitim de kullanılarak “*ihyâ*” edilmeliydi. Bu bağlamda Sözeri ve daha çok onun gibi düşünen muhafazakar kesimler tarafından Osmanlı Devleti’nin askeri başarılarının temelinde, dine ve din için savaşa verilen önem olduğu düşünülüyordu.³⁵ Günümüzde Türk ordusunun, “*Peygamber Ocağı*” ya da Osmanlı Devleti’nin modernleşme sürecinin bir ürünü olan “*Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye*” olarak adlandırılmasının sebebi de biraz buydu. Türk ordusunun yukarıda Allah’ın askerleri olarak anılmasına ek olarak, 1826’da Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra kurulan bu kuruluş da, Hz. Peygamberin ordusu anlamına geliyordu.³⁶ Dolayısıyla bir yandan amaç, bu anlayışın, dini kavramlar doğrultusunda yeniden üretimini sağlanması ve Osmanlı dönemine benzer şekilde, günümüzde de sürekli canlı tutulmasıydı.

1961’de Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay tarafından M. Sabri Sözeri’ye, “*Mehmetçiğe Din Dersleri*” adlı bir kitap yazdırılmasıyla amaç, biraz da askerler üzerinden, belli söylemlerin yeniden üretilmesine hizmet etmektir. Eserde, başta Amerikan ordusu olmak üzere, farklı örnekler bağlamında, ordularda manevi ihtiyaçların nasıl karşılandığı da ele alınmıştır. Söz konusu kapsamdaki bu eserle, askerlerdeki hem milli hem de İslami boşluğun doldurulması öngörülmüştür.³⁷ Buna göre askere gitmek; “*vergi vermek*” ya da “*bir iş sahibi olmak*”, birer vatandaşlık görevi/ihtiyacı olarak sunulmuştur. Bunun yanında askerden kaçmak, vatan hainliği ile eşdeğerdir. Bir asker, hem Müslüman hem de Türk olarak, Allah yolunda gerekirse ölümlük, atalarını örnek almalıdır. Bu yönde düşünenler, “*Şehitlik*”, “*Gazilik*” gibi kavramları, aslında çokta kimsenin ulaşamayacağı ya da benzeri görülemeyecek, az bulunan makamlar olarak tasvir ediyordu.³⁸ Nitekim İ. Semahaddin Cem’e göre “*şehitlik*”, “*Cihad’ın en yüksek faziletli*” bir aşamasıydı.³⁹

Nasıl ki vatandaşlık bağıyla bir sözleşme etrafından birleşen insanların sorumlulukları varsa, askerlerin de ordu içinde, üstelik hiyerarşinin de olduğu bir ortamda yerine getirmeleri gereken sorumlulukları vardı. Mehmetçiğe din dersleri adındaki eserle anlatılmak istenen, aslında ‘kabul gören’, dini için mücadele edebilecek; gerekirse şehit, gazi olmaktan çekinmeyecek, yani vatani için gözünü kırpmadan canını verebilecek bir asker tipolojisi yaratmaktır. Bu da Türk tarihindeki geçmiş örneklerle referans verilerek yapılmaktadır. Muhtemelen din unsuru, ulus-devletler kurulmadan

34 “Orduda İtaat ve Disiplin Şuuru”, İslâm, C. VI, Sayı: 72, Eylül 1963, s. 358,359.

35 M. Sabri Sözeri, “Dünya Ordularında Din Eğitimi Teşkilatı...”, *Tercüman*, Yıl: 5, Sayı: 1619, 22.4.1966, s. 2; Bunun yanında, modern profesyonel-laik Türk ordusunu kabul etmeyen, onun yerine daha çok dini referansları kullanan, diğer deyişle “*iman*” gücüyle hareket eden Osmanlı ordusunu bir gösterge olarak sunan İslamcılar da vardı. Mesela Osmanlı alay sancağı üzerinde “*şeriatın ilk basamağı*” olduğu söylenen “*Kelime-i Tevhid*”in yazması, söz konusu İslamcı görüşe göre bunun bir kanıtıydı. Buna göre, bir ordunun her türlü teçizat bakımından gelişebileceği varsayılrsa da “*iman*” ya da ortak bir amaçla geliştirilen inanç, değişmez görülüyordu. Bkz.: “Ordu Lâik ha..!”, *Vesika*, Sayı: 9, 1.4.1976, s. 16-18.

36 Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Devleti’nin Askerî Teşkilatı”, *Hunlar’dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 373.

37 Kadircan Kafli, “Mehmetçiğe Din Dersleri...”, *Tercüman*, Yıl: 5, Sayı: 1679, 21.6.1966, s. 3.

38 M. Sabri Sözeri, *Mehmetçiğe Din Dersleri*. İman, İbâdet, *Ahlâk*, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1965, s. 137-141; Mesela İslamcı bir görüşe göre, Şehitlik makamının, Şeriatın Mehmetçiğe mükâfatı olarak sunulduğu bir örnek için bkz.: Ali Kemâl Saran, “Şeriatın Memmetçik’e mükâfatı olarak: Şehitlik”, *Vesika*, Sayı: 9, 1.4.1976, s. 22-24.

39 Cem, *a.g.e.*, s. 7.

önce ve henüz profesyonel askerliğe de geçilmemişken, askerler arasındaki ortak hissi yaratmak için milliyetçilikten daha çok ön plandaydı. Bu anlayış, cumhuriyetin ilanı ve resmi ideoloji ile birlikte yerini, orduda ve ordu değerlendirmelerinde milliyetçi düşüncelerin ağırlığına bırakacaktı. Sonuçta bu ideolojik vurgularla askerlerdeki manevi boşlukların doldurulmasına çalışılıyordu.

Bir Müttefik Olarak Türk Ordusu

Buraya kadar yer verilen düşünceler, aslında Türk sağındaki ordu tahayyüllerinin toplumsal köklerini göstermesi açısından önemlidir. Bir diğer deyişle sağın nasıl bir ordu hayal ettiğidir. Fakat bir de sağın istemediği ya da hemen hemen bu hiç olmasa da, ordunun sonrasında sağın tahayyüllerinden farklı icraatlar yapmasından dolayı, sağın onu hizada tutma çalışmalarından ya da sağın tahayyüllerinin pratiğe geçmesi gerektiği/gereken durumlardan bahsetmek mümkündür. Peki, bunlar neler olabilir? Aslında bunları daha yakın tarihimizden örneklendirmek mümkündür çünkü öncesi için örnekleri çok da var denemez. Bunlardan birincisi askeri darbeler olabilir. Böyle bir örnek askeri darbelerin toplumun birçoğu tarafından onaylanmadığı durumlar için geçerlilik gösterir. İkincisiyse, özellikle dünyanın komünist ve kapitalist anlamda iki kutba ayrıldığı ve solun bir tehdit olarak görüldüğü rejimlerin, kısacası Soğuk Savaş şartlarında oluşmuş bir yaklaşım olabilir.

Bu paralelde düşünebileceğimiz, MHP'nin yarı resmi yayın organı "Devlet" gazetesindeki bir yazıya göre, "Türk ordusu <<ne Solda>> dir, ne de <<kapitalist>> tir. Her ikisi de olmasına ne imkân, ne de lüzum vardır. Türk Ordusu milliyetçidir. Türk milletinin varlık meselesi yegâne endişesidir."⁴⁰ Verilen bu örnek için, Türk siyasi tarihi düşünüldüğünde, 1960'daki 27 Mayıs darbesinden, SSCB'nin dağıldığı 1991 yılına ya da daha dar bir zaman için düşünürsek Soğuk Savaş'ın tırmanma döneminden artık inişe geçtiği, iki kutup arasındaki ilişkilerin yumuşamaya başladığı 1970'lere kadar olan süreç örnek alınabilir. İşte bu dönemde sağın, sürekli görevini hatırlattığı, tahayyüllerindeki o ordunun görevini vurgulaması, bu yazının diğer bir aşaması olacaktır.

Öncelikle şunu netleştirmek gerekir ki, 27 Mayıs askeri darbesinin nedenleri, sonuçları ya da sağın darbeye nasıl yaklaştığı bu çalışmanın konusu değildir. Fakat çok kısaca belirtmek gerekir ki, darbenin yapıldığı dönemde tüm toplumun ona alkış tuttuğu ya da darbe fikrine katıldığı türünden görüşler yanlıştır. Türk sağı için bunu düşünürsek ilk aşamada cuntacı subaylardan milliyetçi kimliğiyle tanınan Albay Alparslan Türkeş de darbecilerden biri olduğu için alkışlanan fakat Türkeş ve onun gibi düşünenlerin Milli Birlik Komitesi'nden aforoz edilmesiyle birlikte artık milliyetçi kesimlerin de karşısına geçtiği bir 27 Mayıs vardır. Zaten süreçte DP'lilerin Yassıada'da hukuksuz bir şekilde yargılanması ve üç DP'linin idamı, DP'liler temelinde sağın birçok unsurunun da darbe karşısındaki görüşlerini şekillendiren ve netleştiren önemli gelişmelerdir.

Nitekim DP çizgisini devam ettirecek olan Adalet Partisi ve Süleyman Demirel'in siyasi hayatının neredeyse hepsi, ordunun 27 Mayıs'taki aynı tepkiyi göstermemesi için, darbelerle karşı mücadeleyle geçmiştir.⁴¹ AP'li gazeteci Tekin Erer'e göre, 27 Mayıs darbesiyle "milletin ordu sevgisi" bir ölçüde yara almıştı.⁴² Nitekim gazeteci Selçuk İrdem'e göre, ordunun siyasi meselelere müdahil olması, vatandaşın gözyaşı dökmesi ve ordunun savunma görevini yaparken zayıf kalması demektir. Bu durumlara sebep olarak görülen gelişme, 27 Mayıs darbesiydi.⁴³ Öyle ki Erer, 27 Mayıs'tan önce Türk ordusu için, "ordumuz" ya da "Cumhuriyet Ordusu" kavramlarının kullanıldığını ama 27 Mayıs sonrasında "Türk Silâhlı Kuvvetleri" şeklindeki kullanımın yaygınlaştığını söyleyecekti. Anayasaya da bu şekilde geçen kavramı daha önce Atatürk ya da İsmet İnönü gibi eski asker bürokratlar da kullanmamıştı. Kısacası Erer, "Silâhlı

40 Cezmi Kırımlıoğlu, "Türk Ordusu Nerededir?", *Devlet*, Sayı: 81, 19.10.1970, s. 4.

41 AP-Ordu ilişkilerini, AP'nin bu süreçte nasıl bir yol izlediğini anlatan bir çalışma için bkz.: Ümit Cizre, *AP-Ordu İlişkileri: Bir İnkilâpın Anatomisi*, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

42 Tekin Erer, "Ordu Sevgisi", *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4783, 19.3.1971, s. 3.

43 Selçuk İrdem, "Selam Sana Büyük Ordu", *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 7129, 17.7.1977, s. 2.

kuvvetler” şeklindeki kullanımın ordunun siyasete katılımı bağlamında kötü bir çağrışım yaptığı iddiasındaydı.⁴⁴ Sadece DP/AP geleneği ile ilgili olmayarak, bu tepkinin sağın birçok unsuru tarafından özellikle AP’nin tek başına iktidara geldiği 1965 yılı sonrasında çokça verildiği birçok örnek gösterilebilir. Konumuz açısından önemli olursa, tepkinin verilirken, ordunun toplumsal kökleri bağlamında yukarıda verilen bilgilerin, özellikle ordu-millet hatırlatmasının sağın unsurları tarafından kullanılıyor olmasıdır.

Dolayısıyla sağın dikkat ettiği ilk husus asker-sivil ilişkilerinde ordunun siyasete karışmamasıdır. Örneğin Türkçü ideolog Nihal Atsız, siyasete girmenin ordu içindeki “*disiplin*”i yok edeceğini iddia ederken, buna Türk ordularının aslında öncesinde güçlü olduğu Balkan Savaşlarında aldığı yenilgiyi örnek göstermişti.⁴⁵ Türkçü İsmet Tümtürk ise her ne kadar 27 Mayıs darbesi ve sonrasındaki sürecin ülke adına kötü gittiğini söylese de “*orduyu sev*”mekten ve ona destek vermekten vazgeçmemek gerektiğini belirtmiş, orduya “*küskünlük*” olamayacağını; “*Kardeşim, sen her partiden, her inançtan olabilirsin, ama bunların hepsinden önce Türksün. Ezelden asker yaratıldın. O sevgi ve o ruh senin damarlarında, iliklerindedir. Canın kaldıkça senden söküp alınmaz. Senin cedlerin elli milyon şehittir. Senin hamurun sancak sevgisi, silâh sevgisi, at sevgisi, savaş türkülerinin sesleriyle yoğruldu*” şeklindeki sözleriyle ifade etmiştir.⁴⁶ Yine İslamcı Mehmet Şevket Eygi’nin “*Bugün*” gazetesinde yer alan bir yazıya göre “*Türkler son derece çetin ve asker bir millet*” idi. Nitekim askeri darbeler, aslında Osmanlı Devleti’nin yıkılmadan önceki son dönemlerinde de bir gelenektir. Ayrıca yazıda 1970’lerin ortalarında CHP lideri Bülent Ecevit ve AP lideri olan Süleyman Demirel’in darbe söylentilerinden rahatsızlığı vurgulanırken, 1974’deki Kıbrıs çıkarması yapıldıktan sonra ordu üst komuta kademesinin, “*artık politikaya karışacak zamanı da kalmamıştır*” denilerek, komutanların aslında 12 Mart 1971 ve sonrasında kurdukları yönetimlerin başarısızlığına da ironik bir vurgu yapılıyordu.⁴⁷ Farklı bir yazıda ise şöyle deniyordu;

“*Türk ordusu milletin bağrından çıkmış öz Müslüman Türk evlâtlarından kurulu vatansever, milliyetçi, kültür seviyesi yüksek, vatanımızı, milletimizi ırz ve namusumuzu düşmanlarımıza karşı koruyacak medarı iftiharımız Silahlı Kuvvetlerimizdir. Bütün kumandan ve subaylarımız hatırlatılmaya lüzum olmadan vazife ve selâhiyetlerini müdrik kimselerdir. Kışlalarında yorucu bir mesai ile vatan müdafaasına hazırlanırken, temiz nasiyelerine politika çamurundan bir nebze sıçratmak gelmemiştir hatırlarına.*”⁴⁸

Haliyle orduya güveniliyordu ama onlardan gelebilecek herhangi bir olumsuz tavra karşın önlem alınması da reddedilmiyordu. Nitekim bir başka yazıda Atatürk ve uzun yıllar Genelkurmay Başkanlığı yapmış olan Fevzi Çakmak dönemlerinde, orduyu siyasetten ayırmak için askerlerin seçim haklarının elinden alınması bile, olumlu değerlendirilen ve onların bu konudaki kararlılığını gösteren bir gelişmeydi.⁴⁹ Nitekim MHP’nin 1970’lerdeki yarı resmi yayın organı “*Devlet*” gazetesinde yer verilen Atatürk’ün şu sözleri bunu anlatıyordu: “*Efendiler; kumandanlar, askerlik vazife ve icabatını düşünürken ve tatbik ederken, dimağını mülâhazat-ı siyasiye taht-ı tesirinde bulundurmaktan tevakki eylemelidirler.*”⁵⁰ Bu doğrultuda Tekin Erer’in belirttiği üzere ordunun görevi halka karşı “*Cumhuriyeti korumak*” değildi. Türkiye’de bunu yapacak siyasetçiler, hukukçular vardı. Ordunun görevi, Cumhuriyeti dış düşmanlara karşı korumaktı.⁵¹ Benzer örnekler artırılabilir ama bu tür fikirler ifade edilirken, aslında bunların orduya biçilen tarihsel özellikler temelinde birer temenni olduğu da görülmektedir. Bu fikirlerden anlaşıldığı kadarıyla darbe benzeri bir tutumda ordu-millet anlayışı da sarsılabilmektedir. Diğer bir konu, ordunun ideolojik

44 Tekin Erer, “Cumhuriyet Ordusu”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4887, 30.6.1971, s. 3.

45 Atsız, “30 Ağustos ve...”, s. 9.

46 İsmet Tümtürk, “Orduyu Sev”, *Millî Yol*, Yıl: 1, Sayı: 1, 26.1.1962, s. 8-9.

47 “Türk Ordusunun Türk politikasındaki yeri”, *Bugün*, Yıl: 8, Sayı: 2713, 8.5.1975, s. 3.

48 M. Şahap Tan, “Ordu ve Millet”, *Bugün*, Yıl: 3, Sayı: 885, 24.5.1969, s. 3.

49 Sinan Omur, “Ordu ve Siyâset !..”, *Bugün*, Yıl: 4, Sayı: 1173, 3.6.1970, s. 3.

50 “Türk Subayının İhtarı”, *Devlet*, Sayı: 96, 1.2.1971, s. 8.

51 Erer, a.y.,

tehlikelere karşı tarihten gelen özelliklerini koruması gerektiğiyle ilgili söylemlerdi. Türk sağının, bunu ordunun var olan rejimi bir askeri darbe yoluyla yıkmaya yardımcı olabileceği ve sonrasında yönetimi sol kliklere bırakacağıyla ilgili endişeleri de mevcuttu. Aslında 1960'ların sonlarında başlayan ideolojik hareketlilik, -her ne kadar ABD ve SSCB arasındaki yumuşama sürecine denk gelse de- Türkiye'de önce 12 Mart 1971 Muhtırası, sonra da 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile sürmüştü. Dolayısıyla Türk sağı için ordu, bu hareketlikte bir numaralı müttefikti.

Öyle ki milliyetçi görüşlere yakın bir gazete olan "Hergün" yazarlarından Taha Akyol ise 12 Eylül Darbesi olmasına yakın bir süreçte, ordunun güçlü kuvvetli hale getirilmesinin en önemli mesele olduğunun altını çizirken, askeri araç-gereç, teçhizat ve benzeri ihtiyaçların yanında ivedilikle manevi ihtiyaçların da karşılanması gerektiğini söylüyordu.⁵² 1960-1980 yılları arasında, antikomünizm bağlamında düşmanlaştırılan sola karşı tek ve en büyük güvence Tekin Erer'e göre, Türk Ordusu'ydu. DP'li çizgi biraz da ordu içindeki sol eğilimli bir cunta tarafından yapılabilecek bir askeri müdahaleden çekiniyordu.⁵³ Nitekim 12 Mart Muhtırası verilmeden çok kısa süre önce "Atatürkçü Subaylar Birliği" tarafından bir bildiri de yayımlanmıştı. Bildiride "Devrimci Ordu Gücü" adında bir oluşumun varlığından bahsediliyor ve "kökleri dışarda ideolojilere" karşı "Silâhını namusu bilen Türk Ordusu"nun gereken mücadeleyi göstereceği söyleniyordu.⁵⁴ İslamcı Bugün gazetesinde yer verilen bir başka yazıda ise yine ittihatçıların orduyu siyasete sokarak Osmanlı Devleti'ni yıkıma götürdükleri söylenirken, diğer yandan Atatürk'ün, ordunun siyasete karışmaması yönündeki düşüncesine rağmen onun devrimlerini devam ettirme iddiasında olan gençlerin orduyu göreve davet etme şeklindeki davranışları eleştiriliyordu. Çünkü 27 Mayıs darbesinin gerçekleşmesinde öğrenci protestolarının rolü çok büyüktü, dolayısıyla temellendirmelerin bu veri üzerinden yapılması normaldi.⁵⁵ Tercüman gazetesi yazarı Ergun Göze'ye göre, "devletin güvenlik kuvvetlerinin ruhu" olarak görülen "Mehmetçiğin" yapması gereken şey; daha önce "Moskofa karşı" başarıyla mücadele ederken, Yunanlıları denize dökerken ya da Çanakkale'de yaptığı gibi tüm düşman unsurlara "Yasak Hemşerim!" demesiydi.⁵⁶

Tekin Erer'e göre 1960'ların sonlarında yarım milyonluk bir ordusu bulunan Türkiye'nin korkması gereken ülkeler; İran, Irak ya da Yunanistan değildi. Yarım milyonluk ordunun elde tutulmasının sebebi, henüz İkinci Dünya Savaşı sonrasında toplanan Potsdam Konferansı'nda, Türkiye'den ayrıcalıklar ya da toprak isteyen "Kızıl tehlike", yani Sovyetler Birliği idi.⁵⁷ Benzer düşünceler, özellikle Türkiye'de 1960-1980 arasındaki iki darbe döneminde sıklıkla dile getirilmiştir. Nitekim en büyük düşman komünist Rusya'dır ve ona karşı gelecek en büyük güç de Türk ordusu. Bunu, belirtilen zaman aralığında birçok kez Başbakanlık yapan AP lideri Süleyman Demirel'in farklı zamanlardaki söylemleri üzerinden örneklendirmek mümkündür.

Bunlar ilk olarak ordunun militle bütünleşmiş olduğu yönündeki söylemlerdi. Nitekim Demirel'in, Çanakkale anmaları sırasında söylediği "Türk Silâhlı Kuvvetleri milletin ta kendisidir"⁵⁸ ve aslında ülke içindeki düşman unsurları hedef alarak ifade ettiği "Millet ve Ordu maceracıların karşısına birlikte çıkacaktır"⁵⁹ şeklindeki sözleri buna örnek gösterilebilir. Demirel 1970'lerin başında ordunun konumunu, "Türk ordusu rejime sadakatla bağlıdır"⁶⁰ şeklinde belirtirken, AP'li gazeteci ve siyasetçi Tekin Erer'e göre ordu, hükümetle iş birliği yapmaya "mecbur" idi. Erer, 1961 Anayasası'yla özerklik verilen kurumlara atıf yaparak ordunun özerk olmadığını vurguluyor,

52 Taha Akyol, "Silahlı Kuvvetler", *Hergün*, Yıl: 31, Sayı: 18706, 10.6.1979, s. 1,7.

53 Tekin Erer, "Tek ümidimiz ordu'dur!..", *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4867, 10.6.1971, s. 3.

54 "Türk Subayının...", s. 8.

55 Sinan Omur, "<<Ordu Gençlik Elele>> Der misiniz!..", *Bugün*, Yıl: 4, Sayı: 1179, 9.6.1970, s. 3.

56 Ergun Göze, "Ordu ve Polis", *Tercüman*, Yıl: 10, Sayı: 3428, 1.5.1971, s. 5.

57 Tekin Erer, "Türk ordusu milletindir!", *Son Havadis*, Yıl: 16, Sayı: 4127, 22.5.1969, s. 3.

58 "Türk Silâhlı kuvvetleri milletin..." s. 1,7.

59 "Demirel: "Millet ve Ordu maceracıların karşısına birlikte çıkacaktır," *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4504, 8.6.1970, s. 1,7.

60 "Başbakan: Türk Ordusu rejime sadakatle bağlıdır", Yıl: 17, Sayı: 4499, 3.6.1970, s. 1,7.

hükümete bağlı bir kuruluş olduğunu anlatmaya çalışıyordu⁶¹ ki bunda haklıydı da. Çünkü Türkiye, 27 Mayıs darbesinden günümüze asker-sivil ayrımının tam olarak uygulamaya geçirilebildiği bir ülke olamadı. Nitekim yakın tarihimize kadar gerçekleşen darbe örnekleri de bunun kanıtıdır. Ama bu, genel anlamda sağın orduya olan güvenini kaybetmesine de neden olmamıştır.

Çünkü Türk ordusu, “vatanın en sağlam kalesi” olarak görülmüştür.⁶² Bu yüzden yurt sevgisi ve askerlerin sorumluluklarını gerçekleştirmeleri bağlamında, Türk sağının genel perspektifinden bakılırsa, dünyada eşi benzeri olmayan bir ordudur.⁶³ Özellikle günümüzde bunun topluma yansımaları ve yansıtılması da siyasetçi ya da sağcı aydınların ortaya koydukları muhafazakar kodlarda saklıydı. Nitekim Süleyman Seyfi Öğün’e göre, ordunun hafızalardaki şekillenmesi, “paternalist temeller” üzerinde yükseliyor ve yeri geldiğinde bir okulda yeri geldiğinde nostaljik bir Türk filminde bunun propagandası da yapılıyordu.⁶⁴ Bu kendini tekrar etme şeklindeki yeniden üretim, Türk sağının, ordu ile ilgili mevcut anlayışının korunmasına aracılık ediyordu.⁶⁵ Bunu, Önder Canveren’in, Atatürk’ten yaptığı şu alıntı da ortaya koyuyordu: “Türk milleti ordusunu çok sever, onu kendi idealinin koruyucusu olarak düşünür.”⁶⁶

Sonuç

Sadece sağ kesimlere de mal edilemeyecek bir özel önemin, Türk sağı tarafından Türk ordusuna verildiği görülmüştür. Her ne kadar Türk sağının farklı unsurlarının çeşitli ideolojik yaklaşımları olsa da, bunun yanında Türk ordusunun, geçmişten geldiği düşünülen kutsallaştırılmış bir anlamı da vardır ve elbette Türk sağı, askeri müdahale değerlendirmesi yaparken bunu ön planda tutacaktır. Ayrıca bunun en temelinde hem ordu-millet anlayışı hem de orduya atfedilen manevi değerler yer alır. Bu değerler, Türk sağının tahayyülündeki ordunun meşrulaştırıcı unsurlarıdır. Nitekim gazetecilerin, aydınların, siyasetçilerin ve benzeri birçok grubun sürekli vurguladığı şey de, toplum ve ordunun taşıdığı düşünülen bu değerlerin iç içe geçmişliğidir. Ordunun, hafızalardaki bu konumu, en genel anlamıyla içlerinde İslamcılarının, milliyetçilerin, milliyetçi muhafazakarların ya da merkez sağ konumda olan grupların oluşturduğu Türk sağında, Türk ordusunun içinde yer aldığı bir işten kimseye zarar gelmeyeceği ya da Türk ordusunun herhangi bir olumsuz icraatın içinde olmayacağı düşüncesinin oluşmasını sağlayacaktır. Türk sağı, orduyu elindeki bir cevher gibi görmüş, darbeler konusunda zaman zaman orduya sınırlarını hatırlatmaktan da çekinmemiştir. Özellikle Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik etkilerden korunmak için, orduyu yanı başında görmüş ya da her daim görmek istediğini bir şekilde hatırlatmıştır.

61 Tekin Erer, “Ordu - Hükümet işbirliği”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4696, 19.12.1970, s. 3.

62 “Millet ve Ordu Demokrasiden Yana”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4783, 19.3.1971, s. 1.

63 Hilmi Kocaarslan, “Astsubaylar Meselesi”, *Millî Gazete*, Yıl: 3, Sayı: 728, 23.1.1975, s. 2; Mesela AP’nin 1960’larda ortaya koyduğu bir parti programında, ordunun sadece vatan savunmasıyla ilgilenmesi, dolayısıyla da siyasetten uzak olması, ordunun tarihi geleneklerinin gerektirdiği bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Yani asker-sivil ilişkilerinde dengenin bozulmaması, AP’nin tahayyülündeki Türk ordusu imajını oluşturandır. Bkz.: Ferruh Bozbeyli, *Türkiyede Siyasal Partilerin Ekonomik ve Sosyal Görüşleri — Belgeler: Parti Programları*, C. I, İstanbul, Ak Yayınları, 1970, s. 37-38.

64 Süleyman Seyfi Öğün, “Türk Muhafazakârlığının Kültürel Politik Kökleri”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Ed. Ahmet Çiğdem, C. V, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 542-543.

65 Ayşegül Altınay, “Tabulaşan Ordu, Yok Sayılan Militarizm: Türkiye’de Metodolojik Militarizm Üzerine Notlar”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Ömer Laçiner, C. IX, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 1253.

66 Canveren, *a.g.e.*, s. 133.

Kaynakça

- Akyol, Taha: “Silahlı Kuvvetler”, *Hergün*, Yıl: 31, Sayı: 18706, 10.6.1979, s. 1,7.
- Altınay, Ayşe Gül: “Tabulaşan Ordu, Yok Sayılan Militarizm: Türkiye’de Metodolojik Militarizm Üzerine Notlar”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Dönemler ve Zihniyetler*, Ed. Ömer Laçiner, C. IX, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 1245-1257.
- Altınay, Ayşe Gül, Tanıl Bora: “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Ed. Tanıl Bora, C. IV, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 140-154.
- Arslan, Emre: “Milliyetçilik”, *Siyaset Bilimi*, Haz. Gökhan Atılğan, E. Attila Aytekin, 7. bs., İstanbul, Yordam Kitap, 2018, s. 395-407.
- Atsız: “Türk Ordusunun Kuruluşu Meselesi”, *Ötüken*, Sayı: 4, Nisan 1973, s. 3.
- Atsız: “30 Ağustos ve Türk Ordusu”, *Millî Yol*, Yıl: 1, Sayı: 31, 31.8.1962, s. 8-9.
- “Başbakan: Türk Ordusu rejime sadakatle bağlıdır”, Yıl: 17, Sayı: 4499, 3.6.1970, s. 1,7.
- Beyaz, Zekeriya: “Ordu ve Din”, *Hergün*, Yıl: 29, Sayı: 10495, 30.4.1976, s. 2,7.
- Bora, Tanıl: *Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.
- Bora, Tanıl: *Türk Sağının Üç Hali*, 8. bs., İstanbul, Birikim Yayınları, 2014.
- Bozbeyli, Ferruh: *Türkiyede Siyasal Partilerin Ekonomik ve Sosyal Görüşleri — Belgeler: Parti Programları*, C. I, İstanbul, Ak Yayınları, 1970.
- Buğra, Tarık: “Orduların En Yiğidi”, *Tercüman*, Yıl: 8, Sayı: 2767, 29.6.1969, s. 3.
- Canveren, Önder: “Türkiye’de Ordu- Siyaset- Toplum İlişkilerinin Genel Bir Panoraması: Tarihsel Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *Mülkiye Dergisi*, C. XXXXV, Sayı: 1, 2021, s. 125-153.
- Cem, İ. Semahaddin: “Cihad’ın Ekemmiyeti”, *Hilâl*, C. V, Sayı: 51, Nisan 1965, s. 7.
- Cizre, Ümit: *AP-Ordu İlişkileri: Bir İnkilapın Anatomisi*, 3. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.
- Erer, Tekin: “Cumhuriyet Ordusu”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4887, 30.6.1971, s. 3.
- Erer, Tekin: “Ordu - Hükûmet işbirliği”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4696, 19.12.1970, s. 3,6.
- Erer, Tekin: “Ordu Sevgisi”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4783, 19.3.1971, s. 3.
- Erer, Tekin: “Tek ümidimiz ordu’dur!..”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4867, 10.6.1971, s. 3.
- Erer, Tekin: “Türk ordusu milletindir!”, *Son Havadis*, Yıl: 16, Sayı: 4127, 22.5.1969, s. 3.
- Ertekin, Orhangazi: “Cumhuriyet Döneminde Türkçülüğün Çatallanan Yolları”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Ed. Tanıl Bora, C. IV, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 345-387.
- “Demirel: “Millet ve Ordu maceracıların karşısına birlikte çıkacaktır,,”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4504, 8.6.1970, s. 1,7.
- Göze, Ergun: “Ordu ve Polis”, *Tercüman*, Yıl: 10, Sayı: 3428, 1.5.1971, s. 5.
- Gürgür, Nuri: “Türk Ordusuna Selâm”, *Devlet*, Sayı: 44, 2.2.1970, s. 10.
- İnanı, İsmet: “Askere silâh vermeden önce kalbine îman vermeli”, *İlâhî Işık*, C. II, Sayı: 28, 1.12.1967, s. 1,8.
- İrdem, Selçuk: “Selam Sana Büyük Ordu”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 7129, 17.7.1977, s. 2.
- Kabaklı, Ahmet: “Millet-Devlet”, *Tercüman*, Yıl: 10, Sayı: 3435, 8.5.1971, s. 2.
- Kaflı, Kadircan: “Mehmetçiğe Din Dersleri...”, *Tercüman*, Yıl: 5, Sayı: 1679, 21.6.1966, s. 3.
- “Kara Kuvvetlerimizin 608. Kuruluş Yıldönümü Kutlanıyor”, *Yeniden Millî Mücadele*, Yıl: 2, Sayı: 73, 22.6.1971, s. 8,9,13.
- Kırımlioğlu, Cezmi: “Türk Ordusu Nerededir?”, *Devlet*, Sayı: 81, 19.10.1970, s. 4.
- Kırımlioğlu, Cezmi: “Türk Ordusuna!”, *Devlet*, Sayı: 74, 31.8.1970, s. 4.
- Kısakürek, Necip Fazıl: “Mehmedcik”, *Hilâl*, C. V, Sayı: 51, Nisan 1965, s. 4-6,34.
- Koca, Salim: “Büyük Selçuklu Devleti’nde Ordu”, *Hunlar’dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 238-282.
- Kocaarslan, Hilmi: “Astsubaylar Meselesi”, *Millî Gazete*, Yıl: 3, Sayı: 728, 23.1.1975, s. 2.
- “Millet ve Ordu”, *Yeniden Millî Mücadele*, Yıl: 2, Sayı: 73, 22.6.1971, s. 3,13.
- “Millet ve Ordu Demokrasiden Yana”, *Son Havadis*, Yıl: 17, Sayı: 4783, 19.3.1971, s. 1.
- Omur, Sinan: “<<Ordu Gençlik Elele>> Der misiniz!..”, *Bugün*, Yıl: 4, Sayı: 1179, 9.6.1970, s. 3.
- Omur, Sinan: “Ordu ve Siyaset!..”, *Bugün*, Yıl: 4, Sayı: 1173, 3.6.1970, s. 3.
- Oktay, Osman: “Ordu – Millet Kaynaşması”, *Devlet*, Dönem: 2/4, Sayı: 440, Ağustos 1978, s. 36,37-38,39.
- “Ordu Lâik ha..!”, *Vesika*, Sayı: 9, 1.4.1976, s. 16-19.
- “Orduda İtaat ve Disiplin Şuuru”, *İslâm*, C. VI, Sayı: 72, Eylül 1963, s. 358,359.

- Öğün, Süleyman S.: “Türk Muhafazakârlığının Kültürel Politik Kökleri”, *Modern, Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Ed. Ahmet Çiğdem, C. V, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 539- 582.
- Özcan, Abdülkadir: “Osmanlı Devleti’nin Askerî Teşkilatı”, *Hunlar’dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 345-377.
- Özkaya, A. Sefa: “Kültür Tasnifi ve Türk Askerî Kültürüne Giriş”, *Hunlar’dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 11-141.
- Özkayalı, Tevfik: “Cihad Ruhü”, *Fedai*, Yıl: 1, Sayı: 1, Ağustos 1963, s. 14,19.
- Özkırımlı, Umut: *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, 4. bs., Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2013.
- Palabıyık, M. Hanefi: “Gaznelilerde Devlet ve Ordu”, *Hunlar’dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 203-221.
- “Savaşta Her Zaman Hazır Olmak Ve...”, *Hicret*, Sayı: 11, 3.12.1979, s. 2.
- Saran, Ali Kemâl: “Şeriatın Memmetçik’e mükâfatı olarak: Şehitlik”, *Vesika*, Sayı: 9, 1.4.1976, s. 22-24.
- Sözeri, M. Sabri: “Dünya Ordularında Din Eğitimi Teşkilatı...”, *Tercüman*, Yıl: 5, Sayı: 1619, 22.4.1966, s. 2.
- Sözeri, M. Sabri: *Mehmetçiğe Din Dersleri: İman, İbâdet, Ahlâk*, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1965.
- Tan, M. Şahap: “Ordu ve Millet”, *Bugün*, Yıl: 3, Sayı: 885, 24.5.1969, s. 3.
- Taşgıl, Ahmet: “Türk Askerî Tarihinin Başlangıcı: Hun Ordusu”, *Hunlar’dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, Ed. A. Sefa Özkaya, İstanbul, Kronik Kitap, 2019, s. 142-158.
- Timurtaş, Faruk K.: “Sağduyu ve Millî Ordu”, *Son Havadis*, Yıl: 16, Sayı: 4034, 15.2.1969, s. 2.
- Tümtürk, İsmet: “Orduyu Sev”, *Millî Yol*, Yıl: 1, Sayı: 1, 26.1.1962, s. 8-9.
- “Türk Ordusunun Türk politikasındaki yeri”, *Bugün*, Yıl: 8, Sayı: 2713, 8.5.1975, s. 3.
- “Türk Silâhlı Kuvvetleri milletin ta kendisidir”, *Son Havadis*, Yıl: 16, Sayı: 4178, 12.7.1969, s. 1,7.
- “Türk Subayının İhtarı”, *Devlet*, Sayı: 96, 1.2.1971, s. 8.
- “Türkes: Türk ordusunun kuruluş tarihinin Mete Han zamanına götürülmesi gerçeklerin ifadesidir”, *Devlet*, Sayı: 252, 2.9.1974, s. 3.
- Ülküsal, Müstecib: “Son İnkılâp ve Dış Türkler”, *Toprak*, C. VI, Yıl: 6, Sayı: 68, 1.7.1960, s. 8,9.
- Yılmaz Yalçınar, “Mehmed’in imanını sökmek haddiniz değil”, *Vesika*, Sayı: 9, 1.4.1976, s. 20,21.